

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทฤษฎี

เฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รายงานผลการวิจัย

การศึกษาข้อมูลในเอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
พระราชวังดุสิต

(ตอนที่ ๒)

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย

อาจารย์ พีรศรี โปวาทอง

มีนาคม ๒๕๕๐

๕.๑ เอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม พระราชวังดุสิต พ.ศ. ๒๔๔๑

รหัสเอกสาร ๒๔๔๑๑๑๑๙
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑๗/๒๘

(สำเนา) ที่

รับวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๑๑๗

พรที่นั่งอมรพิมานมณี

วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์รัตนโกสินทรศก ๑๑๗

ถึง กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์

ฉันคิดจะทำบ้านเป็นที่ไปเที่ยวเล่น ได้กะตกลงใจว่าจะซื้อที่ตั้งแต่บ้านประเวศรไปจนถึงคลองสามเสน ตั้งแต่ถนนสามเสนยื่นขึ้นไปจนถึงทางรถไฟ ได้มอบให้กรมหมื่นมหิศรแลกรมหมื่นสรรพสาตรเป็นผู้จัดซื้อแล้ววางแปลน มีความประสงค์อยากจะใคร่ให้ได้เร็วๆ ด้วยไม่มีที่เดินเห็นเที่ยวเล่น สักเกตได้ว่าเมื่ออยู่บางป็นสบาย เพราะได้เดินทุกวัน ครั้นกลับลงมานี้ก็ไม่ใคร่สบายขึ้นทุกวัน ขอให้เธอส่งพระยาราชารองเมืองแลอำเภอสามเสนแลบางขุนพรหม ให้ช่วยกรมหมื่นมหิศรแลกรมหมื่นสรรพสาตรในการที่จะจัดซื้อที่เหล่านั้นให้ได้โดยเร็ว อย่าให้เป็นที่ขัดข้อง จะมีความชอบใจเป็นอันมาก

สยามินทร์

แจ้งความเรื่องสวนดุสิต

ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่า ในฤดูร้อนในพระบรมมหาราชวังร้อนจัด เพราะมีตึกบังอยู่โดยรอบ ไม่เป็นที่ลมเดินสะดวก อนึ่งพระราชอัธยาไศรย โปรดทรงพระราชดำเนินด้วยพระบาท ในระยะทางอันหนึ่งพอสมควรแก่พระกำลัง ก็เป็นที่ทรงสบาย ถ้าประทับอยู่บนพระที่นั่งไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินแห่งใดหลายเดือน ก็ไม่มีใครทรงสบาย จึงต้องเสด็จพระราชดำเนินประพาศหัวเมือง เพื่อได้ทรงสำราญพระราชอิริยาบถเนื่อง ๆ ทรงพระราชดำริห์เพื่อจะให้มียี่ประทับร้อน และมีที่ทรงพระดำเนินด้วยพระบาทในกรุงเทพฯ ให้เป็นการสะดวกดีได้ตามพระราชประสงค์ทุกเมื่อ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซื้อที่สวนแลนาในระหว่างคลองผดุงกรุงเกษม จนถึงคลองสามเสน ด้านตะวันออกจดทางรถไฟ ด้วยเงินพระคลังข้างที่ ซึ่งเป็นพระราชทรัพย์ส่วนในพระองค์ เพื่อจะได้ทำที่ประทับแลถนนหนทางที่ประพาศต่อไป ด้วยเงินพระคลังข้างที่ทั้งสิ้น พระราชทานชื่อที่ตำบลนี้ว่า “สวนดุสิต” ผู้ใดจะเรียกชื่อที่นี้ ให้เรียกตามชื่อที่พระราชทานไว้ ถ้าจะออกชื่อที่ประทับก็ห้ามอย่าให้เรียกว่า “พระราชวัง” เพราะเหตุที่มีได้สร้างขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ สำหรับใช้จ่ายในการแผ่นดิน ซึ่งจะเปนพระราชวังสำหรับแผ่นดินสืบไป ที่วังนี้บางที่พระราชทานเปนวังพระเจ้าลูกเธอ พระองค์หนึ่งพระองค์ใดต่อไป เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรเรียกว่า “พระราชวัง” ให้เรียกแต่ว่า “วังสวนดุสิต” เท่านั้น เปนการสมควรแล้ว

แจ้งความมาณวันที่ ๗ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๗

กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์

เจ้ากรมพระคลังข้างที่

THE NEW PALACE
An EXPLANATION

H.R.H. Prince Krom Mun Somot writes to us as follows under yesterday's date:-

Sir,-In addressing these lines to you, it is my desire that you will be kind enough to insert them in your correspondence columns for the information of the public.

As every resident of Bangkok is well aware, the Grand Palace is entirely surrounded by buildings and thus receives scarcely any fresh breezes. Intense heat accordingly prevails during the summer, and this affects His Majesty's health. Besides the King is fond of taking a walk a certain distance in accordance with His Majesty's strength, and if His Majesty stays for several months at the Grand Palace without going anywhere and without any such exercise, His Majesty generally feels unwell and consequently has often been obliged to leave for the country in order to enjoy fresh air and exercise.

His Majesty the King therefore deems it desirable to have at Bangkok a summer resort provided with the necessary walks, where His Majesty may enjoy daily exercise according to His convenience. For this purpose His Majesty has been graciously pleased to command that the plantations and paddy-fields, situated between Klong Padung Krung Krasem and Klong Samsen and extending to the East up to the Railway-line, be bought, and all the expenses in connexion with the establishment of the residence and with the laying out of roads and walks, be paid with the money of His Majesty's Privy Purse.

As above stated this place and summer residence will not be laid out and constructed at the expense of the State, as in that case it would remain State property, but at His Majesty's own private expense, and it will probably be presented to someone of His Majesty's sons. It is therefore desired that it shall not be called a "Royal Palace" but shall be referred to only as "Tusit Park," the name given to it by His Majesty the King.

๒๐ มี.ค. ๑๑๗

- ๑ ให้ปักเกาะเคียงคลองหลอดแก้วแลถนนช่อมือให้พระยาวิชิตรณรงค์เสียให้เสร็จ
- ๒ ให้ปักถนนขวางคือถนนบัว ตั้งแต่คลองหลอดแก้วไปถนนอก ให้ได้กึ่งกลางทุ่ง คือคิดตั้งแต่ขอบถนนใบพรไปจนถึงขอบถนนดวงตะวัน เมื่อปักถนนลงเป็นสี่ก๊กเช่นนี้แล้ว จึงให้ตีวงเวียนลายตัวปลาตรงสี่ก๊กนั้น
- ๓ ให้กรมหมื่นสรรพสาตรชี้แจงให้พระราชโยธาเทพพระยาเวียงในหลวงกำจัดไพร่ในปักเขตเกาะให้เป็นน้ำแลบก
- ๔ ให้กรมหมื่นสรรพสาตรเจ้าหมื่นเสมอใจพร้อมกันวัดสอบ ตั้งแต่ขอบถนนดวงดาวเข้ามา ๔ วาถึงกำแพง ตั้งแต่กำแพงไปจนถึงขอบถนนพุดตาลในจะได้เนื้อที่เท่าใด ตั้งแต่ขอบถนนพุดตาลในไปจนถึงถนนอกจะได้เนื้อที่เท่าใด ให้วัดตามถนนข้างฮี่น ซึ่งจะเอาเป็นแน่ได้
- ๕ เมื่อวัดสอบดูได้ความประการใด ให้เจ้าหมื่นเสมอใจแก่แผนที่บ้านสวนที่หมายขอบสระผิตลงเสียให้ถูกต้อง
- ๖ ให้ปักถนนใบพรตอนนอกให้พระยาร่วมมณฑลเถียร

๒๑ มี.ค. ๑๑๗

- ๑ ให้ปักถนนขวางคือถนนบัว ตั้งแต่คลองหลอดแก้วไปถนนสกให้ได้กึ่งกลางทุ่ง คือคิดตั้งแต่ขอบถนนใบพรไปจนถึงขอบถนนดวงตะวัน เมื่อปักถนนลงเป็นสี่ก๊กเช่นนี้แล้วจึงให้ตีวงเวียนลายด้วยปลาตรงสี่ก๊กนั้น
- ๒ ให้ปักถนนใบพรตอนนอกให้พระยาอร่ามมณเฑียร
- ๓ ให้ตั้งการขุดคลองหลอดแก้ว ตั้งแต่ต่อเขตพระที่นั่ง มาจนสิ้นด้านหลวงกำจัดไพริน ให้ยกด้านหลวงกำจัดลงไปขุดสาบคลองวัดดุสิตเดิม ซึ่งกว้าง ๓ วา ขยายออกเป็น ๕ วา และเลื่อนถนนช่อมือมาไว้ริมคลอง ตามที่ได้สั่งกรมหมื่นมหิศรให้ไปชี้แจงแก่พระราชโยธาเทพแลหลวงกำจัดไพรินแล้วนั้น ด้านหลวงกำจัดเป็นอันทำออกไปจดถนนชางฮีใน ซึ่งเดิมเป็นด้านหลวงสุเรนทรวิชิตล้ำเข้ามานั้น ถนนสายนี้เรียกช่อมือในตลอด กว้าง ๔ วา ตลอดจนถึงถนนชางฮีใน และเรียกว่าถนนช่อมือใน
- ๔ หลวงสุเรนทรวิชิต ซึ่งทำการล้ำเข้ามาในถนนชางฮีในนั้น ให้เลื่อนออกไปทำการแต่เพียงเสมอสะพานออกไป คือขุดคลองรางเงินกว้างแต่ ๓ วาเท่าเดิม ทำถนนช่อมือหนูกว้าง ๔ ศอก ริมคลองออกไปตกคลองสามเสนตามที่จัดการไว้เดิม
- ๕ ด้านพระยาเวียงในให้ขุดคลองรวมทั้งคูเดิมด้วยเป็น ๕ วา ตรงไปไม่ต้องขุดเกาะเช่นเขียนในแผนที่ ถ้าที่ขานคลองข้างเหนือ ตั้งแต่ฝั่งคลองขึ้นมาถึงถนนกว้างกว่า ๘ ศอกไป ให้เลื่อนถนนโกลงไปให้ห่างคลองเพียง ๘ ศอกจนถึงข้ามปากไปบรรจบถนนช่อมือใน
- ๖ การด้านพระยาโยธาเทพ แลพระวิสุตรโยธา .... ต้องแก้ไขอันใด ตาม....

รหัสเอกสาร ๒๔๔๑๑๒๒๑๗
ที่มา รล. ร.๕ ก.๑๒ กล้องที่ ๘ แฟ้มที่ ๙

ถึงกรมสมมติ ขอให้ส่งป้ายถนนเดิมอย่างทั้งไทยทั้งฝรั่งว่า "ถนนลูกหลวง" เหนจะต้องถึง ๖
แผ่น

สยามินทร์

ลืบบอก ถนนนี้เริ่มคลองผดุงฝั่งเหนือตลอดทั้งสาย

รหัสเอกสาร ๒๔๔๑๑๒๒๑ค
ที่มา รล. ร.๕ ก.๑๒ กล่องที่ ๘ แฟ้มที่ ๙

ขอให้ส่งป้ายลงยาชื่อถนนขนาดใหญ่

ถนนราชดำเนินใน ๒

ถนนราชดำเนินกลาง ๔

ถนนราชดำเนินนอก ๔

ส่วนถนนเบญจมาศนอกเข้าใจว่าได้ส่งแล้ว ถ้ายังไม่ได้ส่งต้องส่งอีก ๔ แผ่น มีตัวโรมันด้วย

ถนนที่แบ่งเป็น ๔ ตอนเช่นนี้ คือตั้งแต่ป้อมเผด็จดัสกรไปถึงคลองหลอดเป็นถนนราชดำเนินใน ตั้งแต่คลองหลอดไปถึงประตูพฤทธิบาทเป็นถนนราชดำเนินกลาง ตั้งแต่ประตูพฤทธิบาทไปถึงป้อมท่าสายแรงปรปักษ์เป็นถนนราชดำเนินนอก ตั้งแต่คลองผดุงไปถึงถนนดวงตะวันเป็นถนนเบญจมาศนอก ตั้งแต่ถนนดวงตะวันไปถึงพระที่นั่งเป็นถนนเบญจมาศใน

เรื่องนอก ใน กลาง นอกถ้าเอาย่อยลงไปไว้ข้างล่างเป็นตัวย่อมได้หน่อยจะดี แต่จะกลายเป็น ๔ บรรทัดขึ้น

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ปายถนนได้รับพระราชทานให้เสมีนเขียนตัวโตๆ ไม่ใคร่จะเหมาะได้ จึงได้รับพระราชทานไปให้ช่างที่เคยเขียนติดตามถนนเขียนพอเป็นเค้า แต่เป็นการเข้าใจผิดเขียนลงสีแลลวดลายด้วยจึงได้มาเข้าไป ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายเป็นตัวอย่าง ถ้าโปรดเกล้าฯ แล้วจะได้ให้พระยาเดโชสั่งตามชื่อแลจำนวนที่ต้องพระราชประสงค์ ราคาอันใหญ่เล็กคิดถ้วนปายละ ๑๕ ชิลลิงส์ ๘๓ ปาย เป็นเงิน ๖๒ ปอนด์ ๕ ชิลลิงส์ เป็นเงินไทยประมาณ ๑๐๖๐ บาทเศษ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ดีแล้วให้สั่ง ขอเติมอีก ๒ ถนน คือ

- ๑ ถนนข้างพลับพลา ตั้งแต่ถนนเด็กไปจดถนนงุ่น เรียกถนน "พุดตาลแร"
  - ๒ ถนนตั้งแต่ถนนบ่วยไปจดคลองลำน้ำ เรียก "เถาองุ่น"
- ที่ถนนใหญ่ๆ ที่ต่อถนนโยธา มีตัวฝรั่งด้วยเหนจะดี เพราะบางทีจะเป็นทางที่ฝรั่งจะเข้าไป เช่นถนนดวงตะวันที่ต่อสามเสนแลต่อสี่ ถนนเบญจมาศที่ต่อคอเสือ แต่ข้างในๆ มีแต่ตัวไทย

๕.๒ เอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม พระราชวังดุสิต พ.ศ. ๒๔๔๒

ที่ ๑/๔๐

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๖ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศร์วังษ์วิวัฒน์ ด้วยมีความประสงค์อันเจือปนด้วยประโยชน์ตน ไม่ใช้การสำหรับสาธารณประโยชน์แต่อย่างหนึ่ง จึงได้ตัดสินตกลงปรับโทษให้ตัวออกเงินตรองไปแทนเสร็จแล้ว แต่จะต้องขอให้กรมศุขาภิบาลตั้งงบประมาณสำหรับศก ๑๑๘ ต่อไป คือ

๑ ได้ตัดถนนตั้งแต่ถนนสามเสนออกไปจนถึงคลองเปรมประชากรตอนหนึ่ง ยาวประมาณ ๓๐ เส้นเสศ ให้ชื่อว่าถนนราชวัดใน ตั้งแต่คลองเปรมประชากรไปถึงคลองชื่อนาคือริมทางรถไฟ ประมาณ ๒๐ เส้น ถ้าจะหย่อนก็เล็กน้อย ชื่อถนนราชวัดนอก จะต้องมิดพานใหญ่ข้ามคลองเปรมประชากรตพานหนึ่ง ตพานเล็กข้ามคลองส้มป่อยตพานหนึ่ง ถนนนี้กว้าง ๖ วา จะปูอิฐ ๔ วา ขอบปูหญ้าปลูกต้นไม้ข้างละ ๔ คอก เพราะเห็นว่าจะไม่สู้เป็นทางคนไปมามากนัก จึงไม่ตัดให้เต็มขนาดที่กรมศุขาภิบาลเคยตัดในที่อื่นๆ แต่ที่เป้นสำคัญของทางนี้คือจะเป็นทางให้คนไปยังสเตรซันรถไฟตำบลสามเสนได้สะดวกขึ้นสายหนึ่ง

๒ ได้ทำถนนริมคลองข้างทางรถไฟ ซึ่งเรียกว่าชื่อนาค ตั้งแต่คลองสามเสนไปจนถึงถนนดวงตะวัน และจะทำต่อไปอีกถึงถนนซึ่งจะออกชื่อต่อไปเป็นสายที่ ๓ ถนนนี้ยาวประมาณ ๓๐ เส้น กว้าง ๖ วา ทำถนนราชวัด ให้ชื่อว่าถนนชีวะ ถนนทั้ง ๒ สาย รว ๘๐ เส้นนี้ ได้ออกทุนเงินพระคลังข้างที่ ชื่อที่แผ่นดินแลทตรงให้นายด่านลงมือทำการเป้นรูปถนนขึ้นแล้ว เมื่อถึงเวลาที่สมควรสะดวกเมื่อใด จะมอบให้กรมศุขาภิบาลเป้นผู้รักษาต่อไป แต่จะขอเงินที่ได้ลงทุนทำการไปแล้ว ไม่คิดค่าที่ดินแลไม่คิดดอกเบีย เพราะเหตุว่าถนนนี้ไม่เป้นที่ค้าทำขาย เปนแต่ทางที่จะให้คนเดินไปมา ถ้าหากว่าเป้นที่ค้าทำขายก็จะไม่คิดเอาค่าที่ลงทุนทำถนนเลย

๓ อีกสายหนึ่งคิดจะตัดตั้งแต่ถัด ๔ แยกไปในบ้านประเวศ เคียงกันไปกับถนนดวงตะวัน หนึ่งหนึ่งแล้วจึงโอบไปตามลำคลองผดุง ให้ถนนนี้ห่างคลองประมาณ ๔ เส้น ๕ เส้นจนถึงคลองเปรมประชากร ข้ามคลองตรงระหว่างบ้านขายอาภากรแลสุริยง แล้วเลี้ยวโอบลงไปคลองผดุงกรุงเกษม บรรจบตรงข้ามกับถนนพฤทธิบาทอีกแยกหนึ่ง จะตรงไปถึงทางรถไฟบรรจบถนนชีวะ ถนนสายนี้จะเรียกว่าถนนคอเสื้อ แต่ส่วนที่เลี้ยวมาลงคลองผดุง จะเรียกว่าถนนพฤทธิบาท ต่อไปอีกจนถึงสายตรงที่เรียกว่าคอเสื้อก็ควร แต่ถนนสายนี้ยังไม่ได้กะว่าจะตัดกว้างแคบเพียงเท่าใด เพราะเห็นว่าปลายทางจะต้องไปบรรจบถนนพฤทธิบาทข้างหนึ่ง บรรจบถนนสามเสนข้างหนึ่ง ถนนทั้ง ๒ ถนนนี้ เปนถนนขนาด ๑๐ วา ตามแบบกรมโยธาทั้ง ๒ สาย น่าที่จะทำเท่ากัน เพราะจะว่าโดยท่วงที่ทำนอง ก็เห็นจะเป็นทางคนเดินไปมามาก ด้วยเป้นทางเข้าไป

เมือง เรื่องนี้ต้องขอให้กรมศุขาภิบาลเป็นผู้ตัดสิน แต่ที่ดินซึ่งถนนนี้จะผ่านไป ถ้าเป็นของลูกคนหนึ่งคนใดก็ดี ฤาเป็นของตัวเอง ยอมให้เปล่า ไม่ต้องคิดค่าอันใดเลย ถ้าเป็นที่ของผู้อื่นที่ควรซื้อได้ก็ซื้อ และถ้าจะให้เป็นผู้ช่วยหาทำด้วยก็ได้ แต่ต้องขอให้กรมโยธาฤากรมศุขาภิบาลปักให้ ความคิดอันนี้พระสถิตยทราบอยู่แล้ว มีตพานใหญ่ ๒ ตพาน คือตพานข้ามคลองผดุงแลข้ามคลองเปรม

๔ ถนนอีกสายหนึ่งได้พบในแผนที่ เข้าใจว่าเป็นถนนสนามกระบือ ซึ่งได้ตัดไปแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเล็กน้อย ขาดเป็นตอนอยู่ นึกได้ตามที่เคยขี่ม้าไปประทุมวัน แลเข้าใจว่าได้ตัดต่อกันในแผ่นดินปัจจุบันนี้เมื่อเริ่มลงมือทำถนน แล้วมาตัดถนนประทุมวันต่อปลายถนนบำรุงเมือง ทางตรงออกไปดีกว่า จึงได้ละถนนนั้นเสีย ได้ให้พระสถิตยออกไปตรวจว่าคันดินยังมีอยู่ อยากจะทำเพิ่มเติมถนนสายนั้น ต่อแต่ปลายถนนคอเสื้อ ไปจดถนนสระประทุมวัน แต่จะต้องแก้ไขทั้งทางเดิมเสียบ้าง ให้ถนนได้วางงามดี เหนว่าจะเป้นทางที่ไปประทุมวันได้อีกทางหนึ่ง โดยจะไม่มีประโยชน์อันใดก็เป็นทีสบายในการขับรถ เช่นถนนสีลมเป้นต้น แต่ถนนนอกทางรถไฟออกไปนี้ จะใช้เพียง ๖ วาเท่าถนนราชวัดถนนชีว คือเป้นทางปูอิฐ ๔ วา ดันไม้ ๒ วา ก็ควร ถนนนี้จะให้ชื่อว่าถนนประแจเงิน ถ้าหากว่าจะต้องขยายกว้างออกมาอีกเพียงเท่าใด ฤาจะเลื่อนจากรอยเดิมออกมาเพียงเท่าใด ก็คงจะให้ไปบนที่นาซึ่งได้ซื้อไว้เป้นพระคลังข้างที่แล้ว แลที่จะซื้อต่อไป ถนนคอเสื้อและถนนประแจเงินนี้จะรับประกัน ไม่ให้ต้องไปวิวาทรอคอยใครไม่ตกลงอย่างหนึ่งอย่างใด เว้นไว้แต่ถนนพฤติบาทตอนใหม่ ซึ่งไปในหมู่ที่บ้านญวน กรมหมื่นนเรศวรว่าเป็นที่หลวง แลรับจะไปจัดการในเวลาที่จะทำสัญญาให้เช่าที่ให้ตลอดไปด้วย

ถนนตามซึ่งกล่าวมานี้ รับผิดชอบต่อเสียเพราะเหตุใด เพราะเหตุที่จะให้ลงงบประมาณในศก ๑๑๙ จะได้เป้นแบบอย่างที่ดีการเสียแต่แรกๆ สิบไป แต่เพราะเหตุที่ได้ลงมือทำถนนเหล่านี้ไปบ้างแล้ว ถ้าการแล้วพอจะส่งได้เมื่อใด ก็จะขอส่งถึงยังไม่ได้ใช้เงินก็ไม่เป้นไร เพื่อจะได้แบ่งเบาในการตรวจตรารักษาซึ่งกรมศุขาภิบาลจะได้ช่วยแรงบ้าง จะได้ส่งจำนวนเงินรายเส้นรายว่าให้ลเอียดต่อไป

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๑๓๐ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๒/๖๖

นายถนเล็ก เขียน
นายเจริญ ทาน
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๓๐ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ด้วยตามจดหมายที่ ๑/๕๐ วันที่ ๒๖ เมษายน ๑๑๘ บอกด้วยเรื่องทำถนนที่สวนดุสิต ล้อมถนนไปเสียดสายหนึ่ง คือถนนตั้งแต่สามเสนลงไปถึงตพาน้ำวัดส้มเกลี้ยง ถนนกว้าง ๖ วา ปูอิฐ ๔ วา ขอบถนนปลูกต้นไม้ข้างละวา ฟันคิดไว้ว่าจะปลูกหญ้าในชั้นต้น แต่ถ้าหากว่าต่อไปเป็นทางคนเดินมากก็ควรจะทำเป็นฟุตปาสก้ออิฐเหมือนอย่างถนนในพระนครทั้งปวง

อนึ่งถนนคอเสื้อซึ่งจะมาออกข้างบ้านประเวศรนั้น รพเฒ่าใจที่จะให้ผ่าผ่านไปในบ้านลงที่ท่าวัดเทวราชกุญชรที่ ๒ ฟากถนนก็คงจะเป็นแต่ที่รพเฒ่าที่วัด ไปจดถึงที่พระยานรฤทธิ ซึ่งอยู่ริมคลองนั้นด้วย แต่ยังไม่ได้ตรวจว่าจะเป็นที่ขัดข้องอย่างไรบ้าง ถ้าจะเป็นประโยชน์ก็คงเป็นประโยชน์ทั้งที่รพเฒ่าที่วัดซึ่งข้างหลังเป็นปาสก้อยู่มากนั้นด้วย บางทีจะได้กลับนาขึ้นอีกบ้าง กระมัง ควรจะตรวจดู

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๑๓๐๗
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑๗/๒๘

ที่ ๗๐/๕๕ รั้ววันที่ ๓๑ เมษายน ๑๑๘
ที่ ๒๕๔/๓๓๓๐

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวรชั้นนอก

วันที่ ๓๐ มีนาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๗

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ, เสนาบดีกระทรวงนครบาลทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยโปรดเกล้าฯ สั่งให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดอำเภอกำหนดหนังสือสัญญาซื้อขายที่ดินซึ่งจะ
ทรงสร้างวังสวนดุสิต พร้อมด้วยพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย แลให้คอยฟัง
รับสั่งกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยในการที่จะกำหนดหนังสือสัญญาแลจัดซื้อที่

ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปเฝ้ากรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ได้ทรงหาฤกษ์ในการที่จะจัดซื้อที่
ในเปนการสมควรแก่ราคา จึงได้ตรวจราคาที่ดินซื้อขายกันในบริเวณนั้นทำเปนอัตรา มีราคา
สูงต่ำแจ้งในอัตรานั้นแล้ว จึงมีรับสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้าหาตัวบรรดาเจ้าของที่มาพร้อมกันณที่วัง
ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้อำเภอกำหนดที่ตามตัวเจ้าของที่มาพร้อมกัน จึงได้ชี้แจงถึงราคาตามอัตรา
ฝ่ายเจ้าของที่ซึ่งเห็นว่าเปนราคาอันสมควรได้ยอมตกลงขายที่ให้ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยได้
แต่งตั้งให้มีราชพัณฑกรเป็นผู้แทนพระองค์ท่าน เมื่อเจ้าของที่รายใดก็ตกลงยอมขายที่ให้ตาม
อัตราแล้ว ก็ให้จัดการซื้อแลกำหนดหนังสือไป

ส่วนท้องที่หมื่นสรรชนำอำเภอดำบลคลองสัมปอຍ มีอาณาเขตแต่คลองเปรม
ประชากรฝั่งตะวันออกคลองสามเสนฝั่งใต้ตลอดไปจนถึงตำบลมักสันแลตำบลประทุมวรรณ มี
อาการเขตรที่มาก ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าหมื่นสรรชนำอำเภอกำหนดที่ผู้เดียวจะรังวัด
ตรวจเนื้อที่ทุกโสดทุกรายให้ทันเวลาทำหนังสือซื้อขายนั้นจะไม่ทัน จึงได้สั่งให้ขุนจำภักดี
สารวัดใหญ่กรมกองตระเวร ไปช่วยหมื่นสรรชนำอำเภอรังวัดตรวจสอบเนื้อที่ด้วยอีกนายหนึ่ง
เพราะเหตุว่าการทำหนังสือสัญญาซื้อขายครั้งนี้ คงฟังเอาตามแต่อำเภอรังวัดตรวจสอบเนื้อที่
ได้มากน้อยเท่าใด มิได้ฟังเอาตามโฉนดตราจองเดิม ด้วยเห็นว่าโฉนดตราจองเดิมเปนการ
เคลื่อนคลาด เพราะเปนการนานหลายปีมาแล้ว

การที่ได้จัดซื้อที่ตามพระบรมราชประสงค์ครั้งนี้ ได้ลงมือซื้อแต่วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์
๑๑๗ ถึงสิ้นวันที่ ๒๕ มีนาคม ๑๑๗ รวมได้จัดซื้อไปแล้ว ๑๔๓ราย มีรายชื่อจำนวนเงินราย
เลียดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวายมาด้วยแล้ว

ถ้าจัดซื้อที่ได้อีกเท่าใดจะนำความกราบทูลครั้งหลัง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

ที่ ๑๕/๘๒๗

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑ พฤศจิกายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานลายพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๑/๕ ลงวันที่ ๒๖ เมษายน ร.ศ.๑๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่า

๑ จะตัดถนนตั้งแต่ถนนสามเสนออกไปจนถึงคลองเปรมประชากรตอนหนึ่ง ทางประมาณ ๓๐ เส้นเศษ ให้ชื่อว่าถนนราชวัตรใน ตั้งแต่คลองเปรมประชากรออกไปจนถึงคลองชื่อน้ำ คือริมทางรถไฟประมาณ ๒๐ เส้น ชื่อถนนราชวัตรนอก จะมีสะพานใหญ่ข้ามคลองเปรมประชากรสะพานหนึ่ง สะพานเล็กข้ามคลองซ่มป่อยสะพานหนึ่ง ถนนกว้าง ๖ วา ปูอิฐ ๔ วา ขอบปูหญ้าปลูกต้นไม้ข้างละ ๔ คอก

๒ ทำถนนริมคลองข้างทางรถไฟ ซึ่งเรียกว่าชื่อน้ำ ตั้งแต่คลองสามเสนไปจนถึงถนนดวงตะวัน จะทำต่อไปอีกจนถึงถนนซึ่งจะออกชื่อย่อไปเป็นสายที่สาม ทางยาวประมาณ ๓๐ เส้น กว้าง ๖ วา ทำถนนราชวัตรให้ชื่อย่อถนนชื่อ ถนนทั้ง ๒ สายราว ๘๐ เส้นนี้ได้พระราชทานเงินพระคลังข้างที่ ชื่อย่อถนนทำให้เป็นรูปถนนขึ้นแล้ว เมื่อแล้วเมื่อใดจะได้พระราชทานให้กรมสุขาภิบาลจัดการรักษา แต่ส่วนพระราชทรัพย์ที่ได้พระราชทานในการซึ่งทำไปแล้ว ให้ข้าพระพุทธเจ้านำถวายคืนด้วย

๓ อีกสายหนึ่งจะตัดตั้งแต่ถัด ๔ แยกไปในวังพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตร, เคียงกันไปกับถนนดวงตะวันหน้อยหนึ่ง แล้วโอนไปตามลำคลองผดุง ให้ถนนนี้ห่างคลองประมาณ ๔-๕ เส้น จนถึงคลองเปรมประชากร ข้ามคลองตรงระหว่างวังพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากร, แลพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยงค์, แล้วเลี้ยวโอบลงไปคลองผดุงกรุงเกษม บรรจบตรงข้ามกับถนนพฤทธิบาทอีกแยกหนึ่ง จะตรงไปถึงทางรถไฟ บรรจบถนนชื่อย่อถนนสายนี้จะเรียกว่าถนนคอเสื้อ แต่ส่วนที่เลี้ยวมาลงคลองผดุงจะเรียกถนนพฤทธิบาท ต่อไปอีกจนถึงสายตรงที่เรียกว่าคอเสื้อ แลจะโปรดเกล้าฯ ให้ปลายทางไปบรรจบถนนพฤทธิบาทข้างหนึ่ง บรรจบถนนสามเสนข้างหนึ่ง กว้าง ๑๐ วามีสะพานใหญ่ ๒ สะพานข้ามคลองผดุงแลข้ามคลองเปรม

๔ จะแก้ถนนเก่าที่สนามกระบือทำต่อแต่ปลายถนนคอเสื้อไปจดถนนประทุมวัน กว้างเพียง ๖ วา ให้ชื่อย่อถนนประแจเงินนั้น ได้ทราบเกล้าฯ ทุกประการแล้ว

การที่จะตรวจทำถนนแลปักถนนทำสะพาน ข้าพระพุทธเจ้าได้เรียกพระสถิตย์มาชี้แจงตามกระแสพระราชดำริห์ พระสถิตย์ได้ชี้แจงให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังพอทราบเกล้าฯ บ้างแล้ว เพราะฉะนั้นการที่จะปักถนน ๑๐ วา ๒ สาย แลตรวจทำแผนที่ดินนสนามกระบือแลตรวจทำสะพาน ๔ สะพาน ขอรับพระราชทานให้พระสถิตย์, เป็นผู้กะจัดทำต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งพระสถิตย์, ด้วยแล้ว แต่ถนนกว้าง ๑๐ วา ๒ สาย ขอรับพระราชทานนางงานตามกระแสพระราชดำริห์ ถนนสายใดที่ควรจะมอบให้กรมศุขาภิบาลรักษา ข้าพระพุทธเจ้าจะได้รับการสนองพระเดชพระคุณโดยเต็มกำลัง ทั้งหน้าที่ของกระทรวงโยธาที่จะต้องทำ ก็จะได้กะงบประมาณลงในศก ๑๑๙ ทั้งจำนวนเงินที่จะได้พระราชทานบุญชีมาในการทำถนนต่างๆ ให้ตั้งงบประมาณในกรมศุขาภิบาลด้วย แต่พระราชทรัพย์ซึ่งได้พระราชทานไปบ้างแล้ว ในการทำถนนชื่อนำแลถนนชิว ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า, ให้ข้าพระพุทธเจ้านำถวายคืนนั้น เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเบิกเงินได้จากพระคลัง, แล้วจะได้นำถวายตามกระแสพระราชดำริส

อึ่งการทำถนนสายหนึ่งสายใด ที่มีขึ้นแล้วจะไม่เป็นประโยชน์นั้นเป็นอันไม่มี เว้นแต่จะมีมากหรือมีน้อยเท่านั้นทั่วกันถนน การที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า, ให้ตัดถนนเป็นหลายสายดังนี้ เป็นการงามดีแก่พระนคร ทั้งพระนครก็จะกว้างออกไปด้วย ส่วนหน้าที่ของกระทรวงโยธาหรือกรมศุขาภิบาลตามกระแสพระราชดำริห์นี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ตั้งใจสนองพระเดชพระคุณโดยเต็มกำลัง มิให้เป็นที่ขุนเคืองได้ฝ่าล่องธุลีพระบาท เงินทุกๆ รายที่จะลงงบประมาณศก ๑๑๙ จะได้ทำให้เสร็จในเดือนพฤศจิกายนศก ๑๑๘ ตามกระแสพระราชดำริห์ทุกประการ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

พระยาเทเวศร์ ที่ ๑๕

รับวันที่ ๒ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๘

ลงวันที่ ๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

ตอบเรื่องตัดถนนสามเสนแลแก้ถนนสนามกระบือ ว่าการที่จะปักถนน ๑๐ วา ๒ สายแลตรวจ
ทำแผนที่ถนนสนามกระบือแลตรวจทำตพาน ๕ ตพานนั้น ขอรับพระราชทานพระสัถิตย์เป็นผู้
กะจัดการต่อไป แลขอรับพระราชทานนางงานทำถนนสองสายนี้ตามกระแสพระราชดำริห์ ถนน
สายใดที่ควรจะมอบให้กรมศุขาภิบาลรักษาจะรับจัดการโดยเต็มกำลัง กับจะได้กะลงในบ
ประมาณศก ๑๑๙ ส่วนเงินที่พระราชทานในการทำถนนชื่อน่าแลถนนชื่อนั้น เมื่อเบิกเงินได้จาก
คลังแล้วจะได้นำถวาย แลถนนสายหนึ่งสายใดที่มีขึ้นแล้ว คงจะมีประโยชน์ทุกถนน ไม่มากก็
น้อย เงินทุกๆรายที่จะลงในบประมาณศก ๑๑๙ จะทำให้แล้วเสร็จในเดือนพฤศจิกายนศก ๑๑๘ นี้

พระราชกระแส

หมายเหตุ

พระราชกระแส	หมายเหตุ
<p>นายชินเขียน ขุนพิจารณาทาน ที่ ๓/๗๓</p> <p>พระที่นั่งจักรกรี วันที่ ๓ พฤษภาคม ๑๑๘ ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ด้วยได้รับหนังสือที่ ๑๕/๘๒๗ ลงวันที่ ๑ เดือนนี้ ตอบชี้แจงมาด้วย เรื่องการที่จะตัดถนนสายต่างๆ ในตำบลสามเสนตามที่ส่งมานั้นแล้ว ที่ว่ามานั้นเปนอันเข้าใจกันถูกต้องดีแล้ว มาเฉลียวใจขึ้นหน่อยหนึ่งใน เรื่องงานที่ทำถนนใหญ่สายคอเสื้อแลปลายพุดมบาท กับทั้งประแจเงิน นี้ได้ตั้งใจว่าจะหานายด่านทำ มาเกิดติดขัดขึ้นด้วยเรื่องนายด่านที่ไป ทำนั้น ต้องได้เงินเดือนทั้งสิ้น ส่วนงานที่สวนดุสิตไม่ได้เบิกเงินคลังไป จ่ายเปนเงินเดือน เปนแต่แอบเอาตำรวจซึ่งอยู่ประจำการในวังไปใช้ เพิ่มเงินพระคลังข้างที่เป็นค่าธรรมเนียมให้เข้าเดือนละ ๔๐ บาท ถ้าจะใช้ เช่นนั้นที่จะไปได้กำไรรออยู่กับกรมศุขาภิบาลฤกกรมโยธา เพราะไม่ต้อง จ้างคนใช้ อีกประการหนึ่ง การที่จะหานายด่านที่ทำการเปนที่ที่ไม่ใช่ หาง่าย เดียวนี้ก็ต้องถอนออกเสียบ้างแล้ว เพราะทำงานไม่แข่ง เปลืองเงินเดือน การที่ทำที่สวนดุสิตเดี๋ยวนี้ อาไศรยได้อยู่ที่เที่ยวเดินดู เอง ถ้าเปนทางไกลอย่างเช่นถนนที่จะทำ ๒ สายนั้น ก็จะไม่ได้ออกไป ดูอยู่เสมอ การเข้าไปเท่าใดก็เปลืองเงินเดือนมากไปเท่านั้น ถ้าจะใช้คน</p>	

ในกรมศุขาภิบาลฤากรรมโยธาที่เคยทำมาแล้ว และมีเครื่องมือพร้อม
อยู่ บางที่จะสะดวกกว่า แต่คงจะไปดูบ้างตามที่จะไปได้ เพราะทางนั้น
ก็ผ่านไปไรรหว่างสวนโดยมาก จะมีออกจากเขต สวนไปก็นอกคลอง
เปรมซึ่งจะต้องไปดูอย่างเปนมือเปนคราว จะไปเดินกรอกแกรกอยู่
อย่างเช่นในสวนก็เห็นจะไม่ควร ฤาจะขัดข้องประการใด ขอรหรือ
เสียก่อน

ส่วนถนนประแจจีนคือนอกทางรถไฟออกไปนั้น ถ้าหากว่าปี
น่างบประมาณนั้นจะต้องถูกตัด จงยอมให้เขาตัดถนนประแจจีน แต่
ถนนคอเสื้อแลพฤติบาท ต้องเอาไว้ให้ได้ เพราะ เป็นทางสั้นแลสำคัญ
ส่วนถนนราชวัตรแลถนนชิวนั้น ยอมให้ตัดไม่ได้เป็นอันขาด เพราะ
เงินลงไปมากแล้ว คงจะแล้วในฤดูแล้งนี้ด้วย

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๐๒
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรวงศ์ไพฑัมน์

ที่ ๒/๖๗

พระที่นั่งบรมนาคมสนีย์

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้ถามกรมหมื่นนเรศวรเรื่องตลาด ซึ่งเขอบอกว่าถ้าจะต้องการก็ได้ นั้น เรายกจดหมาย
ส่งแผนที่บอกราคามาตั้งที่ได้ส่งมาให้ด้วย ตามที่วานี้ดูก็จะเต็มราคา ควรจะสืบสวนให้รู้ค่าเงื่อน
กรมหมื่นนเรศวรรับว่าจะสืบดูได้ ให้เอาแผนที่แลหนังสือนี้ไปให้ดูด้วย แต่การที่ซื้อไม่ได้ว่าราคา
กันดังนี้ อยู่ข้างจะเป็นความลำบากแก่เรา ถ้าจะเอาไว้จะต้องว่าให้มีหลักฐาน อย่าให้เห็นเป็นกต
ขี้

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๐๔
ที่มา หจช. ร.๕ น.๑๘.๑๗/๒๘

ที่ ๑๒๕๙/๑๖๒๒ รับวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๑๑๘
ที่ ๒๗/๓๗๑

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวนชั้นนอก

วันที่ ๔ พฤษภาคมรัตนโกสินทรศก๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้อง
ยาเธอ,เสนาบดีกระทรวงนครบาลทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๑๑๗ ถึงวันที่ ๑ เมษายน ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณสวนดุสิตได้รวม ๘๙ ราย มีรายชื่อนี้
กว้างยาวจำนวนเงินแลียดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อที่ได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๐๘ก
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

พระยาเทเวศร์ ที่ ๒๕

รับวันที่ ๙ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องถนนในที่บริเวณสามเสน ว่าถนนตั้งแต่สามเสนลงไปถึงตพาน้ำวัด
ส้มเกลี้ยงนั้น ถ้าจะโปรดเกล้าฯ ให้ทำฟุตบาทเมื่อใด จะได้สั่งให้กรมศุขาภิบาลทำ แต่ถนนที่ต่อ
ถนนสายคอเสื้อถึงวัดเทเวศร์ราช ได้ให้พระสถิตยเป็นผู้ตรวจแล้ว การวัดเทเวศร์ราชนี้ก็คิดไว้ว่า
จะบำรุง แลได้ตรวจทำแผนที่ไว้นานแล้ว จะได้สั่งให้ทำต่อไปพร้อมกัน

พระราชกระแส	หมายเหตุ
<p>ฟุตบาทที่จะทำริมถนนข้างอื่นนอก ยังทำไม่ได้ในเวลานี้ กลัวดินจะ ทรุด อิฐก็จะถล่มลงไปเปลืองเงิน ควรจะรอไว้ทำพร้อมกันกับตัว ถนนสามเสนที่เดี๋ยวกี้ได้ เวลานี้ได้ปูอิฐไว้ไปพลางๆ พอเดินได้ เมื่อปูอิฐเสร็จแล้วอยากส่งกรมโยธา เพื่อจะได้ถมอิฐหักกฤตม ศิลาต่อไป</p> <p>การที่จะคิดจะปฏิสังขรณ์วัดเทเวศร์ราชกุญชร ตามกำลังที่จะทำ ได้นั้น อนุโมทนาด้วย ข้อ สำคัญของวัดในเวลานี้ ก็ด้วยเรื่องที่ทำ ไหนจะให้ให้มีประโยชน์ของวัดขึ้นได้ ถ้าจะสร้างตึกเข้าขึ้นได้ เพียง ๔ ห้อง จะเต็มใจอนุโมนา ยิ่งกว่าปฏิสังขรณ์วิหารทั้ง ๔ ทิศ เหนือต้องการแต่พระอุโบสถหลังเดียวพอใช้แล้ว</p>	<p>กรมราชเลขาอนุการ วันที่ ๑๐ พ.ค. ร.ศ.๑๑๘</p>

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๐๗๒
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

กรมราชเลขาธิการ
พระราชทาน ๑๐ พ.ค. ร.ศ. ๑๑๘

ที่ ๒๕/๑๐๕๕

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๙ พฤษภาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้ากระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพระราชหัตถเลขานี้ที่ ๒/๖๖ ลงวันที่ ๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ด้วยเรื่องถนนตั้งแต่สามเสนลงไปถึงสะพานน้ำวัดส้มเกลี้ยง แลถนนคอเสื้อซึ่งจะมาออกข้างวังพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าประวิตรแลพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ไปลงวัดเทวราชทั้ง ๒ สายนี้ได้ทราบเกล้าฯ ทุกประการแล้ว

ถนนตั้งแต่สามเสนลงไปถึงสะพานน้ำวัดส้มเกลี้ยง ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำพิศบาตเมื่อใด ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งให้เจ้าพนักงานกรมศุขาภิบาลทำ แต่ถนนที่ต่อถนนสายคอเสื้อถึงวัดเทวราชฯ ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งให้พระสถิตย์เป็นผู้ตรวจแล้ว เพราะคิดด้วยเกล้าฯ ว่าจะได้ทราบกระแสพระราชดำริห์ชัดเจนดี การวัดเทวราชนี้ ข้าพระพุทธเจ้าก็คิดด้วยเกล้าฯ ว่าจะทำนุกบ่ารุงไปตามกำลัง ได้วานพระสถิตย์ฯ ให้ช่วยตรวจแผนที่วัดไว้นานแล้ว แต่มีราชการอื่นๆ ยังขังค้างอยู่จึงยังไม่ได้ทำ เมื่อได้รับกระแสพระราชดำริห์คราวนี้เป็นช่องทางอันดีจะได้สั่งให้ตรวจทำไปพร้อมกันคงจะสำเร็จได้ การที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนเข้าไปในวัดเทวราชฯ ครั้งนี้พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าจะได้มีช่องทางจัดการวัดได้สะดวกดีขึ้นตามการที่คิดไว้แต่เดิม

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๑๐ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ขุนพิจารณ์ร่าง

นายชื่นเขียน
ขุนพิจารณ์ทาน

ที่ ๕/๑๐๗

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ด้วยได้รับหนังสือที่ ๒๕/๑๐๕๕ ลงวันวานนี้ ตอบมาด้วย
เรื่องถนนในที่บริเวณสามเสนนั้นแล้ว

พุดบ่าดที่จะทำริมถนนข้างอื่นนอกยังทำไม่ได้ในเวลานี้ กลัวดินจะทรุด อัฐก็จะถล่มลงไป
เปลืองเงิน ควรจะรอไว้ทำพร้อมกันกับดัวถนนสามเสนที่เดี๋ยวกี้ได้ เวลานี้ได้ปุ้อฐไว้ไปปลางๆ
พอเดินได้ เมื่อปุ้อฐเสร็จแล้วอยากจะส่งกรมโยธา เพื่อจะได้ถมอัฐหักฤกษาศิลาต่อไป

การที่จะคิดจะปฏิสังขรณ์วัดเทวราชกุญชร ตามกำลังที่จะทำได้นั้นอนุโมทนาด้วย ข้อ
สำคัญของวัดในเวลานี้ ก็ด้วยเรื่องที่ทำไฉนจะให้มีประโยชน์ของวัดขึ้นได้ ถ้าจะสร้างตึกเข้าขึ้น
ได้เพียง ๔ ห้อง จะเต็มใจอนุโมทนา ยิ่งกว่าปฏิสังขรณ์วิหารทั้ง ๔ ทิศ เหน้ต้องการแต่พระ
อุโบสถหลังเดี๋ยวพอใช้แล้ว

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๑๐๒
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๒๖/๑๐๘๙

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑๐ พฤษภาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานลายพระราชหัตถเลขานี้ ๓/๙๓ ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ มี
กระแสพระราชดำริห์เรื่องถนนใหญ่สายคอเสื้อแลปลายพยุหิบาท ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้นายด้านทำ ต้องพระราชทานเงินเดือนพระคลังข้างที่เดิมให้ จะไปได้กำไรอยู่ที่กรม
ศุขาภิบาลหรือกรมโยธา เพราะไม่ต้องจ้างคนใช้ ถ้าจะให้กรมโยธาหรือกรมศุขาภิบาลทำจะ
สะดวกกว่า ได้ทราบเกล้าฯ ทุกประการแล้ว พระเดชพระคุณแผ่นดินเกล้าฯ หาที่สุดมิได้ ถ้าจะ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดทำ ขอรับพระราชทานให้พระสถิตย์นิมานการ
เป็นนายด้านตรวจทำต่อไป ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานนายด้านพิเศษอย่าง
สวนดุสิต ข้าพระพุทธเจ้าจะได้รับจ่ายเงินเดือนให้เดือนละ ๑๖๐ บาท ถ้าไม่พอจะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มเติมอีกก็ได้

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

รับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๘

พระยาเทเวศร์ ที่ ๒๖

ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องทำถนนคอเสื้อแลปลายพุดธิบาคนั้น ว่าถ้าจะโปรดเกล้าฯ ให้กรมโยธาธิการมณฑลราชบุรีทำจะได้ให้พระสถิตยเป็นนายด้านตรวจทำต่อไป ถ้าจะพระราชทานนายด้านพิเศษอย่างสวนดุสิต จะรับจ่ายเงินเดือนให้เดือนละ ๑๒๐ บาท ถ้าไม่พอจะโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มเติมอีกก็ได้

พระราชกระแส

หมายเหตุ

<p>เรื่องถนนคอเสื้อได้คิดจัดการดังนี้ คือ</p> <p>พระสถิตยเป็นผู้ปักแตรตรวจการ นายด้านนั้นตั้งแต่สามเสนไปจนถึงถนนเบญจมาศ พระรักษาเทพ ตั้งแต่ถนนเบญจมาศไปถึงคลองเปรมประชากร จหมื่นราชามาตยตั้งแต่คลองเปรมประชากรไปถึงเชิงสะพานถนนพุดธิบาท จหมื่นราชานุบาล ตั้งแต่แยกถนนพุดธิบาทไปบรรจบถนนชีวะ พระพรหมภิบาล ได้แบ่งไว้เป็น ๔ ด้านดังนี้</p> <p>การจำเอนซึ่งจะต้องทำเมื่อเวลาที่ถนนนี้ตัดแล้ว คือตพานที่จะใช้ไปพลางๆ เช่นตพาน ข้ามคลองสามเสน มี ๓ แห่ง คือข้ามคลองท่อทองคลองกว้าง ๕ วา ตพานหนึ่ง ข้ามคลองเปรมประชากรตพาน ๑ ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม ตพาน ๑ ถ้าถนนแล้ว ทิ้งไว้ไม่ทำตพานเช่นคลองสามเสน ซึ่งเป็นมาแต่ก่อน ใช้จะเป็นแต่ป่วยการเงินที่ลงแรงทำถนนไปเปล่าๆ ทำให้ถนนเสียไปด้วย เพราะเหตุที่ไม่มีผู้ใดไปมา ถนนดินไม่ขึ้น รกรักษาอยากควรจะต้องทำตพานโกโรโกเตใช้ไปพลาง จนกว่าตพานดีจะแล้ว เช่นที่ตพานเทเวศร์นฤมิตร หวังใจว่ากรมโยธาธิการมณฑลราชบุรีคงจะเก็บไม้เสศเลยทำให้พอใช้ได้ อย่างช้าสัก ๓ ปี หากว่าถ้าจะเบิกเงินทำตพานไม่ได้ ก็ให้ตพานนั้นทนอยู่ได้จนถึงเวลานั้น</p> <p>ส่วนที่ได้เถียงเกะกะไปแต่ก่อนด้วยเรื่องเงินเดือนนายด้าน ได้บอกให้เงินมาเดือนละ ๑๖๐ บาท พอจุกกับกับเงินพระคลังข้างที่ซึ่งออกให้เป็นค่าพาหนะ สำหรับนายด้านเหล่านี้คนละ ๔๐ บาท จะให้เป็นเงินเดือนไม่พอ เพราะนายด้านเหล่านี้ได้เงินเดือนอยู่เดือนละชั่ง แต่ก็ไม่ว่าไรแล้วจะยอมออกเงินพระคลังข้างที่คองให้นายด้านเหล่านี้อยู่ตามเดิม เงิน ๑๖๐ บาทที่จะให้นั้นก็เอา แต่ขอแถมใช้ด้วยอีก ให้เอาเงินรายนี้จ้างเรือจ้าง</p>	
--	--

<p>คนชนอัฐหัททกาทปูนมาส่งให้ได้มากขึ้นอีก เพราะเท่าที่ส่งอยู่เดี๋ยวนี้นี้ไม่พอใช้ การเข้าไปก็ป่วยการเงินเดือนนายด่านและคนทำการ เพราะจะหยุดเสียทีเดี๋ยวก็นี่ไม่ได้ ทำงานก็ไม่เต็มมือ เพราะอัฐหัททกาทปูนที่จะใช้ไม่มี ขอให้ช่วยในการเรื่องนี้ให้จงมาก</p>	
---	--

๒๑/๒๕๖

ขอเดชะเรื่องการก่อพรที่นึ่งที่สวนดุสิต ข้าพรพุกเจ้ามารับใส่เกล้าฯ คิดดูถึงเรื่องการ
จัดหาสิ่งของที่จะทำเหนด้วยเกล้าฯ ว่าสิ่งอื่น ๆ จะไม่สำคัญกว่าอิฐ ข้าพรพุกเจ้ารับกับเจ้าหมื่น
เสมอใจว่าจะไปลองว่าซื้อที่เตาแล้วจ้างขนเอาเองคิดราคาอยู่ในพันละ ๙ บาท ที่จัดซื้อที่บนเนิน
พันละ ๖ บาท ๖ บาทสี่สิ่งบ้างเมื่อลองอยู่ในพันละ ๒ บาทภาษีพันละ ๓ สี่สิ่งคงให้ผู้จัดพันละ
สี่สิ่ง พอดีที่ซื้อตอนก่อนเนินพันละ ๘ บาท สามสี่สิ่งตอนหลังเป็น ๙ บาทถ้วน เวลานี้อิฐ
กรุงเทพฯ ขึ้นเนินพันละ ๑๒ บาท ที่บนเรียกขึ้นไป ๙ บาทบ้าง ๘ บาทบ้าง คงว่าไว้ได้ ๕ แสน
เศษๆ เท่านั้นครั้งจะซื้อตามแพงขึ้นไปถ้าปลายปีลงราคาเราก็คงขาดทุน แต่ถ้าดังนี้ก็ยังคงการดี
ข้าพรพุกเจ้าเกรงว่าถ้าการก่อสร้างมีมากจะเรียกราคาจัดขึ้นไปอีกจึงรับใส่เกล้าฯ คิดดูว่าการ
ก่อถ้าจะใช้อิฐดีเหนจะถูกกว่าเพราะได้ของดีแลคิดตามคูบิตก็จะไม่ผิดกันมากนัก เวลานี้มีอิฐดีที่
จะซื้อได้อยู่แห่งเดียวที่อายติสแมนมันก็ขาดเสียเหลือเกิน ที่แมกกลินมีอีกร้านหนึ่งก็ใช้ไม่ได้
เป็นดินใบไม้ ที่อายติสแมนก็มีคอนแตรกหลายแห่งทำไม่ทันเพราะเครื่องมันเล็กทำได้อย่างมาก
ก็วันละ ๖๐๐๐ เท่านั้น ทั้งจะบังคับเอาให้หมดก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงคิดด้วยเกล้าฯ ว่าจะลอง
เที่ยวชักชวนคิดอ่านแนะนำให้มีผู้คิดตั้งขึ้นอีก บางทีก็ต้องช่วยหุ้นบ้างสักซาร์สองซาร์ ครั้น
จะลงมากข้าพรพุกเจ้าก็หนาวเพราะเคยเขตกอบเอาตัวไม่รอด เพราะที่ตั้งดินไม่เหมือนกัน
จนที่สุดที่จะลองส่วนกว่าจะรู้จักเต็มที่ถูกเผาไม่เป้นอิฐเข้าไปที่ละหลาย ๑๐๐ บาท แต่ถ้ามีขึ้น
หลายแห่งด้วยกันแล้วราคาคงจะเลือกซื้อให้เขาเองได้ การที่ตั้งทำถ้าตั้งเหนือขึ้นไปอิฐแพงมาก
แต่โซหุ่ยแพงราคาแพง ถ้าตั้งทำโซหุ่ยถูกเนื้อเลวไปเพราะดินมีสิลลิกน้อย แต่อย่างไรก็ดีถ้าหลาย
หุ้นจะฉิบหายก็คนละเล็กน้อย ถ้าจะตั้งเป็นของหลวงถ้าพลาดก็เสียงานแล่นากแล้วแก้ด้วยยาก
ด้วย การที่จะตั้งทำเช่นนี้จำเป็นที่ ผู้ดูงานจะต้องมีหุ้นด้วยเพราะการทำยากต้องระวังอย่างดี
ที่สุด แต่มันหลายหุ้นพลาดก็คนละเล็กน้อยไม่สู้กระไร เพราะเสียทางนี้ก็ไปได้ทางโน้นพอ
ชดเชยกัน ข้าพรพุกเจ้าจะลงคนเดียวก็หนาวไปคิดด้วยเกล้าฯ ว่าจะลองชวนเขาดูบางที่จะได้
สัก ๕ ฤๅหกส่วนก็เป็นได้ปล้ำกันอีกพัก ถ้าสำเร็จได้ก็คงจะได้มีอิฐใช้มากขึ้น ข้อสำคัญที่จะหา
คนดูงานถ้าดูได้เองแล้วก็ไม่กลัว เครื่องเผานี้ ข้าพรพุกเจ้าชอบเล่นได้สั่งไปแล้วก็เครื่องหนึ่งแต่
เป็นเครื่องทำกระเบื้องอย่างฝรั่งเศษเช่นที่มันใช้มุงตามสเตชันในคลองสุเอส คิดว่าจะทำที่บ้าน
ด้วยปาวมืออยู่แลต้องการคนใช้ที่จะเก็บไว้ก็พอได้โซหุ่ยเลี้ยงกัน ถ้าไม่มีงานทำก็ฉิบเต็มที่ แต่จะ
ทำอิฐด้วยชนดินไม่ไหวแลทุนเครื่องอิฐต้องใช้เงินมากเหลือเกิน ข้าพรพุกเจ้าจะลองวิ่งดูถ้าได้
หุ้นแข่งๆ สักสี่ฤๅห้าฯ แลหาคนดูงานได้ก็เปนได้เล่นกัน

เรื่องตัดไม้ั้นข้าพรพุกเจ้ายอมเปนทุนให้เขาไปทำ ถ้ามีกำไรจะแบ่งกันคนละ ๕๐ แต่
การนั้นที่ขาดทุนลุ่มๆ ไม่มีอย่างร้ายก็เพียงเสมอตัว เพราะเช่นนั้นจึงเป็นการจำเป็นที่จะต้อง

ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต พอเป็นไรต์กันไว้ เพราะถ้าที่นั่นเป็นผลดีคนทำมันจะปิดไป
หาหนทางอื่นที่จะเสียแต่ดอกเบีย่ๆ ใดๆ ก็ป่วยการความคิดแลจัดการชั้นแรก

ควรมีควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

มหิศรราชหฤทัย

๑๒ พฤษภาคม ๑๑๘

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๒๑

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ถึง เสมอใจ

วันจันทร์นี้ เห็นจะพอไปดูงานทางเรือได้ให้นัดพระสถิตยแลนายด่านทางให้รู้เสียด้วย
เจ้ากับพระสถิตยแลเจ้าหมื่นไวยมากอยลงเรือที่วัดนรนาถ เวลาที่ไปบ่าย ๕ โมงครึ่งมีด
เสียก่อนไม่ทันดูงานทั่ว คราวนี้จะต้องให้ได้ลงเรือบ่าย ๔ โมงครึ่ง นึกอยากจะออกไปขึ้นทำวัด
สัมเกลี้ยง จะสำเร็จฤาไม่ไม่รู้

วันที่ ๒๑/๒/๑๑๘

วันที่ ๒๒/๒/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ได้เห็นรายงานหม่อมราชวงศ์สมพูน ว่าพระอินทรักษาพูนดินสำหรับปลูกไผ่ริมถนนลก
นี้เป็นของไม่ควรจะทำแท้งแก้ไขปลูกอะไรแทนเช่นถนนชิวไม่ได้เลย ถึงว่าจะแก้ว่าไหนๆ ก็
จะต้องถมก็ยังใช้ไม่ได้ เพราะต้องไปขุดให้บักวีกำเรียบแลเปลืองเงินค่าขุด

ถนนคอเสื้อยังมีขัดข้องอยู่อีก ๘ ราย เห็นว่าถ้าจะรอไปก็จะไม่ตกลงได้ จะซื้อก็ป่วยการ
ใช้ว่าตัดถนนแล้วที่เหล่านนั้นจะเป็นประโยชน์ขึ้นได้ทันที เมื่อใดให้ลงมือเสียทีเดียว ให้พระสถิตย
ปัก พระรักษาเทพเป็นนายด้าน แต่ถ้าคนเดียวทำตลอดถนน งานจะมากเหลือตา ก็จะต้อง
แบ่งเป็น ๒ ด้านๆ ๓ ด้านทั้งที่ข้ามฟากคลองเปรมประชากรไป เงินเดือนพระยาเทเวศร์บอกให้
ไว้ ๒๔ ชั่ง ๓๓ เดือนละ ๒ ชั่ง ส่วนกว้างของถนนนั้นจะต้องใช้ตามแบบถนนกรมโยธา เพราะ
ถนนนี้จะบรรจบสามเสนด้านหนึ่ง ถนนพฤทธิบาทด้านหนึ่ง ให้พระสถิตยเขียนแบบมาให้ดู
เสียก่อนด้วย

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๒๘

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๒๘/๒/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยเรื่องพลับพลาที่นานั้น แม่กลางขอให้เติมโรงสำหรับทำครัว คือสำหรับทำครัวตัวเอง แลเลี้ยงผู้อยู่หลังหนึ่ง เพราะโรงเดิมที่ปลูกไว้มันเป็นทีสำหรับผู้อย่างตามไปด้วยอาไศรย แลในโรงนี้จะได้ไว้ของต่างๆ ซึ่งจะต้องการใช้เป็นของเลขๆ ด้วยเข้าใจว่าสัก ๓ ห้องมีเฉลียงรอบๆ เฉลียง ๓ ด้านก็พอ

อนึ่ง อยากจะให้มีปราสาทสำหรับเลี้ยงคนที่มาแขกตามริมคลองสัมป่อย ใช้เสาไม้หมากและใบไม้คือใบมะพร้าวใบหมากที่ตัดลงกรูโหลๆ ก็พอ ต้องการจะให้ทันในวันศุกร์นำ

อนึ่ง เรื่องนานั้นเข้าใจผิดกันไปหน่อยหนึ่ง เดิมได้บอกแม่กลางว่าจะลองทำดูสัก ๑๐๐ ไร่ก็ได้ แม่กลางเชื่อเอาว่าเป็นจำนวนนา ๑๐๐ ไร่ ภายหลังเมื่อยพระยารองเมืองมาพูดว่ากว่า ๑๐๐ เห็นจะถึง ๑๕๐ จึงได้ตัดกล้าไว้พอ ๑๕๐ ครั้นวันนี้พูดกันได้ว่าความว่านาถึง ๔๐๐ เสต ได้มาบอกแม่กลางว่ากลัวจะขัดด้วยเรื่องกล้า จะมีไม่พอ ถ้าจะต้องทำเป็นนาหว่าน ถ้าเช่นนั้นฤจะให้เช่า จะมีผู้ได้รับฤไม่ น่าที่จะไปซัดกล้าอย่างเดียวกันถ้าจะต้องทำเป็นนาหว่านแล้ว ให้แม่กลางทำก็ได้ ให้หาหรือดูกับพระยารองเมืองด้วย

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๒๒๕ก
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๗/๒๐๐

กรมศุขาภิบาล

วันที่ ๒๙ พฤษภาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธูลีพระบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าล่องธูลีพระบาท

ด้วยถนนสามเสนที่แก้ไขได้ตัดทางไปตลอดแล้ว แต่ดินที่จะถมในเวลานี้ไม่ว่าที่ใดหา
ได้โดยยาก ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าฯว่าจะขุดเอาดินที่ชายถนนเก่าปากข้างวันออกมาถม
แต่ถ้าดินถนนนั้นไม่ควรจะขุดใช้แล้ว คิดจะขุดเอาดินในคลองบ้านญวนขึ้นมาใช้ การที่ติดขัดอยู่
นี้เพราะผู้รับเหมาเรียกราคาอยู่ข้างจะแพงกว่าธรรมดาสักหน่อย แต่ข้ามดินเส้นหนึ่งถึง ๑๖๐
บาท ต่ำกว่านี้จะหาอีกไม่ได้ เห็นด้วยเกล้าฯว่าร้องก็สักมากครั้งจะรอไปถ้าฝนชุกหนักขึ้นการที่
ทำลำบากราคาจะแพงขึ้นอีกคงจะต้องรีบลงมือถมในเร็ว ๆ นี้ และถนนสายนี้เดิมจะเอารางน้ำลง
ไว้ในคูข้างถนนทำแต่ท่อตัน ๆ ข้าง ๆ คิดด้วยเกล้าฯว่าทางน้ำเดิมมีอยู่ บัดนี้แก้ไขจะต้องทำท่อ
น้ำข้างในอย่างถนนธรรมดาคงจะต้องซ้าสักหน่อย การจะควรประการใดขอพระบารมีปกเกล้าฯ
เป็นที่พึง

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

พระยาเทเวศร์ ที่ ๗

รับวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๘

ลงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

ว่าถนนสามเสนที่แก้ไขได้ตัดถนนตลอดแล้ว ดินที่จะถมนั้นคิดจะขุดที่ซานถนนเก่ามาถม แต่
ถ้าที่นั้นไม่ควรจะขุดแล้ว คิดว่าจะขุดดินคลองบ้านญวนมาใช้ ผู้รับเหมาเรียกค่าถมดินเส้นหนึ่ง
ถึง ๑๖๐ บาท ถ้าฝนชุกนักการทำลำบากราคาจะแพงขึ้นอีกจะต้องรีบถมในเร็ว ๆ นี้ ถนนนี้เดิม
จะเอารางลงไว้ในคูข้างถนนทำแต่ที่ตื้น ๆ บัดนี้แก้ไขจะต้องทำท่อน้ำอย่างถนนธรรมดา คง
ต้องซ้าสักหน่อย

พระราชกระแส

หมายเหตุ

ที่ ๙/๑๔๙	แผนที่ส่งคืนไป
<p>พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๘ ถึงพระยาเทเวศร์วิวัฒน์ ด้วยได้รับหนังสือที่ ๗/๒๐๐ ลงวันที่ ๒๙ เดือนก่อน เรื่องงานถนนสามเสนเส้นที่แก้ไขนั้นแล้ว ให้กรม หมื่นสมมตขอแผนที่ถนนสามเสนซึ่งมีเส้นแนวถนนเก่าแลถนนใหม่ ซึ่งจะแก้ไขให้ดูก่อนเพื่อจะได้วินิจฉัยสำหรับตอบหนังสือฉบับนี้ แผนที่ที่เอามาดูไม่เข้าใจว่าตามที่แก้ไขแต่ยวนี้อย่างไร แต่ เข้าใจได้โดยได้เคยเห็นรอยถนน เพราะไปมาทางนั้นอยู่เสมอ ข้อซึ่ง พระยาเทเวศร์ว่ามานี้เป็น ๓ ข้อคือ ข้อ ๑ จะขุดดินชายถนนฟากข้างตะวันออกมาใช้ถมร่อง ถ้าไม่ให้ ขุดจะต้องไปขุดดินบ้านญวนมาใช้ ข้อ ๒ ผู้รับเหมาเรียกราคาเส้นหนึ่งถึง ๑๖๐ บาท แพงกว่าธรรมดา สักหน่อย ข้อ ๓ เดิมคิดจะเอารางน้ำวางลงไว้ในคูข้างถนน ทำแต่ที่ตื้น ๆ ข้าง ๆ บัดนี้แก้ไขจะต้องทำท่อน้ำข้างในอย่างถนนธรรมดา คงต้อง ซ้าสักหน่อยดังนี้ ในข้อ ๑ การที่จะขุดดินข้างถนนฟากตะวันออกนั้นขุดได้ แต่ต้อง ขุดให้เป็นรูปคูเสมอตลอดกันไปบรรจบแนวคูเดิมแห่งใดแห่งหนึ่งซึ่ง ไม่ต้องแก้ไข ข้อ ๒ การจ้างถมถนนที่ทำอยู่ในสวนดุสิต ถนน ๖ วา คู ๒ ข้าง</p>	

ปากกว้าง ๔ สอก ลึก ๔ สอก แต่งถนนแต่งคูด้วยเสร็จ จ้างอยู่ใน
เส้นละ ๑๐๐ บาท งานที่จะทำในถนนสามเสนอยู่ข้างจะแพงกว่าที่ได้
เคยทำมา แต่จะเป็นเพราะต้องไปขุดดินถึงคลองจวนเพราะงานน้อย
กระมัง

ข้อ ๓ เรื่องรายนี้นี้เข้าใจว่าคิดจะทำเช่นในสวนดุสิต แต่ยังไม่
เข้าใจว่าจะทำอย่างไรแน่เพราะที่คูข้างถนนกรมโยธาไม่ได้เคยห้าม
หวง ใครจะปลูกโรงเรือนริมถนนก็คร่อมคูนั้นทั้งสิ้น ถ้าจะคิดรักษาคู
นั้นเป็นรายน้ำข้างถนน จะไล่ให้เรือนโรงริมถนนถอยเข้าไปแล้วจะไม่
ตลอด ถ้าเอารางเดิมเป็นที่วางท่อน้ำใหญ่ แลให้เรือนโรงปลูกครอบ
ก็คงเป็นไปได้คราวหนึ่ง แต่ต่อไปภายหน้าถ้าตีต้นคองจะขุดจะวาง
ไม่ได้

ถ้าหากว่าไม่ห้ามโรงเรือนคร่อมคูแล้ว จะต้องขอให้เข้าใจอย่าง
หนึ่งว่า คูที่ได้ยอมให้ขุดในข้อ ๑ นั้น จะต้องเหลือดินแขงไว้ริม
ฟุตบาท ๒ สอก พอที่จะได้ปักเสาปลูกโรงคร่อมคูนั้นได้ในภายหน้า

ขุนพิจารณ์ เขียน

ม.จ. จรุง ทาน

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๓๒๓ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๔๗/๒๕๙๓

วันที่ ๒๓ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

กระทรวงโยธาธิการ

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าล่องธุลีพระบาท ซึ่ง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทำสะพานไม้ ๒ สะพานนั้น คือสะพานที่อยู่ริม
สะพานเทเวศรณฤมิตร ให้หรือไปปลูกที่ถนนเบญจมาศสะพาน ๑ แลอีกสะพาน ๑ ที่โปรดเกล้าฯ ให้
ปักที่ถนนไคตรงไหนเอามาสืบเสียนึกชื่อไม่ถูก ไล่เสียดพระสติดยังไม่ทราบเกล้าฯ ได้ ที่
ข้าพระพุทธเจ้ารับใส่เกล้าฯ แล้วเอามาสืบเสียนั้น พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ ขอพระบารมีปก
เกล้าฯ เป็นที่พึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานพระบรมราชกระแสใหม่

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๓๒๓๗
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑บ/๒๘

ที่ ๒๓๕๓/๓๑๖๙ รั้ววันที่ ๒๔ มิถุนายน ๑๑๘
ที่ ๗๐/๙๘๗

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวรชั้นนอก

วันที่ ๒๓ มิถุนายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบตีสิหราชรองเมือง ขอพระราชทานกราบทูลพระเจ้า
น้องยาเธอ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณวังสวนดุสิตได้รวม ๓๑ ไร่ มีลายชื่อแลเนื้อที่
กว้างยาวจำนวนเงินเฉลี่ยดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อที่ได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบตีสิหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๓๒๔
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

ขุนพิจิตร ร้าง
หลวงประสิทธิ์ตรวจ

นายบุญ เขียน
นายชื่น ทาน

ที่ ๒๒/๒๘๐

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๔ มิถุนายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ด้วยได้รับหนังสือที่ ๒๖/๑๐๘๗ ลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๑๑๘ ตอบมาเรื่องจะทำถนนคอเสื้อแลปลายพฤตนิบาต ว่าถ้าจะให้กรมโยธาธิการมุขามิบาลทำได้ให้พระสถิตย์เป็นนายด้านตรวจทำต่อไป ถ้าถ้าฉันจะให้นายด้านพิเศษอย่างสวนดุสิตทำจะรับจ่ายเงินเดือนให้มันได้ทราบแล้ว

วันที่ ๒๙/๓/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยมากระทำในใจตกลงให้เกิดรักตันจำปีขึ้นแล้ว ยอมเลิกต้นมังคุดที่จะรายตามถนน
พุดตาลในและถนนบ่วย ยกออกไปรายริมถนนเขาทูล คือสายนอกกำแพงวังด้านตะวันออก ซึ่ง
เดิมกะไว้จะปลูกต้นลำไย ฤจะคงเป็นต้นลำไยยกมังคุดเสียก็ตาม ถนนพุดตาลในเปลี่ยนเป็น
ปลูกต้นจำปีตลอดจนถนนบ่วย แต่ถ้าจะหาต้นให้เชิงขนาดสัก ๒ ศอกคืบได้จะเร็วขึ้น เพราะ
เป็นต้นไม่ริมถนน แต่ก็ต้องนับประมาณเสียว่าจะต้องใช้ที่มากน้อย จะหาได้ครบๆไม่ ถ้า
แคลงว่าจะไม่ครบแล้วไม่ควรที่จะหาใหม่ เพราะถ้าหาไม่ได้ครบ จะต้องเอาต้นเล็กบ้างใหญ่บ้าง
ปนกันจนแก่ก็จะได้ไม่เห็นงาม สู้เอาต้นในหม้อของเราที่มีอยู่แล้วเล็กๆ ไม่ได้ จะได้โตทันกัน
ทั้งหมด แต่ต้องปลูกพร้อมกันทั้งถนนพุดตาลแลถนนบ่วย ให้กะที่ปักหลักไว้ให้ดู ระยะห่าง ๔
วา ฤห้อยอนั้นให้เหมาะกับลายสวน ถ้าต้นไม่ปลูกนอกเขตร์พลับพลาเช่นนี้ ชั้นต้นจะต้องมีไม้
รั้วล้อมหาไม้เจ๊กจะเหยียบปนไปเสีย

สยามินทร์

วันที่ ๓๐/๓/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยการที่จะปลูกต้นจำปี ฟากตะวันออกถนนพุดตาลนั้นไม่เฉพาะที่ต้นจำปี คิดเห็นว่าตามทีกะเตี้ยวันนี้จะกันรั้วรอบสนามก็แปลว่ารั้วไปจดถนนพุดตาล แลดูที่บไปเสียกว่าครึ่งถนน จะเหลือเป็นข้างนำแต่ตรงที่นำพลับพลา ซึ่งจะไม่มอันใดน่าดู มันเป็นทำพลับพลาสำหรับแต่ข้างในอยู่ไป ฝรั่งมังค่าไปเห็นก็จะไม่สู้ดี จึงคิดเห็นว่าตั้งแต่ฟากตะวันออกถนนพุดตาลไปจนถึงแนวกำแพง จะต้องรีบถมเสียให้แล้วโดยเร็ว แล้วทำเป็นสวนตามที่คิดไว้ พอให้เป็นลานข้างนำของพลับพลา แต่ดินซึ่งจะขุดขึ้นจากคลองรากกำแพงมาถมน่าจะพอ ด้วยมีร่องที่ขุดดินขึ้นถมถนนลึกเสียมากแล้ว จะต้องให้พระยาเวียงในเอาดินในสระนอกบรรทุกขึ้นรางเข้ามาถมช่วยแรงด้วย เพราะรางนั้นก็มุดอยู่แล้ว แต่รากกำแพงก็คงจะต้องขุด ตีเข็มก่อนขึ้นมาเพียงเสมอดินแล้วกันรั้วไม่หมากแทนกำแพงเป็นเขตพลับพลาไว้ก่อนก็ได้ หากไม่ก็เป็นพลับพลาต่อทุ่ง ไม่มีขอบเขต แต่รั้วนั้นควรจะทำโปร่งๆ ให้มาก แลออกไปข้างนอกให้เห็นการที่ทำการจะเป็นขอบเขตชั้นนอกชั้นในเรียบร้อยดีขึ้น รั้วมุดก็ตัดเข้าชนแนวรั้วที่ปักไว้ข้างอ่างหยกแล้วเดี๋ยวนี้คงเปิดถนนบว้ยไว้จนกริ้ว การที่จะก่อห้วยก่อเขาก็จะได้ทำเร็วขึ้น ดีกว่าที่จะถมสนามนอกกำแพงให้แล้ว จึงมาถมข้างใน เพราะกว่าจะถมเข้ามาถึง จะเห็นดินนำพลับพลาทำเรียบสกปรกอยู่นาน เพราะเหตุว่าทางที่จะเข้ามาข้างขวามือจะเรียบร้อย ข้างซ้ายมือจะสกปรกแลเมื่อนำพลับพลา แลออกไปเห็นย่องแหงๆ เว้าๆ ก็ไม่งาม ให้คิดกับพระยาเวียงใน จะผ่อนผันการอย่างไรได้ถ้าพอจะลงมือถมได้ก็ให้ลงมือทีเดียว

สยามินทร์

ป.ล.

ต้องมีประตูไม้ทำให้ขอบกล กันห้วยท้ายถนนในเขตรั้ว สำหรับที่จะได้กันคนเล้าลุ่มได้ในเวลาที่ออกไปอยู่ที่พลับพลาด้วย ถ้าหากว่าไม่มีรั้วแล้วยังไม่ได้จัดการรักษาขอบนอกมันคง ม้ามาก็ขึ้นพลับพลาได้โดยง่าย ถ้ามีรั้วเสียแล้วรักษาแต่เฉพาะประตูง่ายขึ้น รั้วที่กันตามถนนชมมือเลี้ยวไปคลองหลอดแก้วตเสียได้ จนกว่ากำแพงจะแล้ว เพราะถึงจะกันรั้วก็ยังไม่คุ้มกันอันใดได้ข้างในก็คงออกเป็นเวลาอยู่เช่นนั้นเอง

สยามินทร์

ที่ ๖/๒๑๑

พระที่นั่งบรมนาคมสนีย์

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ใบอนุญาตสวนในกำแพงได้ออกแล้ว ถ้าเจ้าของสวนมอบหนังสือให้ผู้ใดไปรับ ชี้แจง
เขตแดนให้เข้าใจตลอด

ถ้าจะให้ผู้ใดไปรักษายอมให้ปลูกเรือนได้ที่ในสวน แต่ต้องอยู่ในบังคับเจ้าพนักงาน คือ

๑. เรือนที่จะอยู่ได้นั้นต้องปลูกได้แต่เฉพาะริมถนนสาละเลยถนนซ่มจีน ห้ามไม่ให้ปลูก
อยู่ในกลางสวน หรือริมถนนซ่มมือแลถนนโถ

๒. เรือนที่จะปลูกนั้นห้ามไม่ให้ทำพื้นให้สูงมากจนกำแพงจะบังไม่มีแดดห้ามไม่ให้มุง
ทำฝาด้วยใบจากแลใบไม้ ต้องบังคับให้ใช้ฝากระดานหลังคาสังกะสีเป็นอย่างเร็ว ถ้าเจ้า
พนักงานจะออกตัวอย่างให้ก็ได้ เรือนที่ว่าไว้ในข้อนี้ คือเรือนเบา

๓. ให้ทำเว็จหลังหนึ่งมีฝากันรอบถึงพื้นดิน ห้ามไม่ให้ขุดหลุม ต้องใช้ถึงเทศมณฑล
ศุขาภิบาล

๔. ผู้ซึ่งจะเข้าไปอยู่ในสวนเหล่านี้ ต้องฟังบังคับบัญชาเจ้า ในการที่จะแนะนำสั่งเสียการ
ทั้งปวงในเขตที่เหล่านั้น

นอกจากที่วามานี้ เจ้าของสวนจะปลูกจะตัดต้นไม้ขุดดินถมดินในที่เขตแดนของตัวได้
ตามชอบใจ จะปลูกเรือนในที่แห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ตามชอบใจทุกอย่าง

สยามินทร์

ป.ล.

รั้วที่จะกันสวนในเวลานี้ ใครจะกันก็ต้องยอมให้กัน เพราะเหตุที่เป็นความจำเป็นที่เขา
จะต้องรักษาต้นไม้ต่อเมื่อจะทำรั้วหลวงเมื่อไรจึงจะให้เลิกรั้วนั้นเสีย

จ.ป.ร.

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๐๓
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๓/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

การถมอิฐถนน เข้าใจว่าเจ้าคิดจะถมถนนเบญจมาศก่อนนั้นเห็นจะป่วยการ เพราะถนน
ปลายบ่วงปลายใบพอน จะไม่แล้วได้โดยเร็ว สู้ถมถนนช่อมือไม่ได้เพราะถนนนั้นแล้วเสร็จ
ตลอดจนถึงคลองผดุง ถ้ายกตพานที่รื้อจากตพานเทเวศร์ไปปลูกขึ้นในที่นั้นแล้วเมื่อใดก็เป็นอัน
ข้ามได้ เวลาค่ำกลับเข้ามาในวัง หนีเว็จขี่มาทางถนนพฤทธิบาท ไกลขึ้นอีกมาก เว้นแต่ก็ยังสู้
ถนนเบญจมาศไม่ได้ ที่ว่านี้ตามที่เห็นว่าจะแล้วได้เร็วกว่ากันตพานก็ได้สั่งให้ทำที่ถนนช่อมือก่อน

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๐๔

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรวงศ์ไพฑุฒิ

วันที่ ๔/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

คลองหลอดแก้วใหญ่ ต้องเปลี่ยนชื่อให้หลวงเจริญ เรียกว่า “คลองเม่งแสง” ให้ทำฉลาก
ปักเปลี่ยนฉลากเดิม ตพานถนนดวงตะวัน เรียก “ตพานกิมตั้ง” ยี่หอพระบริบูรณ์ ตพานน้ำสวน
เรียก “ตพานเชิงหวด” ยี่หอหลวงพิพิธภณฑวิจารณ์ ตพานถนนช่างฮีใน เรียก “ตพานง้วนหยู”
ยี่หอพระภักดี ตพานถนนดวงเดือน เรียก “ตพานโปจู” ยี่หอพระพิศาล คลองหลอดแก้วน้อย
ให้ยกคำ น้อยเสีย ใช้แต่ว่า คลองหลอดแก้ว

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๐๕
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๕/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องตพานที่จดหมายมาน่ากลัวโยธาจะไม่มีเงินทำ เพราะเป็นของถาวร ถ้าจะให้ทำ
เรื่องเรือจ้างจะเอาๆไม่ ถ้าจะเอาเรือจ้าง โยธาทำตพานเขาคงต้องเก็บ

ถนนข่มมือเหนือ ถนนเบญจมาศเหนือ นอกคอเสื้อออกมาต้องเป็นของโยธา ต้องคิดแบ่ง
เงินเป็นส่วนเสียด้วย

รั้วสวนมีชื่อในกำแพง ที่ว่าจะให้เจ้าของทำจะเป็นต่างๆ ไปไม่งาม ให้ทำรั้วซึ่งลวดของ
หลวงตลอดไป สูงสัก ๒ ศอกคืบก็จะพอ ให้คิดตัวอย่าง ฤาอย่างเดียวกับที่คิดไว้แล้ว ร่นให้เสีย
ลงมาก็ได้

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๐๖

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๖/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เมื่อจดหมายฉบับก่อนแล้ว ได้เดินออกไปดูที่สวนสวรรค์เห็นต้นจำปาแขกอีกต้นหนึ่ง
กิ่งกิ่งมากจริง แต่ยังไม่โตเท่า จะหาอื่นคู่เห็นจะไม่โตเท่า ถ้าจะเอาไปก็ต้องเอาไปทั้งคู่ ต้นพิกุลถ้า
ทิ้งเห็นจะตายเหมือนกับที่ตายอยู่ต้นหนึ่งแล้วนั้น เรือนงามน่าเสียดายต้นกุหลาบจะว่ามันตาย
เองเพราะทนร้อนไม่ได้ก็น่าสงสัยตามกระถางเหล่านั้นถึงอุทิศขึ้น อีกสักหน่อยหนึ่งก็จะได้หอม
ต้นพุทราแดง ไม่ได้ยัดออกไปได้เหมือนกันกับต้นกล้วยฤกษ์ แต่มีพยานที่เจ้าคงจะคิดเห็นได้
ว่าแดดฟ้าเรือนเจ้าสายแลเรือนนางสร ไม่ผิดอะไรกันกับที่นี้เขาปลูกกุหลาบได้ดอกโตๆ
พุทราแดงก็เลื้อยขึ้นโค้งเต็ม กระถางแลโค้งก็อย่างเดียวกันกับของเรา แต่ของเราไม่ขึ้น เห็น
ท่วงทีที่จะเป็นได้ดีแต่ต้นโศกแลจำปีที่ทันทานมาก ถ้าจะเล่นจำปี ควรจะทนเล่นต้นเล็กๆ ขนาด
ในหม้อให้มันค่อยโตค่อยไป ถ้าโศกก็เท่าขนาดที่ปลูกไว้ ๒ ต้น ดูนามดี

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๐๗

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๗/๔/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ และพระยาเวียงไ

กรมหมื่นดำรงแจ้งว่าอีกประมาณสัก ๓ วันต้นยางที่สั่งให้ขุดจะได้ลงมาถึงบ้าง ที่ซึ่งคิดไว้ว่าจะปลูกนั้น คือที่นอกกำแพงด้านตะวันออก พันจากถนนเขาหลูออกไป ฟากคลองลำน้ำข้างเหนือ แถวข้างเหนือริมถนนข้างฮี จับเสมอแนวกำแพงวังด้านเหนือเป็นแถว ต้น ระยะห่างกันต้นละ ๑๐ วา แถวที่ ๒ ลงมาข้างใต้ ห่าง ๑๐ วา แถวที่ ๓ ที่ ๔ ก็ให้ห่าง ๑๐ วาเหมือนกัน เข้าใจว่าจะปลูกได้เพียง ๔ แถวเป็นอย่างมากตลอดออกไปจนกระทั่งถึงถนนนอก คงเป็นราวแถวละ ๒๐ ต้น ๔ แถวก็เป็น ๘๐ ต้น ข้อสำคัญที่จะต้องระวัง คือต้องให้แถวตรงกันทั้งรุ่งทั้งแวง เมื่อแลไปตามตรงแถวและทะแยงก็ให้เห็นต้นตรงกันทั้ง ๔ ต้น อย่าให้เอียงกันได้เลยเป็นอันขาด เพราะถ้าต่อไปภายหน้าต้นโตขึ้นแล้ว จะตัดไม้ที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ออกเสีย ให้เป็นพื้นเตียน ข้างบนกิ่งประกันตลอด ที่ในเวลานี้ยังไม่ไต่ถมจะต้องพูนดินขึ้นปลูกไว้ให้สูงได้ระดับ ให้พระยาเวียงไเป็นหน้าที่พูนดินแลปลูกต้นยางนี้ด้วย ถ้าได้มามากเกิน ๘๐ จะข้ามฟากคลองเปลมไปปลูกตอนนอกให้ได้แถวเหมือนกัน ให้พระอินทรักษาเป็นเจ้าหน้าที่

ให้พระยาเวียงไ ลงมือวัดที่ปักหลักพูนดินไปเสียทีเดียว

สยามินทร์

วันที่ ๑๙/๔/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอราช

ปามแลมพร้าวต่าง ๆ ซึ่งมาแต่ยาวาบ้างยุโรปบ้าง ที่เปลี่ยนกระถางแล้วรากก็เต็มหมด ไม่มีที่จะงอกขึ้นได้อีก ที่ไม่ได้เปลี่ยนกระถาง อย่างทนรากก็ขึ้นมาพื้นดินถึงคืบ ๑ ก็มี เพราะเช่นนั้นกระถางที่จะเปลี่ยนต้องสูงกว่ากระถางเดิมถึงคืบ ๑ ถ้าเป็นต้นไม้เล็กที่ไม่มีแรง ถูกดินเหนียวรัดแคะไม่ออกต้องค่อย รากในนั้นก็ไม่มี เหลือข้างเดียวบ้าง สายเดียวบ้าง ในการที่จะรักษาต้นไม้เหล่านี้ไม่ให้ตายในแล้งน้ำ มีอย่างเดียวแต่จะต้องเปลี่ยนกระถางเปลี่ยนดิน แต่ดินได้ไม่พอที่จะเปลี่ยน กับกระถางสูญหายไปเสียมาก ขอให้ตั้งเผาดินใหญ่เสียสักคราวหนึ่ง ให้ได้ทำให้ตลอดในฤดูนี้ แลจะต้องใช้ถังแทนกระถางโดยมากด้วยใหญ่เกินขนาด เห็นจะถึง ๖๐ แต่เรื่องดินเป็นสำคัญขอให้รีบเผา

วันที่ ๒๑/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเจ้าสายบ่นว่าสวนบัวถมดินซำนัก ดินหลวงเจริญก็หมดแล้ว พระวิสูตรได้ถมฤๅไม่ ถ้ายังไม่ได้ถมขอให้เร่งถม การอ่างหยกเองอยู่ข้างจะซำมาก ดินเกาะอยู่ก็ยังไม่สำเร็จ ดันพิกุล แลตันไม้ต่าง ๆ ที่ควรจะซำจะปลูกได้ในเกาะนั้น ก็จะไม่ยอมเสียหมด

อนึ่งวันนี้ได้ไปดูถนนดวงเดือนนอก แลถนนไปบ่อน ทำเร็วแลดีมาก ควรจะสรรเสริญพระ ยาร่วม แลทางที่ตัดทั้งปวงก็เหมาะเจาะดี น่าจะชมเจ้าหมื่นไวย ท่วงที่จะติดสนุกได้ เห็นว่าโรง ที่จะทำขึ้น ควรจะทำปลายถนนดวงเดือนข้างแม่น้ำขึ้นมาจนถึงถนนไปบ่อนได้ทั้งสองฟาก เป็น อันเชื่อแน่ว่าคงจะมีคนเช่า ถึงต่อมาก็มีที่หวังใจเป็นอันมาก ถนนแยกไปบ่อนนั้นยังไม่มีชื่อ กรม สรรพศาสตร์เรียกเป็นถนนดวงเดือนจนไม่เข้าใจ ถ้าไม่ได้ตั้งชื่อเห็นจะเป็นถนนไปบ่อน เพราะจะ เรียกว่าถนนไปตลาด ๆ ก็เป็นความลับ ไม่แลเห็นที่ไหนเลย เพราะฉะนั้นควรจะต้องตั้งชื่อเสียให้เรียก ถนนดาวช่าง แทนที่จะเปลี่ยนเป็นดวงดาวแต่ก่อน ให้เขียนฉลากปักเสีย ทั้งถนนดวงเดือนนอก แลดาวช่าง ดวงเดือนนอก คือตั้งแต่ถนนสามเสนถึงแม่น้ำ ดาวช่างตั้งแต่ถนนดวงเดือนนอกไป จนท่าริมตลาดแยกหนึ่ง ไปท่าในคลองสามเสนแยกหนึ่ง

ตพาน้ำที่ท่าตลาด คือ ปลายถนนดาวช่างที่จะต้องเป็นของเราเอง เพราะไม่เป็น ถนนหลวงแท้อยู่ แต่ปลายถนนดวงเดือนแลข้างอื่น ที่จะเกณฑ์ให้กรมโยธาทำได้ ขอให้บอกให้รู้ ว่าท่วงที่จะต้องทำยาวมากฤๅประการใด ถนนข้างอื่นรู้ว่าจะต้องทำยาว แต่ถนนดวงเดือนนอก ไม่ได้ลงไปดู ถนนดาวช่างจะต้องทำยาวสั้นเพียงใดขอให้บอกให้รู้เหมือนกัน

ที่แผ่นดินฟากถนนข้างตวันออกซึ่งชื่อ ๆ ไร่ มีบาญชีแลหมายแผนที่ด้วยหรือไม่ ให้ทำ บาญชีแลหมายแผนที่เสียให้หมดทุกที่ซึ่งบาง ๆ จะเกิดที่หายต้องเป็นความเช่นว่าวัดราชบูรณ เพราะการที่ทำเปลี่ยนแปลงไปมาก ยากที่จะสังเกตว่าที่เดิมอย่างไร

สยามินทร์

วันที่ ๒๒/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องนี้กลัวอย่าลืมเสียอีก หลายสิบครั้ง คือ คันดินที่ปลูกต้นไม้ไว้ จำต้องปลูกหญ้า
หาไม้ตุงสกรกข้างหนึ่ง เขียวข้างหนึ่ง กับจะต้องให้มีคนสำหรับเดินถอนต้นไม้ ตั้งแต่หน้ากล้วย
ลงไปจนใบเล็ก ๆ น้อย ๆ สัก ๒ คน เดินทั่วไปวันละเที่ยวกว่าพืชพรรณของไม้เหล่านั้นจะสูญ
ดีกว่าที่จะทิ้งไว้นาน ๆ จึงถอนทีหนึ่ง ซึ่งรากโตเสียแล้ว ต้องถึงขุดดินกระจาย ฤๅตัดแต่
พอเสมอดินก็กลับออกขึ้นอีก ผู้ที่จะดูการเช่นนี้ ต้องการคนตาชี้แลเห็น ถ้าตาเป็นเหน็บแล้วเดิน
วันละ ๑๐ เที่ยวก็หาประโยชน์ไม่ได้

ตพานที่พวกผู้หญิง ๔ คนรับทำนั้น ยังนึกชื่อไม่ออก แต่ควรจะทำให้ตพานข้ามคลอง
ลำน้ำตรงถนนพุดตาน ส่วนตพานอ้อม พระเจริญจะทำการให้ทำที่ตพานข้ามคลองเม่งแสง ต่อ
หลอดแก้วตรงถนนบ่วย แลควรให้ชื่อตพานเม่งแสง ด้วยตพานนี้ ถ้าเปิดทำนบควรจะต้องเร่ง
ทำตพานไปพลางเสียทีเดียว เมื่อไปดูทางนำสวนถนนช่อมือ จะได้ข้ามมาได้ใกล้ ๆ เป็นทางข้าง
ในเดินเป็นต้น หาไม่ต้องไปข้ามถึงตพานถนนใบพร

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๒๔
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๒๔/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

อรไทยขออนุญาตทำตพาน้ำที่หน้าบ้านโป๊ยเซีย อนุญาต

วันที่ ๒๕/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องปลูกหญ้า ปลูกออกซาๆ ไป เพราะไม่มีใครรู้สึกต้องการด้วยตาเราเห็นราบๆ ก็พอเสียแล้ว เข้าใจเสียว่าหญ้าสำหรับแต่ใช้ปูสนามอย่างเดียว ความจริงจำจะต้องทรงไว้ในใจว่า เกิดมาเป็นแผ่นดิน นอกจากที่ริมโคนต้นไม้แล้ว ถ้าพอปลูกหญ้าออกต้องปลูกทั้งสิ้น การที่จะปลูกหญ้าไม่จำเป็นที่จะต้องรีบร้อนเพราะการอื่นมีมากก็จริง แต่จะทิ้งไว้จนตกรังถึงรดน้ำแล้ว จะหาพีชน์พรรณหญ้าก็ลำบาก ต้องไปไกล ปลูกเปล่าก็ไม่ได้ต้องรดน้ำควรจะมีเร่งปลูกเสียในรดน้ำนี้ ขอให้คิดอ่านปลูกหญ้าในที่ซึ่งควรจะปลูกได้แล้ว คือคันคลองตลอดแก้ว เกาะสน เกาะขวาง เว้นไว้แต่เกาะยู้อี้ ซึ่งยังไม่ได้ทำเรียบ ปากอ่างหยก คันอ่างหยก คันถนนบ่วยที่ปลูกต้นพิกุล ลานพลับพลา ให้จัดการแลบอกตักเดือนตามหน้าที่ ให้เร่งลงมือปลูกเสียโดยเร็ว

อนึ่งเรื่องที่จะแหะช่องในสนามหญ้า ปลูกกุหลาบนั้น มีสเดอชันเดอริสกีเขียนมาก็ยังไม่ชอบใจ แต่ยังไม่ได้อุดเหียดเพราะเป็นเวลาฝนตกเลอะเทอะเสีย ขอให้พระสถิตย์นำไปให้ดูใหม่ และให้เรียกอนุชาติไปด้วย .....รับไปบ้างแต่เหลวๆ เห็นจะไม่ควรหมาย เอาไว้เมื่อได้มาจึงค่อยใช้

สยามินทร์

วันที่ ๒๕/๔/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยได้รับหนังสือเรื่องทำตพานั้นแล้ว

ได้พูดกับพระยาเทเวศร์ ตกลงเป็นกรมโยธาจะรับทำทั้ง ๓ ตพาน

วันนี้ได้พบมิสเตอร์เวตคาแนก พูดกันถึงเรื่องเงินพระคลังข้างที่ที่ต้องออกล่วงหน้าให้
กรมโยธาทำการ แยกออกความเห็นว่าจะออกให้ คราวจะสั่งให้เสนาบดีกระทรวง
คลังหาเงินให้พอใช้ ถ้าการตกลงกันเช่นนี้ได้ ก็จะเป็นการสะดวกดี แต่ที่จะทำการกับพระคลัง
มหาสมบัติ จำเป็นจะต้องมีงบประมาณ บรรดาการที่เราทำในหน้าที่ของกระทรวงโยธาเดี๋ยวนี้
จะประมาณได้หรือไม่ ว่าจะเป็นการอย่างไร ถ้าคิดทำประมาณราคาได้ จะเป็นอันเบิกเงิน
คลังได้ นอกจากงบประมาณพอสมควร

แต่เรื่องตพานที่คิดว่าจะให้มีโรงสองข้างด้วยนั้นเข้าที่มากคนคงจะชอบอยู่ เพราะมันยื่น
ลงไปอยู่ในน้ำ เป็นที่พอใจตามสันดานไทย เข้าใจว่าเป็นโรงชั้นเดียว ชื่อแคบๆ หน่อยหนึ่งคง
จะได้ราคาดีมากกว่าบนบก แต่ถ้าจะทำเช่นนี้ ต้องทำเป็นของเรา จะไปเกี่ยวเอาเงินคลังเห็น
จะไม่ได้ เห็นว่าตพานที่ถนนดาวช่าง จะทำขึ้นเช่นนั้นทีเดียว ก็น่าที่จะไว้ใจได้ว่าจะติด แต่
ถนนอื่นๆ รอไว้ฟังดู ทำทางจะติดจึงค่อยทำเป็นความคิดดีมากที่สุดที่ตพานยาวเหลือเกิน ป่วยการ
เปล่าๆ ควรจะให้ได้ประโยชน์เสียบ้างดังนี้ การที่จะทำศาลาที่ปลายตพานนั้นดีกว่าทำต้นตพาน
จริงดังว่า

เรื่องไฟฟ้าตามถนน ก็ได้พูดกับพระยาเทเวศร์แล้ว เขารับว่า ถึงว่าไฟที่จุดอยู่ทุกวันนี้
จะเอาเงินไปพลางก็ได้ เว้นแต่ถ้าจะจุดมากเกินเสศเงินที่เหลือ จึงรอไว้เองงบประมาณปีหน้า
งบประมาณนั้นจะตั้งเป็นไฟจุดถนน ถ้าจุดสั้นเท่าใดให้กระทรวงวังส่งจำนวนไปรับเงิน .....
จะได้ส่งกรมพิทโยให้รับเบิกให้ตามที่ตกลงกันนั้น

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๒๗ก
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑บ/๒๘

ที่ ..... /๔๓๘๑ รับวันที่ ๔ สิงหาคม ๑๑๘
ที่ ๘๗/๑๓๔๖

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวรชั้นนอก

วันที่ ๒๘ กรกฎาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูล พระเจ้าน้อง
ยาเธอ, เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ มิถุนายน ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอกรม
หมื่นมหิศรราชหฤทัย ได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณวังสวนดุสิตได้ ๒๕ ไร่ มีรายชื่อแลเนื้อที่
กว้างยาวจำนวนเงินเลียดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อที่ต่อไปได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

วันที่ ๒๗/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องตพานลงน้ำ ๓ ตพานนั้นกรมโยธาเขารับจะเป็นผู้ออกเงินให้ แต่ตพานดาวข้างเจ้าทำสิ้นเงินเท่าไรขอให้ให้บัญชี จะจ่ายเงินให้ พระยาเทเวศร์ยังมีความเห็นต่อไปว่าอีก ๒ ตพานนั้น ถ้าทำเสียด้วยที่เดียวได้ก็จะดี สิ้นเงินเท่าไร จะรับตั้งงบประมาณให้ อีกในยหนึ่ง ถ้าจะหาเงินได้ในปีนี้ เช่นมิสเตอร์เวตคาร์แนกว่า ก็จะเป็นอันแล้วไปได้ไม่กีดกับงานซึ่งจะทำขึ้นใหม่ในปีนั้น จึงเห็นว่าถ้ามีงบประมาณบรรดาการซึ่งเป็นส่วนที่เราให้เงินพระคลังข้างที่ ทดรองกรมโยธามากน้อยเท่าใด เป็นรายๆ ให้รู้ประมาณเงินเสีย ควรจะได้เงินในปีนี้เท่าใดก็จะได้ว่ากล่าวหาเงิน การที่จะต้องประมาณนั้นคือ

- ตพานน้ำ ๓ ตพาน
- ถนนข้างฮีนอก
- ถนนดวงเดือนนอก
- ถนนดาวข้าง
- ถนนราชวัด
- ถนนชีว
- ถนนคอเสื้อ
- ถนนปลายพฤฒิบาท
- ถนนเบญมาศนอก
- ถนนเบญมาศใต้
- ถนนช่อมือนอก
- ถนนช่อมือใต้
- ถนนดวงดาวนอก
- ถนนดวงดาวเหนือ
- ถนนช่อมือหนู
- ถนนช่อมือเหนือ
- ถนนพุดตาลนอก
- ถนนพุดตาลเหนือ
- คลองท่อทอง

คลองรางเงิน

คลองเปรมประชากร

ให้รู้เป็นประมาณว่าจะต้องใช้เงินสักเท่าใด คิดแต่การชั้วปีนี้ ถ้าการอันใดซึ่งคเนว่าจะไป
ถึงปีหน้า บอกแยกกันไว้เสียปลูกต้นไม้ตามถนนเหล่านี้ควรจะคิดค่าจ้างไว้ในนั้นด้วย ให้รีบทำเสีย
ให้แล้วโดยเร็ว

รหัสเอกสาร ๒๕๕๒๐๔๒๘
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๒๘/๔/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องต้นไม้ พระยาภาสจทดหมายมา ๒ ฉะบับ ได้ส่งออกมาด้วยแล้ว ให้แต่งคนไปเลือก
ชุดตามที่จะใช้ได้

สำเนาที่ ๗๖/๑๔๗

กระทรวงโยธาธิการ
กรมโยธา กรุงเทพฯ

วันที่ ๓๑ กรกฎาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

กราบเรียนท่านเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ด้วยมีบัญชาหาฤกษ์ในการทำถนนสวนดุสิตตามกระแสพระบรมราชโองการ ซึ่งต่อไปจะเป็นหน้าที่ของกรมศุขาภิบาลรักษานั้น

คือ (๑) ถนนคอเสื้อสายหนึ่งตั้งแต่ถนนสามเสนถึงทางรถไฟโดยขนาดกว้าง ๑๐ วา (๒) ถนนประแจจีนตั้งแต่ทางรถไฟถึงสระประทุมวันยาวแต่ ๑๐ วาประจบ ๖ วา (๓) ถนนต่อถนนพฤทธิบาท ตั้งแต่คลองผดุงต่อถนนพฤทธิบาท ปลายจดถนนคอเสื้อโดยกว้าง ๑๐ วา

(๔) ถนนสี่ตั้งแต่ถนนคอเสื้อเลียบบตามทางรถไฟตกคลองสามเสน

(๕) ถนนราชวัดตั้งแต่ถนนสามเสนปลายตกถนนชีวะ รวมเป็น ๕ สายด้วยกัน

ในระหว่างถนนดังกล่าวนี้จะต้องมีตพานคือถนนคอเสื้อ ๓ ตพาน ข้ามคลองท่อทองตพาน ๑ ข้ามคลองเปรมประชากรตพาน ๑ ข้ามไปสระประทุมตพาน ๑ ถนนพฤทธิบาทมีตพานข้ามคลองผดุงตพาน ๑ ถนนชีวะมีตพานข้ามคลองสามเสนไปสะเดชั้นรถไฟตพาน ๑

ถนนราชวัดมีตพานข้ามคลองเปรมประชากรตพาน ๑ ข้ามคลองรางเงินตพาน ๑

ยังตพานที่กะว่าจะทำอีก คือถนนเบญจมาศข้ามคลองผดุงตพาน ๑ ถนนสัมมมือข้ามคลองผดุงอีกตพาน ๑ กับตพานทำน้ำอีก ๒ ตพาน คือถนนช่างฮืดตพาน ๑ ถนนวงเดือนตพาน ๑

การตพานทั้งหลายที่กราบเรียนนี้ ยังกำลังคิดแบบเมื่อแล้วเสร็จจะได้ทำแบบแลรายกะประมาณกราบเรียนเป็นครั้งหลัง ส่วนการทำถนนนายด่านได้ลงมืออยู่แล้วเกือบจะทุกถนน แต่ส่วนราคาค่าเงินที่ได้ทำวกรุณามีความประสงค์จะลงในงบประมาณหรือขอเงินเป็นส่วนพิเศษ ก็ควรจะเรียกบัญชีหรือรายกะประมาณต่อเจ้าหมื่นเสมอใจราช โดยที่เปนผู้อำนวยการอยู่แล้วทุกด้านแต่วิธีที่จะทำถนนในหน้าที่กรมศุขาภิบาลรักษานี้ ข้าพเจ้าเห็นควรจะปฐอิฐตะแคงโรยทรายดังเช่นที่กรมโยธาเคยทำมาแล้ว ถ้าถนนใดเป็นทางที่จะเจริญเร็ว ก็ควรปฐอิฐให้กว้างไม่ยิ่งกว่า ๔ วา ถ้าทางใดที่ยังไม่สู้ต้องการนักก็ควรปฐอิฐไม่น้อยกว่า ๒ วา เพราะเห็นว่า การปฐอิฐโรยทรายที่ใช้ถนนได้เร็วอย่าง ๑ ประกันเงินค่ารักษาอย่างน้อยสามปี จึงจะต้องถมหินหรือปฐอิฐใหม่ คงเสียเงินแลต้องรักษาหน้าข้างถนนเท่านั้น เมื่อถนนเจริญแล้ว ก็ควรจะปฐอิฐหรือถมหินเพิ่มเติมเป็นครั้งหลัง

แล้วยังรู้สึกอีกว่าอิฐหักกากปูนที่กรมศุขาภิบาลส่งไปยังสวนดุสิตนั้น ก็ไม่สู้จะมีทันความ
ต้องการอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นจึงเห็นควรว่าปูอิฐเสียทีเดียวเพื่อเป็นการเรียบร้อย หรือจะควรร
ประการใดแล้วแต่จะโปรด

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดฯ

(เชน) พระสถิตยนิมานการ

วันที่ ๓๑ กรกฎาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย

ด้วยการที่ทำสวนดุสิตครั้งนี้ เงินพระคลังข้างที่คงใช้ไปแล้ว แต่ข้าวซื้อที่แผ่นดินถึง ๖๐๐๕๕๘ บาท ค่าขุดดินถมดินทำถนนแลปลูกสร้างในบริเวณสวน ลิ่น ๒๐๒๗๘๔ บาท จำทำการปลูกสร้างขึ้นเกิดผลประโยชน์ ๒๕๑๒๐ บาท

ส่วนการที่เป็นของควรกรมโยธาจะทำ เพราะเป็นทางราษฎรเดินไปมา ที่แต่ก่อนราษฎรยอมเดินไปมาตามท้องทุ่งลัดมาออกถนนสามเสนโดยทางหนึ่งทางใดได้ เช่นทางวัดดุสิตซึ่งปลูกพลับพลายอยู่เดี๋ยวนี้ เมื่อล้อมปิดเสียไม่ให้ราษฎรเดินไปมา ก็จำจะต้องเปิดทางอื่นให้เดิน จึงเป็นการจำเป็นต้องตัดถนนราชวัดสักัดด้านเหนือสายหนึ่ง เป็นถนนเดินรอบบริเวณสวนดุสิต แลถนนตัดลงแม่น้ำ เพื่อจะให้เป็นการสะดวกแก่ผู้ที่ค้าขายแลผู้ที่ตั้งอยู่ในท้องถนนสามเสนอีก ๓ สาย คือ ถนนช่างฮั่นนอก, ถนนดวงเดือนนอก แลถนนดาวช่าง ยังปลายถนนเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งออกไปนอกบริเวณสวนดุสิตแต่เพื่อจะให้ถนนสวนดุสิตจดถนนหลวง แลคลองเปรมประชากรซึ่งตั้งรกรากแลพึ่งเป้นอันมาก แต่จะปิดเสียไม่ได้ เพราะเป็นทางที่เรือราษฎรเดินไปมาตลอดจนถึงแขวงกรุงเก่า ก็จะเป็นต้องทำให้หมดจดสะอาด แลใช้ได้เป็นประโยชน์ในทางเรือเดินไปมาได้จริง ถนนแลคลองที่กล่าวมานี้ เป็นทางหลวงราษฎรเดินไปมาได้ ไม่เฉพาะแต่การวิ่งแลสวน เปรียบเหมือนว่าคลองหลอดถนนราชินีถนนอัษฎางค์ถนนสนามไชยถนนหน้าพระลานแลท่าพระเช่นนี้ จะใช้เป็นเงินในกระทรวงวังฤาเงินพระคลังข้างที่ เพราะเหตุที่เป็นทางเดินเข้ามาในวังหรือใกล้เขตวังก็ไม่ควรต้องเป็นหน้าที่ของกรมศุขาภิบาลจะทำ แต่เพราะเหตุที่การเริ่มสร้างสวนดุสิตนี้ เพิ่งเริ่มขึ้นเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ศก ๑๑๗ ไม่ได้กะการตลอดได้จนเวลาที่งบประมาณแล้ว เพราะฉะนั้นจึงจะสั่งให้กรมศุขาภิบาลทำ ก็คงจะไม่สำเร็จได้ เพราะไม่มีเงินในงบประมาณให้เขา แต่ความจำเป็นเร่งร้อนให้ทำ คือปิดทางที่ราษฎรเดินแล้ว ก็ต้องเปิดทางอื่นให้เขาเดิน อีกประการหนึ่ง ถ้าจะทิ้งไว้ไม่ทำจนถึงงบประมาณปีหน้าตก ก็เป็นที่ขัดขวางไม่สะดวกในการที่จะขนส่งของแลไปมาเพื่อจะทำการภายในสวนดุสิต

เพราะเหตุที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นการจำเป็นจึงได้จัดให้มีนายด่านทำการแทนฤาช่วยกรมศุขาภิบาล โดยออกเงินพระคลังข้างที่ทศรองไปก่อน นายด่านก็เลือกผู้ที่ได้รับเงินเดือนอยู่แล้วในฝ่ายทหาร ซึ่งไม่มีการอพพิศจะทำ เอาเงินพระคลังข้างที่เดิมให้เป็นค่าเดินทาง ได้ลงมือทำการพร้อมกันกับสวนดุสิต ได้จ่ายเงินไปแล้ว ๓๓๔๗๓ บาท งานยังไม่แล้วคงจะต้องจ่ายอีก

ในการที่ทรงเงินเช่นนี้ เมื่อพูดจากับ ม.ร.ริเวตการเนก เขาเห็นว่าฉันไม่ควรที่จะต้อง
ทรงเงิน ควรจะบอกให้เธอหาเงินให้ แต่ถึงดังนั้นถ้าหากว่าไม่เป็นการจำเป็น ฉันไม่อยากเลยที่จะ
ขอเงินนอกงบประมาณ ซึ่งฉันถือว่าไม่มีคนไทยผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งจะปรารถนารุ่งขึ้นไปกว่าฉัน ให้
แบบทำเนียมของคลังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยมั่นคง ที่ฉันรับคำแนะนำของม.ร.ริเวตการเนกนี้
เพราะคิดดูจำนวนเงินพระคลังข้างที่ ซึ่งได้จ่ายไปแล้วแต่ต้นปีจนถึงบัดนี้ แต่เฉพาะทำการใน
นอกบริเวณสวนดุสิต ทั้งซื้อที่แลจ่ายแทนกรมโยธาด้วยรวมเป็นเงินถึง ๘๖๑๙๔๖ บาท เกือบจะ
เป็นจำนวนกึ่งเงินพระคลังข้างที่ซึ่งกันได้ในปี ๑ การในจำนวนปีนี้ก็ยังมียู่อีกถึง ๗ เดือน กลัว
ว่าจะไปเกิดขัดสนขึ้นเมื่อปลายมือ เพราะการอื่นๆ ก็ยังต้องใช้ด้วยมาก จึงจำเป็นที่จะต้องขอให้
เธอช่วยคิดอ่านหาเงินที่จะพอใช้การในระหว่างปี ซึ่งคิดว่าจะไม่ให้เกิน ๘๐๐๐๐ บาท

ส่วนการสำหรับที่จะทำในศก ๑๑๙ ต่อไปจะให้กระทรวงโยธาขึ้นงบประมาณ ไม่ให้ต้อง
ขอเบิกเงินกลางปีเช่นนี้ต่อไป หวังใจว่าคำชี้แจงนี้จะพอ ให้เป็นที่เข้าใจว่า ฉันไม่ได้มีความ
ประสงค์ที่จะขอเงินนอกงบประมาณโดยไม่เป็นการจำเป็น อันจะเป็นตัวอย่างไม่ดีของการ
เรียบร้อยมั่นคงแห่งพระคลัง

ม,ว,จรุงเขียน

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๔๓๑ค
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ถึงกรมหมื่นสมมต ด้วยเรื่องที่มีหนังสือไปถึงคลังด้วยเงินจ่ายแทนกรมโยธาชั้น ถ้ามว่าเขา
ขัดข้องอย่างไรๆ จึงไม่ตอบหนังสือ ก็ว่าไม่มีขัดข้องอันใด ขอให้เขาตอบก็รับว่าจะตอบ แต่
ใจความนั้นก็เขาไม่มีเวลาจะเขียน เพราะเวลาทำงานมันมีน้อยชั่วโมงเท่านั้น แต่เมื่อรู้ว่าจะได้
เช่นนี้แล้ว ก็เป็นอันควรคิดรวบรวมบัญชีแลเตรียมที่จะเบิกเงิน เงินรายนี้จะต้องเป็นอันยกเงิน
ไว้ให้กระทรวงโยธาสำหรับจ่ายในการทำถนน ต้องให้กรมโยธาเป็นผู้เบิกจากคลัง แต่วิธีที่จะเบิก
จะรับกันอย่างไรขอให้คิดเสียให้ตลอด จะต้องมีหนังสือชี้แจงให้กรมโยธาทราบวิธีด้วย ขอให้เธอ
คิดอ่านร่างคำสั่งให้ตลอดทั้งเรื่องด้วย

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

เงินทำถนนส่วนกรมศุขาภิบาลที่จะเบิกใน ๘๐๐๐๐ บาทนั้น วิธีที่จะทำเห็นด้วยเกล้าฯ
ว่า ให้กรมศุขาภิบาลรับฎีการายลเอียดจากกรมพระคลังข้างที่ไปเบิกเงินกระทรวงพระคลังมหา
สมบัติตามที่ได้ทงตรงไปแล้ว ตั้งแต่แรกทำจนสิ้นเดือนกรกฎาคมตอนหนึ่ง เป็นเงินประมาณ
๓๔,๐๐๐ บาท เมื่อเบิกเงินได้แล้วให้กรมศุขาภิบาลเอามาส่งกรมพระคลังข้างที่ ส่วนการที่จะทำ
ต่อไปนั้นก็รอนเงินพระคลังข้างที่ไปตามเดิม เมื่อสิ้นเดือนให้กรมศุขาภิบาลรับรายลเอียดไป
เบิกเงินมาใช้ดังนี้เสมอไปทุกเดือน จะเป็นการสะดวกแลเรียบร้อย ข้าพระพุทธเจ้าทูลเกล้าฯ
ถวายร่างพระราชหัตถ์สั่งกรมศุขาภิบาล แล กรมพระคลังข้างที่มาด้วยแล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

สมมตอมรพันธุ์ ขอเดชะ

วันที่ ๑/๕/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยได้มาตริตรองดูเรื่องโรงจีนกุลี ตามที่ได้ไปดูที่มาเมื่อวานนี้ ตกลงใจแล้วว่า จะต้องตั้งตำราว่าบรรดาโรงจีนกุลีที่อยู่ในสวนดุสิต จะต้องย้ายออกไปอยู่นอกเสียให้หมด เพื่อจะได้กันโสโครกด้วย และจะได้เป็นเชื้อล่อให้ไปติดในถนนซึ่งอยากจะให้ติดนั้นด้วย บรรดาจีนกุลีทำงานใกล้ข้างเหนือให้ไปตั้งโรงถนนราชวัด บรรดาที่ทำงานใกล้ข้างใต้ให้ไปตั้งโรงที่ถนนคอเสือ

โรงที่จะทำข้างถนนราชวัดนั้น ให้ห่างขอบถนนเข้าไปไม่ต่ำกว่า ๖ วา แลให้ปลูกยาวขวางถนนลงไปหาคลองสามเสน ครัวแลเว็จ ให้อยู่แถบข้างคลอง แต่อย่าให้ออกไปถึงริมคลอง ให้เป็นที่โสโครก ให้พวกเจ๊กอาบน้ำในคลองสามเสน

โรงที่จะตั้งนั้น จะตั้งได้ก็โรงตามแต่ถ้าแก่แลจำนวนเงินจะมีมากน้อยเท่าใด ที่ซึ่งจะปลูกโรงนั้นต้องเป็นที่สวนออกร้างๆ ถึงจะแทรกอยู่ในหว่างที่ซึ่งจะพระราชทานก็ตาม เพราะจีนเหล่านี้ไม่ได้เป็นคนจะตั้งมันอยู่ เมื่อเลิกงานแล้ว ที่เหล่านั้นก็คงตกอยู่ในส่วนแบ่งปัน ที่ต้องการจะเอาไปตั้งรายไปตามถนนเช่นนี้ประสงค์จะล่อให้มีการซื้อขายติดในถนนนั้น จะต้องคิดอ่านตั้งโรงแถวริมถนนเล็กๆ เตี้ยๆ เป็นระยะๆ ตามที่จะตั้งได้ ให้คนเข้าไปเช่าขายของพวกจีนเหล่านั้น คิดค่าเช่าแต่ถูกๆ ล่อให้ค่อยติดไปที่ละน้อย ตามแต่จะเป็นไปได้ ..... ที่ว่าเท่านี้เห็นว่าพอที่เจ้าจะเข้าใจประสงค์ตลอดแล้ว ให้ลงมือคิดจัดการไปตามลำดับที่เตี้ย

โรงเจ๊กเหล่านี้ดูเหมือนจะต้องการอยู่แล้ว เช่นกรมจรัสก็ดูคิดอ่านจะรื้อ ที่บาดหลวงก็ร้างโรเร เห็นว่าพอจะกวาดต้อนเอาได้ ..... เมื่อได้กะการอย่างไรแล้ว ให้บอกให้ทราบด้วย

สยามินทร์

วันที่ ๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยได้รู้จากตุ๊ก ว่าโรงที่โยธาราชทำให้กุลีเช่าคนอยู่ไม่ใคร่เต็ม เพราะห่างจากงาน แล้วว่าต่อไปภายหน้า งานที่จะทำก็คงมีอยู่แต่พระที่นั่ง แลทางคลองเปรม ถ้าไปทำโรงให้เช่าทางถนนราชวัดห่างงานไปกลัวจะไม่ติด ฤาเป็นการลำบากแก่พวกเจ๊ก เมื่อผสมกันกับความคิดเจ้าที่จะทำเป็นโรงแถวริมถนน ถ้าเช่นนั้นแล้วทำเสียแถบริมถนนใบพร่ง่ายกว่าแลเชื่อมั่นได้ แต่จะต้องทำเป็นแบบเดียวกับที่จะทำแล้วตรงปากถนนข้างฮี ซึ่งคนอื่นเขาทำห้องละ ๔๓๐ บาท แต่ตุ๊กทำ ๔๔๐ ได้ไต่สวนดูได้ความว่าซึ่งราคาผิดกันเช่นนั้น เพราะที่อื่นเขาได้เงินล่วงหน้าไปเปล่าๆ แต่ที่ตุ๊ก ถ้าแก่ต้องไปไคว่เอาอไรๆ มาเป็นจำนำไว้เท่าเงินล่วงหน้าก่อน จึงให้เงินไป ตุ๊กก็ได้อยู่เพราะงานของเราทำมากแต่โรงเช่นนั้นให้กุลีเช่าจะได้ค่าเช่าน้อยไปฤาไม่ ขอให้คิดดู

อนึ่ง มีความวิตกด้วยเรื่องไฟ เพราะเจ๊กกะไฟดูไม่ดีหลายอย่าง ตั้งต้นก็จุดตเกียงในมุ้งไฟลุกขึ้นแล้วก็ดับดับเลยหนี ที่สามเสนก็ไฟ ถ้าเกิดไฟขึ้นแล้วไม่มีใครช่วย จึงได้บอกไปที่พระยาชลยุทธ ให้ตั้งกองดับเพลิงทหารเรือไว้กองหนึ่ง ขอให้กรมนครหาสูบไว้สำหรับสเตรชั่นโปลิศด้วย แลให้นัดหมายกับที่พระยาชลยุทธ ในการที่จะบอกเหตุการณ์ไปช่วยกันให้ทัน ในเวลานี้หน้าร่องข้างถนนมี ก็จะไม่พอเป็นไร ถ้าต่อไปภายหน้าปลูกโรงคร่อมเสียหมด จะเกิดขัดน้ำขึ้นบ้าง เรื่องนี้จะแก้ไขอย่างไรได้สั่งให้คิดหาหรือกับเจ้าด้วย

อนึ่ง เรื่องโรงสูบน้ำ ซึ่งจะเอามือเรือไฟใช้แทนดังตามที่คิดไว้ก่อนนั้น เห็นควรจะทำเสียให้แล้วเสร็จก่อนแล้ง ที่ซึ่งจะตั้งนั้น ควรจะตั้งที่ถัดบ้านท้าวนางออกไปที่นอกกำแพง ซึ่งจะเป็นสวนเจ๊กนั้น ใช้สูบน้ำจากคลองลำานาก ที่ตั้งดังก็ควรจะใช้แต่เพียงเสาไม้หลักแพ เพราะเป็นของจะรื้อ ท่อควรจะใช้วางมาบนดินให้โดยมาก จะต้องฝังก็แต่ที่จะผ่านถนน มาตั้งก๊อกไว้ใช้เฉพาะแต่รดต้นไม้อย่างเดียว จึงจะรับน้ำแล้งอยู่ หาไม่นำน้ำแล้งน้ำในคลองก็จะแห้งโดยมาก เวลาที่ควรรดต้นไม้ น้ำแห้งเสียก็จะต้องไม่ไ้รด แลป่วยการแรงมาก ถึงใบเตียวกล้วยจะไม่พอเสียอีก เพราะสวนนั้นขยายอยู่เสมอ ท่อจะข้ามคลองให้วางแอบมาริบพันกตพาน เมื่อพบพระยาชลยุทธจะได้พูดการเรื่องนี้ด้วย

สยามินทร์

วันที่ ๕ สิงหาคม ๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เรื่องต้นพุทชาติดอกใหญ่ ซึ่งยังไม่พอปลูกตามริมอ่างหยกนั้น ขุดที่บ้านทรมสงวนว่า
ดินร่วน เจ้าสายบอกว่าที่วังกรมหมื่นภูมินทรบัวไม่เป็นซีเท่า แต่ถ้าหากว่าไม่พอ ยังมีที่บ้าน
เนื่องพระพิศาล แต่เป็นดินซีเท่าเหมือนกัน

อนึ่ง ม่วงที่เรียกไขเหี้ย ที่ตาพ่อค้าไม้หรือใครมาให้ดีมากทั้งหวานทั้งมัน น่าจะได้
พืชนพรรค์มาปลูกที่สวน นี้ก็วิตกแต่ม่วงที่เลือก เอาแต่ต้นโตๆ มาปลูก กลัวจะใคร่ได้พรรค์ดี
ถึงต้นไม้อื่นๆ คือลำไยเป็นต้นก็เหมือนกัน แต่เป็นการจำเป็นก็ต้องทนเอา แต่ควรจะหาพรรค์ดี
ไว้ปลูกในสวนบ้างจะได้ไม่ต้องซื้อ เขาว่าลำไยที่ทำถนนดวงเดือนดีนัก แต่จะต้องตัดทำโรงแถว
ให้มอบพระยาประจักษ์ตอนเสียบ ให้สิ้นทั้งต้นก่อนจึงค่อยตัด ตามที่ว่าเข้าใจว่าโตเกิน ๖ นิ้ว

สยามินทร์

วันที่ ๗/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ต้นแก้วเรือนกลมแถวหน้าแนวอ่างหยก พิศระดูไม่เข้าที่ถ้าเอาเข้าปลุกในที่ไมแจ้งรอบตัว ก็คงจะเสียเรือนแลเรื่องต้นไม้ตัดกลมเช่นนี้ ดูมันวัดๆ อยู่อย่างไรไม่รู้ เห็นจะเป็นเพราะไปเคยเห็นที่ยุโรป มักมีตามวัดแลสวนโบราณๆ จึงเห็นว่าถ้าเอาไปปลุกตามรอบโบสถ์วัดดุสิตจะดีกว่า ปลุกแถวขอบถนนในกำแพงแก้ว ห่างถนนเข้าไปสักศอก ๑ พอหมดเรือนกลมของต้นไม้นอกต้นจำปา หน้าตาที่วัดนั้นจะค่อยสดชื่นขึ้นสักหน่อยหนึ่ง เพราะเวลานี้ดูโบสถ์ก็คร่ำถนนก็กะหยอกกอกแกก พื้นแผ่นดินก็กำเริบกริ้วว เดินผ่านมาก็ออกเหน้อยๆ ไนย์ตา ถ้าหากว่าจะพอปลุกทรายเข้าไป ตั้งแต่หัวตพานข้ามคลองร่องไม้หอมตรงเข้าไปจนถึงกำแพงแก้วด้านหน้าแลตั้งแต่แนวกำแพงแก้วด้านหลังไปจนถึงตพานข้ามคลองแผ่นกระจกได้ด้วยก็จะดี ถ้าหากว่าแถวหน้าไม่พอ ถอนแถวในที่ล้อมต้นสักอยู่ทั้ง ๒ ข้างนั้นไปด้วยก็ได้ ให้ลงเสียให้เสร็จทีเดียว ไม่ต้องคอยระยะห่างกันสัก ๖ ศอก ๗ ศอก พอสับกันกับต้นจำปาก็ตามถ้าไม่แน่ใจกะปักไม้ไว้พุ่มนี้ไปดูแล้ว มรินนี้ได้ลงมือปลุกทีเดียว ส่วนที่ที่ปลุกเดิมนั้น ถ้าเป็นต้นกระรอกแลสำเล้าซึ่งทนมได้จะดี ต้นสำเล้านั้นไม่ควรจะต้องหาถึงใหญ่โตอันใด ต้นขนาดศอกเศษซึ่งมีขุมๆ ลางที่ตุ๊กจะมีอยู่มาก ให้บอกไปฤกษ์กันดูที่อื่นอีก

เรื่องปลุกหญ้าจะออกเห็นจางเจ็กเช่นเจ้าปลุกดีเสียแล้ว ฝิพายปลุกดูประดักประเดิดเต็มที แต่อันที่จริงก็เป็นที่คนดูแลไม่ใคร่จะตรวจตราด้วย การรักษาพื้นให้สะอาดดูจะเป็นการยากแก่คนไทยยิ่งนัก

เรื่องเครื่องมขึ้นตัดหญ้าขอให้สั่งเข้ามา แลพยายามใช้ให้ได้จริงๆ เมื่อครั้งสวนสราญรมย์แลสวนหน้าพระที่นั่งจักรกรีสั่งมาก็ใช้ไม่ได้ การที่ใช้ไม่ได้นั้นได้พิจารณาเหตุแล้ว แต่แก้สันดานหยาบของคนไทยไม่ไหว ที่เสียเพราะเวลาตัดแล้ว ไม่ได้เก็บเข้าในร่ม ถูกน้ำค้างถูกฝนสนิมขึ้น ครั้นพอเป็นสนิมเช่นนั้นก็หายคม แลฝืดพอลากไปก็ถึงนิบเอาต้นหญ้าขึ้นมา เลยกดกลงว่าเสียใช้(ไม่)ได้ แล้วไม่ได้คิดแก้อันใดต่อไป ถ้าจะเป็นแต่เอามาใช้ไม่คิดแก้ชำระลับแล้วก็ไม่ควรจะใช้ ใช้หวดเอาง่ายกว่า

ต้นแก้วที่ว่าข้างต้นนั้นถ้ากะเหมาะแล้วให้ปลุกเสียทีเดียวที่ก็จะอยู่ในขาละสัก ๕ ต้น ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง ที่จะต้องเป็นเรื่องออกกระซิบๆ ไปก่อน .....

สยามินทร์

นายโกเขียน

นายกมลทาน

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

ที่ ๒๙/๔๔๕

วันที่ ๘ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์

ด้วยการที่จะขึ้นงบประมาณทำถนนจำนวน ร,๙,๑๑๙ นั้น ตามคำสั่งแต่ก่อนได้กล่าวถึง ถนนราชวัตร ถนนชีวะ ถนนคอเสื้อ ถนนปลายพฤฒิบาต ถนนประแจจีน แลถนนชางอื่นนอก ยังขาดถนนดวงเดือนนอก ถนนดาวช่าง ถนนดวงตะวันนอก อยู่อีก ๓ ถนน

แต่ในถนนเหล่านี้ ได้มีหนังสือไปถึงคลัง ขอเงิน ๘๐๐๐๐ บาท สำหรับที่จะได้ใช้ในศก ๑๑๘ นี้ แต่จะได้เบิกใช้หมดฤาไม่หมดก็ตาม เมื่อถึงสิ้นปีก็คงจะต้องตัดงวดปีขาดกันอยู่เพียงนั้น ถ้างานยังไม่แล้วสำเร็จ จะต้องตั้งงบประมาณใหม่ในส่วนงานที่ยังค้างอยู่

ในถนนทั้งหลายที่ออกชื่อมาข้างต้น ได้ตัดไม้ถมดินแล้วทุกสาย ได้ปลูกอิฐแล้วบ้างยังมาก ที่ตัดยังไม่ตลอดแต่ถนนคอเสื้อแลพฤฒิบาต ที่ยังไม่ตัดตัดเลย คือถนนดวงตะวันน้า ซึ่งออกจาก ถนนสามเสนไปลงวัดเทวราชกุญชร ถนนประแจจีน คือตั้งแต่ปลายถนนคอเสื้อไปประทุมวัน ซ่อมถนนเก่า แต่สายดวงตะวันนอกนั้นเหนจะได้ตัดในปีนี้ ถนนประแจจีนดไว้สำหรับปีน้า ที่เดียว ถ้าไม่มีเงินพอก็ต้องเลื่อนไปอีกปี ๑ แต่ถนนสายนี้อยากให้กรมศุขาภิบาล ทำเป็นการ ในกรมแท้ ไม่เกี่ยวข้องแก่นายด้านสวนดุสิต เพราะฉะนั้นการที่ตรวจเชอเวกิติ ทำงบประมาณแล จ้างคนทำการกิติ ขอให้เป็นส่วนของกรมศุขาภิบาลคิดแลตั้งงบประมาณเบิกจ่ายทำการไปในตัว ขอให้ได้ลงมือตรวจแลคิดทำงบประมาณยื่นให้ทันกำหนด

อยากจะขอเติมขึ้นใหม่อีกสายหนึ่ง คือระยะตั้งแต่ถนนกรุงเกษมออกไปจนถนนนิวมแน ตามถนนประทุมวัน ไม่มีถนนขวางเลยเกือบ ๑๐๐ เส้น ถ้าผู้ซึ่งอยู่ถนนประทุมวันจะไปเสเตชั่น รถไฟปากน้ำ ก็ต้องอ้อมไปทางถนนนิวมแนฤมาทางไกลมาก ควรจะตัดถนนขวางอีกสายหนึ่ง จากถนนวัวลำพองผ่านมาข้างวังกลางทุ่ง แล้วผ่านถนนประทุมวันไปตกคลองบางกปี แล้วข้าม คลองบางกปีไปบรรจบถนนประแจจีนซึ่งจะยื่นออกไปประทุมวัน ถ้าตัดได้เช่นนั้น ผู้ซึ่งอยู่ตาม แถบข้างล่าง คือถนนสุรวงษ์เปนต์ัน จะไปสวนดุสิตไกลกว่าที่จะอ้อมเข้ามาทางในเมือง แต่เปน อยู่ถ้าหากว่าจะมีประโยชน์เพราะตัดถนนนั้น คงจะเป็นประโยชน์แก่พระคลังข้างที่มาก เพราะ ที่แผ่นดินตั้งแต่ถนนวัวลำพองไปจนถึงคลองบางกปี เปนที่พระคลังข้างที่ทั้งนั้น ต่อเมื่อข้ามฟาก ขึ้นไปทางเหนือจนบรรจบถนนประแจจีน จึงเปนที่ของผู้อื่น ดูเหมือนจะอยู่ในราวสวนกรมหมื่น ภูธรศ แต่เวลาแรกๆนี้ พระคลังข้างที่คงไม่ได้ประโยชน์อันใดเพราะจะทำโรงแถวฤบ้านให้เช่า

ก็คงไม่มีคนอยู่ แต่ส่วนข้างสดวกแก่รัฐบาลนั้น ได้ที่ทำถนนเปล่าๆ ไม่ต้องติดขัดอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ถ้ามีถนนรอบนี้ขึ้นได้ ก็เป็นอันขยายพระนครกว้างออกอีกชั้นหนึ่ง การไปมาสวดกฐินเห็นว่าจะเอาเป็น ความคิดติดต่อกับถนนประแจจีน งานที่ทำนั้นคงต้องเป็นงานแรมปีค่อยทำค่อยไป ถนนสายนี้คงจะเป็นระยะทางประมาณสัก ๘๐ เส้น กรมหมื่นสมมตได้ขีดแผนที่ไว้แต่ปีกลายนี้ แต่ครั้งจะสั่งขึงบประมาณ ก็เห็นว่าเงินกรมโยธาฝืดเคืองอยู่ จึงได้งดไว้ก่อน ถนนสายนี้ ก็ขอให้เป็นการของกรมศุขาภิบาลเหมือนอย่างถนนประแจจีนนั้นด้วย คือให้กรมศุขาภิบาลเซอเวแลกะงบประมาณทำการเหมือนถนนทั้งปวง

การที่คิดเหมือนเอาเปรียบเช่นนี้ เพราะว่าถ้าถนนนี้แล้วเสร็จก็ไม่ติดกันกับถนนนิวมแนคงจะซึ้งๆ ซั่วแต่เป็นทางคนเดิน จะทำด้วยพระคลังข้างที่ก็อยู่ข้างจะหนักหนาเพราะคงจะไม่มีราคาเหมือนถนนสุวรรณษแลถนนสารทร ขอให้เจ้าพนักงานมาดูเส้นขีดในแผนที่ที่กรมหมื่นสมมตสำหรับจะได้เซอเว การเซอเวก็ง่ายเพราะเป็นที่สวนเงินปลูกผักปลูกอ้อยไม่มีต้นไม้กีดบังทางกล้ง จะจับตรวจแต่ในฝั่งคลองบางกปีฟากนี้ก่อนก็ได้ ถนนสายนี้จะให้ชื่อว่าวชิรฤทธิศเพราะผ่านไปในที่ซึ่งตั้งใจจะให้เป็นที่บ้านของเขา

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๐๘๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

ที่ ๓๐ / ๔๔๖

ขุนพิจิตร ข.
ขุนพิจารณ์ ท.
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๘ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์

ด้วยถนนแยกสามเสนที่บังเวียนบางขุนพรหมซึ่งปลายถนนริมน้ำยักเป็นลูกตาลอยู่ เพราะเหตุที่กรมหลวงเทเวศรวงษ์เมื่อซื้อที่อ้อมไม่ได้ คิดจะเอาที่หลวงปลายถนน ซึ่งจะตั้งเป็นโรงไม้ใหม่ นั้นเป็นบ้าน แต่เป็นการที่คิดแล้วไม่ทำ ถนนจึงไปเช่าอยู่เช่นนั้น บัดนี้เห็นว่าที่หลวงในรหว่าง หักลูกตาลนั้น ก็ไม่มากมายอันใด อยากจะขอให้แก้ตัดถนนตรงไปลงแม่น้ำเสียตามความคิด เดิม ที่หลวงซึ่งเหลืออยู่รวมทั้งท้องถนนลูกตาลเดิม ขอให้เติมในบ้านชายบริพัตร จะเป็นที่ยงงามเรียบร้อยดี ขอให้ปักแนวถนนเสียให้ตลอด อีฐที่ปูอยู่ในถนนลูกตาลเดิม จะเปิดเอามาใช้ ถนนใหม่ก็ตาม เพราะถนนนั้นไม่ได้ใช้อันใดกลางที่อิฐจะยังดีอยู่ เรื่องที่จะขอที่นั้นได้จดหมายไป ยังกรมหมื่นนเรศต่างหากแล้ว

ถึงกรมหมื่นนเรศ เนื้อความเหมือนกัน แต่ลงท้ายขอให้มอบที่นี้ให้พระคลังข้างที่

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๐๘ค
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

ขุนพิจารณ์ ร่าง

นายช่วง เขียน
ขุนพิจารณ์ ทาน

๓๓ / ๔๔๗

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๘ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์

ด้วยถนนแยกสามเสนที่บังเวียนบางขุนพรหม ซึ่งปลายถนนริมน้ำยักเป็นลูกดาลอยู่ เพราะเหตุที่กรมหลวงเทวะวงษ์เมื่อซื้อที่อ้อมไม่ได้คิดจะเอาที่หลวงปลายถนน ซึ่งจะตั้งเป็นโรงไม้ ใหม่นั้นเป็นบ้าน แต่เป็นการที่คิดแล้วไม่ทำ ถนนจึงไปเช่าอยู่เช่นนั้น บัดนี้เห็นว่าที่หลวงใน ระหว่างหยักลูกดาลนั้น ก็ไม่มากมายอันใด อยากจะขอให้แก้ตัดถนนตรงไปลงแม่น้ำเสียตาม ความคิดเดิม ที่หลวงซึ่งเหลืออยู่รวมทั้งท้องถนนลูกดาลเดิมจะได้ให้เต็มในบ้านชายบริพัตร จะเป็นทั้งดงามเรียบร้อยดี จึงให้สั่งกรมศุขาภิบาลให้ตัดถนนให้ตรงตามที่ว่านี้ ส่วนที่ข้างถนนที่ จะแก้ไขรวมทั้งถนนเดิมด้วยนั้นให้เขอมอบให้แก่กรมพระคลังข้างที่

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๐๙ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ขุนพิจารณาร่าง

นายบุญ พิมพ์
ขุนพิจารณา ทาน

ที่ ๖๑/๖๑๑

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๙ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย

ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่า ตามความในพระราชหัตถเลขา ที่มีไปถึง
ท่านที่ ๓๖/๔๑๔ ลงวันที่ ๓๑ เดือนกรกฎาคม ทรงขออนุญาตเงิน ๘๐๐๐๐ บาท สำหรับที่จะ
ใช้ในการทำถนนในหมู่สวนดุสิตที่เป็นส่วนของกรมศุขาภิบาลในศก ๑๑๘ นั้น ท่านยังไม่ได้นำ
ความกราบบังคมทูลพระกรุณาตอบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทูลเตือนมา เพื่อจะทรงทราบว่าจะมีเงิน
พอใช้ฤาไม่ ๕

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๐๙๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ร.ศ, ๑๑๘
กรมหมื่นมหิศร ที่ ๙๗ ลงวันที่ ๙ สิงหาคม ร.ศ, ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องบอกเงินรายจ่ายกระทรวงโยธา ในการทำถนนแถวสวนดุสิต
ว่าเงินเพื่อขาดเหลือซึ่งมีในงบพิเศษกระทรวงคลังพอจะโอนมาจ่ายให้ ขอพระบรมราชานุญาต
โอนเงินจำนวนนี้ไปบอกในงบกระทรวงโยธาอีก ๘๐๐๐๐ บาทตามพระราชกระแส และได้แจ้ง
ความไปยังกระทรวงโยธาแล้ว

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๐๙ค
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๙๗/๗๗๓๐

หอรัษฎากรพิพัฒน์

วันที่ ๙ สิงหาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานลายพระราชหัตถ์เลขที่ ๓๖/๔๑๔ ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๑๑๘ เรื่องถนนแถวสวนดุสิตซึ่งจำเป็นจะต้องทำในศกนี้ จะมีเงินรายได้ออนมาจ่ายได้บ้างเป็นเงินประมาณ ๘๐,๐๐๐ บาท เพื่อบวกรายจ่ายงบประมาณกระทรวงโยธาศกนี้ขึ้นนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับใส่เกล้าฯ ตรวจดูจำนวนเงินที่ควรจะโอนมาจ่ายในการนี้ได้ เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าเงินเผื่อขาดเหลือซึ่งมีอยู่ในงบพิเศษกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พอที่จะโอนมาจ่ายก่อนได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตโอนเงินจำนวนนี้ไปบวกในงบกระทรวงโยธาธิการอีก ๘๐,๐๐๐ บาท เพื่อได้ใช้จ่ายในการรายนี้ให้ได้ตลอดไปตามพระบรมราชกระแสฯ แลข้าพระพุทธเจ้าได้แจ้งความไปยังกระทรวงโยธาธิการให้เพิ่มงบแลวางฎีกาเบิกเงินรายนี้ได้ตามเวลาต้องการด้วยแล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า มหิศรราชหฤทัย ขอเดชะ

พระยาเทเวศร์ ที่ ๑๗

รับวันที่ ๑๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘
ลงวันที่ ๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องถนนแยกจากสามเสน ถนนที่จะตัดใหม่แก้ดอนยังเป็นลูกดานนั้น ได้สั่งให้ตัดแก้ไขให้ตรงแล้ว คงจะตลอดในเร็วๆ นี้ ที่ตำบลนี้เดิมคิดจะทำเป็นโรงไม้แลเดาเผาปูน บัดนี้เป็นถนนขัดข้องด้วยเนื้อที่มีไม่พอทำการ เมื่อต้องพระราชประสงค์ที่รายนี้รวมเป็นวังสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอแล้ว ต้องขอรับพระราชทานที่ริมน้ำแห่งใดแห่งหนึ่ง กว้าง ๒ เส้น ยาว ๓ เส้น จึงจะพอ

พระราชกระแส

หมายเหตุ

จดหมายถึงกรมนครบาล ว่าตามหนังสือที่ได้มีไปถึงในเรื่องนี้ ไปเกิดขัดข้องที่ซึ่งจะทำโรงไม้ แลที่เผาปูน เช่นพระยาเทเวศร์ว่ามานี้ จะหาที่แห่งใดให้กรมโยธา ฉันทันมีความเต็มใจยิ่งนักที่จะให้โรงไม้แลเผาปูนตั้งอยู่ใกล้ๆ สวนดุสิต เข้าใจว่าถึงตัดถนนตรงแล้ว ที่หลวงผึ้งใต้ของถนนนั้นคงจะยังเหลืออยู่ ตามที่พระยาเทเวศร์ว่านี้ ถ้าหาที่ได้ฟากข้างใต้ของถนนลูกดานที่แก้ใหม่นั้นจะดีกว่าที่อื่น ไม่ใกล้เกินไป ไม่ไกลเกินไป แต่จะแพงฤๅหนักประการใด เป็นสวนฤๅบ้านของผู้ใด ครั้นจะหาที่ริมถนนใกล้แม่น้ำเหนือขึ้นไปอีก ก็มีริมถนนดวงตะวันที่จะตัดใหม่ซึ่งฟากหนึ่งจะเป็นวัดเทวราช ฟากหนึ่งเป็นบ้านลูกชายเล็ก ดูก็น่าเข้าที่ ครั้นจะไปหาที่ปลายถนนข้างนี้ก็เปนศาลเจ้าข้างหนึ่ง วัดสัมเกลียงข้างหนึ่ง มีปลายถนนดวงเดือนฟากข้างใต้แห่งหนึ่ง เป็นของฉันทันอยู่หน่อยหนึ่ง ต่อไปดูเหมือนจะเป็นของกรมมหิศร ฤๅจะเป็นที่ซึ่งกรมหลวงเทเวศร์จะต้องการไม่ทราบ ที่นั้นชอบกล ถ้าหากว่าได้จะรับแหวกช่องโรงแถวให้สำหรับเกวียนเดินขึ้นลง แลที่ของฉันทันซึ่งเหลือจากโรงแถว จะเอาด้วยก็ได้ ทำถนนดาวช่างนั้นเป็นอันไม่ได้ด้วยเอง เพราะฟากหนึ่งเป็นตลาดแลบ่อน ฟากหนึ่งเป็นบ้านพระยาประจักษ์ ถ้าไม่ได้ที่ ๒ แห่งที่วามมาแล้ว ก็จะต้องขึ้นไปเหนือตพานเงินเต็ง แต่จะต้องทำถนนลงน้ำใหม่ ก็เห็นป่วยการ ขอให้ช่วยคิดอ่านหาที่ให้ด้วย กำหนดพระยาเทเวศร์จะต้องการที่กว้าง ๒ เส้น ยาว ๓ เส้น

วันที่ ๙/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยตั้งแต่ไปเห็นถนนเบญจมาศ ที่แลกลับออกไปจากพระที่นั่งคตมากก็เกิดความรำคาญ การที่จะรอไว้แก้ต่อภายหลังหน้าจะเกิดมีข้อขัดข้องใหญ่ขึ้นอย่างหนึ่ง ด้วยเรื่องถนนที่จะเข้ามาในเมือง ถ้าตัดตรงปลายถนนเดี๋ยวนี้ จะแก้ตอนในต่อไปก็ไม่ได้ ปลายจะไปเกิดเหวี่ยงขึ้นอีก อีกประการหนึ่งตามแผนที่ซึ่งกรมนครศรีทำ ถนนสายนั้นเฉพาะไปลงที่คลองบางขุนพรหมคดเป็นลูกตาล ถนนวางลงไปในคลองจะต้องถมคลองมากไม่ใช่น้อย แลใช่แต่เท่านั้น ยังจะต้องขุดคลองนั้นย้ายไปให้หลูถึงกัน เพราะเป็นคลองใหญ่ทางเรือเดินมีความอึดอัดอยู่ด้วย ถ้าถนนบึกขึ้นไปข้างตวันออก ๙ วาเช่นเจ้าหมื่นไวยว่า เป็นอันพ้นจากคลองที่เป็นลูกตาลนั้นชั่วแต่จะต้องทำตพานข้ามคลองบางขุนพรหม เบาทเงินลงเป็นอันมาก แต่นักลว้ปลายถนนซึ่งจะไปต่อกับกรอกดินสอ จะต้องโอนคตมากสักหน่อย การเป็นเช่นนี้ ถ้าจะแก้ถนนเบญจมาศ แก่เวลานี้ดีกว่าที่ถึงกระทั่งอิฐหักแล้วเสร็จ แต่ไปขัดข้องในใจด้วยเรื่องถูกบ้านพระยาราชซึ่งว่าไว้ว่าจะไม่ให้ถูก แกก ก็จะต้องยกย้ายลำบากจะได้อย่างหนึ่งก็แต่แก้ถนนเบญจมาศเสียให้ตรงไปจนถึงหลังสวนพระยาราช แล้วหักลงข้างตวันตก ไปบรรจบถนนเก่าที่ทำแล้ว ตพานที่ทำไปพลางก็จะได้เสีย ส่วนถนนปากข้างป้อมก็ตัดผ่าป้อมเข้าไปให้ตรงถนนเบญจมาศตอนใน เอาบ้านพระยาราชตั้งเป็นลับแลไว้ที่หนึ่งกว่าจะได้คิดยกย้ายต่อไปใหม่ เพราะบ้านพระยาราชนั้นก็อยู่ในจะต้องซื้อ แกกก็ไม่(มี) ลูกเต้าอันใดที่จะปกครองต่อไปอีก ค่อยคิดยกย้ายต่อไป อย่าให้เป็นที่เดือดร้อนแก่พระยาราชในเวลาที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งเกรงใจพระยาราชมากเพราะแกยอมโดยดีจะเอาอย่างไรได้ทั้งนั้น โดยความซื่อสัตย์มั่นคงจริง ๆ ให้คิดกับเจ้าหมื่นไวยว่า ตรวจดูว่ามันเยื้องมากน้อยอย่างไร และจะต้องให้รู้ว่าปากถนนปากข้างป้อมจะอยู่แห่งใด จะได้บอกแก่ที่กรมหมื่นนครเสียดด้วย อย่างไรก็ตาม ก็คงจะต้องผ่าเข้าไปในป้อมเป็นแน่แล้ว

อนึ่ง ผู้ที่จะทำสวนได้เห็นมืออยู่อีกคนหนึ่ง คือพระภานุสมมติบริบูรณ์ ซึ่งเป็นชาวสวนให้คิดอ่านตามตัวไปหาสักหน่อย เห็นจะรับทำได้ แต่จะให้สวนแปลงไหนดี คิดว่าริมถนนข้างอิฐปากข้างใต้ จะได้ประชันกับหลวงพิพิธ แต่แบ่งไปเป็นสวนห้องเครื่องเสียครึ่งหนึ่งแล้ว แลไม่สู้ทรุดโทรม ทั้งเป็นสวนพลู ถ้าจะไล่เจ๊กกลางปี จะตั้งรกรากเอาเงินมากนักฤๅประการใด ถ้าจะให้ไปทำที่อื่น ก็จะไม่ได้ประชันกัน แลสวนจะไม่สู้ทรุดโทรม ฤๅจะให้ตอนใดดีขอให้ตรวจดู

อนึ่งเนื่องแจ้งความว่าได้เตรียมไม้เตรียมจากพร้อมแล้ว จะไปปลูกโรงในสวนซึ่งกะจะให้ทำ บ่าวของหม่อมหรุ่นซึ่งรักษาสวนไม่ยอมให้ปลูก เพราะยังไม่ได้รับเงิน การเรื่องนี้เข้าใจตามกรมหมื่นมหิศรพุดว่าเหมือนหนึ่งเป็นอันตกลงกันแล้ว เหตุไฉนจึงยังขัดข้องอยู่เช่นนี้ ให้

ถามพระยาราชนองเมืองดู จะพูดกับ ..... เวลานี้ก็ดูเดือนมืดเต็มที ดูเหมือนจะไม่มีเวลาทำงาน เพราะมีหนังสือไปก็ไม่ได้ตอบ ถ้าพอที่จะไปตักเดือนอย่างไรได้ ก็ให้ตักเดือนให้ตลอดด้วย

อันนี้สวนที่จะตัดถนนในรหว่างแยกออกไปเป็นหลายส่วนเช่นสวนพเนียงเป็น ๔ ส่วน ดังนี้ จะต้องเติมซื้อขึ้นเสียใหม่จะได้เรียกชื่อง่าย เพราะฉะนั้นจะต้องกะแผนทีแลตัดแปลงสวนใหม่เสียให้เสร็จ สำหรับตั้งชื่อขอให้เอาแผนที่ซึ่งหมายเลขไว้แต่ก่อนมาให้หมายเลขเสียใหม่ ชื่อเติมซึ่งทำป้ายไว้แล้วนั้นไม่เสียเลย เป็นแต่จะต้องทำป้ายเติมขึ้นอีกตามที่มีชื่อมากขึ้นเท่านั้น

อันนี้สวนนายชมที่ซื้อไว้โดยราคาแพงอย่างยี่งั้น ได้ให้ผู้ใดเช่าถือฤกษารักษาอย่างใดแล้วฤกษัง เมื่อยังทำอะไรไม่ได้ก็ควรจะให้จัดให้ได้ประโยชน์ ในสวนนั้นตามแต่ที่จะได้

สยามินทร์

วันที่ ๙/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

พิเคราะห์ดูตามแผนที่ใหญ่ซึ่งมีรากขาพระที่นั่ง ข้างวันออกเฉียงเหนืออยู่หาหนึ่ง บิด สบัตตัวไม่ยกได้กับถนนพุดตาลน่าจะต้องตรวจเสียให้แน่นอน ถ้าพลาดละไม่ใช้การเล็กน้อย เลยเว้นไว้แต่แผนที่นี้จะทำก่อนแก้ไข

อนึ่ง เรื่องสวนที่จะให้หลวงพิพิธทำนั้น ได้มอบให้เจ้าสายไปพูด แต่กลัวว่ามันจะ ใหญ่โตนัก แกจะออกอึดอัด ถ้าเช่นนั้นจะแบ่งแต่ครึ่งหนึ่งก็ได้ ในที่บริเวณนั้น คือทิศใต้จดถนน ขางฮี ดวันตกจดสามเสน เหนือจดถนนดวงเดือน ดวันออกจดถนนดวงดาว ในที่เท่านี้เห็นควร ตัดออกเป็น ๔ ส่วนก็จะราวสวนละ ๕ เส้น ๔ เหลี่ยม ก็จะต้องมีทางเข้าสวน กว้างประมาณ ๖ ศอกๆ ๘ ศอกจากขางฮีในไปออกดวงเดือน จากดวงดาวไปออกถนนหลังโรงแถว แต่ถนน ๒ สายนี้จะต้องเป็นหลักสำหรับผ่าสวนอื่นต่อไปอีก เพราะฉะนั้นจึงเป็นการสำคัญอยู่ ที่จะต้องคิด ไม่ให้เสียท่วงที คือคิดเป็น ๒ หน ๓ หนไปได้

อนึ่ง ตามแนวหลังโรงแถวก็ควรจะต้องตัดถนนอีกสายหนึ่ง ให้เป็นเขตรองของโรงแถว สำหรับเกวียนบริษัทสอาดจะเข้าออกและเป็นเขตรองไม่ให้ผู้ที่เช่าตึกล่องเข้ามาในสวน จะต้องมิรั้ว เช่นสละฤกษ์ขามเทศกันข้างสวน แต่จะไว้ซาลหลังตึกบ้างฤกษ์กระชั้นคร้วที่เดียวเป็นของต้องคิด แต่ถนนเหล่านี้ไม่เป็นถนนมีขอบหญ้าแลไม่มีต้นไม้รายริมถนน ไม่จำเป็นจะต้องปลูกในชั้นต้นๆ ต่อเมื่องานน้อยลงแล้วจึงค่อยทำค่อยไป รักษาเหมือนถนนหลังร่อง แต่ถ้าเป็นที่ซึ่งจะลอกร่อง ใหม่เช่นนี้ ควรคิดเสียให้เสร็จ จะได้คิดฝังท่อเปิดทางน้ำติดกันไปได้ด้วย

วันนี้ให้มาคอยอยู่ที่ปากถนนขางฮี จะได้พูดปรึกษากัน ถ้าตามพระนายไว้มาด้วยก็ดี จะได้ใช้ให้เดินขอเว

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๐

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑๐/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

บายูซึ่งซื้อสวนที่ได้รับพกววันนี้ เอามาตกขายเสียแล้ว แต่ไม่เป็นที่ขัดข้องอันใดเพราะ
สำเนาชื่อมี เป็นแต่ลิมจำนวนว่าที่แบ่งใหม่นี้เป็น ๓๑ ฤๅ ๓๖ สวน ขอให้บอกให้ทราบ

อนึ่งเมื่อได้ความว่าสวนถนนช่างอีฟากข้างใต้แลฟากข้างเหนือ ไม่กว้างแคบกว่ากันนัก
เช่นนี้ เห็นควรจะเปลี่ยนกันเสีย ให้หลวงพิพิธทำฟากข้างใต้ พระภาสีทำฟากเหนือ ด้วยเหตุ ๓
ประการ

ประการหนึ่งหลวงพิพิธเป็นผู้รับทำสวนห้องเครื่องที่เจ้าสาย สวนนี้ติดต่อกับสวนห้อง
เครื่อง เป็นอันได้ตามเจตนาเดิมแลต้องทำถนนตรงถนนโถด้วย

ประการที่ ๒ ในสวนนั้นมีเจ๊กปลูกพลูมาก เขาจะได้เข้าออกเข้าใจผ่นผันกัน

ประการที่ ๓ สวนนี้โทรมน้อยกว่าสวนข้างเหนือ หลวงพิพิธรับทำตพานแลปลูกต้น
มขามาแล้ว ก็ควรจะให้ได้เบากว่ากัน ให้บอกมอบที่เสียใหม่ทั้ง ๒ ฝ่าย

อนึ่ง เนื่องขออนุญาตทำตพานลงคลองรางเงิน แลถ้าเขาจะทำที่พักในสวนก็ดีเป็นอัน
อนุญาตให้ทำ ส่วนสวนเขารับทำทั้ง ๒ แปลง คือตกถึงถนนช่างอี แต่จะขอปลูกส้มทั้งสิ้น
ตลอดจนมนาวก็เห็นว่าดีอยู่ยอมให้ทำตามประสงค์

อนึ่งพระภาสีว่าการที่จะทำสวนนั้นจะต้องขอมาปลูกกระท่อมอยู่ สำหรับจะได้ไปมาดู
การ เห็นว่าเอื้อเพื่อที่อยู่อนุญาตให้ทำถ้าได้มีตัวบรรจุเสียให้เต็มสวนที่โทรมๆ ได้เช่นนี้จะดี
เต็มที่

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๐ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๓๑/๔๖๔

ขุนพิจารณ์ ท.
นายผ่อง ข.
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๐ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ ด้วยตามข้อความในหนังสือที่ ๒๙, ๔๔๕ ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ ว่าได้มีหนังสือไปถึงกระทรวงพระคลังมหาสมบัติขอเงิน ๘๐๐๐๐ บาท สำหรับที่จะใช้ในการทำถนนในหมู่สวนดุสิตที่เป็นส่วนของกรมศุขาภิบาลในศก ๑๑๘ นั้น ควรที่จะเบิกเงินได้แล้ว จะได้มาใช้จ่ายเงินพระคลังข้างที่ สำหรับที่จะใช้ทำการอื่นต่อไป ในชั้นต้นนี้ให้ตั้งเบิกตั้งแต่ได้ลงมือทำการไปจนสิ้นเดือนกรกฎาคมตอนหนึ่งก่อน ให้รับฎีการายลเอียดจากกรมพระคลังข้างที่ ไปให้กรมศุขาภิบาลทำฎีกาเบิกเงินต่อกระทรวงพระคลัง เมื่อได้เงินแล้วให้มาส่งกรมพระคลังข้างที่ใช้จ่ายเงินที่ได้ทรงรองไป ส่วนการที่จะทำต่อไปก็จะจ่ายเงินพระคลังข้างที่ทรงรองไปอีกเมื่อสิ้นเดือนให้กรมศุขาภิบาลรับฎีการายลเอียดจากกรมพระคลังข้างที่ไปเบิกเงินพระคลังมหาสมบัติแล้วมาใช้ให้กรมพระคลังข้างที่เสมอทุกเดือนไปจนตลอดปี

[พระราชกระแส]

ดีแล้ว แต่คลังเขาถึงเสีย ไม่ตอบเช่นนี้ ถ้าว่ากรมโยธาไปตั้งเบิก ก็คงจะว่าไม่มีคำสั่ง เกิดเข้าใจผิดกันยุ่งต่อไปอีก ขอให้จดหมายเตือนไปว่าอยากจะทราบว่าจะมีเงินพอใช้ฤๅไม่ ให้เดือนกรมหมื่นนเรศร เรื่องจดหมายที่มีไปด้วย พระราชบัญญัติแลข้อบังคับ ๗ เรื่อง เมื่อไรจะตอบ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๐๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

ที่ ๑๑/๔๖๕

ขุนพิจารณ์ ข.
นายผ่อง ท.
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๐ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ด้วยการที่ทำในสวนดุสิตซึ่งให้แยกไว้เป็นส่วนสำหรับที่จะใช้เงินแผ่นดินนั้น บัดนี้ได้มีหนังสือไปถึงกระทรวงคลังขอเงิน ๘๐๐๐๐ บาท สำหรับที่จะใช้ในศกนี้แล้ว ควรที่จะเบิกมาใช้เงินพระคลังข้างที่ ให้ขอส่งฎีการายลเอียดในการที่ได้ทรงเงินไปตั้งแต่แรกจนสิ้นเดือนกรกฎาคม ให้พระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ไปตั้งเบิกเงินกระทรวงคลังมาใช้เงินที่ได้ทรงไปตอนหนึ่ง แลต่อไปเมื่อสิ้นเดือนให้ส่งฎีการายลเอียดให้พระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ไปเบิกเงินมาใช้ ดังนี้เสมอไปจนตลอดปีนี้

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๐ค
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๙

ขุนพิจารณ์ร่าง
๔๔/๔๖๖

ขุนพิจารณ์ ข.
นายผ่อง ท.
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๐ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ด้วยได้รับหนังสือเลขที่ ๙๗/๗๗๓๐ ลงวันวานนี้ ตอบ
มาด้วยเรื่องขอเงิน ๘๐๐๐๐ บาท สำหรับใช้ในการทำถนนในหมู่สวนดุสิต ในศกนี้ เธอว่ามี
เงินเผื่อขาดเหลืออยู่ในงบบพิเศษกระทรวงพระคลัง พอที่จะโอนมาจ่ายก่อนได้ ขออนุญาตโอน
เงินจำนวนนี้ไปบวกในงบบกระทรวงโยธาธิการอีก ๘๐๐๐๐ บาท เพื่อได้ใช้จ่ายในการรายนี้ นั้น
อนุญาตแล้ว ฯ

วันที่ ๑๑ สิงหาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่ององธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูล พระกรุณาทราบฝ่าล่ององธุลีพระบาท
ด้วยตามพระราชหัตถ์เลขที่ ๒๙/๔๔๕ ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ ว่าการทำถนนที่จะขึ้น
งบประมาณศกหน้าตามกระแสพระบรมราชโองการ แต่ก่อนทสยยังขาดถนนดวงเดือนนอก
ถนนดาวช่าง แลถนนดวงตะวันนอก มีจำนวนเงินที่จะทำในปีนี้ ๘๐๐๐๐ บาท (แปดหมื่นบาท)
ถนนทั้งหลายได้ทำบ้างแล้ว แลคงจะได้ทำในปีนี้ แต่ถนนประแจจีน กับถนนวะชิฎนหิต ซึ่งจะ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดใหม่ มีพระราชประสงค์ให้ทำเป็นการในกรมศุขาภิบาลเท่านั้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้าฯตลอดแล้ว

ถนนประแจจีนนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งให้พระสถิตยนิมานการ ตรวจสอบแลกะ
งบประมาณการที่จะทำอยู่แล้ว

ถนนวะชิฎนหิตซึ่งจะตัดใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งให้ช่างในกรมศุขาภิบาล ตรวจสอบทำแผน
ที่ตามแนวแผนที่เดิม ที่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ทรงขีดไว้ แลให้ตรวจข้าม
คลองบางกะปิไป ประมาณสัก ๒๐ เส้นพอที่จะบังจบถนนประแจจีน ตอนล่างก็ให้ตรวจเลยข้าม
ถนนวัวลำพองไปจนถนนสุรวงษ์ ด้วยเห็นด้วยเกล้าฯว่าจะมีประโยชน์ที่ชักหนทางให้สั้นเข้าอีก
ไม่ตรงไปถนนนิวมแนก่อน เมื่อตรวจทำแผนที่ตลอดแล้ว จะได้ทำงบประมาณยื่นให้ทันกำหนด
พร้อมกันทั้ง ๒ สาย แต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นถนนขนาดกว้างเท่าใดยังไม่ทราบ
เกล้าฯ ด้วยตามจดหมายพระสถิตยนิมานการยื่นแก่ข้าพระพุทธเจ้า ได้ความว่าถนนประแจจีน
เร็วแต่ ๑๐ วาประจบ ๖ วา

อนึ่งการทำถนนใหม่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้หาฤกษ์ด้วยพระสถิตนิมานการ ถึงการใช้ถม
อิฐหักกากปูน แลปูอิฐตะแคงโรยชาย พระสถิตยเห็นควรปูอิฐตะแคงโรยชาย อย่างที่กรมโยธา
เคยทำมา โดยเหตุที่ใช้ถนนได้เร็ว ทั้งทุนเงินค่ารักษาไปได้ราวสามปี ข้าพระพุทธเจ้าพิเคราะห์ดูก็
เห็นด้วย เพราะเห็นถนนบ้านดินสอแลถนนตรีเพชรตอนวัดราชบูรณเปนตัวอย่าง ถนนทั้ง ๒ นี้
ถ้าทำอย่างปูอิฐตะแคงโรยชาย ก็แล้วได้เร็วกว่านี้มาก เมื่อคิดเทียบราคาเข้าดู การปูอิฐ
ตะแคงคงจะถูกกว่าด้วย แต่การที่กรมศุขาภิบาลไม่ใช้ทำถนนด้วยปูอิฐตะแคงนั้น ใช้ว่าจะ
คัดค้านการปูอิฐตะแคงก็หาไม่ ทำด้วยมีอิฐหักกากปูนอยู่มากประการหนึ่ง แลเพื่อทดลองว่า
อย่างใดจะดีกว่าประการหนึ่ง ส่วนราคาที่ถูกกว่านั้นก็เพราะได้อิฐหักกากปูนมาเปล่าๆ ชั่วแต่

เสียค่าแรงเท่านั้น ถนนจะทำต่อไปเป็นอันต้องใช้อุปฐิตะแคงตามแบบเดิม ดังความเห็นพระ
สถิตยนิมานการที่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายมาด้วยแล้ว

ส่วนการเบิกเงินทำถนนทั้งปวงนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะได้รับฎีกามาตั้งเบิกตามพระราช
หัตถ์เลขานี้ ๓๑/๔๖๔ ต่อไปตามลำดับ

ควรมีครแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๑๒
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๘/๓๘

ขุนพิจารณ์ร่าง
ในกรมทรงตรา

นายผ่อง เขียน
นายเจริญ ทาน

ที่ ๓๔/๔๗๐

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๑ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ด้วยตามความในหนังสือที่มีไปถึงเธอ ที่ ๓๓/๔๔๗ ลงวันที่ ๘ สิงหาคม เรื่องขอให้ยกที่หลวงในระหว่างยักลูกดาลมาไว้ในพระคลังข้างที่ เพื่อจะได้จัดการให้กรมศุขาภิบาลแก้ไขถนนซึ่งแยกจากสามเสนให้ตรงนั้น ได้สั่งให้พระยาเทเวศร์จัดการแก้ไขถนนแล้ว บัดนี้พระยาเทเวศร์ มีหนังสือตอบชี้แจงมาได้ส่งสำเนามาให้ด้วยแล้ว

รหัสเอกสาร ๒๔๕๒๐๕๑๒
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ถนนข้างพลับพลา ตั้งแต่ถนนเต็กไปจดกำแพงด้านตะวันออกไม่มีชื่อ ดูต้องการเรียกมาก
ให้เขียนป้ายชื่อปักเรียกว่าถนนพุดตาลแร
ถนนตั้งแต่ถนนบ่วยไปตามริมกำแพงตกคลองลำน้ำคซึ่งจะทำขึ้นใหม่เรียกว่า ถนนเกา
อห่งุ่น

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๒ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

ที่ ๓๓/๔๗๖

นายชินเขียน
หลวงสุวรรณทาน
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๒ สิงหาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศร์วังษวิวัฒน์

หนังสือที่ ๖๗/๔๔๐๓ ลงวันวานนี้ ตอบมาเรื่องการทำถนนที่จะขึ้นงบประมาณศกหน้า และ
ชี้แจงมาเรื่องที่ได้ตรวจสอบและประมาณการที่จะทำในถนนประแจจีน ถนนวิชรุณทิศ ซึ่งให้ตัด
ใหม่ และส่งความเห็นพระสถิตยนิมานการซึ่งเห็นควรปฏิรูปอุตุตะแคงโรยชายในถนนตัดใหม่นี้ อย่าง
ที่กรมโยธาเคยทำมา ดีกว่าจะใช้ถมอิฐหักกากปูนนั้น ได้รับทราบความเห็นแล้ว

(ตอบหนังสือพระยาเทเวศร์ที่ ๖๙)

ถนนวิสุทธิกษัตริย์ตามที่ได้มีคำสั่งให้ลงมือตรวจ ข้ามคลองบางกอกใหญ่ไปประมาณสัก ๒๐ เส้น และข้ามคลองวัดลำพองไปประจบถนนสุรวงษ์นั้น ต้องกับความคิดซึ่งได้คิดขึ้นได้ เมื่อไปยืนดูแผนที่หลังห้องประชุมเมื่อวันพฤหัสบดีนี้ แต่การที่จะตรวจนั้น ขอให้ตรวจตั้งแต่ถนนวัดลำพอง มาข้ามคลองบางกอกใหญ่ประจบถนนประแจจีนเท่านั้นก่อน ส่วนที่จะข้ามคลองวัดลำพองไปถนนสุรวงษ์นั้นขอให้งดไว้ก่อน

กำหนดกว้างของถนนประแจจีนที่ได้กะไว้ให้พระสถิตยศิริตราค่าแต่ก่อน ตอนต้นต่อคอเสื้อ ๑๐ วา แล้วเรียวยาวไปจนปลายที่ข้ามประตูวันเพียง ๖ วา การที่คิดเช่นนี้ด้วยจะเข้มีดเข้มีเงิน เพราะหมายจะทำในปลายปีนี้ แต่บัดนี้ห้กใจได้เสียว่ารอไว้ทำต่อปีหน้าทีเดียวและมีเงินทำเท่าใดก็ทำเท่านั้น ดังนี้ จึงเห็นว่าไม่ควรที่จะทำเรียวยาว ต่อไปภายหน้าจะแก้ไขลำบาก ควรจะทำเต็มทีตามขนาดถนนของกระทรวงโยธา แต่จะใช้เพียงเท่าชั้นที่ ๒ คือ ขนาดถนนดินสอก็ควร เพราะถนนออกไปกลางทุ่ง มีทางรถไฟคันเบนเขตรอยู่แต่อย่างใด ๆ ก็ไม่ควรจะคิดก่อท่อขอให้ใช้ขอบถนนสูงปลูกหญ้า จะเปิดน้ำให้เดินทางใดก็เขาจะร่องเอาเช่นถนนดวงตะวันเถิด หาไม่เปลืองเงินนัก

ส่วนถนนวิสุทธิกษัตริย์ เดิมกรมหมื่นสมมตกะไว้ ๔ วาก็ควรจะแก้ไขเป็นถนนขนาดเดียวกันกับประแจจีน และทำด้วยวิธีอย่างเดียวกัน

เรื่องปุอิฐตแคงฤฎมอิฐหักกากปูนนี้ พระสถิตยศิริได้ออกความเห็นในถนนที่สวนดุสิตเหมือนกัน แต่เจ้าหมื่นเสมอใจไม่เห็นด้วย ได้คิดราคาเทียบมาให้ดู ได้ความว่าปุอิฐแบนฤฎมอิฐหักถูกกว่าปุอิฐตแคงจริง ๆ แต่จำไม่ได้เสียแล้วว่าราคาผิดกันอย่างไร แต่ส่วนคำที่พระสถิตยศิริก็มีความจริงอยู่อย่างหนึ่ง คือถ้าใช้กระทุ้งอิฐหัก ต้องรักษาตั้งแต่แรกไป ถ้าปุอิฐตแคงทิ้งร้างได้ถึง ๓ ปี ถ้ายังรถไม่ได้เดินเลยเช่นถนนดอนเหนือคลองสามเสนขึ้นไปเพราะไม่มีตพาน ๘ ปีแล้ว ก็ยังอยู่ที่กินดี เป็นแต่หญ้าแลต้นไม้ขึ้นกับทรุดจมเป็นลูกคลื่นไป สังเกตได้ว่าถ้ามีรถเดินแล้วชำรุดเร็วอย่างยิ่ง เหมือนถนนสามเสน เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ปีกลายนี้ ตอนตั้งแต่ตพานคลองสามเสนมาในกลางถนนกว้างประมาณสัก ๖ คอก เป็นฝุ่นเป็นผง แต่ ๒ ข้างยังเห็นแผ่นอิฐ ตอนเหนือคลองสามเสนขึ้นไปตั้งแต่โรงสีจินตงมาถึงตพาน มีรอยรถซ้ำ ๆ บ้างแต่ยังเป็นแผ่นอิฐถือจะทั้งถนน ตอนริมคลองบางกระบือไม่มีอิฐชำรุดเลย แต่เดี๋ยวนี้ตอนสามเสนหาแผ่นอิฐแลเห็นไม่ได้ ตอนเหนือคลองสามเสนขึ้นไป ชั่วแต่มีเวลาเสด็จประพาศนาน ๆ ทีหนึ่งแลคนเลยไปที่ียวบ้าง ก็ยังยับลงไปได้เป็นอันมาก จึงเห็นว่าถ้าทำประกันการรักษาให้ชำแลไม่รังเกียจที่หญ้าขึ้นแล้วปุอิฐตแคงดี แต่แพงกว่าปุอิฐแบนกระทุ้งอิฐหักเป็นแน่ จะขออัตราที่เขาหลงส่งไปให้ดู ถ้าคิดเทียบกับค่ารักษาใน ๓ ปี อิฐตแคงถูกกว่าแล้วก็ควรจะใช้อิฐตแคง ถ้าเช่นนั้นขอให้กรมศุขา

ภิบาลรับถนนราชวัด ถนนซิว ซึ่งทำแล้วเสร็จ ไปปูอิฐตแคงเสี่ยทีเดียว ถนนคอเสื่อถ้าแล้วก็ควร
จะปูอิฐตแคงเหมือนกันแต่ถนนข้างฮื่นอก ถนนดวงเดือนนอก ถนนดาวช่าง ได้ทำอย่างปูอิฐ
แบนกระทุ้งอิฐหักเสี่ยแล้ว ก็ต้องให้เป่นไปตามเรื่อง แต่ก็เป่นการควรออยู่เพราะถนนสามสายนี้มี
คนเดินมากถนนประแจจีนแลถนนวชิรณหิศก็ควรจะใช้ปูอิฐตแคง เพราะคงจะเป็นทางที่รถเดิน
น้อยในชั้นแรก

(พระบรมราชกระแสเพิ่มเติม) ป,ล, หนังสือร่างแต่คินนี้ วันนี้ได้รับราคาเทียบจากเจ้าหมื่นเสมอ
ใจราช ได้ส่งมาให้ดูด้วย

(สำเนา) วิธีปฏิรูปถนนตะแคง ปฏิรูปถนน ตามแบบโรยอิฐหัก
ดังจะมีรายการแลจำนวนเงินรายละเอียด แจ้งต่อไปนี้

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน	
	บ	อ	บ	อ
<u>ปฏิรูปตะแคง ถนนกว้าง ๑ วายาว ๑ วา</u>				
อิฐมอญราคาพื้นละ ๑๐ บาทอิฐ ๓๔๐ แผ่น	เงิน	๓	๒๕	
			๖๐	
ทราย ๒ กิวมิตศอก	เงิน	-	๑๖	
ค่าแรงขนอิฐปูตะแคงเสร็จ	เงิน	-	๔๘	
ค่าแรงลากลูกกริ่ง	เงิน	-	๖	
คิดпенตรางวา ๔ เหลี่ยมรวมเปนเงิน		-	-	๔
ถนนกว้าง ๖ วา ยาว ๑ เส้น	เงิน	-	-	๓๑
			๕๓๘	๖๐
<u>ปฏิรูปตามแบบ ถนนกว้าง ๑ วายาว ๑ วา</u>				
อิฐมอญราคาพื้นละ ๑๐ บาทอิฐ ๘๐ แผ่น	เงิน	-	๕๒	
ค่าแรงแต่งดินปฏิรูปตามแบบ ทำรางน้ำ	เงิน	-	๒๘	
ค่าแรงขนอิฐหักกากปูนทุบกระทุ้งกริ่งลูกริ่งให้เรียบจน				
รถเดินได้	เงิน	-	๔๘	
คิดпенตรางวา ๔ เหลี่ยม รวมเปน	เงิน	-	-	๑
ถนนกว้าง ๖ วา ยาว ๑ เส้น	เงิน	-	-	๖๐
ถ้าคิดпенตรางวา ๔ เหลี่ยมเทียบกันคงผิดกันวาหนึ่ง				
	เงิน	๒	๓๑	๓๒
ถ้าถนนกว้าง ๖ วา ยาว ๑ เส้น คงผิดกันเส้นหนึ่ง	เงิน	๓๐๖	๒๘	

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๕๓

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑๕/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องทำถนนปูอิฐแบบกระทุ้งอิฐหัก กับปูอิฐตแคงนั้นราคาที่ได้คิดเทียบอย่างไร ขอให้ส่งมาให้ดูใหม่ เพื่อจะได้หารือกับกรมศุขาภิบาลในเรื่องที่จะทำถนนอื่นๆ นอกจังหวัดสวนดุสิต เช่นถนนประแจจีนเป็นต้น การที่ทำปูอิฐแบบกระทุ้งอิฐหักถูกกว่าปูอิฐตแคงนั้นไม่พึงสงสัย แต่ถ้าหากว่าเป็นถนนที่ไม่ใครจะได้ใช้รถ ปูอิฐตแคงทิ้งไว้ ไม่ต้องซ่อมหลายๆ ปี ปล่อยให้หญ้าขึ้น คอยแต่ตัดต้นไม้ บางที่จะกลับเป็นถูกไปได้ แต่ถนนในบริเวณสวนดุสิตนั้นเป็นใช้ไม่ได้ เพราะคงต้องเป็นถนนรักษาให้สะอาด ปล่อยให้หญ้าขึ้นไม่ได้ แลรถก็เดินมากด้วย

สยามินทร์

ประกาศ จัดที่สร้างถนนราชดำเนิน

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่บรรดาผู้เป็นเจ้าของที่ดินตามแนวถนนราชดำเนิน ซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดสร้างขึ้นใหม่ให้ทราบทั่วกันว่า

ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่า ท้องที่ตำบลบ้านพานถมตรงตลอดไปถึงท้องที่ตำบลป้อมหักกำลังดัชกรนั้น เป็นที่เรียกสวนเปลี่ยวอยู่ในระหว่างถนนพศุภิบาทกับถนนสามเสน ยังไม่เป็นที่สมบูรณ์ทันเสมอท้องที่ตำบลอื่น เพราะเหตุด้วยยังไม่ได้มีถนนหลวง อันสำหรับชักนำให้มหาชนได้กระทำการค้าขายให้เป็นการสะดวกขึ้น

จึงมีพระราชประสงค์จะบำรุงท้องที่ตำบลนี้ ให้มีความเจริญด้วยการค้าขายแลมั่งคั่งด้วยมหาชน ได้เป็นผลแห่งความสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์สืบไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนหลวงในท้องที่ตำบลนี้ ตัดทางตั้งแต่ถนนพระสุเมรุ ข้ามคลองบางลำภูที่ตำบลบ้านพานถมตรงไปยังตำบลป้อมหักกำลังดัชกร ข้ามคลองผดุงกรุงเกษมบันจบถนนเบญจมาศ พระราชทานนามว่า "ถนนราชดำเนิน" เพื่อให้ที่บ้านเรือนแลเรียกสวนข้างถนน ได้เป็นทำเลชุมนุมชนมั่งคั่งด้วยการค้าขายสมบูรณ์ขึ้นโดยเร็ว

แต่ทรงพระราชดำริถึงประเพณีการจัดที่แลสร้างถนนซึ่งเป็อยู่ทุกวันนี้ ยังหาได้เป็นธรรมเนียมอันดีแลต้องด้วยความชอบธรรมไม่ โดยการที่จัดเอาที่ดินเป็นถนนเปล่า ไม่ได้ให้เจ้าของที่ได้รับทุนเดิมฤาเงินทำขวัญค่าที่ดินนั้น เจ้าของที่บางรายได้ประโยชน์ บางรายเสียประโยชน์ เป็นผลผิดตรงกันข้ามคือ ถ้าเนื้อที่ของผู้ใดต้องเสียไปแต่น้อยเหลืออยู่มากก็เป็นอันได้รับผลดี เหตุว่าที่อันแต่ก่อนกันดาร ไม่เกิดผลประโยชน์จากที่ดิน ก็กลับไปมางายทำให้ที่ดินเจริญมีผลประโยชน์ขึ้น ถ้าเนื้อที่ของผู้ใด ต้องเสียไปมากเหลืออยู่แต่น้อย ฤาเสียไปหมดเนื้อที่ก็เป็นอันได้รับผลน้อย เหตุว่าที่อันเหลืออยู่ จะจัดการให้เกิดประโยชน์จากที่ก็ขัดขวาง ฤาผู้ซึ่งเสียที่ทั้งหมดก็ไม่ได้รับทุนรอนไป จัดหาที่อยู่ฤาจัดผลประโยชน์สืบไป จึงเป็เหตุให้เกิดข้อความขัดขวางต่าง ๆ จนถนนจะลุล่วงแล้วได้ก็โดยช้านัก

แลเมื่อคิดไปให้ตลอด ถึงเงินแผ่นดินซึ่งต้องจำหน่ายการสร้างถนนนั้นอีกเล่า ก็ยังไม่เป็นการชอบธรรมอีกชั้นหนึ่งด้วย เหตุว่าเงินแผ่นดินนั้น เป็นเงินที่ราษฎรทั่วพระราชอาณาจักรเสียภาษีแลอากร ก็สมควรที่จะใช้เงินนั้น ในความบำรุงอันเกี่ยวเนื่องด้วยประโยชน์ของราษฎรทั่วกัน แต่ที่ต้องเอาเงินมาจำหน่ายสร้างถนน โดยเฉพาะตำบลแลเจ้าของที่ในตำบลนั้น ได้รับผลประโยชน์จากการสร้างถนนยิ่งกว่าราษฎรในตำบลอื่น ๆ โดยไม่ได้ออกทุนรอนอันใดเลยดังนั้นก็เป็นการทำให้เจ้าของที่ ได้เปรียบกว่าราษฎรในตำบลอื่นที่ได้เสียภาษีอากรไป

เพราะฉะนั้นจึงทรงพระราชดำริเห็นว่า สมควรจะเปลี่ยนแปลงการจัดที่สร้างถนนสายนี้ โดยวิธีอย่างใหม่ ให้เจ้าของที่ทั้งหลายได้ประโยชน์เสียประโยชน์คล้ายคลึง แลป้องกันเหตุขัดขวางในเรื่องการตัดถนนนั้น โดยวิธีกำหนดว่า เมื่อลงมือตัดถนน ให้เจ้าพนักงานรับซื้อที่สร้างถนนไว้ก่อน เมื่อทำถนนแล้วเสร็จ ต้องขายที่ริมถนนเท่าทุนคืนให้เจ้าของที่ตามเดิม เพื่อให้เจ้าของที่ผู้ต้องที่ดินเป็นถนนไม่เหลือเลยนั้น ได้มีโอกาสรับทุนเงินคืน แลให้เจ้าของที่ผู้มีที่ดินเหลือริมถนน อันจะได้รับประโยชน์จากการสร้างถนนนั้น ได้ออกเงินช่วยค่าสร้างถนนในเมื่อถนนแล้วเสร็จนั้นด้วย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการตัดที่สร้างถนนราชดำเนิน ตั้งแต่ถนนพระสุเมรุ ข้ามคลองบางลำภูไปในตำบลบ้านพานถม ออกตำบลป้อมหอกกำลังดิษกร ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม บันจบถนนเบญจมาศสายนี้ โดยข้อความต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้กรมศุขาภิบาลเป็นเจ้าของที่สร้างถนนราชดำเนินในตำบลที่กล่าวแล้วนั้น พร้อมด้วยอำเภอกองที่ตรวจรังวัด ทำแผนที่กำหนดเขตที่ดิน กว้างเฉพาะถนน ๖ วา ทางคนเดินข้างถนน กับทั้งท่อน้ำด้วยกว้างข้างละ ๒ วา รวมเป็นที่เฉพาะถนนกว้าง ๑๐ วา กับที่ดินแนวริมถนนอีกกว้างข้างละ ๘ วา รวมทั้งสิ้นเป็นที่กว้าง ๑ เส้น ๖ วา ให้ลงเส้นบอกเขตที่ดิน กับทั้งสิ่งปลูกสร้างอยู่ กับที่ของผู้ต้องที่ดินเป็นถนนหลวง ฤๅตัดที่ดินแนวริมถนนลงไว้ให้ชัดในแผนที่แลให้มีบาญชี รายสิ่งปลูกสร้างด้วยจงทุกราย เมื่อได้นำแผนที่กำหนดเขตถนนแลบาญชีสิ่งปลูกสร้างทูลเกล้าฯ ถวาย พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ตัดถนนตามแผนที่แล้ว ให้เจ้าพนักงานนำที่ทำถนนพร้อมด้วยอำเภอกองที่ ปักหลักเขตตัดถนนแลปักหลักแนวที่ดินริมถนนลงในที่ดินทุกเจ้าของ ให้ดูเข้าใจได้โดยง่าย

ข้อ ๒ บรรดาที่ดินซึ่งต้องตัดถนนราชดำเนินกับทั้งที่ดินแนวริมถนน ซึ่งเจ้าพนักงานได้ลงหลักตามกำหนดเขตในแผนที่นั้น เจ้าของที่ดินต้องขายให้เจ้าพนักงาน ผู้ทำถนนทั้งสิ้น ถ้าที่ดินนั้นมีสิ่งซึ่งปลูกสร้างอยู่กับที่เป็นต้นว่า ดึกจะรื้อย้ายไปปลูกใหม่ใช้ของเดิมไม่ได้ ก็ให้เจ้าพนักงานรับซื้อไว้แต่เรือนโรง ซึ่งปลูกด้วยเครื่องมือรื้อย้ายไปปลูกใหม่ใช้ของเดิมได้ ก็ไม่ต้องรับซื้อไว้ ให้คิดแต่ค่ารื้อค่าปลูกให้ ราคาที่ดินกำหนดให้เทียบตามราคาซื้อขายที่ดินกันเฉพาะตำบลในเวลาทีล่วงมาแล้วก่อนประกาศนี้ปีหนึ่ง ราคาสิ่งปลูกสร้างให้คิดราคาตามอายุสิ่งซึ่งปลูกสร้างปรากฏอยู่ในสมัยนั้น

ข้อ ๓ การว่าราคาที่ดิน แลว่าราคาสิ่งปลูกสร้างนั้น ให้เจ้าพนักงานผู้ทำถนนนัดหมายให้เจ้าของที่ มาว่ากล่าวกันพร้อมด้วยอำเภอกองที่ ในวันใดเวลาใด ณ ที่ใดแล้วแต่จะสมควร การนัดหมายแลการว่าราคาต้องเขียนเป็นหนังสือ ด้วยเส้นหมึกให้เป็นหลักฐาน ถ้าถึงกำหนดวันนัดเจ้าของที่ไม่มาฤๅไม่แต่งผู้แทนให้มาว่ากล่าวราคากับเจ้าพนักงาน ให้เจ้าพนักงานมีหนังสือลงชื่อพร้อมด้วยอำเภอกองที่เป็นพยาน แจ้งราคาที่ดินฤๅราคาสิ่งปลูกสร้างอันจะต้องรับซื้อไว้ ฤๅราคาค่ารื้อค่าปลูก ซึ่งจะต้องย้ายเรือนโรงไปอันเจ้าพนักงานจะยอมให้กับทั้งกำหนดวัน ให้ตอบไปยังเจ้าของที่ให้ทราบ

ข้อ ๔ ถ้าการว่าราคาซื้อขาย กับราคาสิ่งปลูกสร้างไม่เป็นที่ตกลงกัน ให้ทั้งสองฝ่ายเลือกคนกลางตัดสินกำหนดราคาฝ่ายละคน ให้ทั้งสองฝ่ายอธิบายเหตุให้คนกลางเข้าใจแล้ว ให้คนกลางปรึกษากันเห็นสมควรเท่าใดให้ตัดสินใจโดยเด็ดขาด ผู้ซื้อผู้ขายต้องยอมตาม ถ้าคนกลางปรึกษาแก่งแย่งไม่ตกลงกัน ให้คนกลางทั้งสองฝ่ายเลือกผู้ตัดสินคนหนึ่ง ผู้ตัดสินฯ ลงอย่างไร ต้องฟังเอาค่านั้นเป็นเด็ดขาด ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีคำถ่วงร้องฟ้องต่อไปไม่ได้

ส่วนเงินค่าใช้สอยที่ต้องเสียไป เพราะการตั้งคนกลางนั้น ถ้าจำนวนเงินที่ผู้ซื้อยอมให้ ฤ็ผู้ขายตั้งเอาฝ่ายใดไกลจากความตกลงให้ฝ่ายนั้นเสียค่าใช้สอย ถ้ากึ่งกันให้เสียคนละกึ่ง

ข้อ ๕ ถ้าเจ้าของที่รายใด ไม่ได้มาว่ากล่าวราคาที่ดิน ฤ็ราคาสิ่งปลูกสร้างให้ตกลงกับเจ้าพนักงานตามหมายนัด แลได้รับหนังสือแจ้งราคา ที่เจ้าพนักงานยอมให้แล้ว แต่ละเลยเสียไม่ตอบข้อความแก่เจ้าพนักงานก็ดี ฤ็เจ้าพนักงานกำหนดวันให้ตั้งคนกลางไม่ยอมตั้งก็ดี ต้องถือเอาว่าเจ้าของที่นั้น ยอมขายฤ็ยอมรับตามราคาซึ่งเจ้าพนักงานแจ้งไปแล้ว ให้เจ้าพนักงานมีหนังสือแจ้งกำหนดวัน ซึ่งจะเอาที่ดินลงมือสร้างถนน ให้เจ้าของที่มารับเงินแลออกไปเสียจากที่ ถ้าเจ้าของที่ยังไม่ได้มารับเงิน ฤ็ออกไปจากที่ตามกำหนด ก็ให้เจ้าพนักงานลงมือสร้างถนน แลกระทำการหรือสิ่งที่กีดขวาง ในที่ดินซึ่งต้องทำการนั้น อย่าให้การสร้างถนนเป็นที่ติดขัดรอช้าอยู่ เพราะเหตุเจ้าของที่ขัดขวางต่อประโยชน์แห่งมหาชนทั่วไปเช่นนี้ได้ ส่วนเงินซึ่งเจ้าของที่ควรได้รับหักจากจำนวนเงินซึ่งต้องจำหน่าย เพราะเหตุเจ้าของที่ขัดขวางนั้นแล้ว ให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้ เพื่อเจ้าของที่จะขอรับเงินไป ฤ็จะขอรับซื้อที่ดินแนวริมถนนกลับคืน เมื่อทำถนนแล้วตามความข้อ ๗ ก็ส่งเงินให้ฤ็คิดหักเงินกันตามราคาทุนสร้างถนนต่อไป

ข้อ ๖ บรรดาสิ่งใดๆ ซึ่งติดอยู่กับเขตที่ดินอันได้ซื้อสำหรับสร้างถนนนั้น ถ้าสมควร จะใช้ประกอบการสร้างถนนได้ก็ให้ใช้ ถ้าไม่สมควรจะใช้ก็ให้เจ้าพนักงานขายเสีย จะขายให้เฉพาะบุคคลก็ได้ ฤ็จะขายโดยวิธีทอดตลาดก็ได้

ข้อ ๗ เมื่อการสร้างถนนสายนี้ สำเร็จเปิดใช้ได้แล้ว ให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่สร้างถนนงบประมาณชี้ จำนวนเงินที่ใช้จำหน่ายในการสร้างถนน กับทั้งบัญชีจำนวนเงินที่ได้จากการขายสิ่งของที่ติดอยู่กับที่ดินสร้างถนนนั้นหักกันแล้ว คงจำนวนเงินซึ่งใช้จำหน่ายในการสร้างถนนเท่าใด ให้คิดเฉลี่ยลงเป็นราคาที่ดิน แนวริมถนนเฉพาะเท่าจำนวนเงินทุนซึ่งคงได้จำหน่ายไป แต่ราคานั้นต้องเทียบส่วนสูงแลต่ำตามนิยมแห่งทำเลที่ถนน ตอนใดควรเป็นราคาเท่าใดให้นำบัญชีทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้คืนขายที่ดินแนวริมถนน แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้เจ้าของที่เดิม ผู้ได้ขายที่ดินแนวริมถนน ให้เจ้าพนักงานนั้น เป็นผู้มีโอกาสรับซื้อตามราคาทุนเงินสร้างถนน ซึ่งได้เฉลี่ยตามส่วนทำเลที่ถนนนั้นก่อน ถ้าที่ดินแนวริมถนนนั้นมีเจ้าของที่เดิมเป็นหลายราย ต่างจะใคร่รับซื้อที่ก็ให้เจ้าของที่ว่าประมูลราคากัน ให้ผู้ว่าราคาสูงได้รับที่ แลเงินค่าซื้อที่นั้นให้เจ้าพนักงานหักไว้เฉพาะแต่เท่าส่วนเงินทุนสร้างถนน ส่วนเงินเหลือมอบให้เจ้าของที่ซึ่งไม่ได้รับที่ดินคืน โดยส่วนมากแลน้อยตามจำนวนของที่ ถ้าเจ้าของที่เดิมไม่ต้องการซื้อไว้ก็ให้เจ้าพนักงานจัดการขายตามที่ควร ฤ็ประกาศขายทอดตลาดที่นั้นต่อไป

ข้อ ๘ สรรพบาญชีเงิน การจำหน่ายแลการได้เงินจากขายสิ่งซึ่งปลูกสร้าง ติดอยู่กับที่ดิน ในส่วนสร้างถนนสายนี้ ให้เจ้าพนักงานกระทำโดยเปิดเผย เพื่อเจ้าของที่ดินอันต้องเป็นที่แนวริมถนน จะขออนุญาตตรวจบาญชีเงินทุน ซึ่งได้เฉลี่ยกำหนดราคาที่ดินแนวริมถนนก็ให้ออนุญาตให้ตรวจได้ตั้งความปรารถนา

ข้อ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ เปนแม่กองการสร้างถนนราชดำเนินสายนี้ เพื่อได้ตรวจตราบังคับให้เจ้าพนักงาน อันเกี่ยวข้องแก่หน้าที่การสร้างถนนกับเจ้าของที่ทั้งปวง ประพฤติให้ถูกต้องตามข้อประกาศสืบไป

ประกาศมาณวันอังคารที่ ๑๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ เป็นวันที่ ๑๑๒๓๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

๓๕/๔๗๗

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๗ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง พระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ด้วยตพานไม้ข้ามคลองผดุงตรงถนนช่อมือนั้นทำแล้วเสร็จ คิดว่าจะเปิดในวันที่ ๒๑ เดือนนี้ ขอให้ชื่อว่า “ตพานวิสุกรรมนิมมาน” ให้เขียนป้ายไปปัก แล้วเอาผ้าคลุมไว้ ในวันที่ ๒๑ นั้น เมื่อไปถึงจะสั่งให้เปิด ไม่ต้องมีกระดุกเชือกกระดุกป้ออันใด มีแต่เจ้าพนักงานไปอยู่สักคนหนึ่งก็พอ

อนึ่งตพานตรงถนนเบญจมาศ จะให้ชื่อว่า “ตพานมัจฉวารังรักษ” แลคนว่าต่อไปน่าจะมิดพานที่ปากคลองเปรม ปลายถนนอก ฤๅถนนลก ซึ่งยังมีได้ตัด แลไม่ได้บอกให้ทำตพานอีกแห่งหนึ่ง คิดชื่อเอาไว้เพื่อจะไม่ให้เสียกลอนว่า “จตุรภักดรังสรร” ตพานข้ามถนนพฤคิมาศ จะให้ชื่อว่า “เทวกรรมรังษติ” ดูเข้าเรื่องกันกับถนนพฤคิมาศ

อนึ่งตพานร้อยปีนั้น เห็นว่าป้อมที่บ้านจิว รื้อเสียแล้ว ควรเอาชื่อป้อมไปให้ตพานอย่าให้สูญ เพราะฉะนั้นตพานร้อยปีให้เรียกว่า “ตพานปราบศัตรูพ่าย” ยังขัดข้องอยู่ด้วยป้อมทำลายแรงปรบักษ ซึ่งจะต้องรื้อเหมือนกัน แต่จะเอาไปให้ชื่ออะไร ไม่เข้าที่ทั้งสิ้น จะให้ชื่อถนนก็จะปนถนนทำลาย จะให้ชื่อตพานก็จะปนตพานทำลาย จึงต้องเปลี่ยนไปตั้ง ๒ อย่าง ปนที่ขัดข้องอยู่ดังนี้

(นายโก๋ เขียน)
(ขุนพิจารณ์ ทาน)

วันที่ ๑๘/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยว่ากันด้วยเรื่องถนนปูอิฐดแดง และกระทุ้งอิฐหัก เดี่ยวนี้กรมศุขาภิบาลตกลงเป็นจะปูอิฐดแดง เพราะเหตุว่าทำง่ายแลร้งง่าย คือทอดธุระเสียได้ ๓ ปีเป็นนอย่างน้อยเพราะการที่จะรักษาให้ถนนดีเรียบร้อยเขาจัดไม่ทัน ฤมาณเหลือกำลังในเวลานี้ ข้าก็เห็นดีด้วย จึงได้เป็นอันอนุญาตให้ทำ จึงมาคิดเห็นว่าถนนราชวัด ถนนชิว แลถนนคอเสื้อ ซึ่งในชั้นต้นนี้คงจะไม่ใคร่มีคนเดิน แลจะเป็นถนนของกรมศุขาภิบาลต่อไป ควรจะปูอิฐดแดงเสียทีเดียว แต่จะควรให้นายด้านของเราไปเพื่อจะให้เป็นการแล้วเร็ว ฤจะให้กรมศุขาภิบาลมาปูส่วนที่จะจ่ายนั้นเป็นนอย่างเดียวไม่ผิดอะไรกัน คือเป็นเงินคลังซึ่งขอไว้ ๘๐๐๐๐ บาท แต่ถ้ากรมศุขาภิบาลไปทำเข้าไปฤแพงไปต้องนับว่าเราช่วยการเงินที่ขอมาได้เป็นของเรา แต่อยากให้ประมาณรู้เสียว่าถนนใดถ้าปูอิฐดแดงจะเป็นเงินสักเท่าใด ถ้าควรทำปีนี้ได้จะทำได้ทำปีนี้ ถ้าเงินจะไม่พอก็จะได้อีกไว้ปีหน้าทีเดียว เช่นถนนคอเสื้อ ถ้าเงินไม่พอเป็นแต่พุนดินขึ้นไว้ให้ได้ที่ แล้วส่งกรมศุขาภิบาล ให้เขาไปตั้งงบประมาณปูอิฐเอาปีหน้าทีเดียวเป็นขาดตอนจากเรา แต่ตามประมาณเทียบราคาทีส่งมานั้นพระยาเทเวศรสงไสยว่าคิดอิฐพันละ ๑๐ บาท หาซื้อที่ไหนกลัวจะซื้อไม่ได้

อนึ่งป้อมทำลายแรงปรบักษซึ่งถูกถนนราชดำเนิน อิฐจะต้องรื้อนั้นเป็นของเรา สำหรับที่จะเอามาใช้การในสวนดุสิตควรจะรื้อเอาได้แล้ว แต่ดินในป้อมนั้นมีมาก ถ้าจะต้องการมากมโนที่ใกล้ๆ นั้นก็ได้ แต่ตัวที่นั่นก็เป็นที่หลวง จะกว้างยาวเท่าใดตามกระลาโหมไปยังไม่ได้ความ ถ้ามีที่เป็นสวนอยู่ข้างหลังแลข้างๆ ก็จะต้องเกลียดดินลงถมที่ไว้เป็นที่บ้าน แต่ดินคงเหลือมาก จะให้แก่ถนนก็ไม่ควร เพราะเป็นถนนเรียวยาวควรจะใช้ในสวนดุสิตเพราะระยะทางใกล้ ฤจะถมที่บ้านเจ้าบัวก็ได้ แต่ต้องใช้เรือบรรทุก อีกนโยหนึ่ง ใช้ถมที่บาแรกซึ่งค่าคิดว่าถ้าให้อยู่นอกถนนคอเสื้อ ดูเหมือนจะดีกว่าที่จะให้เข้ามาตั้งอยู่ในสวนซึ่งจะออกถนนดวงตะวันด้านหนึ่ง เพราะต้องการที่ถึง ๕ เส้นสี่เหลี่ยม อยู่ข้างจะเปลืองที่มาก ที่แถบนั้นดูเหมือนจะยังไม่ได้อีกบ้าง วันนี้จะได้ลองกะดูในแผนที่ .....

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๘ข

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑๘/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

..... มาบอกขายที่บ้านกับเจ้าสายจะเป็นด้วยเหตุใดไม่รู้ แต่เห็นว่าถ้าเขาตั้งใจจะขายจริงๆ ควรจะเป็นของเราไม่ควรจะให้ผู้อื่นซื้อ เพราะเป็นหัวแ่งคลองติดต่อกันกับตลาดจึงขอหารือดูว่าจะควรเอาไว้ฤาไม่ แลถ้าเอาไว้จะจัดให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไรบ้าง แต่อย่าเพื่อให้ไปพูดจ่าอันใดกับเขาจะจัดการเอง

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๑๙
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

๓๗/๗๔

ที่ ๓๗/๕๐๖

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๙ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

จดหมายถึงพระยาเทเวศร์วังศรีวิวัฒน์ ว่าด้วยถนนสามเสนนั้นเป็นถนนมีโรงแถวปลูกหญ้า
ไม่ได้ ทางคนเดิน ถ้าทิ้งเป็นดินเปล่า ฝนตกลงมาก็เปื้อนเปรอะ จำจะต้องก่ออิฐคองทางคน
เดิน เหมือนถนนข้างในฯ แต่ขอให้ก่อกว้างข้างละ ๘ ศอก จะได้ได้กับถนนดวงตะวัน แลถนน
อื่นๆ ในแถบนั้น

นายพงศ์ เขียน
ขุนพิจิตร ทาน

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๐

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยยิ่งมองดูต้นไม้ทองที่ในสวนขวาก็ยิ่งรักมากขึ้น ถึงไม่มีลูกมีดอกก็ช่างงามชื่นใจ
เสียจริงๆ จะต้องปลูกในแนวป่าสวนเจ็กให้จงได้เพื่อจะให้แลดูไปจากพลับพลาฯพระที่นั่ง
ขอให้คิดอ่านหาต้นไม้โตๆ ได้จะค่อยเร็วขึ้น แต่ขอให้จำไว้ว่าไม่ใช่ไทรย้อยที่มีรากห้อยรุงรัง

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๕๒๐๕๒๐ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

(สำเนา)

ห้องมหาดเล็กเวรสิทธิ

วันที่ ๒๐ สิงหาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าหมื่นเสมอใจราชขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบได้
ฝ่าล่องธุลีพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดงบประมาณการที่จะปฏิสังขรณ์ ๓ ถนน แต่อัฐราคาพื้นละ ๑๐
บาทนั้นเวลานี้ยังซื้อได้ จะซื้อมากนักบางที่จะได้ช้า ถ้าจะเอาเร็วบางที่จะต้องเป็นราคาพื้นละ
๑๐ บาท ๑๖ อัฐ หรือ ๓๒ อัฐบ้างจะเอาเท่าไรได้ทันต้องการ แต่อัฐที่กรมหมื่นมหิศรจัดซื้อไว้
แล้ว พื้นละ ๙ บาท จะภอใช้ก่อรากกำแพงแลงท่อน้ำ การอื่นบ้างเล็กน้อย จะเอาใช้ทำถนนด้วย
เหนจะไม่ภอ

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า เสมอใจราช

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๐๗
 ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

งบประมาณการปฏิรูปตะแคงถนนราชวัด ถนนชิว ถนนคอเสื้อ
 รายการแลจำนวนเงินรายละเอียด แจ้งอยู่ต่อไปนี้

รายการ	จำนวนเงิน		รวม	
	บ.	อ.	บ.	อ.
<u>ถนนกว้าง ๑ วา ยาว ๑ วา ปฏิรูปตะแคง</u>				
ค่าอิฐมอญราคาพื้นละ ๑๐ บาท ๓๔๐ แผ่น เงิน	๓	๒๕		
ค่าทราย	"	๖๐		
ค่าแรงขนอิฐปูตะแคงเสร็จ	"	๑๖		
ค่าแรงลากลูกกลิ้ง	"	๔๘		
รวมตารางวา ๔ เหลี่ยม เงิน		๖	๔	๓๑
				๖๐
<u>ถนนราชวัดตั้งแต่ถนนสามเสนถึงถนนชิว ปฏิรูป</u>				
<u>กว้าง ๖ วา ยาว ๔๘ เส้น ๓ วา ๓ ศอก คิดเป็น</u>				
<u>ตารางวาได้ ๕๗๘๒ ตารางวา ปฏิรูปตะแคง</u>				
ค่าอิฐมอญราคาพื้นละ ๑๐ บาท				
อิฐ ๑๗๖๑๘๘๐ แผ่น เงิน	๑๗๖๑๘	๕๑		
ค่าทราย	"	๓๒		
ค่าแรงขนอิฐปูตะแคงเสร็จ	"	๓๒		
ค่าแรงลากลูกกลิ้ง	"	๔		
รวมถนนหนึ่ง เงิน			๑๕๘๓๒	๕๕
				๒๐

สำเนาพระบรมราชกระแส

ถึงกรมหมื่นสมมต ด้วยเรื่องที่จะปฏิสังขรณ์ราชวัด ถนนชีว แลถนนคอเสื้อ ฉันทให้เจ้าหมื่นเสมอใจลงกะประมาณดู ถ้าจะปฏิสังขรณ์ทั้ง ๓ ถนน เป็นเงินถึง ๗๕๐๐๐ บาทเศษ เงินที่ขอไว้เพียง ๘๐๐๐๐ บาทจำหน่ายเสียครึ่งหนึ่งแล้ว อย่างไรก็ตาม ก็ไม่พอคงต้องงตไว้ปู้ต่อไปหน้าบ้าง โดยว่าจะปู้แต่กว้างเพียง ๓ วาสดเงินลงครึ่งหนึ่ง ก็ถึง ๓๗๐๐๐ บาทเศษ กลัวว่าจะยังไม่พอยุ่ตนเอง เพราะฉนั้นถนนราชวัดควรจะงตไว้ปีหน้าทีเดียว คงคิดในเวลานี้แต่ถนนชีว แลถนนคอเสื้อ แลปู้กว้างเพียง ๓ วาทั้ง ๒ ถนน

ถนนชีวควรจะปู้เพียงด้านเหนือเสมอถนนดวงเดือน ด้านใต้ถึงถนนคอเสื้อ ซึ่งตามจำนวนที่คิดมา ยังไม่ได้ตัดตั้งแต่ถนนดวงเดือนไปตกคลองสามเสน เป็นเงิน ๒๖๘๐๐ บาทเศษ แบ่งกึ่งเป็นเงิน ๑๓๔๐๐ บาทเศษ ตัดลงเสียจะเป็นเงินลดลงได้อีกเท่าใด

ส่วนถนนคอเสื้อปู้กว้าง ๓ วาเหมือนกัน ตามที่คิดมาแล้วเพียงตั้งแต่ถนนสามเสนถึงถนนชีว เป็นเงิน ๓๒๓๐๐ บาทเศษ แบ่งกึ่งเป็นเงิน ๑๖๑๐๐ บาทเศษ แต่จะต้องคิดปู้ต่อไปจนถึงถนนพฤทธิบาทด้วย เงินก็คงจะขึ้นไปอีก เงินทั้ง ๒ รายนี้รวมกันก็คงจะกว่า ๓๐๐๐๐ บาท กลัวว่าเงินอยู่ในจะไม่พอ เพราะต้องคิดเผื่อการอื่นซึ่งจะต้องใช้ในเงินราย ๘๐๐๐๐ บาทนั้นด้วย ถ้าหากว่าอย่างนี้ ๒ นี้ไม่พอจะต้องงดถนนชีวไว้ ปู้แต่ถนนคอเสื้อแลถนนพฤทธิบาทเงินที่ยังจะเหลืออยู่อีกใช้ปู้ถนนนอกถนนลก ถนนเบญจมาศ ถนนช่มมือตอนนอก ถนนดวงตะวันซึ่งจะใช้เงินกรมโยธา ถึงว่าถนนเหล่านี้จะเป็นถนนอย่างปู้ธูแบนโรยอิฐหัก ก็ต้องใช้เงินรายนี้เหมือนกัน ขอให้คิดประมาณการเป็น ๒ ประเภทเช่นตอนหลังนี้ คืออย่างหนึ่งทำถนนชีวอย่างหนึ่งงดถนนชีว เช่นที่กล่าวมาแล้ว จะเป็นเงินอย่างใดมากน้อยเท่าใด แลเงินจะมีพอทำการได้เพียงเท่าใด ถนนซึ่งจะงตไว้ทำต่อปีหน้านั้น ต้องให้ทำงบประมาณยื่นกรมศุขาภิบาลสำหรับปีหน้าต่อไป

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๒

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๒๒/๕/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยเรื่องปลุกบัววิกตอเรียที่สวน ที่โรยอ่างขึ้นลงอยู่เช่นนี้เป็นที่น่ากลัวว่าจะไม่ได้ร่วง
ชักขึ้นแลหย่อนลงตามเวลาได้ ถ้าบัวขึ้นมาแขวนอยู่พันน้ำก็จะตาย จมลงไปอยู่ในน้ำก็จะตาย
หลวงศาวคณออกความเห็น ว่าควรจะผูกผูกบวบแขวนอ่างไว้เลื่อนขึ้นเลื่อนลงได้ตามน้ำ ของแก
คืออยู่ ให้มอบการปลุกบัววิกตอเรียให้เป็นหน้าที่หลวงศาวคณกำกับดูแลให้ตลอดไป แลให้เพาะ
เดิมขึ้นอีกให้ครบตามจังหวะ

อนึ่ง วันนี้สังเกตต้นพิกุลยังเอนอยู่มีบ้าง มีต้นที่หัวมมสนามข้างอ่างหยกเป็นต้น ควรจะ
แก้ไขเสียในเวลาให้ได้ที่ ถ้ารากจับดินแล้วจึงแก้จะตาย

อนึ่ง รางน้ำที่ริมถนนพุดตาล แถบหน้าพลับพลาน้ำเดินไม่ได้ น้ำจึงขังอยู่ตามถนนใน
พลับปลา ถนนนั้นสายยาว คงจะต้องก่อก่อ แต่ในเวลานี้ยังไม่ได้ก่อก่อ ควรจะขุดร่องฤกษ์แก้รางน้ำ
ใช้ไปพลาง หาไม้ฝนตกน้ำนองขังอยู่ริมถนน

อนึ่ง ถนนตัดกลางสวนตั้งแต่เหนือไปได้ ให้เรียกว่า “ตพานทอง” ตั้งแต่ตะวันตกไป
ตะวันออก เรียกว่า “ตพานเงิน” หมายความว่าตพานที่ย้ายกะดาไปขอลูกสาวพระมหากษัตริย์
เช่นนิทานทรมทราบ

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๕๒๒ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๒๒/๕๕๔

กรมศุขาภิบาล

วันที่ ๒๒ สิงหาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธูลีพระบาทปกเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกราบบังคมทูล
พระกรุณาทราบฝ่าล่องธูลีพระบาท,

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชหัตถเลขาที่ ๒๘/๓๔๐ ลงวันที่
๑๘ เดือนนี้ เรื่องถนนราชวัด ถนนซิวแลถนนคอเสื่อจะโปรดเกล้าฯ ให้นายด่านในสวนตุลิตทำ
ตามแบบปฏิฐิตะแคงด้วยเหตุที่ซื้ออิฐได้พันละ ๑๐ บาท นั้นได้ทราบเกล้าฯ แล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งให้จัดการที่จะจัดทำถนน ๓ สายนี้ตามกระแสพระบรมราชโองการ
แล้ว แต่เรื่องราคาอิฐที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาว่าราคาถึงพันละ ๑๒ บาทนั้น
เป็นราคาอย่างสูงที่เคยต้องซื้อมาคราวหนึ่งในฤดูน้ำ ในเวลานี้ในกรมศุขาภิบาลเคยซื้อใช้พันละ
๑๐ บาทเศษบ้าง ๑๑ บาทบ้าง ได้ความว่าผู้ขายมักจะเรียกราคาตามระยะทางที่ไปตั้งเช่นทำ
โรงโคตำบลบางคอแหลมหรือสะพานบางแห่งที่ต้องเข้าคลองเล็กๆ เรือไปติดค้างอยู่หลายวัน
เช่นนี้บางครั้งราคาถึง ๑๑ หรือ ๑๒ บาท ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบทางกรมโยธาด้วยก็ไม่เป็น
ความเข้าใจหรือเป็นอัตราที่มีราคาต้องส่งเสียกันเฉพาะอย่างใดสุดแต่คราวคล้ายๆ กันทั้ง ๒
กรม ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาไว้ว่าราคาถึง ๑๒ บาทก็มี เพราะเกรงด้วย
เกล้าฯ ว่าจะไปถูกราคาแพงในระหว่างการ ถ้าเกินกว่าราคาที่ทำอยู่โดยมากในสวนตุลิตแล้ว
พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ แต่ข้อที่โปรดเกล้าฯ ว่าผู้ขายจะรังเกียจด้วยได้เงินเข้าจึงคิดราคา
แพงนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าไม่มีเงินรอง เมื่อเบิกได้จึงใช้ไป

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

บ,บ,ข,

ป,ว,ท

เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๒๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

รับวันที่ ๒๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘
พระยาเทเวศร์ ที่ ๒๒ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขารื่องปฏิฐิตะแคงถนนราชวัด ถนนชิว ถนนคอเสื้อ ว่าได้สั่งให้จัดการที่จะทำแล้ว แต่เรื่องราคาอิฐพื้นละ ๑๒ บาทนั้น เพราะผู้ชายเรียกราคาตามระยะทาง ถ้าต้องเข้าคลองเล็กราคาถึง ๑๑ - ๑๒ บาท สืบทางกรมโยธาภิเป็นเช่นนี้เหมือนกัน

พระราชกระแส	หมายเหตุ
<p>ราคาอิฐก็คงต้องขึ้นๆ ลงๆ บ้าง แต่การที่สวนตุลิต ตั้งแต่ทำมา ยังไม่เคยซื้อเกินพื้นละ ๑๐ บาท แต่คงจะมีเวลาขึ้นบ้าง ก็ยังไม่คิดเห็นว่า จะเกิน ๑๑ บาท</p>	
<p>แต่การที่จะปฏิฐิตแคงทั้ง ๓ ถนนในเวลานี้ ปลูกไม่ได้ เพราะเหตุที่ทุนซึ่งมีอยู่เพียง ๘๐๐๐๐ บาทจำหน่ายไปแล้วก็ถึง ๔๐๐๐๐ บาท เงินนี้ยังเหลืออยู่อีก จะต้องจำหน่ายในการตัดถนนซึ่งยังไม่แล้วตลอด อีกมากน้อยเท่าใดไม่แน่ เพราะฉะนั้นจึงได้คิดจะงดการปฏิฐิตถนนราชวัดไว้เสียทั้งสาย ถนนชิว จะปลูกแต่เพียงคอตถนนดวงตะวัน ฤถนนดวงเดือน คิดจะปลูกในปี นี้แต่ถนนคอเสื้อ แลถนนพฤฒิบาศ กว้างเพียง ๓ วา ส่วนถนนเบญจมาศได้ถนนช่อมมือใต้ ถนนชางฮั้นนอก ถนนดวงเดือนนอก แลถนนดาวช่าง ได้ปฏิฐิตแบบถมอิฐหักแล้วเสร็จบ้างเกือบจะแล้วบ้าง ก็จำจะต้องให้เป็นเช่นนั้นไป ส่วนถนนราชวัด ถนนชิวซึ่งงดไว้นั้น จะคอยงบประมาณปีหน้า เดียวนี้กำลังลองลงกะดูจำนวนเงินที่มีอยู่ จะทำการได้เพียงใด เมื่อกะตัดตอนเสร็จแล้ว เป็นท้องถนนที่จะต้องขึ้นงบประมาณปีหน้ามากน้อยเท่าใด จะส่งงบประมาณไปให้ทันในกำหนด</p>	

วันที่ ๒๒ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูล
พระกรุณาทราบฝ่าล่องธุลีพระบาท

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชหัตถเลขาที่ ๓๗/๕๐๖ ลงวันที่
๑๙ เดือนนี้ พระราชทานกระแสพระราชดำริห์ด้วยถนนสามเสนถนนเดินเท้าให้กว้าง ๘
ศอก เพื่อจะได้ๆ กับถนนดวงตะวันแลถนนอื่นๆ ในหมู่เดียวกันนั้น การที่จะแก้ไขถนนสายนี้
ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ กับข้าพระพุทธเจ้าไว้ว่า มีพระราชประสงค์จะให้ต้นไม้
เป็นแนวเดียวกันตลอดด้วย ต้นไม้ในถนนนี้ที่ปลูกแล้วแต่ต้นตั้งแต่สะพานโค้งไป มีระยะห่าง
จากทางเดินเท้า ๓ ศอก ทางเดินเท้ากว้าง ๕ ศอก รวมเป็นห่างจากคันถนน ๘ ศอก ที่กะ
ระยะต้นไม้ไว้ห่าง ๓ ศอกจากทางเดินเท้า นั้น คิดด้วยเกล้าฯ ไว้ว่าเมื่อใดแก้ทางเดินเท้าถนน
สายนี้เป็น ๖ ศอก ขยับท่อน้ำออกมามาก ๑ ศอก รวมเป็น ๗ ศอก ก็จะไม่ขัดขวางแก่ต้นไม้ที่
ปลูกอยู่แล้ว แต่ตอนพ้นสะพานเทเวศรณฤมิตร ซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำทางเดิน
เท้ากว้าง ๘ ศอก แลให้ปลูกต้นไม้ได้แนวกับตอนล่างนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้กะดูต้นไม้
เฉพาะอยู่ศูนย์กลางร่องน้ำแลคันทางเดินเท้าด้วยเป็นระยะ ๘ ศอกเท่ากับทางเดินเท้า เป็นอัน
ปลูกได้แนวกันไม่ได้ เว้นไว้แต่จะแก้ทางเดินเท้าให้น้อยกว่า ๘ ศอก หรือหลบต้นไม้เข้าไป
จากแนวที่ปลูกแล้วตอนล่าง ๑ ศอกคืบ จึงจะคงทางเดินเท้าไว้ ๘ ศอกได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้
ลองคิดที่จะให้ทางเดินเท้าคงได้ ๘ ศอก ต้นไม้คงได้แนวกันตลอด มีอยู่ ๒ อย่าง แต่ก็คง
ขัดข้องที่จะเป็นไปไม่ได้ตลอดคือ

๑ ก่อท้อให้อ้อมทุกระยะต้นไม้ที่ปลูก

๒ ทำท้อปิดหลบเข้าอยู่ใต้ทางเดินเท้า มีท้อต้นตามแนวถนนแต่ท้อปิดนี้ถ้าต้นก็เป็น
การใหญ่ที่ต้องเจาะแลขุดตรวจหลายแห่ง ดังเช่นถนนเจริญกรุงตอนสี่แยกพระยาศรี ข้า
พระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ถึงต้นไม้จะเข้าแนวกันไปเพียง ๑ ศอกคืบก็คงจะไม่เสีย
ระเบียบมากนัก เพราะถนนตอนล่างกับตอนบนก็คดอยู่ตรงสะพานเทเวศรณฤมิตรกันเป็นส่วนอยู่
แล้ว แลทั้งต้นไม้ตอนบนก็จะขึ้นอยู่บนทางเดินเท้าได้ระยะงามดี ตามกระแสพระราชดำริห์ที่
จะจัดปลูกใหม่ โดยจะแลตลอดไป เมื่อต้นไม้เป็นพุ่มแล้วคงจะไม่มีรู้สึกผิดตาอย่างไร เพราะ
เป็นคนละตอนแลไม่เห็น การจะควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า
เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

วันที่ ๒๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘
ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘

พระยาเทเวศร์ ที่ ๒๓

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องถนนเดินเท้าที่สามเสน ซึ่งโปรดเกล้าฯให้ทำกว้าง ๘ ศอกนั้น ได้
กะดูการปลูกต้นไม้จนเพาะอยู่ศูนย์กลางร่องแลคั่นทางเดินเท้าด้วยเป็นระยะ ๘ ศอก เป็นอัน
ปลูกได้แนวกันไม้ได้ ถ้าจะให้ได้แนวกันก็ต้องทำท่ออ้อมทุกระยะต้นไม้ ฤๅทำท่อปิดหลบเข้า
อยู่ในทางเดินเท้า แต่ถ้าต้นกล้ามากในการที่จะตรวจ เห็นว่าถึงต้นไม้จะชำแนวกันเพียงศอก
คืบก็คงไม่เสียหายเพราะถนนคดกันเป็นส่วนอยู่แล้ว

พระราชกระแส

หมายเหตุ

ที่จะทำตัดเป็นคนละตอนเสียเช่นนั้นที่เดียวก็เป็นอันใช้ได้

ส่วนถนนตอนล่าง ถ้าจะทิ้งไว้เช่นนี้ ก็เป็นคนละอย่าง
กันข้างนอก เป็นอันแล้วกันไปได้ แต่ถ้าจะก่อท่อใหม่ขยายฟุต
บาซออกเป็น ๖ ศอกแล้ว ขยายเสียเป็น ๘ ศอกที่เดียวดีกว่า
เพราะจะขยายออกมาแต่อีกศอกเดียวช่วยการแรงค่าก่อท่อใหม่
เปล่าๆ แต่ถ้าขยายออกมาเป็น ๘ ศอก เช่นนั้น ท่อแลขอบทาง
คนเดิน ก็คงถูกตรงแนวต้นไม้ เหมือนเช่นตอนตั้งแต่ตพานเทเวศ
รณภูมิตรงขึ้นไปเช่นที่ขัดข้องอยู่เดี๋ยวนี้ จึงเห็นว่ามีทำทางอย่าง
เดียว แต่ที่จะต้องทำในใจให้แน่ใจว่าจะขยายฤๅไม่ ถ้าจะไม่ขยาย ก็
ไม่ขัดขวางอันใด เพราะเป็นเก่าต่อใหม่กันเรื่อยไปทุกหนทุกแห่ง
อยู่แล้ว แต่ถ้าต่อไปจะเห็นว่าไม่งาม ไปเกิดแก๊ซขึ้นเมื่อต้นไม้โต
แล้ว จะแก้ไขไม่ไหว ถ้าไม่แน่ใจ กลัวจะต้องแก้แล้ว ขยับต้นไม้ที่
ปลูกไว้แล้วออกไปเสียอีกให้ได้กันศอกคืบ จะทำฟุตบาซกว้าง
ออกไปอีกฤๅไม่ทำก็ไม่มีที่เสียอันใด ต้นไม้ก็เป็นอันได้เปรียบ
กันกับตอนข้างบน เห็นว่าขุดต้นไม้จะเป็นราคาถูกกว่าที่จะต้องแก้
อย่างอื่น ๆ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๓ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ขุนพิจารณ์ร่าง

นายช่วง เขียน

ที่ ๒๐/๕๒๘

นายเชย ทาน

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๓ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ ด้วยได้รับหนังสือ ที่ ๒๒/๕๕๔ ลงวันวานนี้ ตอบเรื่อง
ถนนราชวัด ถนนชีวะ ถนนคอเสื้อ ที่จะปฏิรูปตะแคง ว่าได้สั่งให้จัดการทำถนนสามสายนี้ แล้ว
ด้วยเรื่องราคาอิฐนั้นแล้ว

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๓๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ขุนพิจารณ์ร่าง

นายบุญ เขียน
ขุนพิจารณ์ ทาน

ที่ ๒๑/๕๒๙

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๓ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ด้วยได้รับหนังสือที่ ๒๓/๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ เดือนนี้
ตอบชี้แจงมาด้วยเรื่องถนนเดินเท้าที่ถนนสามเสน กับเรื่องปลูกต้นไม้ที่นั่นแล้ว

วันที่ ๒๗/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ถนนดวงตะวัน ดวงเดือน ทั้งสองถนนนี้ ได้ส่งกรมสมมติให้ปิดเข้าเป็นถนนโยธา เพราะเหตุว่าถ้าจะเปรียบก็เหมือนถนนหน้าพระลาน แลถนนท้ายสนาม แต่การทำแลการรักษาเป็นอันเราทำแลรักษา เพราะฉะนั้น การที่ปูอิฐถนนราชวัด ถนนชิว ถนนคอเสื้อ ในปีนี้หากแล้วจะไม่มีเงินพอ เพราะเงิน ๘๐๐๐๐ บาทจะใช้ในการทำถนนแลปูอิฐ ถนนนอกจากบริเวณดวงเดือนแลดวงตะวันออกไปก็มากอยู่ ได้ก็แต่จะต้องเอาเงินพระคลังข้างที่ที่ทรงสำหรับงบประมาณปีหน้า ถ้าหากว่าจะปูอิฐ ควรปูถนนคอเสื้อก่อน เพราะมีท่าทางที่จะได้ใช้มากกว่าถนนราชวัด แลถนนชิว

แต่ถนนดวงเดือน ถนนดาวช่าง เห็นว่าควรจะให้ทำเสียให้แล้วเสร็จทั้งก่อต่อแลทางคนเดิน เพราะถนนที่มีโรงแถว ๒ ข้างเช่นนั้น โรงแถวปลูกคร่อมคูเสียแล้ว คูนั้นก็คงจะตื้นขึ้น ทุกทีกลัวไม่ถาวรไปได้นาน แต่ถ้ายังจะเปิดน้ำลงคูได้โรงแถวได้ ก็เบาค่าก็ก่อต่อ แต่ทางคนเดินจะต้องใช้ก่ออิฐดแดงยาวแนว เหมือนกันกับถนนสามเสนซึ่งกรมโยธาจะทำ แต่ที่ถนนสามเสนนั้นได้สั่งให้ทำทางคนเดินกว้าง ๘ ศอก ปลูกต้นไม้บนทางเดินเหมือนที่เขาทำกันในประเทศทั้งปวง ถนนดวงเดือนกว้าง ๖ วาถ้าจะใช้ ๘ ศอกเช่นนั้น ทางจะเหลือแต่ ๘ ศอกเล็กไป ควรจะคงทางไว้เป็น ๓ วา ใช้ทางคนเดินข้างละ ๖ ศอก ควรจะลงมือทำไปเสียทีเดียว ให้คิดประมาณการมาให้ดู จะสิ้นยังสักเท่าไร

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๘ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๙

ที่ ๓๔/๕๕๙

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๘ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ด้วยถนนคอเสื้อ ตัดต้นไม้พุนดินเสร็จตลอดแล้ว ยังแต่ถนนพฤฒิบาศ ซึ่งพึงได้สั่งให้พระสถิตยไปปัก อยากรจะใครให้ได้ปลูกต้นประดู่เสียก่อนจะได้โตทันกันกับข้างถนนสามเสน เวลานั้นยังอยู่ในฤดูฝน พอที่จะชำจะตอนได้ ขอให้คิดกะต้นไม้ไว้เสียให้พอ ให้ได้ลงมือปลูกพร้อมกันกับต้นไม้ถนนสามเสนตามสวนดุสิต ถึงว่าในชั้นต้น จะปลูกไว้แต่ ๓ วา ก็ขอให้ปลูกต้นไม้ห่างคูริมถนน ๖ ศอกคืบเหมือนกันกับถนนสามเสน เมื่อขยายถนนเป็น ๖ วา แลทำฟุตบาทเป็นข้างละ ๘ ศอก ก็ได้ขนาดเดียวกัน แต่ถนนคอเสื้อนี้จะไม่ทำฟุตบาทปลูกด้วยเหตุว่าคงจะไม่มีโรงแถว ถ้าจะมีคนอยู่ตามนั้น ก็คงเป็นแต่ชาวบ้าน จึงจะใช้ปูหญ้าเหมือนอย่างถนนดวงตะวัน

อนึ่งถ้าถนนพฤฒิบาศได้ตัดแล้ว จะต้องทำสะพานข้ามคลองผดุง ซึ่งจะให้ชื่อสะพาน "เทวกรรมรังษุชติ" เป็นดพานไม้ไปพรางเหมือนดพานวิศุกรรมนิรมาณนั้นด้วย จึงจะไม่ป่วยการ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๘๗
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑๗/๒๘

ที่ ๓๗/๓๓/๕๑๖๗ รัับวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๑๑๘
ที่ ๑๐๑/๑๖๖๑

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวรชั้นนอก

วันที่ ๒๘ สิงหาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยา
เธอ, เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอกรม
หมื่นมหิศรราชหฤทัย ได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณวังสวนดุสิตได้ ๑๔ ไร่ มีรายชื่อแลเนื้อที่
กว้างยาวจำนวนเงินรายเลื่อยดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อที่ต่อไปได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๘ค

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ถึง เสมอใจ

กรมหมื่นพงษ์ชบองให้ต้นตุ๊กตัน ๑ กระเจี๊ยบตันหนึ่งว่าสูงราว ๖ ศอก ๗ ศอก ๘ ศอก จำไม่ได้เสียแล้ว อยู่ที่สวนข้างวัดสมอรายนั้นเองขอให้จัดการขุดให้ดี เพราะตุ๊กโตๆ เป็นหาไม่ได้กว่า ๒ ต้น ๓ ต้นในบางกอก จะเข้าไปเท่าไรก็ตาม อย่าให้เป็นอันตรายนะ

สยามินทร์

อนึ่ง จะหาดันกลางสาดที่ดีๆ มาปลูกในเกาะยู่อีสัก ๑๐ ต้นจะได้ฤกษ์ไม่ ถึงต้นย่อมๆ ช้าหน่อยก็ทนเอา

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๘๖

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ถึง เสมอใจ

เพื่อที่จะไม่ให้เสียเปรียบในการจ้างคนทำถนนตพาน แก้ว, ทอง, เงิน, จึงขอบอกให้รู้ว่าถนนนั้นจะต้องมีขอบหญ้าข้างละ ๑ คอก คงเป็นที่ปุ้อปุ้อ ๖ คอก ถึงว่าจะยังไม่ได้ปุ้อปุ้อก็ควรจะต้องกันให้สูงไว้ แลหญ้าไปก่อนตามที่จะทำได้

สยามินทร์

ขอให้เร่งการปลูกหญ้าทั่วไปอีกให้มากๆ เพราะฝนจะมีอีกเดือนเดียวเท่านั้น
ได้กะตำแหน่ง
หลวงศาวคน เป็น หลวงดุสิตวันวิจารณ์
ขุนพิพิท เป็น ขุนพฤทษการประสิทธิ์
นายวงษนั้นเห็นขยันมาก จะให้เป็นขุนเขาก็เป็นผู้ที่อยู่ จึงกะให้เป็นหลวงบริหารวนา
รมย์

ได้กะตำแหน่งขุนไว้อีกตำแหน่งหนึ่ง เป็นขุนอุดมดุริจใครที่เป็นพนักงานต้นไม้ควรจะเป็นได้บ้าง

อนึ่ง การตกแต่งรักษาต้นไม้ที่ปลูกแล้ว เห็นว่าหลวงศาวคนจะทำการได้เช่นหลวงราชภพณ์ แต่ควรจะมีคนให้แกะขาดเสียสัก ๘ คน ๑๐ คน ตามแต่งงานอย่าให้ชักถอนไปทำการอื่น
ข้าจะกวาดแก้ไขแฉเช่นหลวงราชภพณ์ เห็นจะเอาเรียบร้อยได้ ตลอดการค้ำจุนตามตัดแต่งเสร็จ
ในตอนพลับพลา ซึ่งราชโยธาเทพและพระยาเวียงในจะสั่ง แลที่ตุ๊กจะสั่งต่อไปด้วย คนขึ้นๆ ลงๆ
ตามเวลางานมากแลน้อย ส่วนนายวงษนั้นเป็นพนักงานขุดปลูกแลรักษาไม้ตามถนน

สยามินทร์

อนึ่งชายเสฐรวงชวยากแต่งยูนิฟอมมหาดเล็กได้สั่งให้แต่งเท่าจำ เพราะมันชวยากแต่งตัว
สังเกตเห็นการงานเป็นอย่างไรบ้าง

สยามินทร์

วันที่ ๒๘/๕/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

เมื่อไปดูถนนตพานแก้ว ตพานทองวันนี้ เห็นเขาเว้นหมากไว้ ๒ ต้นที่ปากถนนตพานทอง เข้าที่อยู่ ถนนนั้นกว้างเพียง ๘ ศอกมีขอบอยู่ข้างละศอก ที่จริงก็ควรจะเป็นหญ้าเปล่าๆ งามดีแล้ว แต่เพื่อจะให้วิเศษขึ้นอีก ถ้าปลูกหมากรายตามขอบถนน ระยะห่างกันต้นละ ๖ ศอกๆ ๘ ศอก ตรงกันเป็นทิวจะงามมาก เพราะจะปลูกต้นไม้อื่น ระยะห่างกันเพียง ๘ ศอก กิ่งก็จะประกั้นครุ่มเครือ ต้องตัดรีดขึ้นไปสูง ถ้าเป็นหมากแล้วมันผอมอยู่เอง ข้างบนมียอดเหมือนปรำที่จะงามดีพีชนพรรคอไรก็หาง่าย แล้วจะเป็นประโยชน์ด้วย แต่การที่จะขุดหมาก ต้นใหญ่ไปปลูกนั้นป่วยการแรง แลมักจะไม่รอด แลจะเอาเสมอกันไม่ได้ ควรจะใช้หมากเล็กๆ เพียงขนาดเท่าที่เขาลงกันตามธรรมเนียม หมากนั้นก็จะมีผลดีเราไม่ต้องทำอะไร กะแต่ระยะให้หลวงกาเดน พระพิพิธ พระภาชี แลเนื่องปลูกให้พร้อมกัน ก็เป็นอันสำเร็จ รวงแต่อย่าให้ประมุล ของใครสูงกว่าใครขึ้นได้ ต้องนัดกำหนดกันให้ใช้ขนาดเดียวกันกับเขาทั้งสิ้น ส่วนถนนตพานเงิน ซึ่งยังไม่มีเจ้าของ เราปลูกเอาเองก็ได้ แต่ต้องให้ได้ขนาด

อนึ่ง ถนนกว้าง ๖ ศอกขนาดนี้ รถไปได้สบายแล้ว สำคัญแต่ที่จะเสี้ยว ต้องแบะให้กว้าง ทั้งที่จะต่อถนนใหญ่แลสี่แยกในกลางสวนแต่ไม่ต้องใหญ่กว่า ๓ วาที่ตรงปากช่องฤหิว เสี้ยวก็พอ ขอให้บอกพระนายไวยให้เข้าใจเสียด้วย

อนึ่ง ถนนคอเสื้อตอนพระรักษาเทพแล้วเสร็จ เขาก็ออกไม่มีงานอะไรจะทำ การที่คิดจะยกให้ไปทำถนนสนามกระบือก็เห็นจะยกไปได้ วันนี้ก็ได้บอกเขาแล้ว แลได้เตือนพระสถิตยให้ไปปัก

แต่มีที่ยังไม่แน่ใจอยู่อย่างหนึ่ง ในเรื่องปูอิฐ จะปูได้ในปีนี้ฤไม่ จะพึงกรมสมมตดูก่อน กับถึงว่าจะปูก็เพียง ๓ วา ที่ซึ่งยังเหลือข้างละ ๓ วา ๒ ศอก จะต้องปูหญ้า กลัวว่าถ้าจะปล่อยให้ขึ้นเอง จะไม่ขึ้นแต่หญ้า จะถึงต้นอะไรต่ออะไรรกนัก ถ้าคิดจ้างเจ๊กปลูกหญ้า แต่ดีตารางให้ใหญ่ คือศอกละกอ ราคาก็คงถูกลงแลช้าหนอยหนึ่งจึงเต็มก็ไม่เป็นไร ถนนจะได้ปูอิฐฤไม่ได้ปูก็คงต้องปูหญ้าเสียก่อน การที่ไม่คิดทำทางคนเดินปูอิฐ เพราะทางนี้คงจะไม่เป็นโรงแถว ถ้าจะเป็นที่คนอยู่ก็คงเป็นบ้าน ต้นไม้จะได้สั่งให้กรมศุขาภิบาลปลูกต้นประดู่ให้เป็นเรื่องเดียวกันกับถนนสามเสน แต่น่ากลัวจะปลูกไม่สำเร็จในรดูนี้ เพราะเขาทำกันห้อยๆ ตามลักษณะผู้รับเหมา ครั้นเราจะหาเองก็ดูป่วยการเวลาเต็มที เพราะเป็นต้นไม้ซีเหวเช่นนั้น

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๕๒๘๖

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ถึง เสมอใจ

ต้นหางนกยูง ริมถนนดวงตะวันเอนเข้ามาหาถนนหมดทุกต้นตลอดทั้งแถว หากว่าไม่
ตามไว้ผลออๆ ไปโตขึ้นอีกนิดหนึ่งจะตัดไม่ไป ขอให้รีบไปตามเสียให้ได้โดยเร็ว ฟากข้างวังก็
ไม่ได้ปลูกถ้าไม่ปลูกเสียในเวลานี้คงจะโตไม่เท่ากัน ถ้าหากว่าจะปลูกได้ก็ให้เร่งปลูก ถ้าปลูกไม่
ไหว ก็ต้องงดเสียทั้ง ๒ แถวที่เดียวอย่าให้ไปกระหอมกระแหมอยู่น่าเกลียด

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๕๒๐๖๐๑

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑ กันยายน ๑๑๘

ถึงเสมอใจ

ด้วยพระยารักษาพระราชาวังไม่มีงานจะทำแล้ว แต่เป็นคนสามารถอยู่ ให้ไปทำการ
ถนนตพานแก้ว ตพานทอง ซึ่งได้ตกลงเหมาเงินเสร็จแล้วนั้น

อนึ่งงบประมาณถนนดวงเดือนนอก ถนนดาวช่างทำมานั้น เงินมากอยู่ แต่เห็นว่าถึงจะ
รอให้เข้าไปหน่อยก็ได้ เพราะเป็นแต่ของให้งามเรียบร้อยขึ้น แต่ถึงอย่างไรๆ ก็จะต้องทำ
งบประมาณยื่น มีความสงสัยด้วยเรื่องถนนดาวช่างที่คิดปูอิฐทางคนเดินกว้างถึงข้างละ ๖ ศอก
ยังไม่เข้าใจ เข้าใจว่าถนนนั้นไม่ได้ตัดกว้างเท่าถนนดวงเดือนดูเหมือนจะกว้างเพียง ๔ วาๆ ๕
วา ถ้าถนน ๔ วาจะทำทางคนเดินได้แต่เพียงข้างละ ๓ ศอกไว้กลาง ๑๐ ศอก ถ้า ๕ วาข้างละ
๑๐ ศอกไว้กลาง ๓ วา แต่ถนนดวงเดือน ถนนกว้าง ๖ วา ใช้ทางเดินข้างละ ๖ ศอกนั้นพอดีแล้ว
ถ้าหากว่าถนนเท่ากัน ก็เป็นอันไม่ต้องแก้งบประมาณ แต่ถ้าผิดกันเช่นที่ว่า ต้องให้แก้
งบประมาณเสียใหม่ตามที่ได้ลดแคบลง

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๖๐๑ก

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑ กันยายน ๑๑๘

ถึงเสมอใจ

ด้วยพระยาบริรักษ์ราชาวังไม่มีงานจะทำแล้ว แต่เป็นคนสามารถอยู่ ให้ไปทำการถนน
ตพานแก้ว ตพานทอง ซึ่งได้ตกลงเหมาเงินเสร็จแล้วนั้น

อนึ่งงบประมาณถนนดวงเดือนนอก ถนนดาวช่างทำมานั้น เงินมากอยู่ แต่เห็นว่าถึงจะ
รอให้เข้าไปหน่อยก็ได้ เพราะเป็นแต่ของให้งามเรียบร้อยขึ้น แต่ถึงอย่างไรๆ ก็จะต้องทำ
งบประมาณยื่น มีความสงสัยด้วยเรื่องถนนดาวช่างที่คิดปูอิฐทางคนเดินกว้างถึงข้างละ ๖ ศอก
ยังไม่เข้าใจ เข้าใจว่าถนนนั้นไม่ได้ตัดกว้างเท่าถนนดวงเดือนดูเหมือนจะกว้างเพียง ๔ วา ๕
วา ถ้าถนน ๔ วาจะทำทางคนเดินได้แต่เพียงข้างละ ๓ ศอกไว้กลาง ๑๐ ศอก ถ้า ๕ วาข้างละ
๑๐ ศอกไว้กลาง ๓ วา แต่ถนนดวงเดือน ถนนกว้าง ๖ วา ใช้ทางเดินข้างละ ๖ ศอกนั้นพอดีแล้ว
ถ้าหากว่าถนนเท่ากัน ก็เป็นอันไม่ต้องแก้งบประมาณ แต่ถ้าผิดกันเช่นที่ว่า ต้องให้แก้
งบประมาณเสียใหม่ตามที่ได้ลดแคบลง

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๑๗

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ถึง เสมอใจ

ต้นไม้ในสวนเดี๋ยวนี้เป็นอันขาดอยู่ ๒ อย่าง คือต้นกาหลงกับต้นรำเพย ฤๅที่เรียกว่า กระบอก กาหลงคิดว่าจะต้องรายถนนคู่กันกับพยอมข้างเหนือ จะต้องคิดหาสำรองไว้ ปลูกเข้าใจว่าไม่ยาก แต่ทำไมเอาไปบางปะอินไม่เป็นเลย เห็นจะเป็นเพราะทหารเรือซุดไม่ดี คงจะต้องหาเห็นว่าราว ๒๔ ต้นจะพอ ต้นรำเพยนั้นหาง่ายปลูกง่าย แต่งเป็นเรือนกลมได้ คิดจะปลูกริมคลองเงาแฉ่นแผ่นกระจก เป็นรอบนอกของวัดสัหวางจำปาเหมือนกับต้นชบาสัหวางลั่นทม ให้หาต้นขนาดศอก ๑ วันนี้จะไปนับที่ว่าสักกี่ต้น อื่นี่ต้นไม้ที่เหลือๆ นอกจากพิกุลเช่นปีบเป็นต้นจะปลูกที่เกาะยู่อี้ ถ้ามีอะไรบ้างเอาไปคอยไว้ในเกาะนั้น

สยามินทร์

กรรณิกายังต้องการมาก

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๖๐๑ค

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ถึง เสมอใจ

ต้นรำเพยที่จะปลูกรอบกำแพงนั้นเองเป็นงด เพราะจะมีในสวนแล้ว ถ้าปลูกต้นทับทิมจะมีประโยชน์กว่า แต่ไม่จำเป็นต้องปลูกติดกันเป็นรั้วซึ่งบางที่จะทำให้ลูกไม่ดก เพราะถึงจะทำให้เป็นรั้วก็ไม่ทึบได้ คงจะต้องปลูกหญ้า ถ้าปลูกทับทิมติดกันจะรักษาหญ้ายาก ให้ปลูกระยะห่างกัน ๖ ศอกจะพองาม

สยามินทร์

สำเนา ที่ ๔๐๖๖/๕๔๔๗

รับวันที่ ๙ กันยายน ๑๑๘
คลองผดุงกรุงเกษม

วันที่ ๒ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้า
ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชวรานุกุล ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าล่องธุลี
พระบาท พระราชอาญาไม่พินเกล้า,

ด้วยเดิมทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ต้องพระราชประสงค์ที่สวนเดิมของข้า
พระพุทธเจ้าทำวังพระเจ้าลูกยาเธอ ข้าพระพุทธเจ้าจึงทำหนังสือทูลถวายที่สวนกับตึก ๒
ห้องหลังหนึ่งได้ลงทุนทำไว้เป็นเงิน ๘ ชั่ง เพื่อจะได้ทำวังพระเจ้าลูกยาเธอตามพระราชประสงค์
แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานที่อยู่เรือหลวงในคลองบางกอกน้อยนำบ้านพระยารพุด
โกไคย เปลี่ยนที่สวนเดิมของข้าพระพุทธเจ้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
พระราชหัตถ์เลขที่ ๑๘๘/๕๐ ลงวันพุธ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีชวดสมฤทธิศก พระราชทานที่อยู่
เรือหลวงให้เป็นสิทธิแก่ข้าพระพุทธเจ้า แจงอยู่ในพระราชหัตถ์เลขานั้นแล้ว แต่ข้าพระพุทธเจ้า
ยังคงอยู่ในที่สวนเดิม ซึ่งทูลถวายต่อมา ภายหลังข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้าฯ ว่ายังไม่
ต้องพระราชประสงค์ที่สวนข้าพระพุทธเจ้าฯ จึงขายที่อยู่เรือหลวงซึ่งพระราชทานข้า
พระพุทธเจ้านั้นให้แก่พระยารพุดโกไคย ได้เงินมาซื้อที่บ้านหลวงอุดมสมบัติจางวางฝ้าย
ติดต่อกับที่สวนข้าพระพุทธเจ้าทูลถวายข้างวันออกเฉียงใต้รายหนึ่ง ต่อมาข้า
พระพุทธเจ้าซื้อที่สวนขุนพิทักษ์ในพระยารัตนโกษา ซึ่งติดต่อกับที่สวนเดิมข้า
พระพุทธเจ้าทูลถวายข้างวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งถูกถนนเบญจมาศเดี่ยวนี้อีกรายหนึ่ง เวลานั้นมี
โจรผู้ร้ายปล้นชุกชุม ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ลงทุนทำกำแพงบ้านสิ้นเงิน ๔๐ ชั่งเศษเพื่อเป็นที่
ป้องกันโจรผู้ร้ายบ้าง กำแพงบ้านล้ำเข้าไปในบ้านหลวงอุดมสมบัติขุนพิทักษ์ที่ซื้อไว้ทั้ง ๒ ราย
แจงอยู่ในแผนที่ทูลเกล้าฯ ถวายมากับหนังสือฉบับนี้แล้ว อยู่มาข้าพระพุทธเจ้าซื้อที่สวนอ้าแดง
เอมซึ่งติดต่อกับที่สวนข้าพระพุทธเจ้าทูลถวายข้างวันออกเฉียงเหนืออีกรายหนึ่ง รวมทั้ง
บ้านที่สวนข้าพระพุทธเจ้าซื้อใหม่นอกจากที่สวนเดิมข้าพระพุทธเจ้าทูลถวาย ๓ ราย แต่ที่
บ้านขุนพิทักษ์นั้นข้าพระพุทธเจ้าได้ลงทุนขุดร่องปลูกต้นผลไม้ยกเป็นที่สวนขึ้นอีก ที่สวนเดิม
ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทูลถวายกับที่สวนขุนพิทักษ์อ้าแดงเอมนั้น เมื่อข้าพระพุทธเจ้าซื้อก็เป็นที่สวน
รกร้าง ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้บ่าวทาสแคว่ถางปลูกต้นผลไม้ไว้เต็มที่ ต่อมาถึงปีรัตนโกสินทรศก
๑๑๒ กำลังพาหนะทาสทั้งหมดไปไม่มีผู้ใดดูแลบำรุงรักษาปลูกต้นผลไม้ จึงได้จ้างเงินมาคนหนึ่ง

เดือนละ ๒๐ บาทให้ปลูกต้นไม้ดูแลบำรุงรักษาต่อมาจนทุกวันนี้ได้ ๖ ปีเศษ ผลไม้ก็เฟื่องอกงามบริบูรณ์ยังไม่ได้รับผลประการใด เพราะผลไม้ที่มีราคายังเล็กอยู่มีผลบ้างก็เล็กน้อยยังไม่มีผลโดยมาก ครั้งนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดซื้อที่บ้านที่สวนในเขตคลองผดุงกรุงเกษม คลองเปรมประชากรถึงคลองสามเสนสร้างเป็นวังสวนดุสิตทั้งสิ้น แต่ที่บ้านที่สวนข้าพระพุทธเจ้าทูลถวายแลซื้อใหม่นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้งดเว้นไว้ยังไม่ต้องพระราชประสงค์ เพื่อทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงข้าพระพุทธเจ้าให้มีตำแหน่งหน้าที่ราชการในกระทรวงวังนั้น พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าที่ทรงพระราชดำริห์สร้างวังสวนดุสิตครั้งนี้ก็เป็นไปตามสมัยเวลาเพื่อพระราชประสงค์ให้บ้านเมืองเป็นที่สง่างามมีความเจริญถาวรไปภายหน้า ข้าพระพุทธเจ้าเห็นชอบตามพระบรมราชดำริห์ แลมีความยินดีเป็นอันมาก จะได้เปนที่ร่มเย็นแก่สมณพราหมณาจารย์แลราษฎรสืบไปภายหน้า แต่ที่บ้านที่สวนเดิมข้าพระพุทธเจ้าที่ทูลถวายแล้วนั้นอยู่ในระหว่างกลางที่ข้าพระพุทธเจ้าซื้อใหม่ทั้ง ๓ ราย ควรทูลถวายให้เปนเขตวังสวนดุสิตตามพระราชประสงค์ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าจะอยู่ในที่บ้านที่สวนตามพระกระแสพระบรมราชโองการซึ่งโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ข้าพระพุทธเจ้าอยู่ไปก่อน ก็เป็นที่กีดขวางในการก่อสร้างวังสวนดุสิตจะไม่เป็นไปดังพระราชหฤทัยทรงพระราชดำริห์โดยสะดวกประการหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าก็มีอายุล่วงมาถึง ๖๓ ปีแล้ว จะสนองพระเดชพระคุณต่อไปก็จะไม่สักกี่ปีถ้าสิ้นชีวิตลงเวลาใด ผู้ที่อยู่ภายหลังจะได้ความลำบากข้าพระพุทธเจ้าได้ให้สับสวนหาซื้อที่บ้านที่สวนอยู่ใหม่ก็ไม่มีทรัพย์พอจะซื้อได้ เพราะที่บ้านที่สวนเวลานี้มีราคาแพงยิ่งกว่าแต่ก่อนหลายเท่า ทั้งข้าพระพุทธเจ้าก็ไม่มีกำลังพาหนะหรือขนบ้านเรือนไปปลูกโดยลำพังได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานถวายที่บ้านที่สวนข้าพระพุทธเจ้าซื้อใหม่ทั้ง ๓ รายกับกำแพงบ้านเพื่อทรงพระราชดำริห์ก่อสร้างวังสวนดุสิตตามพระราชประสงค์ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานพระราชทรัพย์โดยพระมหากรุณาพิเศษ พระราชทานแก่ข้าพระพุทธเจ้าแล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ไม่รับพระราชทานเปนการซื้อขาย ข้าพระพุทธเจ้าจะได้หาซื้อที่บ้านหรือที่สวน จ้างหรือขนเรือนผอนผั้นไปปลูกพักอาศัยรยฟ้างฟ้างลองดูสิพระบาทปกเกล้าฯ ไปกว่าจะสิ้นชีวิตลงเวลาใด ผู้ที่อยู่ภายหลังจะได้พักอาศัยรยฟ้างฟ้างความลำบากในภายหน้า ถ้าทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แก่ข้าพระพุทธเจ้าตามที่กราบบังคมทูลขอพระมหากรุณาเป็นที่พึงดังนี้ ก็เป็นที่พอกับความประสงค์ของข้าพระพุทธเจ้าพระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้ ถ้าข้าพระพุทธเจ้าหาซื้อที่บ้านปลูกเรือนพักอาศัยรยฟ้างฟ้างไม่ได้ ขอรับพระราชทานพักอาศัยรยฟ้างฟ้างในที่เดิมตามพระกระแสพระบรมราชโองการไปก่อน เมื่อจัดซื้อที่บ้านได้ผอนผั้นหรือเรือนไปปลูกพอสมควรพักอาศัยรยฟ้างฟ้างได้แล้ว จะได้ผอนผั้นครอบครัวไป จะต้องพระราชประสงค์ที่บ้านที่สวนข้าพระพุทธเจ้าก่อสร้างวังสวนดุสิตประการใด จะได้ทรงพระราชดำริห์ทันพระราชประสงค์โดยสะดวก แต่ที่สวนขุนพิทักษ์หลังบ้านขุนสวัสดิ์พิมานั้น ข้าพระพุทธเจ้าทำหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายลงวันที่ ๒๗ เมษายน ร.ศ.๑๑๘ ถวายที่ฉบับหนึ่ง ความแจ้งอยู่แล้ว

บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำแผนที่บ้านที่สวนเดิมทูลถวายแล้ว กับที่ซื้อใหม่ทูลถวายครั้งนี้
สามรายมีเขตที่สวนแลกำแพงบ้านกว้างยาวฉบับหนึ่ง ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย
มากับหนังสือนี้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชวราณกุล ขอเดชะ

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๖๐๒๗

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๒ กันยายน ๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องต้นรำเพยที่จหมื่นราชานุบาลว่าเป็นพุ่ม ซึ่งไม่ควรจะลงริมกำแพงนั้น อยากจะ
ได้มาลงตามแนวกำแพงข้างในสัปดาห์พยอม เพราะพะยอมนั้นปิดปีกว่าจะแลเห็นใบเขียวก็ยัง
ช้า แต่สัปดาห์ใน คือริมถนนแนวกำแพงด้านหน้าแถวเดียวเห็นจะพอดอกกระมัง ให้นับจำนวน
ต้นสอบดู โดยไม่พอกก็คงจะหาที่อื่นได้

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๖๐๓

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๓/๖/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องโรงที่พักรถนั้น เมื่อตกลงจะย้ายโรงที่ประชุมวันซึ่งเป็นของถาวรมาปลูกตั้งนี้แล้ว ให้นึกออกเสียดาบที่จะมาปลูกถนนพุดตาน อันต่อไปภายหน้าจะต้องย้ายอีก เพราะว่าถ้าพระที่นั่งแล้ว ถ้าหากว่าจะมีที่พักรถ ก็คงจะอยู่แถบถนนโบพอน จึงเห็นว่าถ้าปลูกเสียที่นั่นทีเดียวจะเป็นการครั้งหนึ่งคราวเดียวแล้วถ้าหากว่าเร่งทำถนนบว้ยแลถนนพุดตาลในให้แล้วพร้อมกันกับโรง ระยะทางก็จะไม่ห่างออกไปกว่าทางถนนพุดตาลนอกมากนัก ติดโทรศัพท์มีกริ่งเสีย จะให้ผูกกรมเมื่อไรก็กริ่งไป ถ้าเหมือนอย่างทุกวันนี้ไม่ต้องมีโทรศัพท์ เพราะเวลาไปเวลามากก็เป็นกำหนดเหมือนกันทุกวัน ที่ที่ว่าเดี๋ยวนี้คือที่จะทำบ้านลูกชายน้อย ซึ่งเป็นสวนแคบเล็กอันจะไม่ทำเป็นสวนต่อไป จะไม่เสียที่สวนทางนี้ด้วย วันนี้จะไปดู

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๖๐๔ก

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๔/๖/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

ด้วยถนนดาวช่างที่ทำไปนั้น ทั้งที่คิดจะทำตลอดเสร็จแล้วรถยังจะเดินไม่ได้รอบ การกลับรถยังเป็นการยากอยู่ ขอให้คิดอ่านมีทางวนที่ตลาดนั้นให้กลับรถได้ งบประมาณที่ทำมานั้นจะขาดๆไม่ ถ้าหากว่าขาดอยู่ก็ให้เต็มเสีย การที่จะทำนั้นจะถามกรมศุขาภิบาลดูก่อนว่า เงินที่มีอยู่สำหรับก่อท่อแลปูทางคนเดินถนนสามเสน จะแบ่งไปใช้ได้บ้างๆไม่ ถ้าแบ่งไปใช้ได้ จะได้ลงมือทำเสียให้เสร็จทีเดียว

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๕๒๐๖๐๕๗

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ถึง เสมอใจ

ด้วยเรื่องรดน้ำต้นไม้ถ้าไม่จัดกองรดขึ้นในเร็ว ๆ นี้ เห็นต้นไม้จะไม่เจริญตั้งตัวได้ทันรับ
รดุนาว เพราะฝนก็จะแล้งเข้าทุกวัน ถ้าวันใดฝนไม่ตกขอให้ได้รดให้เสมอ แต่ควรทำพิกตเสีย
ว่าต้นไม้ปลูกใหม่ต้องรดจนกว่าจะตั้งตัวได้ ต้นไม้ที่จำจะต้องรดน้ำ คือ กุหลาบ บานชื่น มลิ
เหล่านี้ต้องรดเสมอจะใช้แจ็กก็ควร ต้นไม้ที่ตั้งตัวเป็นต้นไม้ใหญ่แล้ว เช่นจำปีพิกุลไม่ต้องรด แต่ถ้า
กำลังแห่งโครงกระดูกต้องรด จะได้แตกเร็วขึ้น ต้นไม้มากอยู่ขอให้คิดจัดให้ดี อย่าให้เป็นฝังต้นไม้
ไม่ใช่ปลูกได้

สยามินทร์

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช แลเจ้าหมื่นไวยนารถ พระสถิตยนิมานการ

เรื่องที่จะแก้ถนนเบญจมาศให้ตรงนั้น มีทางที่จะต้องคิดอยู่ดังนี้

คือ ถนนราชดำเนินจะตัดกว้าง ๑๐ วาเท่าถนนหลวงทั้งปวงถึงว่าเป็นขาดตอนกันเพียง
คลองผดุงก็จริง แต่ตัดตรงลี้เข้ามาบรรจบถนนริมกำแพง คงจะต้องเห็นเป็นสายเดียวกัน สิ่ง
ที่
จะฟ้องว่าไม่งามคือต้นไม้จะผิดแนวกัน ถนนเองก็เล็กกว่ากันถึง ๔ วา จะว่าขาดตอนกันเป็น
สวนวังก็ไม่เป็น เพราะถนนคอเสื้อที่กว้าง ๑๐ วาเหมือนกัน ถนนดวงตะวันกว้าง ๙ วาค้นอยู่ถึง
๒ ตอน จึงเห็นว่าเป็นการลักลั่นแก้ตัวไม่หลุดอยู่ ควรจะแก้เป็นถนน ๑๐ วาเสียทีเดียว ถ้าแก้
เช่นนั้นน่าจะไม่ต้องเสียถนนที่ทำไว้ ๖ วาแล้วนั้นเลย เป็นแต่เสิมปลายข้างใต้ออกไปทางบ้าน
พระยาราช ๒ วา แล้วจับเส้นไป ต้องถมเต็มเร็วไปตามลำดับ ส่วนข้างในสวนก็เสิมข้างตะวันตก
เข้าหา เห็นว่ามีแต่จะต้องเต็มขึ้น แต่ไม่ต้องรื้อถนนเต็มเลยดังนี้จะเป็นการดีกว่าอย่างอื่น วันนี้
ให้เจ้าหมื่นไวยรีบไปปักไม้แก้ไขให้ดูทางบ้านพระยาราช แล้วให้พร้อมกันไปคอยอยู่ที่นั่นจะไปดู
เข้าทางตพานวิสุกรรม

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๕ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๙

พระยาเทเวศร์ ที่ ๒๖

รับวันที่ ๕ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘
ลงวันที่ ๕ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องแก้ต้นไม้ริมถนนสามเสนตอนล่าง ว่าได้สั่งให้จัดการปลูกต้นไม้ไว้แล้ว จะจัดปลูกตอนบนเสียให้ตลอดก่อน จึงจะจัดตอนล่างให้ได้แนวกั้นตลอดทั้งสาย ต้นประดู่ที่เปนแล้วมีอยู่ ๑๐๐ ต้น ยังชำแลตอนไว้อีก ๔๐๐ ต้น ถึงเดือนตุลาคมจึงจะได้ปลูกให้ตลอดถนน สามเสน, คอเสือ, พฤษภิมาศ

พระราชกระแส	หมายเหตุ
ดีแล้ว ถนนราชดำเนินรอยากจะใครให้ปลูกต้นกาหลง จะได้เป็นเรื่องเดียวกันกับถนนเบญจมาศ เตี้ยวันนี้หาไว้ได้ต้นเชื่องๆ ๕๐ แล้ว แต่ได้คิดเพียงถนนเบญจมาศ ถ้าบางที่เหลือๆจะพยายามลองหาดูให้ได้มากกว่าถนนเบญจมาศ ถ้าเหมือนกันได้หมดจะงามนัก ถ้าหากว่าได้มากจะขายจะซื้อต้นละสักเท่าใด ถ้าไม่ซื้อจะต้องให้ทำงานในสวนแลก ต้นตแบกนั้นถ้าปลูกถนนเทวียุรยาตร ซึ่งเป็นถนน ๗ วาจะงามดี	

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๕๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

ที่ ๒๖/๖๐๕

กรมศุขาภิบาล

วันที่ ๕ กันยายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าล่องธุลีพระบาท ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชหัตถเลขานี้ ๒๑/๕๒๙ ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ เรื่องแก้ต้นไม้ริมถนนสามเสนตอนล่างนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้าฯ ตามกระแสพระราชดำริห์ตลอดแล้ว ฟุ่ตบาดตอนล่างนั้นคิดด้วยเกล้าฯ ว่าคงจะต้องแก้เป็นแนในเวลานี้ เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องขยับต้นไม้ ตอนล่างเข้าไปให้ได้แนวต้นไม้ตอนบน โดยเหตุที่จะแก้ฟุ่ตบาดเป็น ๘ คอก ดีกว่า ๗ คอก ตามกระแสพระราชดำริห์ ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งให้จัดการปลูกต้นไม้ตอนล่างไว้ก่อน เพราะจะขยับเข้าไปให้ได้แนวกันเท่าที่กะว่าจะปลูกใหม่ จะจัดปลูกตอนบนตามกำหนดระยะเสียให้ตลอดก่อน จึงจะจัดตอนล่างแลซุดท่อน้ำขยายฟุ่ตบาดต่อไปให้ได้แนวกันตลอดทั้งสาย แต่เวลานี้ต้นประตูที่เป็นแล้วมีอยู่เพียง ๑๐๐ ต้น ซ้ำไว้อีก ๒๐๐ ตอนไว้แล้ว ๒๐๐ ถึงเดือนตุลาคมจึงจะได้ปลูกให้ตลอดถนนสามเสน ถนนคอเสื้อแลถนนพฤษศยมาศต่อไปตามกระแสพระบรมราชโองการ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

เทเวศรวงษ์วิวัฒน์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๖ก
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ผู้ร่าง นายกมล
ผู้ตรวจ หลวง

ผู้เขียน นายบุญ
ผู้ทวน ขุนพิจารณ์

ที่ ๒๔/๖๐๗

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๖ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์

ด้วยได้รับหนังสือที่ ๒๖/๖๐๕ ลงวันที่ ๕ เดือนนี้ ตอบเรื่องที่จะแก้ต้นไม้ริมถนนสาม
เสนตอนล่าง จะจัดปลูกตอนบนก่อน แล้วต้นไม้ประดู่ที่เป็นแล้วมีอยู่ ๑๐๐ ต้น ยังชำแลตอน
ไว้อีก ๔๐๐ ต้น ถึงเดือนตุลาคม จึงจะปลูกให้ตลอดทั้งถนนสามเสน ถนนคอเสื้อ แลถนนพฤทธิ
บาท นั้น เป็นการดีแล้ว ถนนราชดำเนินอยากจะใคร่ให้ปลูกต้นกาหลง จะได้เป็นเรื่องเดียวกัน
กับถนนเบญจมาศ เดียวนี้หาไว้ได้ ต้นเชิงๆ ๕๐ แล้ว แต่ได้คิดเพียงถนนเบญจมาศ ถ้าบางที่
เหลือ ภาจะพยายามลองหาดูให้ได้มากกว่าถนนเบญจมาศ ถ้าเหมือนกันได้หมดจะงามนัก ถ้า
หากว่าได้มากจะขายจะซื้อต้นละสักเท่าใด ถ้าไม่ซื้อจะต้องให้ทำงานในสวนแลก ต้นดแบกนั้น
ถ้าปลูกถนนเทวียุรยาตร ซึ่งเป็นถนน ๗ วา จะงามดี

ที่ ๔๔/๖๐๔

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๖ กันยายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๘

ถึง เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์

ด้วยพระยาเทเวศรแจ้งความว่า ดพานซึ่งสั่งมาสำหรับจะใช้แทนตพานเหล็กบ้านกรมหมื่นดำรง ซึ่งได้ให้ชื่อว่า "ดำรงสถิตย" ซึ่งใช้เสาสคริวไปป อินเยอเนยผู้ที่จะทำการได้ไปตรวจดูที่ตพาน เดิม เห็นว่าเป็นเสาที่ที่ได้ทำรากก่อขึ้นมา ถ้าจะขุดเจาะใช้สคริวไปป จะเป็นความลำบากแล เปลือง ควรจะสั่งตพานใหม่ให้สมกับรากที่มีอยู่แล้ว ดพานที่สั่งมาถึงแล้ว ควรจะย้ายไปใช้ที่อื่น จึงได้ตกลงกันว่า จะย้ายไปใช้ข้ามคลองผดุงที่ถนนเบญจมาศต่อถนนราชดำเนิน เงินในงบประมาณสำหรับทำตพานนี้มีอยู่พร้อมเสร็จแล้ว ชั่วแต่จะต้องย้ายดابلไปเท่านั้น จะมอบให้ พระสถิตยนิมานการเป็นผู้ทำ ก็พอถึงเวลาที่เปลี่ยนเสนาบดี ยังหาได้ส่งเป็นหนังสือไม่ บัดนี้ ขอให้เธอจัดการให้พระสถิตยได้ลงมือทำการ เพราะเหตุที่ตพานก็มาถึงพร้อมตพานที่ป้อมปิด บังนี้ ซึ่งให้ชื่อว่า "พิทยเสถียร" ซึ่งมาพร้อมกัน ก็ได้ทราบว่าคุณแล้วเสร็จในเดือนเดียว หวัง ว่าตพานนี้ คงจะได้ทำแล้วเสร็จตามเวลาที่สมควรเหมือนตพานพิทยเสถียร

อนึ่งถนนพฤษนิบาต ได้ตัดข้ามฟากตรงไปจนถึงถนนคอเสื้อ ที่นั้นคงจะต้องมีตพาน ได้พูดกับพระสถิตยนิมานการ เสียตายเครื่องตพานร้อยปีซึ่งเหลือทิ้งเกลื่อนกลาด อันฉัน เรียกว่าพระอิฐร้อยปีนั้น ควรจะเก็บมารวบรวมควบคุมเข้าทำเป็นตพานถนนพฤษนิบาตตรงนี้ได้ ลักษณะเดียวกับตพานเทเวศรณมิตร แต่จะรอไปทำตบประมาณปีหน้าก็ได้

อนึ่งตพานน้ำที่ถนนดวงเดือนนอก ซึ่งเป็นท่าสาธารณ แต่เป็นประโยชน์แก่ตัวฉัน มากกว่าผู้อื่นจริงอยู่ ฉันได้ทำเองตพาน ๑ ที่ถนนดาวช่าง ตพานนี้จึงขอให้กรมโยธาทำ พระสถิตยได้คิดจะเอาเครื่องเหล็กตพานวัดมหาพฤฒารามมาทำ เพราะตพานนั้นไม่ใคร่แข็งแรง แต่จะต้องเติมเครื่องเหล็กและไม้บ้าง รวมทั้งค่าจ้าง เอาประมาณว่า ๘๐๐๐ บาท การอันนี้ ขอให้ทำตามทีกะไว้ แต่เพราะเหตุที่เงินรายนี้ไม่มีในงบประมาณ แลฉันจะเป็นผู้มีประโยชน์ กว่าผู้อื่น ฉันจึงได้ยอมทดรองเงินพระคลังข้างที่ให้ไป ขอแต่ให้เธอตั้งในงบประมาณปีหน้า เบิก เงินมาใช้ให้พระคลังข้างที่ตามที่ได้ทดรองไป

รหัสเอกสาร ๒๕๕๒๐๖๐๘
ที่มา หจข. ร.๕ น.๕๐.๓/๓๒

สำเนาที่ ๕๐๖๕/๕๕๖
ที่ ๓๗/๖๑๕

รับวันที่ ๙ กันยายน ๑๑๘
พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท

วันที่ ๘ กันยายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์

ด้วยตามที่ได้พูดกันแล้ว เรื่องที่บ้านพระยาราชวราณกุล ซึ่งถูกถนนเบญจมาศ พระยาราชได้ยื่น
เรื่องราวถวายที่ในบริเวณรอบบ้านนอกจากที่ได้แลกแต่ก่อน ขอทุนไปหาที่อยู่ใหม่ ความแจ้ง
อยู่ในหนังสือพระยาราชนั้นแล้ว ฉันได้สั่งให้กรมหมื่นสมมตให้ไปคิดราคา เพราะคิดว่าจะซื้อไว้
ด้วยเงินพระคลังข้างที่ มาบัดนี้ ที่ริมถนนเบญจมาศตั้งแต่ถนนคอเสื้อลงมาคลอง จะเป็นโรงทหาร
ซึ่งได้มอบให้เธอเป็นผู้จัดซื้อ นำที่ที่ริมน้ำจะไม่เหลือก็มากนัก เพราะจะต้องเป็นถนนเสียด้วย
จึงขอมอบการที่จะซื้อที่พระยาราชให้ไปในกระทรวงเมืองด้วย ถ้าหากว่าที่ตั้งถนนคอเสื้อ
ไปถึงคลองยาวกว่า ๕ เส้น ควรจะลดส่วนข้างกว้างตามถนนคอเสื้อแลลำคลองผดุงลงเอาแต่
เพียง ๔ เส้นให้ยาวตามถนนเบญจมาศเป็น ๖ เส้นทุกหมุดเนื้อที่นั้นจนตกถนนริมคลองก็จะได้

ที่สวนพระยาราชหลังบ้านขุนสวัสดิ์พิมล และที่ถูกตัวถนนเตี้ยนี้พระยาราชยกให้ยัง
ไม่ได้คิดราคา ขอให้คิดราคาให้เสียด้วย

เมื่อตัดถนนเบญจมาศตามที่แก้ไขนี้แล้ว ที่พระยาราชคงเหลือตกมาอยู่ปากวันตกของ
ถนนเบญจมาศบ้างเล็กน้อย ขอเถิด จะได้ต่อกับบ้านขุนสวัสดิ์พิมลซึ่งได้คิดจัดไว้จะเป็นที่คน
รักษาสวนอยู่ ได้ส่งเรื่องราวแลแผนที่พระยาราชมาด้วยแล้ว

เซ็นพระราชหัตถเลขา

สยามินทร์

ทำคำสั่งถึงพระยาราชเมืองส่งสำเนาพระราชหัตถเลขาแลหนังสือพระยาราชถวายที่ไปให้ดู

ให้ทำแผนที่ ๑ ดินระหว่างถนนคอเสื้อจนถึงตกคลองผดุง กำหนดกว้าง ๕ เส้นมาให้ดู
เป็นที่มิเจ้าของเท่าใดราย เจ้าของได้ว่าราคาตกลงแล้วเท่าใด ยังเท่าใด แลราคาซื้อที่สวนดุสิต
ตอนริมคลองริมถนนแลข้างโน้นเป็นราคาอย่างไร ให้ทำรายงานแจ้งมาให้ทราบตลอด

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๖ก
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๘๒/๕๓๔๒

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๘ กันยายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า ได้รับพระราชทานพระราชหัตถเลขา หมายเลข ๔๔/๖๐๘ ซึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้สร้างสะพานสามแห่งนั้นแล้ว

๑ ตพานข้ามคลองผดุงที่ถนนเบญจมาศต่อถนนราชดำเนินนั้น ได้สั่งพระสถิตย์นิมานการให้รีบลงมือทำตามกระแสพระบรมราชโองการแล้ว

๒ ตพานข้ามแต่ถนนพยุภมาศต่อถนนคอเสื้อนั้น พระสถิตย์นิมานการว่ากำลังทำแบบอยู่ เพราะฉนั้นเมื่อแบบแล้วเสร็จ ก็จะได้ประมาณเงินที่จะได้ก่อสร้าง ลงในงบประมาณปีหน้า ตามกระแสพระบรมราชโองการต่อไป

๓ ตพาน้ำที่ถนนดวงเดือนนอกนั้น ก็ได้สั่งให้พระสถิตย์นิมานการ เรียบลงมือทำตามกระแสพระบรมราชโองการแล้วเหมือนกัน แลเมื่อทำแล้วเสร็จสิ้นเงินเท่าใด กรมพระคลังข้างที่ส่งบาญชีมา ข้าพระพุทธเจ้าก็จะได้ลงงบประมาณปีหน้า ตามกระแสพระบรมราชโองการ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า นริศรานุกัตติวงษ์ ขอเดชะ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๘๗
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

เจ้าฟ้ากรมขุนนริศร ที่ ๘๒

รับวันที่ ๘ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘
ลงวันที่ ๘ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องสร้างตพานสามแห่ง ว่าตพานข้ามคลองผดุงที่ถนนเบญจมาศ แลตพานที่ถนนดวงเดือนนอกนั้น ได้สั่งให้พระสถิตยรีบริบลงมือทำการตามกระแสพระบรมราชโองการแล้ว ตพานข้ามแต่ถนนพฤฒิบาศนั้นยังกำลังทำแบบอยู่ จะได้ประมาณเงินลงในงบประมาณปีหน้า

พระราชกระแส

หมายเหตุ

๒* วันนี้พระสถิตยได้นำแปลนตพานมาให้ดู เห็นว่าตพานเหล็กซึ่งสั่งมาสำหรับเปลี่ยนตพานตำรังสถิตย เปนตพานตรง ถนนเปนถนนเชื่อมกันกับคลอง ถ้าใช้ตพานตรงเสาก็ออกไปกีดเกะกะอยู่ในคลอง เพราะฉะนั้นฉันจึงได้สั่งเลิกเสียแล้ว ตพานนั้นก็เปนอันยังไม่มี จะต้องใช้ตพานไม้ที่ทำไว้แล้วไปพลาง แต่มีความปรารถนาเปนอันมาก ที่จะได้มีตพานนั้นให้หมดจดงดงามสักหน่อยหนึ่ง เพราะเปนตพานตรงออกมาจากพระที่นั่ง จะทำได้ในนี้ฤจะต้องสั่ง ขอให้เรอคิดอ่านให้ได้มีตพานในปีหน้าได้ จะเป็นที่ยินดีเปนอันมาก ส่วนตพานซึ่งเลิกเสียไม่ใช้นี้ ถ้าหากว่าไม่มีที่อื่นซึ่งเปนการจำเป็นใช้ที่ถนนพฤฒิบาศได้ก็จะดี เปนถนนที่ต่อไปภายหน้าจะเปนที่ออกหน้าอยู่เหมือนกัน เว้นไว้แต่ถ้าคลองเชื่อมก็คงใช้ไม่ได้ เปนอันต้องใช้พระอริวร็อยปี ขอให้เรอถามพระสถิตยดูเถิด

วันที่ ๘/๖/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยจดหมายบอกการปันหน้าที่ผู้ทำการในสวนดุสิตมานั้น ก็เห็นเข้าที่อยู่แล้ว แต่ยังไม่เข้าใจบางหน้าที่ ว่าได้บังคับไว้ให้สำหรับทำการอย่างใด เช่นหน้าที่ตรวจถนนเป็นต้น เหมือนอย่างถนนราชวัตร อธิฐก็ยังไม่ได้ปลูกหญ้าก็ยังไม่ได้ปลูกนับว่าเป็นอันหยุดงานเช่นนี้ มีงานอะไรทำ ถึงว่าถนนที่ทำแล้วใช้อยู่ มีข้อบังคับให้ฝายทำการอย่างไรบ้าง เพราะการตัดหญ้าแลกวาดถนนก็ดูยังใช้เจ็กอยู่ไม่ใช่ๆ ให้วิตกกกลัวแต่จะเป็นมีเจ้าหน้าที่แลจ่ายคนไปให้รักษาถนนไว้ไม่ให้หาย ถ้ามีข้อบังคับให้ถนนต้นไม้ขึ้นในหญ้าซ่อมดินกวาดถนนถนนที่พร้อมที่น้ำขัง การเบ็จเสร็จตลอดจนตัดหญ้า ถ้าไทยตัดไม่ได้จีนตัดก็ตาม แต่ต้องกำกับดูแลรับผิดชอบ มีพนักงานตรวจ จะใช้พวกกรายนั่นเองก็ได้แต่ต้องให้รู้ว่าอย่างไรดีอย่างไรไม่ดี จะค่อยเป็นประโยชน์มากขึ้น ขอให้ชี้แจงคำสั่งที่ได้สั่งให้คนเหล่านั้นทำการอย่างไรมาให้ดู จะช่วยแก้ไขเพิ่มเติมบ้าง ถ้าถนนที่ทำเรียบแล้วรักษาง่ายขึ้น ควรจะมีอาณาเขตรวกวางออกไป ไม่ต้องขึ้นตัวนายอีก เหมือนอย่างถนนดวงตะวันตลอดทั้งสายใช้ตัวนายคนเดียวพอเท่านั้นก็พอแล้วต้องคิดย่นให้งามได้มากใช้คนแต่น้อย ด้วยทำการเสมอ หากว่าเป็นแต่ตั้งคนประจำเป็นเจ้ากรมถนนไม่กวาดชั้นการงาน ก็เป็นเรียกว่าตั้งคนไปเผ่าถนนไม่ให้ผู้ร้ายลักถูหายไปถึง

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๘
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๘/๓๘

ขุนพิจิตรร่าง
นายราชานัติตรวจ

นายโก๋ เขียน
ขุนพิจิตร ทาน

ที่ ๔๕/๖๒๕

พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท

วันที่ ๕ กันยายนรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๘

ถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ด้วยตามความในหนังสือเธอ ที่๘๒/๕๓๔๒ ลง
วันวานนี้ ตอบมาเรื่องสร้างสะพาน ว่าสะพานข้ามคลองผดุงที่ถนนเบญจมาศแลสะพานที่ถนน
ดวงเดือน ได้สั่งให้พระสทิตยร์รับลงมือทำแล้ว สะพานข้ามแต่ถนนพศุภิมาศต่อถนนคอเสื้อยัง
กำลังทำแบบอยู่ เมื่อแบบเสร็จแล้วจะได้ประมาณเงินลงในงบประมาณปีหน้านั้น ได้ทราบแล้ว

วันที่ ๑๓/๖/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ไปแลเห็นต้นหมามตามถนนดวงวันปลูกตลอดแล้วน่ารักเมื่อไรถนนดวงเดือนจะตลอด
สิว่าต้นหมามาได้มาถึง ๒๐๐ ไปนึกกลับใจอีกอย่างหนึ่ง ออกเสียดายถนนซึ่งที่จะเปลี่ยนเป็นต้น
ป๊อบ เพราะมันอยู่ใกล้ทางรถไฟ แต่ครั้งจะใช้ต้นหมาม ถนนนั้นเป็นถนนที่อาจจะต่อยาวออกไป
อีก กลัวจะลักลั่น จึงตกลงคงให้เป็นป๊อบ ขอให้ได้ลงเสียแถวนั้นพร้อมกันกับคอเสื้อ ถนนราชวัตร
เอาไว้ลงทีหลังที่สุด

เรื่องคลองริมทางรถไฟ ปากคลองออกที่ ๕ แยกเป็นคลองใหญ่ น้ำลึกเข้าไปมาก ไปคอด
ต่อเกือบถึงถนนคอเสื้อ เห็นว่าจะขุดเปิดไม่สิ้นอิฐก็มากน้อยเลย แต่เรื่องปลูกบัว ถ้าเปิดให้เรือ
เดินต้องเล็ก บัวเอามาปลูกเสียในคลองสักตื้นสักตื้นได้ จะงามดีแลจะได้ค่าเช่ามาก

แต่เรื่องถนนที่จะลงไปถึงสี่แยกนั้นไม่สำเร็จเพราะมีแก่งใหญ่อยู่ที่นั่น ว่าเป็นบ้าน.....
ปลูกโรงลงไปในน้ำ กรมเจ้าท่าไปไล่ยังไม่สำเร็จ ถ้าหากว่าทำถนนจะวางเข้าไปในกลางเรือน
บ้านเรือนก็ใหญ่โตจะลงทุนมากอยู่เห็นจะต้องงด เอาถนนซึ่งไปชนแต่คอเสื้อ ถึงถนนริมคลอง
ที่จะขึ้นไปก็น่าที่จะไปติดบ้านนั้นอีก

มีเรือนที่สระบัวนอกทางรถไฟหลังหนึ่งเราไปทำฤาไคร

ต้นทองหลางริมคลองสัมป่อยให้พระอินทร์ธิบาลเป็นผู้ตัดก็ได้ ปาวร้องให้มาตัดก็เห็นจะ
ยินดีด้วยกันโดยมาก

เมียพระยาพิพิธบอกให้ต้นจันกะพ้อว่าสูงถึง ๔ วาจะขุดได้ฤาไม่ให้คนไปดู ที่บ้านคุณ
สอนในคลองวัดพิไชยญาติอีกต้นหนึ่งบรรดาต้นจันกะพ้อที่ได้มาให้เอาไปไว้ที่เกาะอยู่ปลูกเข้า
แถวกันทั้งสิ้น

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๑๓ก

ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

เจ้าฟ้ากรมขุนนริศร์ ที่ ๘๘

รับวันที่ ๑๔ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘

ลงวันที่ ๑๓ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องตพานข้ามคลองผดุงระหว่างถนนเบญจมาศมาต่อถนนราชดำเนินนั้น
จะได้คิดแบบทูลเกล้าฯ ถวายใหม่ และจะอำนวยความสะดวกให้แล้วโดยพระราชประสงค์

พระราชกระแส

หมายเหตุ

รับ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๑๓๗
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๘๘/๕๕๑๕

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑๓ กันยายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพระราชหัตถ์เลขที่ ๔๕/๖๒๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คิดทำตพาน้ำแกม สำหรับข้ามคลองผดุงระหว่างถนนเบญจมาศ มาต่อถนนราชดำเนิน ให้สำเร็จในปีหน้า แทนตพาน้ำเหล็ก ซึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้งดเสียแล้วนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานรับใส่เกล้าฯ คิดแบบตพาน้ำนั้นทูลเกล้าฯ ถวายใหม่ และอำนาจการให้แล้วโดยพระราชประสงค์

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

นริศรานุกัตติวงษ์

ขอเดชะ

หาบาทใหญ่จะมาชู้

ในเวลานี้เราทราบข่าวเป็นการลับๆ ว่าราษฎรบรรดาที่อยู่ในบริเวณสวนดุสิตนั้น ที่ยังไม่ได้ตกลงกันกับราคาที่เขาพนักงานตีให้ ซึ่งเป็นการเกี่ยงแย่งกันอยู่ก็หลายราย แต่เขาทราบว่าอำนาจในส่วนตัวเขานั้นไม่เพียงพอจะได้ถึงขั้นขึ้นต่ออำนาจเจ้าพนักงานได้เป็นแน่ บางทีจะต้องยิงยอมเสียกลางทางประดุจหนึ่งว่าเรือล่มกลางมหาสมุทรเช่นนั้น เพราะฉะนั้นบางพวกก็เที่ยววิ่งหาอำนาจต่างประเทศโดยอุบายต่างๆ ที่จะขอให้ป้องกันต่อสู้กับอำนาจเจ้าพนักงานฝ่ายสยามก็มีเนืองๆ หลายรายแล้ว แต่เป็นการลับๆ หามีผู้ใดทราบทั่วกันไม่ ถ้าการเป็นไปตามความปรารถนาของผู้ที่หาชาวต่างประเทศเข้ามาต่อสู้อำนาจของเจ้าพนักงานแล้วก็จะเป็นการพืดเคื่องต่อเจ้าพนักงานได้ส่วนหนึ่งถนัดเป็นแน่

เพราะฉะนั้นเราได้สันนิษฐานใคร่ครวญในข้อความนี้ก็เห็นว่าผู้ที่กระทำการประทุพถืดนั้น เช่นนั้นก็เป็นการปราศจากเสียซึ่งความกตัญญูต่อเจ้าแผ่นดินไปได้สถานหนึ่ง แต่ถ้าจะใคร่ครวญไปอีกก็คงจะเกิดปัญหาได้ว่าถ้าพอดีๆ แล้วคนเหล่านั้นก็คงจะไม่แสวงหาอำนาจต่างประเทศมาชู้เจ้าพนักงานเลย ถึงกระไรก็ดีเราเข้าใจว่าเจ้าพนักงานคงจะจัดการให้เรียบร้อยมิให้ราษฎรได้รับความตื่นตระหนกระวายเป็นแน่ กับอีกประการหนึ่งให้รีบเร่งป้องกันหน้าใจราษฎรอย่าให้มีชาวต่างประเทศเข้ามาคิดขวางในที่ตามสถานเหล่านั้นเลย

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๑๕ก
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๘/๓๘

ขุนพิจารณ์ร่าง
ที่ ๕๒/๘๑๑

นายถมเล็ก พิมพ์
ขุนพิจารณ์ ทาน
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๕ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์

ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่า ท่านมีหนังสือถวายบังคมทูลพระกรุณา ฉบับ
หมายเลขที่ ๘๘/๕๕๑๕ ลงวันที่ ๑๓ เดือนนี้ ดอบบพระราชหัตถเลขาเรื่องทำตพานข้ามคลอง
ผดุงระหว่างถนนเบญจมาศ ถนนราชดำเนินให้สำเร็จในปีนั้น ได้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท
แล้ว

น้ำตาเจียนตลกอกเจียนแตก

ในเวลาี่ เราได้รับคำร้องทุกข์มหาชนชายหญิงซึ่งมีที่อยู่ในบริเวณสวนดุสิตนั้นเป็นหลายฉบับ ล้วนแต่ขอร้องให้เราล่างข่าวในหนังสือพิมพ์ เพื่อจะได้โฆษณาการความทุกข์ร้อนในอกให้ทรงทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยความนั้นก็มีล้วนแต่กล่าวพรรณาไปว่าจะขายที่ให้ไ้ราคาแพงๆ เจ้าพนักงานดีให้ถูกๆ เป็นกรไม่เพียงพอดต่อความประสงค์ แลกกล่าวว่างรายบางแห่งเขาก็ขายไ้ราคาเกินกว่าเนื้อที่เปนหลายส่วน ไม่ทราบว่าจะถูกเมาะอย่างไร แต่บางจำพวกก็ไ้ราคาแต่เล็กน้อยหากกับความประสงค์แลเนื้อที่ของตนไม่ เปนการเช่นนี้ก็เหลือที่เจ้าพนักงานจะจัดให้ราษฎรมีความสุขทั่วกันไ้ จำเอนจะต้องทำไปตามอัตรา แต่ราษฎรนั้นก็พากันร้องเสมอว่าราคาไ้ต่ำนัก เจ้าพนักงานก็ร้องว่าราคาสูงแล้วๆ กลับต่อให้ลดลงอีกเปนการเช่นนี้ ราษฎรจึงมีความดิ้นรนไปผู้เดียว

แต่ถึงอย่างไรเราเข้าใจได้เ่นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ตั้งอยู่ในพระมหากรุณาธิคุณต่อราษฎรเปนยอดเยี่ยมก็คงจะทรงพระเมตตาไมให้ทวยราษฎรไ้ได้รับความเดือดร้อน แต่เจ้าพนักงานผู้จัดซื้อนั้นท่านก็อยากจะให้ราคาต่ำด้อยจะได้ไม่เปลืองพระราชทรัพย์ ถ้าการเหล่านี้ไม่จัดให้ราษฎรมีความสุขใจทั่วกันแล้วโดยถานเมตตาเพื่อนมนุษย์ซึ่งอยู่ในชาติไทยแลในความปกครองไทยแล้ว ราษฎรจำพวกนั้นก็จะมีความดิ้นรนเจียนอกจะทำลาย แต่ถึงอย่างไรก็ดีก็คงร้อนๆ ไปแต่ผู้เดียวเท่านั้น

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๑๖
ที่มา หจช. ร.๕ น.๔๐.๓/๓๒

(สำเนา) ที่ ๔๒๕๗/๕๗๓๘
ที่ ๔๐/๖๖๗

รับวัน ๑๗ กันยายน ๑๑๘
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๖ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ด้วยได้สอบถามกรมหมื่นประจักษ์, ได้ความว่า เงินที่คะเนว่าจะเหลือ
จ่ายในงบประมาณกระทรวงทะเลไหมมีอยู่ พอที่จะจ่ายซื้อที่ทำโรงทหารรักษาพระองค์ใกล้
บริเวณสวนดุสิตได้ การที่ฉันสั่งให้ซื้อที่นั้น ถ้าตกลงราคาให้ทอดังเบิกไปยังกระทรวงทะเลไหม
เมื่อได้ซื้อที่ได้ไปเป็นราคามากน้อยเท่าใด ขอให้ทราบแล้วให้มอบหมายที่นั้นแก่พระสรวิเสศเด
ชาวุธผู้บังคับการทหารบกมณฑลกรุงเทพฯ ซึ่งได้ว่าการแทนผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการใน
เวลานี้ จะได้รับแลรักษาที่นั้นต่อไป

(พระบรมนามาภิไธย)
สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๕๒๐๖๑๖ก

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรรพวงศ์พัฒน์

วันที่ ๑๖/๖/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

ด้วยเรื่องที่จะทำชุมไม้เลื้อย ๒ ชุมนั้นเอาเป็นตกลงให้เจ้าทำหนังสือสัญญาส่ง แต่ได้บอกให้มีสเดอชั้นเดอริสกีช่วยตรวจตราด้วย ได้ส่งหนังสือห่างนั้นคืนมาด้วยแล้ว

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๖๑๖๗

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ที่ ๒๘/๖๗๗๕

พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท

วันที่ ๑๖ กันยายน รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้รับจดหมายพระยาเทเวศร์ว่าด้วยเรื่องเงินทำถนนได้จดหมายตอบไปฉบับ ๑ ได้ส่งสำเนามาให้ดูด้วย ให้คิดกะดู คือต้องการจะให้ปูถนนคอเสื้อไปจนทางแยกพยุหิบาลสาย ๑ ยังไม่ต้องปูไปจดถนนหัวตัดถนนแลปูอิฐถนนดวงตะวันนอกลงไปวัดเทวราชกุญชรสาย ๑ ทำทางคนเดินถนนสามเสนตั้งแต่คลองจวนขึ้นไปถึงถนนช่างฮี ซึ่งกรมศุขาภิบาลเริ่มขึ้นไว้แล้วตอน ๑ ตอนบนตั้งแต่ถนนช่างฮีขึ้นไปถึงตพานกิมแข่งหลีเข้าใจว่ากรมศุขาภิบาลได้ขุดดินทำท่อไว้แล้ว ถ้าจะเลิกเสียก็ป่วยการก่อท่อให้สำเร็จแต่ดไว้ยังไม่ปูอิฐทางคนเดิน คิดเอาเงินค่าปูอิฐทางคนเดินนั้นมาใช้ปูอิฐทางถนนคอเสื้อแลถนนดวงตะวันนอก ทำทางรถตั้งแต่คลองจวนลงมาถึงตพานเทเวศร์นฤมิตร ถ้าเงินไม่พอควรจะง่ก่ทางคนเดินถนนดวงเดือนนอกไว้ก่อน ทำแต่ถนนดาวช่างก็ได้ ให้คิดกะประมาณเงินเท่าจำนวนในหนังสือพระยาเทเวศร์คือ ๔๗๗๓๓ บาท ๓๙ อัฐ ว่าจะทำการอันใดได้บ้าง ถ้าหากว่าไม่พอจึงชักเงินทำทางคนเดินถนนดวงเดือนนอกมาเพิ่ม ให้รับประมาณการทั้งปวงนี้บอกมาให้รู้โดยเร็ว

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๑๙ก

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ที่ ๘/๔๑๐

พระที่นั่งบรมนาคมสนีย์

วันที่ ๑๙ กันยายน ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยพระยาเทเวศรเตือนให้ไปชนอิฐที่ป้อมซึ่งรื้อลง เพราะกีดทางส่องกล้องตัดถนน ถ้าจะชนไปไว้แห่งใดก่อนก็ต้องชนเป็น ๒ หน อิฐหักรายนี้ ถ้าจะใช้ในบริเวณวัง คือในถนนสามเสนด้านตะวันตก ถนนดวงเดือนด้านเหนือ ถนนชิวด้านตะวันออกเข้ามา เป็นเงินพระคลังข้างที่ แต่ตัวถนนเหล่านั้นเองยังเป็นของกรมโยธาอยู่ ถ้าจะเอามาถมถนนไหนให้บอกกรมหมื่นสมมตทราบดีด้วย เขาจะได้แยกเงิน

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๑๙๗

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรวงศ์พิษณุ

ที่ ๓๒/๖๙๓

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๙ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้รับหนังสือวันนี้ ส่งประมาณการแลประมาณเงินที่จะทำถนนตามจำนวนเงินที่
กรมศุขาภิบาลยอมให้ใช้มานานี้ได้ตรวจดูแล้ว

เห็นว่าการอื่นๆ เป็นใช้ได้ แต่ถนนดวงตะวันนอกแลที่ที่บังเวียนยังไม่แน่ บางที่จะต้องขึ้น
ไปอีกบ้างเล็กน้อยกระมัง แต่ถ้าเงินเหลือประมาณอยู่เพียง ๔๐๐-๕๐๐ บาทก็คงพอ

ถนนดวงเดือนนอก ทางเดินจะปูอิฐแบนไว้ก่อนดีแล้วส่วนถนนสามเสนตอนที่ขุดรางน้ำ
ไว้แล้ว จะปูอิฐแคงเสียทีเดียวนั้นดี เว้นได้แต่ตอนเหนือถนนดวงเดือนขึ้นไปจนถึงตพานกิมแข่ง
หลีเป็นแต่ก่อท่อน้ำเสียให้แล้ว ยังไม่ต้องปูอิฐแคงฤอิฐแบนอะไรเลยก็ทีเดียวก็ได้ การนอกนี้เป็น
อนุญาตให้ทำทั้งสิ้น

ได้สั่งพระอินทร์ธิบาล ให้ปราบที่บังเวียนถนนดวงตะวันก่อนอื่นๆ เพื่อจะได้เห็นรูปร่าง
ว่ามันเป็นอย่างไรชัดเจน เมื่อปราบแล้วก็ให้ปูอิฐฤฤถมอิฐเสียให้เรียบร้อย เป็นอันเริ่มการแต่
บังเวียนนั้นเป็นต้นไป

สยามินทร์

นายโกเขียน
ขุนพิจิตรทวน

ที่ ๕๘/๙๗๐

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ จันท์จะลี้ภัยจึงได้ขอจดหมายสั่งเสียแต่แรก
ที่เดียว คือ

๑ จะตัดถนนซึ่งยังห่างคลองผดุงอยู่อีกประมาณสัก ๑๐ เส้นเสศ ให้มาตกลองผดุง
เยื้องบ้านจिरน้อยหนึ่ง ตรงกับเส้นแดงในแผนที่ซึ่งเขาเป็นผู้กะไว้ว่าจะทำถนนแต่ไม่ได้ทำช้านาน
มาแล้วนั้น เพื่อสำหรับรับถนนนั้น จะต้องมิตพานเหล็กตพานหนึ่ง ซึ่งได้นับไว้ในชื้อตพาน
แต่ก่อน เป็นแต่ประมาณว่าบางที่จะทำแล้วนั้น แต่ในระหว่างเมื่อตพานเหล็กยังไม่มี แลเมื่อได้
ตัดถนนออกมาแล้ว ขอให้ทำตพานไขไปพลางเช่นตพานวิสุกรรมอีกตพานหนึ่ง

เรื่องลำดับชื้อตพานซึ่งได้ออกไปแต่ก่อน ยังคลาศเคลื่อนจากที่ได้ทำจริง แลสลับกันไป
มาอยู่ บัดนี้ขอบอกใหม่ ที่ได้บอกไปเก่าๆ นั้น ยกเลิกเสียทีเดียว

ตพานตามคลองผดุงข้างเหนือ

๑ ตพานถนนสามเสน เทเวศรณฤมิตร

๒ ตพานในระหว่างถนนดวงดาว แลถนนเทวียุทธยาตร วิสุกรรมนิรมาน (ถนนสองสายนี้
ยังไม่ได้ตัด ถ้าตัดแล้วทำตพานเหล็กทีเดียว เพราะในเวลาเมื่อตพานยังไม่แล้ว ใช้ตพานไม้
ตรงถนนซ่มมือ ซึ่งเรียกว่าตพานวิสุกรรมนิรมาน อยู่เดี๋ยวนี้ไปพลาง เมื่อตพานเหล็กแล้วย้าย
ชื้อไปที่ตพานเหล็ก รื้อตพานไม้เสียทีเดียว)

๓ ตพานระหว่างถนนเบญจมาศ ถนนราชดำเนิน มัชฌิมาวันรังสรรค์ (ตพานไม้ที่ทำไว้
เดี๋ยวนี้ ไม่ตรงทางเล็กที่ขนาบข้าง ไปตรงแนวต้นไม้ ๒ แถว แต่เห็นว่าไม่พอเป็นไร เพราะที่ตรง
นั้นคงเป็นบังเวียนกลม เว้นไว้แต่ถ้าตพานเหล็กจะแล้วซ้ำที่เชิงตพานถูกเป็นลายสวน จะทำยัง
ไม่ได้ แต่ในเวลานี้ทิ้งไว้ก่อนได้)

๔ ตพานถนนพฤฒิบาทต่อกับถนนปลายพฤฒิบาท เทวกรรมรังรักษ์

๕ ตพานปลายถนนชิวต่อถนนกรุงกระเซม จตุรภักตวรรษฤษดี (ที่นี้ซึ่งจะต้องทำ
ตพานไม้ขึ้นใหม่)

อนึ่งคิดจะทำถนนออกจากทางรถไฟตรงปลายถนนคอเสือ ทาง ๖ เส้นไปบรรจบถนนสนามกระบือของเดิม ซึ่งมีคันดินเป็นถนนยังเรียบร้อยอยู่ ไปจนถึงประทุมวัน ให้ไปตรวจดูความว่าถ้าต่ออีก ๖ เส้นแล้วรถไปมาได้ จึงเห็นว่าควรจะต้องเสียในปีนี้ แต่จะยังไม่ปุ้อฐ พอมาแล้วโบสิเกลดินได้ ถนนนั้นจะต้องมีตพานสามตพาน คือข้ามรางรถไฟ เดียวนี้ปักเสาไว้แล้ว ยังไม่ได้ทำต่อไป เพราะ...ข้างนอกยังไม่ได้ตัดแห่งหนึ่ง ที่นี้อยู่ข้างเป็นการใหญ่ อีกตพานหนึ่งข้ามคลองพระยาไทยเป็นลำรางเล็กไม่สลักสำคัญ อีกแห่ง ๑ ข้ามคลองบางกะปิที่ประทุมวัน ตพานสามแห่งนี้ ใช้แต่เพียงตพานไม้ก็จะพอ เพราะคงจะไม่เป็นทางเดินไปมามากนักในชั้นแรก

ยังตพานถนนริมคลองผดุงซึ่งคิดจะตัดใหม่ ข้ามคลองท่อทองตพาน ๑ คลองเปรมประชากร ตพาน ๑ เป็นตพานยาวอยู่ แต่ไม่ใช่ทางเดินสำคัญ จะใช้แต่ตพานไม้ก็ได้ ถนนนี้จะได้ตัดต่อปีหน้า เปนแต่บอกให้ทราบไว้

อนึ่งตพานไม้ที่ทำแล้ว ๒ ตพาน อยากจะให้ติดชื่อเสีย สำหรับซ่อมให้คนเรียก ถ้าไม่ตั้งชื่อไว้เสียก่อน หาชื่อได้เองจะเปลี่ยนยาก ตพาน ๒ ตพานนั้น คือ มัชฌมานรังสรรค์ แล เทวกรรมรังรักษ์ กรมโยธาเคยติดที่ตพานวิสุกรรมแล้ว

ประกาศแก่การเรื่องจัดที่สร้างถนนราชดำเนิน

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่บรรดาผู้เป็นเจ้าของที่ ตามแนวถนนราชดำเนินให้ทราบทั่วกันว่า ตามข้อความในประกาศจัดที่สร้างถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่อังคารที่ ๑๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้กรมสุขาภิบาลตัดทาง ตั้งแต่ถนนพระสุเมรุข้ามคลองบางลำพูไปในตำบลบ้านพานถม ออกตำบลป้อมหอกกำลังดัชกร ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม บันจบถนนเบญจมาศสร้างถนนราชดำเนินนั้น บัดนี้ได้ทอดพระเนตรเห็นแผนที่ ซึ่งเจ้าพนักงานตรวจทางทำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายได้ ความว่า ถ้าตัดถนนไปในตำบลบ้านพานถม จะไม่เป็นถนนที่ได้แนวตรงตลอดถนนเบญจมาศ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะให้สร้างถนนเทวียูรยาตรขึ้นใหม่อีกสายหนึ่ง ซึ่งจะได้ผ่านไปในตำบลบ้านพานถม ให้ต้องตามกระแสพระราชดำริห์เดิม แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายตำบลกำหนดจัดที่สร้างถนนราชดำเนิน ตั้งแต่ถนนพยุภิมาศผ่านตำบลบ้านหล่อ ไปออกตำบลป้อมหอกกำลังดัชกร ข้ามคลองผดุงกรุงเกษมบันจบถนนเบญจมาศ แทนกำหนดตำบลที่ตัดถนนในประกาศเดิม เพื่อให้ถนนราชดำเนินสายนี้ได้แนวตรงตลอดถนนเบญจมาศ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ในท้องที่แนวถนนราชดำเนินที่จะตัดไปนี้ ไม่ได้ตั้งที่บ้านเรือนซึ่งมีหม่อมหาชนอยู่มั่งคั่ง เป็นแต่ตั้งที่สวนอันมีคนอยู่แต่น้อยราย กับตั้งในที่หลวงเสียโดยมาก แลถนนสายนี้เป็นถนนตรงแนวหน้าพระที่นั่ง ซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในสวนดุสิตนั้น จึงสมควรจะสร้างถนนในตำบลนี้ให้ใหญ่กว้างปลูกต้นไม้ตามแนวถนนให้เป็นทางร่มรื่นแก่หม่อมหาชนซึ่งจะเดินทาง แลทั้งจะได้เป็นถนนอันงามสง่าของพระนครขึ้นอีกส่วนหนึ่งด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนกำหนดขนาดจัดเขตที่ดินสร้างถนนราชดำเนิน ในประกาศลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ ซึ่งปรากฏอยู่ในความข้อ ๑ นั้น โดยขนาดดังนี้ “กำหนดเขตที่ดินกว้างเฉพาะถนนรถสายกลางกับทั้งท่อน้ำด้วย ๖ วา ที่ปลูกต้นไม้กับทางคนเดิน ๒ ข้างถนน สายกลางข้างละ ๕ วา ๒ ศอก ถนนรถสายนอก ๒ ข้างกับทั้งท่อน้ำด้วยข้างละ ๓ วา ๒ ศอก ทางคนเดินสายนอกอีก ๒ ข้างๆ ละ ๑ วา ๒ ศอก รวมเป็นที่เฉพาะถนน ๑ เส้น ๗ วา กับที่ดินแนวริมถนนอีก กว้างข้างละ ๑๖ วา ๒ ศอก รวมทั้งสิ้นเป็นที่กว้าง ๓ เส้น”

อนึ่งตามความในข้อ ๗ ประกาศจัดที่สร้างถนนราชดำเนิน ซึ่งกำหนดด้วยการคิดบำเหน็จเงินจำหน่ายสร้างถนนเมื่อถนนแล้วเสร็จ เฉลี่ยลงเป็นราคาที่ดินแนวริมถนน เพื่อให้ได้ให้เจ้าของที่เดิมรับซื้อที่ดินคืนเท่าทุนสร้างถนนนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่ายังหาได้ซึ่งการที่ให้คิดบำเหน็จเงินทำถนน ซึ่งต้องที่หลวงนั้นไม่ เพราะถ้าจะคิดทุนสร้างถนนในที่หลวง ไปเฉลี่ยถ่วงลงเป็น

ราคาที่ดินแนวริมถนนของผู้อื่นด้วยแล้ว เจ้าของที่ทิ้งปวงก็ต้องซื้อที่ราคาแรงขึ้นไป เหตุฉะนั้น
จำนวนเงินที่จำหน่ายสร้างถนนไปในเฉพาะส่วนที่หลวงแต่เดิมนั้น ให้หักเสียอย่าเอาไปรวมคิด
เฉลี่ยทั่ว เป็นราคาที่ดินแนวริมถนนของผู้อื่น แลอย่าให้เอาที่วัดฤๅที่กัลปนาขึ้นวัดกับทั้งที่หลวง
แต่เดิมซึ่งเป็นเขตรที่ดินแนวริมถนนนั้น คิดเฉลี่ยตั้งราคาด้วย

กบอึ่งตามประกาศ จัดที่สร้างถนนราชดำเนินลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก
๑๑๘ ในความข้อ ๑ ว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมศุขาภิบาลเป็นเจ้าของที่สร้างถนน กับ
ความข้อ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ
เป็นแม่กองการสร้างถนนนั้น บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์
เป็นแม่กองแลกรมศุขาภิบาล เป็นเจ้าพนักงานนำที่สร้างถนนเทวีบูรยาตรเสียแล้ว จึงทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหมื่นเสมอใจราช เป็นเจ้าพนักงานนำที่สร้างถนนราชดำเนินแทนความ
ในข้อ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาลเป็นแม่กองการ
สร้างถนนราชดำเนินแทนความในข้อ ๙

แลข้อความอื่นๆ นอกจากนี้ ให้คงเป็นไปตามประกาศจัดที่สร้างถนนราชดำเนิน ลง
วันที่ ๑๕ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘ นั้นจงทุกประการ

ประกาศมาณวันอังคารที่ ๒๖ กันยายน รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘ เป็นวันที่ ๑๑๒๗๗ ใน
รัชกาลปัตยุบันนี้

ประกาศ จัดที่สร้างถนนเทวียูรยาตร

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่บรรดาผู้เป็นเจ้าของที่ดินตามแนวถนนเทวียูรยาตร ซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดสร้างขึ้นใหม่ให้ทราบทั่วกันว่า

ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่า การสร้างถนนราชดำเนินนั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปตัดทางในตำบลบ้านหล่อ เพื่อให้ถนนตรงได้แนวตลอด ถนนเบญจมาศด้วยนั้นแล้ว ท้องที่ตำบลบ้านพานถมตรงตลอดไปจนคลองผดุงกรุงเกษมส่วนข้างทิศพายัพ ก็คงเป็นที่เรือสวนเปลี่ยวอยู่ ไม่สมบุรณทันเสมอท้องที่ตำบลบ้านหล่อ อันได้ตัดถนนราชดำเนินนั้น จึงมีพระราชประสงค์จะบำรุงท้องที่ตำบลนี้ ให้มีความเจริญด้วยการค้าขายสมบุรณ ด้วยโภคทรัพย์ทันเสมอกันตามที่ได้มีกระแสพระราชดำริ ประกาศไว้เมื่อกำหนดการสร้างถนนราชดำเนิน กับทรงพระราชดำริเห็นว่า ท้องที่ระหว่างถนนบ้านตะนาว กับถนนดินสอที่ได้สร้างใหม่นั้น เป็นตำบลที่ยังมีสิ่งโสโครกมาก อยู่ในกลางพระนคร สมควรต้องจัดท้องที่ตำบลนี้ให้ปราศจากความรำคาญ แลพ้นด้วยความกัณฑ์ตราย เพื่อให้เป็นที่สะอาดเรียบร้อยเหมือนตำบลอื่นๆ ในพระนครนั้นด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนในท้องที่ตำบล ซึ่งได้กล่าวแล้วขึ้นอีกสายหนึ่ง ตัดทางตั้งแต่นับรุ่งเมือง ระหว่างสี่กั๊กกับตลาดเสาชิงช้า ตรงไปข้ามคลองบางลำภู ผ่านตำบลบ้านพานถม ตัดไปออกตำบลบางขุนพรหม ริมวัดมกุฏกษัตริย์ราชวรวิหารข้ามคลองผดุงกรุงเกษม บันจบถนนดวงดาวพระราชทานนามว่า "ถนนเทวียูรยาตร"

อนึ่งวิธีการจัดที่สร้างถนนสายนั้นให้ใช้วิธีอย่างใหม่ ให้เจ้าของที่ดินทั้งหลายได้ประโยชน์เสียประโยชน์คล้ายคลึงกัน แลป้องกันเหตุขัดขวางในเรื่องการตัดถนน อย่างเดียวกันกับวิธีจัดที่สร้างถนนราชดำเนิน คือกำหนดว่า เมื่อลงมือตัดถนนให้เจ้าพนักงานรับซื้อที่ดิน ซึ่งเกี่ยวแก่การสร้างถนนไว้ก่อน เมื่อทำถนนแล้วเสร็จต้องขายที่แนวริมถนนเท่าที่สร้างถนน คืนให้เจ้าของที่ดินตามเดิม เพื่อให้เจ้าของที่ดินที่ตนเป็นถนนไม่เหลือเลยนั้น มีโอกาสรับทุนเงินคืน แลให้เจ้าของที่ดินที่ตนเหลือริมถนน อันจะได้รับประโยชน์จากการสร้างถนนนั้น ได้ออกเงินช่วยค่าสร้างถนนใหม่เมื่อถนนแล้วเสร็จ โดยวิธีที่กำหนดตั้งข้อความต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้กรมสุขาภิบาลเป็นเจ้าของที่สร้างถนนเทวียูรยาตร ในตำบลที่กล่าวแล้วนั้น พร้อมด้วยอำเภอกองที่ตรวจรางวัล ทำแผนที่กำหนดเขตที่ดิน กว้างเฉพาะถนน ๖ วา ทางคนเดินข้างถนน กับทั้งท่อน้ำด้วยกว้างข้างละ ๒ วา รวมเป็นที่เฉพาะถนนกว้าง ๑๐ วา กับที่ดินแนวริมถนน อีกกว้างข้างละ ๑๐ วา รวมทั้งสิ้นเป็นที่กว้าง ๑ เส้น ๑๐ วา ให้ลงเส้นบอกเขตที่ดิน กับทั้งสิ่งปลูกสร้างอยู่กับที่ของผู้ที่ดินเป็นถนนหลวง ฤๅต้องที่ดินแนวริมถนนลงไว้ให้ชัดในแผนที่ แลให้มีบาญชี รายสิ่งปลูกสร้างด้วยจงทุกราย เมื่อได้นำแผนที่กำหนดเขต

ถนน แลบาญชีซึ่งที่ปลูกสร้างทูลเกล้าฯ ถวายพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ตัดถนนตามแผนที่แล้ว ให้เจ้าพนักงานนำที่ทำถนน พร้อมด้วยอำเภอกองที่ปักหลักเขตต์ถนน และปักหลักแนวที่ดินริมถนน ลงในที่ดินทุกเจ้าของให้ดูเข้าใจได้โดยง่าย

ข้อ ๒ บรรดาที่ดิน ซึ่งต้องตัดถนนเทวียุรยาตร กับทั้งที่ดินแนวริมถนนซึ่งเจ้าพนักงานได้ลงหลักตามกำหนดเขตต์ในแผนที่นั้น เจ้าของที่ดินต้องขายให้เจ้าพนักงาน ผู้ทำถนนทั้งสิ้น ถ้าที่ดินนั้นมีสิ่งซึ่งปลูกสร้างอยู่กับที่เป็นต้นว่า ดึกจะรื้อย้ายไปปลูกใหม่ใช้ของเดิมไม่ได้ ก็ให้เจ้าพนักงานรับซื้อไว้ แต่เรือนโรง ซึ่งปลูกด้วยเครื่องมือรื้อย้ายไปปลูกใหม่ใช้ของเดิมได้ ก็ไม่ต้องรับซื้อไว้ ให้คิดแต่ค่ารื้อค่าปลูกให้ ราคาที่ดินกำหนดให้เทียบตามราคาซื้อขายที่ดินกัน เฉพาะตำบลในเวลาที่ย่างมาแล้วก่อนประกาศนี้ปีหนึ่ง ราคาสิ่งปลูกสร้าง ให้คิดราคาตามอายุสิ่งซึ่งปลูกสร้างปรากฏอยู่ในสมัยนั้น

ข้อ ๓ การว่าราคาที่ดิน แลว่าราคาสิ่งปลูกสร้างนั้น ให้เจ้าพนักงานผู้ทำถนนนัดหมายให้เจ้าของที่มาว่ากล่าวกันพร้อมด้วยอำเภอกองที่ ในวันใดเวลาใด ณ ที่ใดแล้วแต่จะสมควร การนัดหมายแลการว่าราคาต้องเขียนเป็นหนังสือด้วยเส้นหมึก ให้เป็นหลักถาน ถ้าถึงกำหนดวันนัดเจ้าของที่ไม่มา ฤฯไม่แต่งผู้แทนให้มาว่ากล่าวราคากับเจ้าพนักงาน ให้เจ้าพนักงานมีหนังสือลงชื่อพร้อมด้วยอำเภอกองที่เป็นพยาน แจ้งราคาที่ดิน ฤฯราคาค่ารื้อค่าปลูก ซึ่งจะต้องย้ายเรือนโรงไป อันเจ้าพนักงานจะยอมให้กับทั้งกำหนดวัน ให้ตอบไปยังเจ้าของที่ให้ทราบ

ข้อ ๔ ถ้าการว่าราคาซื้อขายกับราคาสิ่งปลูกสร้างไม่เป็นที่ตกลงกัน ให้ทั้งสองฝ่ายเลือกคนกลางตัดสินกำหนดราคาฝ่ายละคน ให้ทั้งสองฝ่ายอธิบายเหตุให้คนกลางเข้าใจแล้วให้คนกลางปรึกษาเห็นสมควรเท่าใดให้ตัดสินโดยเด็ดขาด ผู้ซื้อผู้ขายต้องยอมตาม ถ้าคนกลางปรึกษาแย้งไม่ตกลงกัน ให้คนกลางทั้งสองฝ่าย เลือกผู้ตัดสินคนหนึ่ง ผู้ตัดสินฯ ลงอย่างไรต้องฟังเอาคำนั้นเป็นเด็ดขาด ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมีคำฎร้องฟ้องต่อไปไม่ได้

ส่วนเงินค่าใช้สอย ที่ต้องเสียไปเพราะการตั้งคนกลางนั้น ถ้าจำนวนเงินที่ผู้ซื้อยอมให้ ฤฯผู้ขายตั้งเอาฝ่ายใดไกลจากความตกลง ให้ฝ่ายนั้นเสียค่าใช้สอย ถ้ากึ่งกันให้เสียคนละกึ่ง

ข้อ ๕ ถ้าเจ้าของที่รายใด ไม่ได้มาว่ากล่าวราคาที่ดิน ฤฯราคาสิ่งปลูกสร้างให้ตกลงกันกับเจ้าพนักงานตามหมายนัด แลได้รับหนังสือแจ้งราคา ที่เจ้าพนักงานยอมให้แล้วแต่ละเลยเสียไม่ตอบข้อความแก่เจ้าพนักงานก็ดี ฤฯเจ้าพนักงานกำหนดวันให้ตั้งคนกลางไม่ยอมตั้งก็ดี ต้องถือเอาว่าเจ้าของที่นั้นยอมขายฤฯยอมรับตามราคา ซึ่งเจ้าพนักงานแจ้งไปแล้ว ให้เจ้าพนักงานมีหนังสือแจ้งกำหนดวันซึ่งจะเอาที่ดินลงมือสร้างถนน ให้เจ้าของที่มาว่ากล่าวเงินแลออกไปเสียจากที่ ถ้าเจ้าของที่ยังไม่ได้มารับเงิน ฤฯออกไปจากที่ตามกำหนด ก็ให้เจ้าพนักงานลงมือสร้างถนนแลกระทำการหรือสิ่งซึ่งกีดขวาง ในที่ดินซึ่งต้องทำการนั้น อย่าให้การสร้างถนนเป็นที่ติดขัดหรือช้ำอยู่ เพราะเหตุเจ้าของที่ ขัดขวางต่อประโยชน์แห่งมหาชนทั่วไปเช่นนี้ได้ ส่วนเงินซึ่งเจ้าของที่ควรได้รับหักจากจำนวนเงิน ซึ่งต้องจำหน่าย เพราะเหตุเจ้าของที่ขัดขวางนั้นแล้ว ให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้เพื่อเจ้าของที่จะขอรับเงินไป ฤฯจะขอรับซื้อที่ดินแนวริมถนนกลับคืน เมื่อทำถนนแล้วตามความข้อ ๗ ก็จะต้องส่งเงินให้ฤฯคิดหักเงินกันตามราคาทุนสร้างถนนต่อไป

ข้อ ๖ บรรดาสิ่งใดๆ ซึ่งติดอยู่กับเขตรที่ดินอันได้ซื้อสำหรับสร้างถนนนั้น ถ้าสมควรจะ
ใช้ประกอบการสร้างถนนได้ก็ให้ใช้ ถ้าไม่สมควรจะใช้ก็ให้เจ้าพนักงานขายเสีย จะขายให้เฉพาะ
บุคคลก็ได้ ฤจะขายโดยวิธีทอดตลาดก็ได้

ข้อ ๗ เมื่อการสร้างถนนสายนี้สำเร็จเปิดใช้ได้แล้ว ให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่สร้างถนน
ขายซึ่งจำนวนเงิน ที่ใช้จำหน่ายในการสร้างถนน กับทั้งบัญชีจำนวนเงินที่ได้จากการขายสิ่งของ
ที่ติดอยู่กับที่ดินสร้างถนน แต่ต้องเว้นจำนวนเงิน ที่ใช้จำหน่ายเฉพาะส่วนทำถนนอันต้องในที่
หลวงแต่เดิมนั้นหักกันแล้ว คงจำนวนเงิน ซึ่งใช้จำหน่ายในการสร้างถนนเท่าใด ให้คิดเฉลี่ย
ลงเป็นราคาที่ดินแนวริมถนนเฉพาะเท่าจำนวนเงินทุน ซึ่งคงได้จำหน่ายไป แต่ให้เว้นส่วนที่
วัดฤที่กลับนาขึ้นวัดกับทั้งที่หลวงแต่เดิมนั้นเสีย ไม่ต้องคิดเฉลี่ยตั้งราคาด้วย แลราคานั้นต้อง
เทียบส่วนสูงแลต่ำตามนิยมแห่งทำเลที่ถนนตอนใดควรเป็นราคาเท่าใด ให้นำบัญชีทูลเกล้าฯ
ถวายเพื่อพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้คืนขายที่ดินแนวริมถนน แลทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เจ้าของที่ดิน ผู้ได้ขายที่ดินแนวริมถนนให้เจ้า
พนักงานนั้น เป็นผู้มีโอกาสรับซื้อตามราคาทุนเงินสร้างถนน ซึ่งได้เฉลี่ยตามส่วนทำเลที่ถนนนั้น
ก่อน ถ้าที่ดินแนวริมถนนนั้นมีเจ้าของที่เดิมเป็นหลายราย ต่างจะใคร่รับซื้อที่ก็ให้เจ้าของที่
ประมูลราคากัน ให้ผู้ว่าราคาสูงได้รับที่ แลเงินค่าซื้อที่นั้นให้เจ้าพนักงานหักไว้ เฉพาะแต่เท่า
ส่วนเงินทุนสร้างถนน ส่วนเงินเหลือมอบให้เจ้าของที่ซึ่งไม่ได้รับที่ดินคืน โดยส่วนมากแลน้อย
ตามจำนวนของที่ ถ้าเจ้าของที่เดิมไม่ต้องการซื้อไว้ก็ให้เจ้าพนักงานจัดการขายตามที่ควร ฤ
ประกาศขายทอดตลาดที่นั้นต่อไป

ข้อ ๘ สรรพบัญชีเงินการจำหน่าย แลการได้เงินจากขายสิ่งซึ่งปลูกสร้างติดอยู่กับที่ดิน
ในส่วนสร้างถนนสายนี้ ให้เจ้าพนักงานกระทำโดยเปิดเผย เพื่อเจ้าของที่ดินอันต้องเป็นที่แนวริม
ถนน จะขออนุญาตตรวจบัญชีเงินทุน ซึ่งได้เฉลี่ยกำหนดราคาที่ดินแนวริมถนนก็ให้อนุญาตให้
ตรวจได้ตั้งความปรารถนา

ข้อ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ เป็นแม่กองการสร้างถนน
เทวียุรยาตรสายนี้ เพื่อได้ตรวจตราบังคับให้เจ้าพนักงาน อันเกี่ยวข้องแก่หน้าที่การสร้างถนนกับ
เจ้าของที่ทั้งปวง ปฏิบัติให้ถูกต้องตามข้อประกาศสืบไป

ประกาศมาณวันอังคารที่ ๒๖ กันยายน รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘ เป็นวันที่ ๑๑๒๗๗ ใน
รัชกาลปัตยุบันนี้

ที่ ๔๗/๗๓๒

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๙ กันยายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ด้วยแต่ก่อนฉันได้จดหมายให้ซื้อตพาน ซึ่งได้ทำแล้วและจะทำต่อไป ยังพระยาเทเวศรเพื่อจะให้เป็นลำดับกัน แต่ซื้อตพานคลองผดุงซึ่งติดต่อกันกับสวนดุสิต กระจะยะผิดไป ตพานเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ครั้นจะนั่งไว้กลัวว่าจะทำให้เข้าใจไขว้เขว แลถ้าได้ชื่อนานชื่อไว้เสียแล้วเมื่อพูดถึงก็เข้าใจกันง่าย เพราะฉะนั้นจึงได้ขอลงจดหมายฉบับนี้เปลี่ยนแปลงใหม่ แต่ลำดับเทวดาไม่สู้เรียบ เป็นการจำเป็นเพราะตพานที่ได้ให้ชื่อไว้แล้ว เรียกชินติดปากจะเปลี่ยนแปลงก็ลำบาก จึงต้องตั้งชื่อแทรกตามแต่พอที่จะเปลี่ยนได้คือ

๑ ตพานถนนสามเสนชื่อ เทเวศรณฤมิตร

๒ ตพานถนนดวงดาว ต่อเทวีบูรยาตริ ชื่อ พิศณุปสดีมภ์

๓ ตพานถนนสามมื่อแลถนนทับทิม มาจากถนนกรุงเกษม ชื่อ วิสุกรรมนิรมาน ตามเดิม

๔ ตพานถนนเบญจมาศต่อราชดำเนิน ชื่อ มัชฌิมาวันรังสรรค์

๕ ตพานถนนพญาภิบาลซึ่งจะสร้างขึ้นใหม่ชื่อ เทวกรรมรังรักษ์

คิดเผื่อไว้ตามที่คาดหมายว่าจะมีแห่งใดแห่งหนึ่ง พันสี่แยกมหานาคออกมาว่า จตุรภักตวรรษฤษดี เมื่อไม่มีจะยกไปใช้ในที่อื่นก็ได้

รหัสเอกสาร
ที่มา

๒๕๕๒๐๖๒๕๗

พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรวงศ์ไพฑิลันธ์

ที่ ๓๘/๗๓๙

พระที่นั่งมหาจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๕ กันยายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้รับพิกัตบรรทุกศิลาจากปากเพรียวจากมิสเดอบเททเกส่งทางเสนาบดีกระทรวง
โยธา ซึ่งได้ส่งกลับไปให้เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรตรวจสอบกับราคาบรรทุกศิลาจากเกาะสีชัง ได้ส่ง
ราคาที่เทียบใหม่ไปให้ดูด้วยแล้ว ตามราคาซึ่งกรมศุขาภิบาลเทียบมาแต่ก่อนว่าบรรทุกมาจาก
เกาะสีชังถูก แต่บัดนี้ตามรายงานมิสเดอบเททเกยื่น ซึ่งให้เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรสอบกลับถูกลงไป
การเป็นเช่นนี้ จะเป็นด้วยเหตุใดไม่รู้ ได้ส่งบาญชีมิสเดอบเททเกไปให้ดูด้วยแล้ว

สยามินทร์

คลองผดุง กรุงเทพฯ

วันที่ ๒ ตุลาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชวราณกุล ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น
นเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาลทราบฝ่าพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทำหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานทูลถวายที่บ้าน
ที่สวนข้าพระพุทธเจ้านั้น ทราบเกล้าฯ ว่ามีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ฝ่าพระบาท
จัดการต่อไป พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

แต่ข้าพระพุทธเจ้าลี้มถวายที่สระน้ำในกำแพงบ้านแห่งหนึ่งกว้างประมาณ ๔ วา ยาว
ประมาณ ๗ วา ลึก ๕ ศอกเศษได้ลงทูลขุดแลก้ออิฐทั้งค่าแรงเปนเงิน ๔๐๐ บาทเศษ ถ้าไม่ถม
เสียแล้ว ก็คงใช้ราชการต่อไปได้

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลถวายที่สระน้ำด้วย จะควรประการใด ขอพระบารมี
มีเป็นที่พึ่ง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชวราณกุล

ต้นถวายในกรม

๕๔๔๕

(พระบรมราชกระแส)

ได้ตรวจดูรายเงินทำถนนยังมีถนนหลวง ซึ่งเข้ามาติดอยู่ในรายการเนื่องด้วยวัง คือ ถนนหกใต้ ถนนหกใต้ คือถนนนอกดวงตะวันออกไปจนถึงถนนคอเสื้อ ถนนหกเหนือ ถนนหกเหนือตั้งแต่ถนนดวงตะวันออกไปจนถึงคลองสามเสน ควรจะใช้เงินกรมศุขาภิบาล ให้คิดแยก บัญชีเสียแล้วตั้งเบิกในเงินรายนี้ โย้มาจากกรมศุขาภิบาลฯ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๓ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๒๓/๗๗๒

พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท

วันที่ ๓ ตุลาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ด้วยฉันได้สั่งให้เจ้าหมื่นเสมอใจลงมือทำถนนเบญจมาศแล
ถนนราชดำเนิน ซึ่งเป็นสายเดียวกัน แต่เงินที่ทำเป็น ๒ ตระกูลคือ

ถนนเบญจมาศ ได้ขอใช้เงินในงบประมาณกรมศุขาภิบาลแล ถนนวัดชนะสงครามเป็น
เงิน ๔๕๐๐๗ บาท ถนนนี้ถ้าประมาณเต็มที ก็อยู่ใน ๕๑๒๖๔ บาท แต่จะได้อิฐที่รื้อป้อมมา
ใช้ คงจะลดเงินลงไปได้อีกมาก เห็นว่าเงินคงจะเหลือพอที่จะใช้เจือไปในการทำถนนดวงตะวัน
นอกอีกได้ ให้ตั้งเบิกอย่างเดียวกันกับที่โยเงินถนนมหาธาตุมาใช้ในการถนนสามเสน

ส่วนถนนราชดำเนินนั้น เป็นถนนที่ทำตามประกาศอยู่ ไม่มีเงินคลังจ่าย มีแต่เงินทตรง
เห็นว่าถ้าจะไปเบิกเงินคลังมาใช้ก็ต้องเสียดอกเบี้ย แลถนนนี้ที่ ๒ ข้างจะเป็นพระคลังข้างที่
โดยมากฤกษ์ทั้งหมด ควรจะเอาเงินพระคลังข้างที่ทตรง เมื่อที่จะตกเป็นของผู้ใด ก็คิดเอา
ดอกเบี้ยได้ ให้เอาเงินทตรงเหมือนทำการทั้งปวงที่สวนดุสิต แต่ให้แยกบัญชีไว้ต่างหาก
เพื่อจะได้คิดทวงว่าสิ้นไปเท่าใด ได้ชัดเจนเสีย

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๖๐๓๗
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๔๗/๗๗๓

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงเจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยการถนนราชดำเนินเป็นอันตกลงตัวอย่างแลหนทางเรียบร้อยแล้ว ให้ลงมือทำ
ด้านนั้น ให้พระรักษาเทพทำ ๑๐ เส้นกึ่ง จมื่นประธานมณฑลเกียรติทำ ๑๐ เส้นกึ่ง แต่มี
การหนังก้อยุดอนหนึ่ง ที่จะต้องถมคลองแลขุดคลอง ถ้าหากว่าเป็นการเหลือกำลังนายด่านตอน
นั้นจะทำ เพราะจะไปดูงานไม่ทั่วถึง ก็จะได้เติมนายด่านขึ้นอีกคนหนึ่ง ให้ลงมือจับข้างถนน
พฤษภาศ ซึ่งเป็นที่หลวง แลที่วัดฝ่ายหนึ่ง ถนนกรุงเกษมฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นที่วัด ส่วนย่าน
กลางซึ่งเป็นที่ยของราษฎรนั้น ให้ฟังแลเตือนกรมหมื่นนเรศวร ถ้าเป็นที่ตกลงแล้วเมื่อใดก็ให้ตัด
ต่อไป อีฐที่จะปูนั้น ถ้าอีฐในที่รกร้างมีพอที่จะปูเต็มที่ได้ฤกษ์เกือบเต็มที ก็ให้ทำให้เต็มที่ทีเดียว

เงินที่จะใช้ในการถนนนี้ ให้ยืมเงินพระคลังข้างที่ที่กรมหมื่นสมมต ส่วนถนนเบญจมาศ
ตั้งแต่คลองผดุงมาจนถึงบังเวียนถนนดวงตะวันแลถนนเบญจมาศในนั้น ให้จมีนราชามาตย์ทำ
จะโยเงินแก่ถนนวัดชนะสงครามจากกรมศุขาภิบาลมาใช้ ให้ทำเต็มที่ทั้งบังเวียนซึ่งมีสเตอร์ชั้น
เดอริศก็เขียนมาใหม่ด้วย

สยามินทร์

วันที่ ๕ ตุลาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชวรานุกุล ขอพระทานกรบาทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์เสนาบดีกระทรวงนครบาลทราบฝ่าพระบาท ด้วยมีรับสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้าคิดราคาที่บ้านที่สวนซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทูลถวายตามราคาวาละสี่บาท กับค่าจ้างรื้อขนเรือนไปปลูกใหม่ แลค่ากำแพงสระน้ำค่าจ้างเงินทำสวนจะเป็นเงินมากน้อยเท่าใด จะได้สอบสวนให้ถูกต้องกันนั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดดูราคาที่บ้านที่สวนซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทูลถวายใหม่ นอกจากที่บ้านที่สวนทูลถวายไว้แต่ก่อนเป็นราคาวาละ ๔ บาท กับค่าสิ่งของที่ลงทุนทำไว้ แต่ค่าจ้างรื้อขนเรือนไปปลูกใหม่นั้น

ข้าพระพุทธเจ้าได้หาช่างผู้จะรับทำมาตีราคา แจ้งมาในบาญชีซึ่งติดมาในท้ายหนังสือนี้ รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๒๐๕๕๕ บาท ๓ อัฐ จะผิดถูกประการใดขอรับพระราชทานให้เจ้าพนักงานคิดสอบสวนให้เป็นการถูกต้องด้วย

ที่บ้านที่สวนซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทูลถวายใหม่ครั้งนี้ โดยความกระตัญญูต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทที่ได้ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงมา เพื่อมิให้เป็นที่ขัดขวางในพระราชหฤทัยที่จะทรงพระราชดำริห์จัดการบ้านเมืองให้มีความเจริญต่อไปในภายหน้า

ข้าพระพุทธเจ้าหาได้ตีราคาเป็นการซื้อขายไม่ แล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาพระราชทานแต่ข้าพระพุทธเจ้า เป็นการพิเศษนอกจากการซื้อขาย ภาจะได้จัดหาซื้อที่บ้านฤๅสวนรื้อขนเรือนไปปลูกภัก่อไ้ศรยต่อไป ถ้าจะคิดเป็นการซื้อขายแล้ววาละแปดบาท ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่อยากขายเพราะเวลานี้ที่บ้านแลสวนราคาแพงเหลือเกิน เทียวหาว่าซื้อก็ยังไม่ได้ ที่เล็กน้อยก็เรียกราคาถึงร้อยซ้งสองร้อยซ้งขึ้นไป

จะควรประการใดแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชวรานุกุล

บัญชีราคาที่บ้านแลสวน สิ่งของที่ลงทุนทำไว้
ค่าแรงหรือขนเรือไปปลูกใหม่ ต่อไปนี้

รายการ	จำนวนเงิน			รวมเงิน		
	ซ่ง	บาท	อัฐ	ซ่ง	บาท	อัฐ
ค่าที่บ้าน,สวน,เนื้อที่ ๓,๒๓๖ วา						
๗ คอก วาละ ๔ บาท เงิน	๑๖๑	๖๕	๔๘			
กำแพงบ้าน	๔๐	"	"			
สระน้ำ	๕	"	"			
จ้างเงินทำสวนคนหนึ่งตั้งแต่เมษายน ร.ศ.๑๑๘ ถึงกันยายน ร.ศ.๑๑๘ หกปี กับ ๖ เดือน เดือนละ ๒๐ บาท	๑๙	๔๐	-			
เงิน						
เรือนฝากระดาน ๓ ห้อง สองหลังแฝด มีบังสาด ๓ ด้าน เฉลียงด้านหนึ่งมุง จาก	๘	"	"			
หอนั่ง ๓ ห้อง เฉลียงรอบมีหลังเล็กต่อ หอนั่งหลังหนึ่งมุงกะเบื้องทั้งสอง หลัง	๑๒	๔๐	-			
เงิน						
ยุงเข้า ๕ ห้องมุงกะเบื้องหลังหนึ่ง	๓	๑๐	-			
เงิน						
เรือนฝากระดานมีบังสาดสามด้าน เฉลียงด้านหนึ่งมุงกะเบื้องหลังหนึ่งเงิน	๓	๖๐				
เรือนฝากระดานสามห้องมีเฉลียงด้าน หนึ่งมุงจากหลังหนึ่ง	๑	๔๐	"			
เงิน						
ครัวสามห้องฝาขัดแตะมุงจาก หลังหนึ่ง	๑	"	"			
เงิน						
โรง ๓ ห้องชื่อกว้าง ๓ วามุง สังกะสีหลังหนึ่ง	-	๖๐	"			
เงิน						
รวมทั้งสิ้นแปดเงิน				๒๕๖	๗๕	๔๘

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๗๐๖
 ที่มา หจข. ร.๕ น.๔๐.๓/๓๒

ที่ ๕๖๓๐/๕๑๓ วันที่ ๖ ตุลาคม ๑๑๘
 ราษฎรราคาที่บ้านแลสวนสิ่งของที่ลงทุนทำไว้ ค่าแรงรื้อขนเรือนไปปลูกใหม่ มีรายละเอียดแจ้ง
 ต่อไปนี้

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
ค่าที่บ้านที่สวนเนื้อที่ ๓๒๔๘ วา ๑ ศอก					
๓๑	๑๒,๙๙๒	๑๖			
วาละ ๔ บาท	๓,๒๐๐	-			
กำแพงบ้าน	๔๐๐	-			
สระน้ำ					
จ้างจีนทำสวนคนหนึ่งตั้งแต่เมษายน ร.ศ ,๑๑๒	๑,๕๖๐	-			
ถึงเดือนกันยายน ร.ศ,๑๑๘ หกปีกับ ๖ เดือนๆ ละ ๒๐ บาท	๖๔๐	-			
เรือนฝากระดาน ๓ ห้อง ๒ หลังแฝด มีบัง สาด ๓ ด้านเฉลียง ด้านหนึ่งมุงจาก					ขายเสียแล้ว
ห้อง ๓ ห้องเฉลียงรอบมีหลังเล็กต่อหอ	๑,๐๐๐	-			
นั่งหลังหนึ่งมุงกระเบื้องทั้ง ๒ หลัง	๒๕๐	-			
ยุงเข้า ๕ ห้องมุงกระเบื้องหลัง ๑	๓๐๐	-			
เรือนฝากระดานมีบังสาดสามด้านเฉลียง					
ด้าน ๑ มุงกระเบื้องหลัง ๑	๑๒๐	-			
เรือนฝากระดาน ๓ ห้องมีเฉลียงด้านหนึ่ง	๘๐	-			
มุงจากหลัง ๑	๖๐	-			
ครัว ๓ ห้องฝาขัดแตะมุงจากหลัง ๑					
โรง ๓ ห้องชือกวาง ๓ วามุงสังกะสีหลัง ๑					
รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน			๒๐๖๐๒	๑๖	
			๓๐๐		

วันที่ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าหมื่นเสมอใจราช ขอพระราชทานกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมดอมรพันธุ์ อธิบดีกรมพระคลังข้างที่ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้ข้าพระพุทธเจ้าประมาณการที่จะตั้งการรักษาความสะอาดขึ้นใหม่ในปีศก ๑๑๘ ตามระเบียบของสุขาภิบาลในบริเวณสวนดุสิต ตั้งแต่สะพานเทเวศร์ นฤมิตรไปข้างทิศประจิมถึงถนนปลายพุดธิบาท แต่ถนนปลายพุดธิบาทไปตามถนนคอเสื้อ ถึงถนนสี่วิ ตามถนนสี่วิถึงคลองสามเสน ตามลำคลองสามเสนจดลำน้ำเจ้าพระยา ข้างทิศเหนือแต่สะพานเทเวศร์ตามถนนสามเสนจนสุดถนนตกลองบางกระบือ แลถนนใหญ่เล็กในระหว่างเขตรสวนดุสิตทั่วตลอด มีจำนวนถนนต่างๆ ซึ่งจะต้องรักษา ทั้งตำบลที่จะตั้งเว็จ แล มีถึงสำหรับรับความโสโครกในที่นั้น ถึงสำหรับเททิ้งสิ่งของแลมูลฝอย มีกำหนดการที่จะจัดรักษา ประมาณเงินมีแจ้งต่อไปนี้

แบ่งตอนที่จัดการรักษา

การรักษาตอนที่ ๑ ถนนสามเสนแต่สะพานเทเวศร์
ถึงถนนช่างฮี
ถนนดวงตะวันนอก
ถนนใบพรนอก
ถนนช่างฮีนอก
รวม ๔ สายเป็นตอนหนึ่ง
[ควรเติมดวงตะวันใน ดวงตะวันนำเข้าด้วยได้]

การรักษาตอนที่ ๒ ตามถนนสามเสนแต่ถนนช่างฮี
จนสุดสถาน
ถนนดวงเดือนนอก
ถนนดาวข้าง
รวม ๓ สายเป็นตอนหนึ่ง

[ควรเติมดวงเดือนใน ดวงเดือนนำเข้าด้วยได้]

การรักษาตอนที่ ๓   ถนนคอเสื้อนอก
                                 ถนนส้มมีนอก
                                 ถนนทับทิมนอก
                                 ถนนเบญจมาศนอก
                                 ถนนฮกใต้
                                 ถนนลกนอก
                                 ถนนปลายพุดมีบาท
                                 ถนนลิ้วในถึงถนนข้างฮีน่า
                                 ถนนลิ้วใต้

รวม ๙ สายนอกถนนดวงตะวันถึงคลองผดุง
เป็นตอนหนึ่ง

การรักษาตอนที่ ๔   ถนนราชวัตร
                                 ถนนดวงดาวเหนือ
                                 ถนนดวงดาวนอก
                                 ถนนพุดตาลเหนือ
                                 ถนนพุดตาลนอก
                                 ถนนฮกเหนือ
                                 ถนนฮกนอก
                                 ถนนลกเหนือ
                                 ถนนลกนอก

รวม ๑๑ สายเป็นตอน ๑

การรักษาความสะอาด

เททั้งสิ่งโสโครกตามจำนวนที่จะต้องสร้างขึ้น

ส่วนของเวชนาที่ ๑	บันจู่ถึงสำหรับถ่าย	๑๒	ถึง	๓	หลัง
"	๒	"	๘	"	๔
"	๓	"	๖	"	๗
ถึงแหลมฝอย	ถึงไม้สักขนาดใหญ่			๑๔	ถึง

กำหนดตั้งเว็จในเขตรศขาภิบาลสวนดุสิต

ถนนสามเสนตอนที่ ๑ เวิจขนาดที่ ๓ ระหว่างสะพานเทเวศร์ ถึงถนนใบพร ตั้งหลัง
โรงแถวๆในที่ลับซีกตะวันตกของถนนนั้น แต่ถึงมูลฝอย ๑
ถึง ตั้งริมถนนส่วนหนึ่ง

[ยังไม่ต้องตั้ง]

ถนนสามเสนตอนที่ ๒ เวิจขนาดที่ ๓ ระหว่างถนนใบพรถึงสะพานยวน ตั้งแต่ที่ลับ
ซีกตะวันตกของถนนนั้น ถึงมูลฝอยตั้งริมถนน ๑ ถึง

[ยังไม่ต้องตั้ง]

ถนนสามเสนตอนที่ ๓ เวิจขนาดที่ ๑ ระหว่างสะพานยวน ถึงถนนดวงเดือน ตั้งในที่
ลับซีกตะวันตกของถนน ถึงมูลฝอยตั้งริมถนน ๑ ถึง

[ตั้ง]

ถนนสามเสนตอนที่ ๔ เวิจขนาดที่ ๑ ในระหว่างถนนดวงเดือนถึงสะพานกิมแข่งหลี
ตั้งในที่ลับซีกตะวันออกของถนนนั้น ถึงมูลฝอยตั้งริมถนน ๑ ถึง

[ตั้ง]

ถนนสามเสนตอนที่ ๕ เวิจขนาดที่ ๑ ในระหว่างถนนดวงเดือนถึงสะพานกิมแข่งหลี
ตั้งในที่ลับซีกตะวันตกของถนนนั้น ถึงมูลฝอยตั้งริมถนน ๑
ถึง

[ดูпенซ้ำ]

ถนนดวงเดือนตอนที่ ๖ เวิจขนาดที่ ๒ ในระหว่างถนนดวงเดือนตั้งในที่ลับของถนน
นั้น ถึงมูลฝอยตั้งริมถนน ๑ ถึง

[ตั้ง]

ถนนดาวช่างตอนที่ ๗ เวิจขนาดที่ ๑ ในระหว่างถนนดาวช่างตั้งในข้างหลังหมู่โรง
บ่อน ถึงมูลฝอยตั้งริมถนน ๑ ถึง

[ตั้ง]

ถนนปลายพฤฒิบาศที่ ๘ เวิจขนาดที่ ๒ ในระหว่างถนนปลายพฤฒิบาศ ตั้งในที่ลับของ
ถนนนั้น ถึงมูลฝอยตั้งริมถนน ๑ ถึง

[ยังไม่ต้องตั้ง]

สวนในสวนดุสิต ๙ - ๑๔ รวม ๖ หลังขนาดเวทีที่ ๒ ในระหว่างแยกตั้งในที่ลับอัน
 สมควร ๖ แห่ง ถังมูลฝอยแยกตั้งตามริมถนน ๖ ถัง
 [ตั้ง]

ประมาณจำนวนเงินที่จะก่อสร้าง แลค่าใช้จ่ายประจำเดือน มีจำนวนเงินแลรายการแจ้งต่อไปนี้

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
<u>ประมาณการก่อสร้าง</u>					
เวทีที่ ๑ ราคาหลังละ ๒๐๐ บาท ๓ หลัง เงิน	๖๐๐				
เวทีที่ ๒ ราคาหลังละ ๑๖๐ บาท ๔ หลัง เงิน	๖๔๐				
เวทีที่ ๓ ราคาหลังละ ๑๒๐ บาท ๗ หลัง เงิน	๘๔๐				
ถังมูลฝอยถังละ ๑๐๐ บาท ๑๔ ถัง	๑๔๐๐				
รวมเงิน			๓๔๘๐		

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
<u>ค่าแรงแลค่าใช้สอยประจำเดือน</u>					
ค่าบริษัทกวาดเทอูจระถังละ ๑ บาท ๑๖ อัฐ ๘๐ ถึง เงิน	๑๐๐				
จ้างกุสีเทถ่ายมูลฝอยที่ตั้ง ๑๔ ถึง คนหนึ่ง เดือนละ ๒๓ บาท ๔ คน เงิน	๙๒				
[ลดตามเว็จ]					
ค่าแรงคนขวาดถนนคน ๑ เดือนละ ๑๙ ตอน หนึ่ง ๔ คน เงิน ๗๖ บาท ๔ ตอน เงิน	๓๐๔				
[จัดเต็ม]					
ค่าแรงคนรดน้ำถนนกันฝุ่นตามรดูที่จะต้องรด แลเว้นบ้างคิดถัวกันวันละ ๔ คน คนหนึ่งเดือน ละ ๑๙ บาท ตอนหนึ่ง ๙๒ บาท ๔ ตอน	๓๖๘				
[จัดแต่ถนนที่รถเดินมาก]					
ค่าแรงคนสำหรับซ่อมถนนตอนหนึ่งแปดคนๆ หนึ่งเดือนละ ๒๓ บาท ตอนหนึ่ง ๑๘๕ บาท ๔ ตอน เงิน	๗๓๖				
[ควรจะลดได้เพราะไม่ชำระพร้อมกัน]					
ค่าแรงคนแต่งหญ้าริมถนน ๔ คนๆ หนึ่งเดือน ละ ๒๓ บาท ตอนหนึ่งเงิน ๙๒ บาท ๔ ตอน เงิน	๓๖๘				
[ถนนที่ไม่ได้ปูหญ้าควรตัดออก]					
ค่าแรงคนรักษาและแต่งต้นไม้ข้างถนนเดือน หนึ่งคนละ ๑๘ บาท ๔ คน เงิน	๗๒				
[จำเปนแต่แรก]					

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
<u>เงินเดือนพนักงานตรวจการ</u>					
พนักงานชั้นที่ ๑ คนหนึ่ง					
เดือนละ ๖๐ บาท ๔ คน เงิน ๒๔๐					
พนักงานชั้นที่ ๒ คนหนึ่ง					
เดือนละ ๔๐ บาท ๔ คน เงิน ๑๖๐					
พนักงานชั้นที่ ๓ คนหนึ่ง					
เดือนละ ๒๐ บาท ๘ คน เงิน ๑๖๐					
ค่าใช้สอยประจำเดือน					
ค่าสิ่งของสำหรับซ่อมถนนต่าง ๆ เงิน ๒๔๐๐					
รวม ๑ เดือน		เงิน	๕๐๐๐		
รวม ๑๒ เดือน		เงิน	๖๐๐๐๐		

(ถนนที่ยังไม่ต้องทำอะไรก็มีควรลดลงอีกให้น้อยคน)

แผนการจัดการใช้ไฟฟ้า

ประมาณการที่จะปักเสาริมถนนต่างๆ ในบริเวณสวนดุสิต

๑ ถนนสามเสนแต่สะพานเทเวศร์ถึงคลองบางกระบือ ยาว ๖๕ เส้น ไซ้โคม	๑๐๐ ดวง
๒ ถนนดวงตะวันนอกยาว ๑๘ เส้น	๑๗ ดวง
๓ ถนนดวงตะวันในถึงถนนเบญจมาศ ยาว ๑๗ เส้น ๘ วา	๑๖ ดวง
๔ ถนนดวงเดือนนอกยาว ๑๒ เส้น ๑ วา	๑๘ ดวง
๕ ถนนดาวช่างยาว ๕ เส้น ๑๔ วา	๗ ดวง
๖ ถนนช่างอื่นนอกยาว ๑๒ เส้น ๔ วา	๑๙ ดวง
๗ ถนนไปพรนอกยาว ๑๒ เส้น ๔ วา	๑๙ ดวง
๘ ถนนเบญจมาศยาว ๑๓ เส้น	๒๐ ดวง
๙ ถนนคอเสื้อตั้งแต่ถนนสามเสนถึงถนนปลายพฤฒิบาศ ยาว ๓๓ เส้น ๑๗ วา	๕๐ ดวง
๑๐ สำหรับบังเวียนที่แยกต่างๆ	๓๕ ดวง
๑๑ ถนนปลายพฤฒิบาศ ยาว ๗ เส้น ๑๐ วา	๑๐ ดวง

รวม ๓๔๐ เสา ๓๔๐ ดวงๆ หนึ่ง ๒๐ แรงเทียน

ประมาณจำนวนเงินค่าแรงไฟฟ้าแลค่าสิ่งของใช้
ประจำเดือน แลค่าเสา ค่าแรงที่ทำการ
มีจำนวนเงินแลรายการแจ้งต่อไปนี้

รายการ	จำนวนเงิน		จำนวนเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
<u>การประจำเดือน</u>					
คอม ๒๐ แรงเทียน เดือนหนึ่งดวงละ ๓ บาท คอม ๓๔๐ ดวง เงิน	๑๐๒๐				
ลูกคอมสำหรับเปลี่ยน ๓ เดือนครั้งหนึ่งคิดเฉลี่ยเป็นรายเดือนๆ ละ ๑๑๔ คอม คอมหนึ่งราคา ๔๘ อัฐ	๘๕๓๒				
รวม ๑ เดือน เงิน			๑๑๐๕		
รวม ๑๒ เดือน เงิน			๑๑๒๖๖		
<u>การจร</u>					
เสาดันละ ๒๕ บาท ๓๔๐ ดัน	๘๘๐๐				
กึ่งคอมกึ่งละ ๑๒ บาท ๓๔๐ กึ่ง	๔๐๘๐				
ค่าแรงปักเสาดันละ ๓ บาท ๓๔๐ ดัน	๑๐๒๐				
รวมเงิน			๑๔๙๐๐		
รวมทั้งสิ้นค่าไฟฟ้า เงิน			๒๕๑๖๖		

ยอดจำนวนเงินงบประมาณการใช้จ่าย รักษาความ
 สอาดแลจัดใช้ไฟฟ้าตามถนนต่างๆ ในบริเวณ
 สวนดุสิต ประจำปี ๑๑๙

รายการ	จำนวนเงิน		จำนวนเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
<u>แผนกกองสุขาภิบาล</u>					
การสร้างเว็จแลถังมูลฝอย	๓๔๘๐				
ค่าแรงแลค่าใช้สอยประจำเดือน	๖๐๐๐๐				
<u>แผนกจัดการไฟฟ้า</u>					
ค่าแรงไฟแลค่าลูกโคม	๑๓๒๖๖				
ค่าสิ่งของเป็นการจร	๑๔๙๐๐				
รวมทั้งสิ้น ๑ ปี เงิน			๙๑๖๔๖		

ประมาณจำนวนเงินค่าแรงไฟฟ้าและค่าสิ่งของใช้
ประจำเดือน แลค่าเสาค่าแรงช่างทำการ
มีจำนวนเงินแลรายการแจ้งต่อไปนี้

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
<u>การประจำเดือน</u>					
โคม ๒๐ แรงเทียน เดือนหนึ่งดวงละ ๓ บาท					
โคม ๓๔๐ ดวง	๑๐๒๐				
ลูกโคมสำหรับเปลี่ยน ๓ เดือนครั้งหนึ่งคิด เฉลี่ยเป็นรายเดือนๆ ละ ๑๑๔ โคม โคม หนึ่งราคา ๔๘ อัฐ	๘๕๓๒				
รวม ๑ เดือน เงิน			๑๑๐๕		
รวม ๑๒ เดือน เงิน			๑๑๒๖๖		
<u>การจร</u>					
เสาดันละ ๒๕ บาท ๓๔๐ ต้น	๘๘๐๐				
กิ่งโคมกิ่งละ ๑๒ บาท ๓๔๐ กิ่ง	๔๐๘๐				
ค่าแรงขีดเสาดันละ ๓ บาท ๓๔๐ ต้น	๑๐๒๐				
รวมเงิน			๑๔๙๐๐		
รวมทั้งสิ้นค่าไฟฟ้า เงิน			๒๘๑๖๖		

ยอดจำนวนเงินรายประมาณการใช้จ่ายรักษาความสะอาดแลจัดใช้ไฟฟ้าตามถนนต่างๆ
 ในบริเวณสวนดุสิตประจำศก ๑๑๙

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
<u>แผนกกองสุขาภิบาล</u>					
การสร้างเว็จแลถังมูลฝอย	เงิน	๓๔๘๐			
ค่าแรงแลค่าใช้จ่ายรายประจำเดือน		๖๐๐๐๐			
<u>แผนกจัดการไฟฟ้า</u>					
ค่าแรงไฟแลค่าลูกโคม		๑๓๒๖๖			
ค่าสิ่งของเปนการจร		๑๔๙๐๐			
รวมทั้งสิ้น ๑ ปี เงิน				๙๑๖๔๖	

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๘๐๗
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ตรวจการสวนดุสิต

วันที่ ๗ พฤศจิกายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

โดยพรบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าคิดประมาณกองศุขามิบาล
รักษาความสะอาดแลใช้ไฟฟ้า ในบริเวณสวนดุสิต ซึ่งจะได้ขึ้นงบประมาณในจำนวนปี ศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้าได้ร่างวิธีจัดการรักษาแลประมาณการที่จะสร้าง ทั้งจำนวนเงินที่จะใช้
สรอย ทูลเกล้าฯ ถวายพร้อมด้วยหนังสือฉบับนี้ เพื่อการสิ่งใดที่ควรจะเพิ่มฤกลงได้บ้าง

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า เสมอใจราช

พระที่นั่งไอลยสวรรย์เทพยาศน์

วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๑๑๘

ถึงเจ้าหมื่นเสมอใจ การบันตอนรักษาถนนตามที่บันมานั้น ได้เติมถนนดวงเดือน ถนนดวงวันลงด้วย เพราะเหตุว่าใช้เงินคลังแล้ว แลถ้าจะเรียกชื่อถนนเป็นตอนๆ ไปตามวิธีซึ่งเราใช้กันในสวนดุสิต จะเป็นที่ยื่นคนอื่นเข้าใจยาก ถ้าหากว่าเรียกเป็นสายๆ จะเอาเงินศุขาภิบาลรักษาถนนได้ตลอด คงต้องใช้เงินกระทรวงวังแต่ในวงกำแพงแล้วเหลือ เหมือนเช่นพระบรมมหาราชวังเดี๋ยวนี จึงได้จัดชื่อแลเรียบลองดูใหม่ ดังเช่นจะว่าต่อไปนี้

การรักษาตอนที่ ๑

ถนนสามเสนตั้งแต่ตพานทเวศร ถึงถนนช่างฮี	๑	ยาว	เส้น
ถนนดวงวัน	๑	"	"
ถนนใบพอน	๑	"	"
ถนนช่างฮี	๑	"	"

รวม ๔ สาย เป็นถนน

ยาว เส้น วา

(อธิบายว่าถนนดวงวันทั้งนอก ใน หน้า ถนนใบพอนทั้งนอก ใน จดคลองเม่งแสง ถนนช่างฮีทั้งหน้า ใน นอก)

การรักษาตอนที่ ๒

ตามถนนสามเสนตั้งแต่ถนนช่างฮีจนถึงคลองบางกระบือยาว	เส้น	วา	๑	สาย
ถนนดวงเดือน	๑	"	"	
ถนนดาวช่าง	๑	"	"	
รวม ๓ สายเป็นตอนหนึ่ง	ยาว	เส้น	วา	

(อธิบายถนนดวงเดือนนั้นรวมทั้งในนอก หน้า แต่เห็นว่าตอนที่ ๒ นี้ย่อยอยู่สักหน่อยหนึ่ง ถ้าจะยกถนนช่างฮีมาเติมให้ก็ได้ ตามแต่จะกะ)

การรักษาตอนที่ ๓

ถนนคอเสื้อ	๑	ยาว	เส้น	วา
ถนนดวงดาวตอนใต้	๑	"	"	"
ถนนซ่มมือตอนใต้	๑	"	"	"
ถนนทับทิมตอนใต้	๑	"	"	"
ถนนเบญจมาศนอก	๑	"	"	"
ถนนฮกตอนใต้	๑	"	"	"
ถนนลกตอนใต้	๑	"	"	"
ถนนปลายพฤษภาศ	๑	"	"	"
ถนนชิว ถึงถนนดวงตะวัน	๑	"	"	"
รวม ๙ สาย		ยาว	เส้น	วา

(อธิบาย)

(ถนนดวงดาวเข้าไปจดข้างฮี้ ซ่มมือ, ทับทิมเข้าไปจดกำแพง เบญจมาศจดถนนดวงตะวัน ถนนฮก ถนนลก ถนนชิว จดข้างฮี้ ถ้าจะปล่อยให้ไปจดถนนข้างฮี้ เช่นนี้ว่าตอนที่ ๓ งานจะมากเหลือเกินไป จะผ่อนให้ไปจดแต่เพียงดวงตะวันก็ได้)

การรักษาตอนที่ ๔

ถนนราชวัตร	๑	ยาว	เส้น	วา
ถนนดวงเดือนตอนเหนือ	๑	"	"	"
ถนนซ่มมือหนู	๑	"	"	"
ถนนพุดตาลตอนเหนือ	๑	"	"	"
ถนนฮกตอนเหนือ	๑	"	"	"
ถนนลกตอนเหนือ	๑	"	"	"
ถนนชิวตอนเหนือ ๑		ฯจนจดถนนดวงตะวัน		
รวม ๗ สาย		ยาว	เส้น	วา

อธิบาย

(ถนนดวงดาวไปจดข้างฮี้ฯจดดวงตะวัน

ถนนซ่มมือ ถนนพุดตาล จดข้างฮี้

ถนนฮก ถนนลก ถนนชิว จดข้างฮี้ฯจดดวงตะวัน

ที่กะนี้เปนแต่ประมาณว่าตามรูปเดิมที่จัดมา ถ้าได้กะระยะเส้นวาลงพอจะเฉลี่ยให้เท่าๆ กันได้)

การตั้งเว็จถนนสามเสน ตั้งแต่ตพานเทเวศร์ถึงตพานญวน เปนระยะที่คิดจะทำตึก คนคงจะยังไม่ได้อยู่ในปีนั้น จะยังไม่ต้องตั้งเว็จ ให้เปนไปตามเดิมก่อนได้ ถนนปลายพฤษภาศยังไม่มีคนก็เห็นว่าจะจัดไว้ได้เหมือนกัน ควรตั้งแต่ในถนนสามเสนตั้งแต่ตพานญวนถึงตพานกิม

แข่งหลี่ ตามที่กะมาตั้งแต่ตพานกิมแข่งหลี่ถึงถนนตวงเดือนมีเว็จที่ ๑ ถึง ๒ เว็จ ไม่เข้าใจเห็น
เป็นซ้ำในสวนดุสิตตั้ง ๖ แห่ง แต่จดเลขก็อกแก๊ก ข้างหน้าไม่เข้าใจ

การรตหน้าถนนเห็นว่าที่จำเอนจะต้องรตน้อยนัก เพราะถนนยังไม่สู้มีรถเดิน ฤาเอนถนน
ทำใหม่ที่ อีรูยังไม่แตก ขอให้จัดแต่่น้อย

การช่อมถนนๆ ใหม่ๆ จะไม่สู้ต้องช่อมมากนัก และไม่ซำรุดพร้อมกันไปหมด กลัว
จะเป็นจ่ายคนไปเฝ้าถนน ถ้าคิดรวมเอนกากลางเสียได้ ให้ทำงานช่อมอยู่เสมอตลอดปีจะถูก
กว่า ที่ป็นเอนตอณะ ๘ คนเช่นนี้ คงมีเวลาว่างงานทุกๆ ตอนป่วยการเงิน

การแต่งหญำบางถนนก็มีหญำ บางถนนก็ไม่มี ขอให้คิดเอนสแควว่า ว่าถนน ๑ มีที่
หญำเท่าไรสแควว่า คน ๑ ดัดได้วันละกี่สแควว่า รุ่งขึ้นก็ให้ซัดหญำไปจนสิ้นวัน ก็วันจะ
หมดถนน ถ้าไม่ทันหญำที่ดัดแล้วงอกยาวเกินขนาดแล้วก็เอนใช้ได้ การที่เกณฑประจำเฉพาะ
คนเปลืองเงิน เพราะมีเวลาไม่มีงานทำ

พนักงานที่จัดที่ ๑ ที่ ๒ อย่างละ ๔ คนควรจะมี ที่ ๓ นั้น ถ้าจะลดเสีย ๔ คนได้ก็ดี แต่
โดยจะลดไม่ได้ต้องใช้เต็ม ก็ยังพอที่จะอนุญาต ขอให้คิดว่าถนนที่ทำแล้วเสร็จเช่นนี้ หมั้นเดิน
ดูแล หมั้นช่อมเสมอไม่จำเอนจะต้องใช้คนมาก ถ้าจะมีพนักงานที่ ๒ ประจำแขวง ๔ คน
พนักงานที่ ๑ มีแค่คนเดียว ฤา ๒ คน เดินตรวจทุกแขวง รอบๆ วันละหน ก็จะไม่เอนการ
เหลือมากกว่าแรงอันใด ขอให้คิดย่นลงอีกให้มากกว่า ที่ต้องใช้เงินถึงเดือนละ ๖๐๐๐๐ บาทมาก
เหลือเกินแก่

ไฟฟ้าควรจะมีแต่เพียงตพานทเวศรไปตพานกิมแข่งหลี่ ถนนตวงตวันไนไปถึงถนนเบญ
มาศ ถนนตวงเดือนนอก ถนนดาวช่าง ส่วนถนนคอเสื้อแลปลายพฤตนิบาท ถ้ามีก็ได้ แต่จะต้อง
รอตู้สก่อนพอให้มีเค้าคนเดิน เพราะเหตุที่ถนนหน้าวัดโสรมนัสไม่มีไฟฟ้า รอไว้ตั้งแต่
ครึ่งปีก็ได้ นอกนั้นให้จดไว้ก่อน ได้ส่งบายูซี คินมาให้แก้ไขใหม่ ข้อสำคัญนั้นต้องคิดการประจำ
ส่วนรักษาถนนลงให้ได้ให้มาก อาไศรยใช้คนอย่าให้มีเวลาหยุดงาน ถ้าทำได้ถูกกว่าในเมือง
รักษาการดีกว่า จึงควรรับเอามาจัด ถ้าแพงอยู่ปล่อยให้กรมศุขาภิบาลเขาจัดไปตามเดิมดีกว่า
ส่วนการจรที่ทำคราวเดียวเช่นเว็จแลเสาโคม ค่อยขึ้นไปทุกปีๆ แบ่งงตที่ไม่สำคัญไว้เสีย ถ้า
ขึ้นทีละน้อยๆ เช่นนั้น ก็เอนเอนไม่มาก

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพาอาสน์
เกาะบางปะอิน

วันที่ ๙ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

การปันตอนรักษาถนนตามที่ปันมานั้นได้เต็มถนนดวงเดือน ถนนดวงตะวันลงด้วย
เพราะเหตุว่าใช้เงินคลังแล้วแลถ้าจะเรียกชื่อถนนเป็นตอนๆ ไปตามวิธีซึ่งเราใช้กันในสวนดุสิต
จะเป็นที่คนอื่นเข้าใจยาก ถ้าหากว่าเรียกเป็นสายๆ จะเอาเงินศุขาภิบาลรักษาถนนได้ตลอดคง
ต้องใช้เงินกระทรวงวัง แต่ในวงกำแพงแล้วเหล็กเหมือนเช่นพระบรมมหาราชวังเดี๋ยวนี้ จึงได้
จัดชื่อและระเบียบลงดูใหม่ดังเช่นจะว่าต่อไปนี้

การรักษาตอนที่ ๑	ถนนสามเสน	ตั้งแต่สะพานเทพเวร			
	ถึงถนนช่างฮี้	๑	ยาว	เส้น	วา
	ถนนดวงตะวัน	๑	..	..	..
	ถนนไพบอน	๑	..	..	..
	ถนนช่างฮี้	๑	..	..	..
	รวม ๔ สายเป็น	ถนน	ยาว	เส้น	วา

(อธิบายว่า)

ถนนดวงตะวันทั้งนอกในหน้า ถนนไพบอนทั้งนอกใน จดคลองเม็งแสง ถนนช่างฮี้ทั้งหน้า
ในนอก

การรักษาตอนที่ ๒			ยาว	เส้น	วา
	ตามถนนสามเสน	ตั้งแต่ช่างฮี้			
	ถึงคลองบางกระบือ	๑	..	..	..
	ถนนดวงเดือน	๑	..	..	..
	ถนนดาวช่าง	๑	..	..	..
	รวม ๓ สายเป็นตอนหนึ่ง		ยาว	เส้น	วา

(อธิบาย)

ถนนดวงเดือนนั้นรวมทั้งใน นอก หน้า แต่เห็นว่าตอนที่ ๒ นั้นน้อยอยู่สักหน่อยหนึ่ง ถ้าจะ
ยกถนนช่างฮี้มาเติมให้ได้ตามแต่จะกะ

การรักษาตอนที่ ๓	ถนนคอเสื้อ	๑	ยาว	เส้น	วา
	ถนนดวงดาวตอนใต้	๑	”	”	”
	ถนนช่อมมือตอนใต้	๑	”	”	”
	ถนนทับทิมตอนใต้	๑	”	”	”
	ถนนเบญจมาศนอก	๑	”	”	”
	ถนนฮกตอนใต้	๑	”	”	”
	ถนนลกตอนใต้	๑	”	”	”
	ถนนปลายพฤษภาศ	๑	”	”	”
	ถนนชิวถึงถนนดวงตะวัน	๑	”	”	”
	รวม ๙ สาย		ยาว	เส้น	วา

(อธิบาย)

ถนนดวงดาวเข้าไปจดข้างฮี สัมมือ ทับทิม เข้าไปจดกำแพง เบญจมาศจดถนนดวงตะวัน ถนนฮก ถนนลก ถนนชิว จดข้างฮี ถ้าจะปล่อยให้ไปจดถนนข้างฮีเช่นที่ว่าตอนที่ ๓ งานจะมากเหลือเกิน จะผ่อนให้ไปจดแต่เพียงดวงตะวันก็ได้

การรักษาตอนที่ ๔	ถนนราชวัด	๑	ยาว	เส้น	วา
	ถนนดวงเดือนตอนเหนือ	๑	”	”	”
	ถนนช่อมมือ	๑	”	”	”
	ถนนพุดตาลตอนเหนือ	๑	”	”	”
	ถนนฮกตอนเหนือ	๑	”	”	”
	ถนนลก	๑	”	”	”
	ถนนชิวตอนเหนือ ๑ ฤๅ				
	จนจดถนนดวงตะวัน	๑	”	”	”
	รวม ๗ สาย		ยาว	เส้น	วา

(อธิบาย)

ถนนดวงดาวไปจดข้างฮีฤๅจดดวงตะวัน ถนนช่อมมือ ถนนพุดตาลจดข้างฮี ถนนฮก ถนนลก ถนนชิวจดข้างฮี ฤๅดวงตะวัน ที่กะนี้เป็นแต่ประมาณวางรูปตามรูปเดิมที่จัดมา ถ้าได้กะระเส้นวาลงพอเฉลี่ยให้เท่าๆ กันได้

การตั้งเว็จถนนสามเสน ตั้งแต่ตพานทเวศร์ถึงตพานญวนเป็นระยะที่คิดจะทำตึก คนคงจะยังไม่ได้อยู่ในปีนำ จะยังไม่ต้องตั้งเว็จ ให้เป็นไปตามเดิมก่อนได้ ถนนปลายพฤษภาศยังไม่มีคน ก็เห็นว่าจะจดไว้ได้เหมือนกัน ควรตั้งในถนนสามเสน ตั้งแต่ตพานญวน ถึงตพานกิมแข่งหลี ตามที่จะมาตั้งแต่ตพานกิมแข่งหลี ถึงถนนดวงเดือนมีเว็จที่ ๑ ถึง ๒ เว็จ ไม่เข้าใจเห็นเป็นซ้ำในสวนดุสิตตั้ง ๖ แห่ง แต่จดเลขก็อกแกกข้างนำไม่เข้าใจ

การรุดน้ำถนนเห็นว่าที่จำเป็นจะต้องรุดน้อยนัก เพราะถนนยังไม่สู้มีรถเดิน ฤาเป็นถนน
ทำใหม่ที่อิฐยังไม่แตก ขอให้จัดแต่น้อย

การซ่อมถนนใหม่ ๆ จะไม่สู้ต้องซ่อมมากนัก และไม่ชำรุดพร้อมกันไปหมด กลัวจะเป็น
จ่ายคนไปเฝ้าถนน ถ้าคิดรวมเป็นกองกลางเสียได้ ให้ทำงานซ่อมแซมอยู่เสมอตลอดปีจะถูกกว่า
ที่ป็นเป็นตอนละ ๘ คนเช่นนี้ คงมีเวลาร่างงานทุก ๆ ตอนป่วยการเงิน

การแต่งหญ้าบางถนนก็มีปูหญ้าบางถนนก็ไม่มี ขอให้คิดเป็นสแคววว่า ว่าถนนหนึ่ง มีที่ปู
หญ้าเท่าไรสแควว คนหนึ่งตัดได้วันละกี่สแควว รุ่งขึ้นก็ให้ขับตัดหญ้าไปจนสิ้นวัน ก็วันจะ
หมดถนน ถ้าไม่ทันหญ้าที่ตัดแล้ว งอกยาวเกินขนาดแล้วก็ป็นใช้ได้การที่เกณฑ์ประจำจะเพาะ
ถนนเปลืองเงิน เพราะมีเวลาไม่มีงานทำ

พนักงานที่จัดที่ ๑ ที่ ๒ อย่างละ ๔ คนควรจะมีที่ ๓ นั้นถ้าจะลดเสีย ๔ คนได้ก็ดี แต่
โดยจะลดไม่ได้ต้องใช้เต็มก็ยังมีพอที่จะอนุญาต ขอให้คิดว่าถนนที่ทำแล้วเสร็จเช่นนี้ หมั่นเดิน
ดูแลหมั่นซ่อมเสมอ ไม่จำเป็นจะต้องใช้คนมาก ถ้าจะให้ให้มีพนักงานที่ ๒ ประจำแขวง ๔ คน
พนักงานที่ ๑ มีแต่คนเดียวฤา ๒ คนเดินตรวจทุกแขวง รอบ ๆ วันละหน ก็จะไม่เป็นการเหลือบ่า
กว่าแรงอันใด ขอให้คิดย่นลงอีกให้มาก ๆ ที่จะต้องใช้เงินถึงเดือนละ ๖๐๐๐๐ บาท มากเหลือเกิน
นัก

ไฟฟ้าควรจะมีแต่เพียงสะพานเทเวศร์ไปสะพานกิมแข่งหลี่ ถนนดวงตะวันไนไปถึงถนน
เบญจมาศ ถนนดวงเดือนนอก ถนนดาวช่าง ส่วนถนนคอเสื้อแลปลายพฤษภาค ถ้ามีก็ได้แต่
จะต้องรอดูสักหน่อยก่อน พอให้มีเค้าคนเดิน เพราะเหตุที่ถนนนำวัดโสมนัสไม่มีไฟฟ้า รอไว้
ตั้งแต่ครั้งปีก็ได้ นอกนั้นให้งดไว้ก่อน ได้ส่งบาญชีคืนมาให้แก้ไขใหม่ ข้อสำคัญนั้นต้องคิดการ
ประจำส่วนรักษาถนนให้ได้ให้มาก อาไศรยใช้คนอย่าให้มีเวลาหยุดงาน ถ้าทำได้ถูกกว่าในเมือง
รักษาการดีกว่า จึงควรรับเอามาจัด ถ้าแพงอยู่ปล่อยให้กรมศุขาภิบาลเขาจัดไปตามเดิมดีกว่า
ส่วนการจรที่ทำคราวเดียวเช่นเว็จ แลเสาโคม ค่อยขึ้นไปทุกปี ๆ แบ่งงตที่ไม่สู้สำคัญไว้เสีย .....

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๐๘๑๓
ที่มา หจช. ร.๕ น.๑๘.๑๗/๒๘

ที่ ๕๕๔๒/๗๒๗๐ รัับวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๑๑๘
ที่ ๑๓๗/๒๕๒๑

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวรชั้นนอก

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ
เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ สิงหาคม ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น
มหิศรราชหฤทัย ได้ทรงจัดซื้อที่ดินในบริเวณวังสวนดุสิตรวม ๓ เดือน ๔๓ ไร่ มีรายชื่อแล
เนื้อที่กว้างยาวจำนวนเงินรายเลียดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อที่ต่อไปได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๘๑๕

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑๕/๘/๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยได้ส่งบาญชีผู้ซึ่งจะเลี้ยงหมี่ และขนมจีนในวันไปเที่ยวสระบัวออกมาให้รู้ไว้ ขอให้
คอยรับแลชี้ที่ที่เขาจอด

อนึ่งพระประเสริฐวานิช (เขี้ยว) มารับทำสวนอิกรายหนึ่งนี้ก็ไม่ออกว่าจะให้ที่ไหนดี จะ
ให้ที่แถบถนนดวงตะวันแลถนนราชดำเนินก็เกี้ยวข้องมีสวนฝรั่งอยู่ด้วย กลัวแกจะอึดอัด แต่ได้อยู่
อย่างหนึ่งที่จะได้ใช้ให้แกถมดินได้ จะให้สวนกระจิงที่มอบให้พระยารัตนสมบัติทำแล้วจะโตเกิน
กำลังแก เพราะเป็นการเชือดเนื้อ ไม่เหมือนพระยารัตนสมบัติทำด้วยทุนของเราฤจะให้แก
ถนนวนเดือนต่อ พระยาประจักษ์ขึ้นมาให้พบพูดจาฟังกำลังดูสักที่ สำคัญอยู่ที่ทุเรียน ถ้าไม่
สันต์รักษาทุเรียนแล้ว ก็น่ากลัว ถ้าแกสันต์ทุเรียนอย่างไรๆ ก็ต้องให้ทำสวนกระจิง เอาพระ
ยารัตนสมบัติย้ายไปทำสวนไม้เรือนให้แข่งกับพระยาพรหมบริรักษ์ เพราะแกไม่เคยทุเรียน
เหมือนกัน

สยามินทร์

A Bangkok Boulevard

A commencement has now been made in constructing what is to be a splendid boulevard leading to Dusit Park. It is to be 60 yards wide, with two parallel belts of trees running along it, the carriage road in the centre, and wide paths for ordinary traffic at either side. The work has been commenced from Patoo Yawt in the city wall, near Wat Promasurin, and it runs straight for Dusit Park. The boulevard is to be called Rajadam-noen, or King's Walk.

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๘๒๓ก
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๘

Bangkok, 23 Nov. 1899.

To His Royal Highness

Chow Fa Krom Khun Narisaranu Wattiwongse

Minister of Public Works

Royal Highness,

I have the honor to submit to Your Royal Highness a list showing the salaries for 5 Assistants of different grades to be engaged for the construction of the new Royal Palace in Dusit Park. I beg to remark that 2 rates of salary mean the limits within I must keep in accepting offers. It may be that I can secure the necessary men for lower salaries, though I have reasons to doubt it as my inquiries 2 years ago, when an Assistant was wanted, resulted in offers demanding not less than 10,000 Mark a year, and an increase of pay every year. With regard to travelling expenses, medical treatment in case of illness etc. the regulations in force at the R.R.D. might be applied. As it would be rather difficult for me to work in the beginning with men all fresh from Europe and without experience of the ways and of the language of the place, I beg to suggest that Mr. Salvatore of the P.W.D. – now on leave in Europe – should join my staff in exchange of one of the new comers and if Mr. da Silva could also work in my office as draughtsman, only 2 draughtsmen need be engaged. There will be some difficulty in housing the men to be engaged, owing to present scarcity of dwelling houses in Bangkok. I think it advisable to consider the matter now and perhaps the best thing would be to build a Bangalo in the vicinity of Dusit Park to lodge them all there and for which they have to pay a moderate rent.

Regarding myself I beg to remark that if I am not to be relieved on the list of the staff of the P.W.D. a new agreement would have to be drawn up for the period the work at the new Palace will presumably last. Having had no increase of salary since I have joined the Department, though to all other officials in all other Departments it was granted, I most respectfully beg Your Royal Highness to support my request of an increase of pay whatever may be my future destination.

When I entered the Department my salary was fixed at 1200 tics. a month, this being considered to be the equivalent of £100 at the fixed rate of Tic. 12 pr. £. Since

then the value of silver has so much decreased that £ is now about Tic. 17, thus reducing the actual value of my salary to about 800£ a year while in the meantime the prices of all necessaries of life have risen to the double and treble. The mental strain, worry and responsibility in my future new position will be so great, that I could not well undertake this huge work without some material compensation. I therefore think it would be fair –considering the long time I have served without an increase – to raise now my salary to £1200 a year at the present rate of exchange.

I most respectfully beg Your Royal Highness to be allowed to make some more remarks regarding my future position with the object that Your Royal Highness will kindly lay them before His Majesty for gracious consideration:-

I have been told by His Majesty that Phra Nai Samidjai will be the Director General of the Work. It is my sincerest wish to work in harmony with this gentlemen, but to avoid frictions, which might lead to unpleasant results, detrimental to the progress of the work, I think the sphere of action for both of us should be well defined beforehand. I mean to say that in all matters purely architectural (artistic) or technical I should have an absolute free hand, when once the plans are approved and accepted by His Majesty. If I or my Assistant deem necessary to condemn work badly executed or reject materials not being of the quality required, no orders to the contrary should be given by the Director General, nor should he interfere with my staff by giving orders to any of them without my knowledge, specially if in opposition to my own orders. I should furthermore have the right to dismiss an assistant if inefficient or constantly disregarding my orders or in any other way causing trouble to an extent as to seriously prejudice the work.

The remarks I thought necessary to make if I am to be held responsible for the work.

Without responsibility on my part, things might of course be arranged otherwise.

I have the honour to remain

Your Royal Highness

Most obedient servant

(Sd.) C. Sandrecski .

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๘๒๓๗

ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล้องที่ ๑ แฟ้มที่ ๙

Proposed list of Salaries to be paid to the Staff of the Architects – Office for the Construction of The New Royal Palace of Dusit Park.

		Monthly		Yearly	
		Mark	Ticals	Mark	Ticals
A	1. Assistant – Chief Architect	833.3 - 1000	706 - 847	10000 -12000	8482 -10164
B	2. Clerk of works (Superintending Arch)	666.6 - 833	565 - 706	8000 -10000	6780 - 8482
C	3. Designers (young Architect)	500 - 666.6	424 - 565	6000 - 8000	5085 - 6780

Travelling Expences.

Class A & B   Tic 1200
: C   ,, 900

Bangkok 22 Nov. 1899

(Sd) C.Sandrecski

กรุงเทพฯ วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

ขอประทานกราบทูลพรเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพพรพุทธเจ้าขอประทานนำบัญชีเงินเดือนผู้ช่วย ๕ นาย ตามชั้นสูงชั้นต่ำ ซึ่งจะได้หาจ้างมาเพื่อการก่อสร้างพรที่นั้งใหม่ในสวนดุสิต ขึ้นเสนอต่อได้ฝ่าพระบาท เงินเดือนที่มีกำหนด ๒ อย่างนั้นแปลว่าเขตรที่สูงที่สุดแลต่ำที่สุด ซึ่งข้าพพรพุทธเจ้าจำจะต้องว่าจ้างคนไม่ให้เกินขึ้นไปฤด่ำลงมากว่านั้น ถึงแม้ว่าบางที่จะหาจ้างคนได้ย่อมเยากว่ากำหนดเงินเดือนที่ได้กะไว้นั้นก็ดี ข้าพพรพุทธเจ้ายังมีสาเหตุที่จะสงสัยอยู่ ด้วยเมื่อสองปีมาแล้วต้องการผู้ช่วยคนหนึ่ง ข้าพพรพุทธเจ้าได้ได้สวนดู ก็มีแต่ผู้ขอเงินเดือนไม่ต่ำกว่าปีละ ๑๐๐๐๐ มาร์ก แล้วจึงจะขอเงินเดือนขึ้นอีกทุก ๆ ปีด้วย แต่เรื่องค่าเดินทางค่าแพทย์พยาบาลในเวลาป่วยไข้ ฯลฯ นั้น จะเอาข้อบังคับแลอัตราซึ่งใช้อยู่ในกรมรถไฟทุกวันนี้มาใช้โดยไม่ต้องแก้ไขอย่างไรก็เห็นจะได้ โดยเหตุที่จะเป็นการยากแก่ข้าพพรพุทธเจ้ามากในชั้นต้นที่จะทำการแก่คนซึ่งเข้ามาใหม่จากยุโรปแลยังไม่คุ้นเคยภูมิประเทศแลภาษาของกรุงนี้เลย ข้าพพรพุทธเจ้าขอประทานแนะนำให้ยกมิสเดอซาลวาดอร์ในกระทรวงโยธาธิการ ซึ่งบัดนี้ลาอยู่ราชการไปยุโรปมาไว้ในกอง(สดาพ) ข้าพพรพุทธเจ้าเปลี่ยนกันกับผู้ที่เข้ามาใหม่ นายหนึ่ง แลถ้ามิสเดอตาซิลวาจะเข้าทำการในออฟฟิศของข้าพพรพุทธเจ้าเป็นช่างเขียนแปลนได้ด้วยอีกนายหนึ่งแล้ว ก็จะต้องจ้างช่างทำแปลนใหม่แต่อีกเพียง ๒ นายเท่านั้น การที่จะหาบ้านให้คนเหล่านี้เอาไศรยจะเป็นการยากลำบากอยู่บ้าง โดยเหตุที่บ้านเรือนในกรุงเทพฯ ในเวลานี้มีน้อยนัก ข้าพพรพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯว่าการนี้ควรจะวินิจฉัยเสียตั้งแต่บัดนี้ไป แลทางที่ดินนั้นก็ทำเรือน (บังกาโล) ขึ้นใหม่ในที่ใกล้สวนดุสิตให้คนเหล่านี้รวมอยู่แห่งเดียวกันแลให้เสียค่าเช่าบ้างพอสมควร

ส่วนตัวข้าพพรพุทธเจ้าฯ ขอประทานกล่าวว่า ถ้าข้าพพรพุทธเจ้ายังจะคงอยู่ในบัญชีเจ้าพนักงานกระทรวงโยธาธิการแล้ว ก็จะต้องทำสัญญาใหม่มีกำหนดเวลาตามที่คาดคะเนว่าพรที่นั้งใหม่นี้จะสำเร็จแล้วบริบูรณ์ เพราะตั้งแต่ข้าพพรพุทธเจ้าได้เข้ารับราชการในกระทรวงนี้มา ก็ยังหาได้รับพระราชทานเงินเดือนขึ้นเลย แลเจ้าพนักงานทั้งหลายในทุกๆ กระทรวง เขาก็ได้ขึ้นกันถ้วนหน้า ข้าพพรพุทธเจ้าขอประทานพรบารมีในใต้ฝ่าพระบาทปกเกล้าฯ ทรงอดหนุนคำขอของข้าพพรพุทธเจ้าให้ได้รับพระราชทานเงินเดือนขึ้นกับเขาบ้าง ถึงแม้ว่าต่อไปข้าพพรพุทธเจ้าจะได้รับราชการในหน้าที่ใดๆ ก็ดี

เมื่อแรกข้าพพรพุทธเจ้าเข้ารับราชการในกระทรวงนี้ ได้รับพระราชทานเงินเดือนมีกำหนดเดือนละ ๑๒๐๐ บาท ซึ่งในเวลานั้นถือกันว่าเท่ากับ ๑๐๐ ปอนด์ ตามราคาแลกเปลี่ยนซึ่ง

กำหนดแล้วในเวลานั้น คือ ๑๒ บาท ต่อปอนด์ ตั้งแต่บัดนั้นมาราคาเงินก็ลดลงทุกปี จนบัดนี้ปอนด์ ๑ มีราคาประมาณถึง ๑๗ บาท โดยประการนี้จะว่าที่จริงราคาเงินเดือนของข้าพพรพุทธเจ้าในเวลานี้ก็ประมาณแต่เพียงปีละ ๘๐๐ ปอนด์เท่านั้น ส่วนราคาอาหารการกินเครื่องภาชนะใช้สอย ทั้งปวงเล่า ก็กลับยิ่งขึ้นไปตั้งทวีคูณตรีคูณในระหว่างเวลานั้น อนึ่งความคิดความระวังความร้อนอกหนักใจแลความรับผิดชอบในหน้าที่ใหม่ของข้าพพรพุทธเจ้านี้ก็หนักมาก ถ้าไม่ได้รับพระราชทานรางวัลอันเป็นปีกแผ่นบ้างแล้ว ก็น่าจะรับหน้าที่อันใหญ่หลวงนั้นฉลองพรเดชพรคุณหาได้ไม่ โดยเหตุเหล่านี้ ข้าพพรพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าก็เป็นธรรมอยู่แล้วที่จะขึ้นเงินเดือนให้ข้าพพรพุทธเจ้าเป็นปีละ ๑๒๐๐ ปอนด์ ตามราคาแลกเปลี่ยนในทุกวันนี้ เพราะข้าพพรพุทธเจ้าก็ได้รับราชการมานานแล้ว ยังหาได้รับพระราชทานเงินเดือนขึ้นบ้างเลย

ข้าพพรพุทธเจ้าขอประทานริมาร์กเรื่องการในหน้าที่ภายนอกของข้าพพรพุทธเจ้าต่อไปอีก โดยความหวังตั้งใจว่าฝ่าพระบาทคงจะทรงนำขึ้นกราบบังคมทูลพรกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท คือ

ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสแก่ข้าพพรพุทธเจ้าว่า ในการนี้เจ้าหมื่นเสมอใจราชจะเป็นอธิบดี เมื่อได้ทราบเกล้าฯ พระบรมราชกระแสดังนี้แล้ว ข้าพพรพุทธเจ้าก็จะได้ตั้งใจอันแท้เพื่อที่จะทำการกับท่านผู้นี้ให้กลมกลืนสรวกเรียบร้อยไป แต่เพื่อจะป้องกันความแตกต่างกันซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลอันไม่เป็นที่พอใจขึ้นได้แลเป็นไทยแก่ความดำเนินไปของการที่จะทำนี้ข้าพพรพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าหน้าที่ของท่านผู้นั้นแลของข้าพพรพุทธเจ้านั้น ควรจะกะกำหนดเขตแบ่งกันเสียให้ชัดแจ้งแต่ต้นมือทีเดียว ที่ได้กราบทูลดังนี้ข้าพพรพุทธเจ้าขอตีความว่า ในการที่เป็นส่วนของช่างแลเกี่ยวข้องในการช่าง (อาคิเดกเซอร์ส แล เตชนิคเคอล) ทั้งปวง เมื่อได้ทูลเกล้าฯ ถวายแบบแปลนต่างๆ เป็นที่พอพระราชหฤทัยโปรดเกล้าฯ แล้ว ข้าพพรพุทธเจ้ามีอำนาจเต็มทุกประการ ข้อ ๑ ถ้าข้าพพรพุทธเจ้าฤกษ์ช่วยของข้าพพรพุทธเจ้าเห็นการงานสิ่งใดทำมาแล้วโดยไม่สมควร ฤกษ์จะไม่ยอมรับเครื่องใช้ในการก่อสร้าง (เช่นไม้ อิฐ ปูน เป็นต้น) เพราะไม่ดีพอเช่นที่ต้องการแล้วก็ขออย่าให้ท่านอธิบดีมีคำสั่งให้ตรงกันข้ามเลย ข้อ ๑ ถ้าข้าพพรพุทธเจ้าได้สั่งการสิ่งใดไว้แก่คนซึ่งอยู่ใต้บังคับของข้าพพรพุทธเจ้าแล้ว ขออย่าให้ท่านอธิบดีเข้ามาวุ่นวายกับคนของข้าพพรพุทธเจ้า คือสั่งให้ทำการอย่างหนึ่งอย่างใดโดยไม่บอกกล่าวให้ข้าพพรพุทธเจ้าทราบเสียก่อน ให้ตรงกันข้ามกับคำสั่งของข้าพพรพุทธเจ้าเอง ข้อ ๑ นอกจากนี้ข้าพพรพุทธเจ้าจำเป็นต้องมีอำนาจที่จะไล่ผู้ช่วยคนหนึ่งคนใด ถ้าผู้นั้นไม่มีวุฒิพอแก่การฤกษ์ขัดขึ้นคำสั่งของข้าพพรพุทธเจ้า ฤกษ์ประพฤติกการอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นต้นเหตุที่จะให้เกิดความลำบากขึ้นจนถึงกับจะทำให้การเนินเข้าไปกว่าที่บังควรได้อีกอย่าง ๑

หมายเหตุ (ริมาร์ก) เหล่านี้ข้าพพรพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าจำเป็นที่จะต้องกล่าวไว้ ถ้าจะโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพพรพุทธเจ้ารับผิดชอบในการนี้แล้ว

แต่ถ้าข้าพพรพุทธเจ้าไม่ต้องรับผิดชอบประการใดแล้ว วิธีการทั้งปวงก็จะจัดให้เป็นไปอย่างอื่นได้

การจะควรประการใดแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า (เซ็น) ซี แซนเดริกส์ก็

ราชานัดยานุหาร แปล
นาย ..... พิมพ์
(นายวร ทาน)

โดยทรงพระมหากรุณา ละลึกถึง

.....แลมีอภัยไถ่สวดหวังต่อพระบารมีปกเกล้าฯ นั้น เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนนี้พระเจ้าวรวงศาเอกกรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจได้รับกระแสพระราชดำริห์จดหมายมาถึงนายแจ่มพินิตว่า ให้นายแจ่มไปคอยเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณวังสวนดุสิตเพื่อจะได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามพระราชประสงค์ ครั้นเวลาบ่ายในวันนั้นพระเจ้าวรวงศาเอกกรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจได้นำนายแจ่มไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ที่บริเวณวังสวนดุสิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ รับสั่งดังนี้ การสวนชื่อกาเขี่ยแถวหน้าพระที่นั่งซึ่งไม่พอเพียงใครนั้นจำจะให้เจ้าทำและเจ้าก็เป็นนักเลงสวนเก่าด้วย แล้วจึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่พลับพลาทรงแปลนมาพระราชทานให้นายแจ่มดู นายแจ่มกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าลายพรหมตามแปลนนั้นยังเป็นที่สงสัยอยู่ จึงได้มีพระบรมราชโองการว่า เจ้าไม่ต้องสงสัย โดยได้ทรงทอดพระเนตรเมื่อครั้งไปยุโรปแล้ว และได้ทรงชี้แจงแนะนำมีพระราชดำริ์ประมาณ ๑๕ นาที ในการซึ่งโปรดเกล้าฯ พระราชทานอนุญาตนำที่ให้นายแจ่มรับทำสวนตามพระบรมราชประสงค์นั้น

ซึ่งได้มีพระบรมราชประสงค์เฝ้าพระบารมีปกเกล้าฯ นายแจ่มดังนี้ เรามีความยินดีและหวังใจว่านายแจ่มต้องรับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยแข็งแรง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๘๒๙
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑ข/๒๘

ที่ ๕๕๐๘/๘๓๕๐ วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๑๑๘
ที่ ๕๕/๘๒๔

ออฟฟิศ กรมท่าแผนที่
กรุงเทพฯ ฯ

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

พระวิภาคภูวดล เจ้ากรมฯ แผนที่ แจ้งความมายังท่านพระยาเพชรปानी ปลัดทูลฉลอง
กระทรวงนครบาล

ด้วยได้รับจดหมายท่าน ลงวันที่ ๒๙ เดือนนี้ ว่าพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงนเรศวร
ฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล จะต้องพระประสงค์แผนที่บริเวณวังสวนดุสิต ขอให้มอบไปกับ
ผู้ถือจดหมาย แลเป็นราคาเท่าใดจะจ่ายเงินให้ภายหลังนั้นแล้ว

ข้าพเจ้าได้ส่งแผนที่วังสวนดุสิต ๔ แผ่น ๑ สำรับมายังท่านพร้อมกับจดหมายฉบับนี้
ด้วยแล้ว เป็นราคา ๑๖ บาท (สิบหกบาท)

โดยโอกาสนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความนับถือต่อท่าน

James McCarthy

พระวิภาคภูวดล

เจ้ากรมฯ แผนที่

สวนดุสิต

เขาพูดกันว่าที่สวนดุสิตซึ่งกำลังสร้างอยู่เดี๋ยวนี้ นั้นน่าชื่นชมเป็นที่ครึกครื้นมาก เป็นสวนแล้วไปด้วยต้นไม้ดัดและไม้ใบดอกผลเป็นพื้นได้กะบ้านเป็นตอนในสวนหนึ่ง ๆ มีแปลนต่าง ๆ กันน่าพิศวงช้อย่างยิ่ง เขาพูดกันว่าหม่อมเจ้าอนุชาติเป็นผู้คิดวางแปลนโดยมาก และเป็นการเพียงพอพระหฤทัยอย่างยิ่งด้วยทรงออกพระโอษฐ์ประกาศชมเชยว่าสมองดีนัก

ซึ่งได้ทราบข่าวตามเสียงโจทย์กันเช่นนี้ ก็หวังใจได้ว่าเพราะหม่อมเจ้าอนุชาติเป็นสมองความคิดแลฝีมือดีแท้ไม่ใช่ฝีมือปากเลย

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๙๐๑

ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๙

ที่ ๑๑๙/๗๘๕๔

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับหนังสือมิตเตอร์ชั้นเตรชกีอาคิเติกใหญ่กรมโยธาฉบับ ๑ กล่าวด้วยเรื่องที่จะจัดออฟฟิศอาคิเติกสำหรับจัดการก่อสร้างวังใหม่ที่สวนดุสิตจะขอรับพระราชทานผู้ช่วย ๑ นาย เสมียน ๑ นาย ช่างเขียน ๓ นาย รวม ๕ นาย มีเงินเดือนอย่างต่ำและอย่างสูงแจ้งอยู่ในบัญชีรายเทียบฉบับ ๑ ขอให้ข้าพระพุทธเจ้านำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ทูลเกล้าฯ ถวายต้นหนังสือแลบัญชีอักษรอังกฤษมานี้แล้ว

จำนวนเงินตามที่มีมิตเตอร์ชั้นเตรชกีเกมานั้น ๕ คนอย่างต่ำปีละ ๒๐๓๔๗ บาท อย่างสูง ๒๕๔๒๖ บาท แลสำหรับส่วนตัวมิตเตอร์ชั้นเตรชกีต่างหาก และมีประสงค์ที่จะขอรับพระราชทานขึ้นกว่าเก่าด้วย จำนวนเงินทั้งนี้จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ลงในงบประมาณกระทรวงโยธาสำหรับศกหน้า ส่วนการที่จะทำสัญญาจ้างพนักงานเหล่านี้ ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงโยธาทำ ขอรับพระราชทานข้อใจความเพื่อให้สัญญาเป็นไปตามพระราชประสงค์ แต่มีศตวรรษลวาโทเรนั้นเป็นคนอยู่ที่กรมโยธาแล้ว ไม่มีการขัดข้องอย่างไร เมื่อกลับจากยุโรปจะไปบรรจุไว้ในตำแหน่งสำหรับสร้างวังใหม่นี้ได้

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

นริศรานวัตติวงษ์

ขอเดชะ

ที่ ๕๓/๑๐๕๑

พรที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒ ธันวาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์
เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์
กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
ลูกชายรพี กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ส่งหนังสือมิสเดอชันเดอริสกี กำหนดความประสงค์แลกำหนด
จำนวนเงินจำนวนคนที่จะใช้ในการทำพรที่นั่งสวนดุสิต ส่งมาขอให้พร้อมกันตรวจดูว่าจะควร
อนุญาตให้มีคนแลเงินเดือนเท่าที่กะมานั้นฤาไม่ ข้อกำหนดต่าง ๆ ซึ่งมีสเดอชันเดอริสกีขอให้
กำหนดเสียแต่แรก เจ้าหมื่นเสมอใจจะเห็นขัดข้องขอแก้ไขประการใด เพื่อที่จะให้การทั้งปวง
ดำเนินไปสะดวก ก็ให้พร้อมกันพิจารณากำหนดข้อซึ่งควรตกลงได้อย่างไร ป้องกันทางซึ่งจะ
วิวาทกันให้ตลอดตามที่คิดเห็นว่าจะเป็นได้

อนึ่งเห็นเป็นข้อสำคัญอย่างหนึ่ง ในเรื่องที่จะเลือกสิ่งของซึ่งจะสั่งมาแต่ประเทศยุโรป
คนซึ่งเป็นชาติใดก็มักจะเห็นของชาตินั้นดี ฤาสงเคราะห์พวกพ้องกันได้ เพราะฉะนั้นอำนาจ
เลือกสิ่งของเหล่านี้ จะต้องว่าเกี่ยวกันไว้ให้ดี อย่าให้เป็นแต่สุดแต่ชายช่างผู้เดียว เป็นแต่เขา
แนะนำได้ แต่ให้เราที่มีช่องที่จะเลือกของอย่างใดอย่างหนึ่ง จากแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่พอใจ
เราแล้วได้ เมื่อได้พร้อมกันคิดเห็นกำหนดข้อลงประการใดแล้ว ให้พร้อมกันนำข้อความมาบอก
จะได้ปรึกษากันนำที่นั่นอีกครั้งหนึ่ง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๙๐๓ก
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ ก่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๙

ที่ ๖๑/๑๒๑๔

ออฟฟิศไปรเวตสิเกอร์ตารีหลวง,
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๓ ธันวาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘

ทูลพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้ปรึกษาเรื่องนายช่างที่จะทำการพระที่นั่งที่สวนดุสิต ความแจ้งอยู่ในสำเนาพระราชหัตถเลขา
แลหนังสือต่างๆ ที่ส่งมาถวายนั้นแล้ว ขอให้ทรงตรวจดูเสียก่อนแล้วจะได้นัดพบให้พร้อมกันสัก
วันหนึ่งจะกำหนดมาภายหลัง

สมมตอมรพันธ์

หนังสือนี้ ในกรมประทานมาให้เก็บ เพราะกรมหมื่นราชบุรี นำมาลีมไว้

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๙๐๓๗
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ ก่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๙

๙๒๘๒
พรที่นังจักรกริมหาปราสาท

กระดาษเล็ก

วันที่ ๓ ธันวาคม รัตน__ ศก ๑๑๘

ที่ ๑๑๗/๑๒๑๓ ทูลพรเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
ที่ ๖๑/๑๒๑๔ ทูลพรเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
ที่ ๑๖/๑๒๑๕ ถึงเจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ปฤกษาเรื่องนายช่างที่จะทำการพรที่นังที่สวน
ดุสิต ความแจ้งอยู่ในสำเนาพระราชหัตถเลขาแลหนังสือต่างๆ ที่ส่งมาถวายนั้นแล้ว

ขอให้ทรงตรวจดูเสียก่อน }
ขอให้ตรวจเสียก่อน } แล้ว

จะได้นัดพบให้พร้อมกันสักวันหนึ่ง จะกำหนดมาภายหลัง

ที่ ๑๔๘/๒๗๔๕

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวร

วันที่ ๔ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยา
เธอ,เสนาบดีกระทรวงนครบาลทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยโปรดเกล้าฯสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้าตรวจสอบทำแผนที่ฯ ดินระหว่างถนนคอเสื้อจน
ตกถนนคลองผดุงกรุงเกษมกำหนดกว้าง ๕ เส้นมีเจ้าของที่ราย เจ้าของได้วาระราคาตกลงแล้ว
เท่าใดยังเท่าใด ราคาซื้อที่สวนดุสิตที่ดอนริมคลองริมถนนแลที่ข้างในราคาอย่างไร กับให้วัดสอบ
ที่พระยาราชวรานุกูล, ทูลเกล้าฯ ถวาย คิดเทียบราคาซื้อขายจะตกลงเป็นเท่าใดนั้นได้ทราบ
เกล้าฯ ตลอดแล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยหม่อมมอญยันต์ศิริวงษ์พนักงาน ได้ตรวจสอบรังวัดเนื้อที่ทำ
แผนที่ตำบลนี้ตลอดแจ้งในแผนที่

แต่ที่ตำบลนี้ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้รับหนังสือรับสั่งนั้น พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น
มหิศรราชหฤทัยได้จัดซื้อแล้วบ้างยังค้างอยู่บ้าง จึงได้นำความกราบทูล, ได้ทรงเร่งจัดซื้อจน
ตลอดแล้วจึงคิดแบ่งเนื้อที่ด้านวันตกของถนนเบญจมาศ เป็นเงินในส่วนวังสมเด็จพระบรมโอรส
สาธิราช, คงเป็นเงินในส่วนที่แบแรกแต่ขอบถนนเบญจมาศด้านวันตก แลขอบถนนคอเสื้อด้าน
เหนือตกถนนริมคลองผดุง

ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดบัญชีจำนวนราคาซึ่งจัดซื้อแล้วมีรายชื่อเจ้าของที่ราคาซึ่งจัดซื้อ
ทำบัญชีรายเลื่อยดแจ้งในบัญชี

ส่วนที่พระยาราชวรานุกูลนั้นยังไม่ได้ซื้อจะโปรดเกล้าฯ พระราชทานราคาเท่าใดแล้วแต่
จะทรงพระวินิจฉัย ที่พระยาราชวรานุกูลคิดเป็นวาจตุรัสได้เนื้อที่รวม ๔๖๖๖ วา ๑ ศอก ใน
จำนวนเนื้อที่ ๔๖๖๖ วา ๑ ศอกนั้นเป็นที่หลวงซึ่งได้แลกกับที่บางกอกน้อย ๑๔๑๘ วาศอก
คงเป็นอันจะต้องจัดซื้อ ๓๒๔๘ วา ๑ ศอก

ข้าพระพุทธเจ้าได้นำแผนที่ ๑ บัญชีรายเลื่อยด ๑ ทูลเกล้าฯ ถวายมาพร้อมด้วย
รายงานนี้แล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๙๐๕
ที่มา หจข. ร.๕ น.๔๐.๓/๓๒

ที่ ๕๖๓๓/๕๑๖ วันที่ ๕ ธันวาคม ร.ศ, ๑๑๘
บัญชีที่จะสร้างแบบแรก รวมถนนเบญจมาต ถนนคอเสื้อ มีรายชื่อจำนวนเงิน ราคาแจ้งในนี้

เลข หมาย	รายชื่อเจ้าของที่	ราคาซื้อ		วาจตุรัสได้ ที่	ราคาขาย		รวมเงิน		หมายเหตุ
		บาท	อัฐ		บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	
๑	หลวงบรรหาร,	๓๑๔๒	๓๐	๑๘๘๘	๑	๔๒			เสศเบี้ยไม่ได้คิด
๒	แดงม่วง	๒๒๙๗	-	๑๕๒๐	๑	๓๒			" "
๓	หลวงสารประเสริฐ	๔๗๑๕	-	๒๓๕๗	๒	-			" "
๔	อ้าแดงเกริน	๑๖๓๑	๑๖	๑๘๐๐	-	๕๘			" "
๕	หลวงประมวญ,	๑๑๖๔	๕๔	๕๑๔	๒	๑๖			" "
๖	หลวงสารประเสริฐ	๑๒๐๐	-	๒๘๐	๔	๑๘			" "
๗	ปลัดกรมพร้อม	๓๔๔๖	-	๑๒๘๖	๒	๔๒			" "
๘	นายนด	๗๓๖	๑๖	๗๒๐	๑	๑			" "
๙	อ้าแดงเลื่อน	๑๖๑๐	-	๑๕๐๖	๑	๔			" "
	รวม			๑๑๘๗๑			๑๙๙๔๐	๕๖	" "

ที่ตรวจการสวนดุสิต

วันที่ ๖ ธันวาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธลีพระบาทปกเกล้าฯ

ด้วยทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เร่งทำสพานเหล็กข้ามคลองเปรมประชากรซึ่งพระบริบูรณ์โกษากร, พระภักดีพัทธกร, พระพิพิธภักดีทวิวารณ์, หลวงอุดร, เนื่องพระพิศาลผลพานิช จะรับทำฉลองพระเดชพระคุณ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้มีหนังสือแจ้งความไปว่า ถ้าจะทำเอ็งเวลานี้ น้ำแห้งทำได้แล้ว ถ้าจะให้ทำให้ด้วยจะได้สิ่งเหล็กไป เป็นราคาค่าเหล็กสพานละ ๕๒๐๐ บาท ทั้งก่อสร้างทำพนักถมดินจนเสร็จคงไม่เกินกว่าสพานละ ๘๐๐๐ บาท ตามที่กรมโยธาธิการประมาณไว้เดิมสพานละ ๑๑๐๐๐ บาทมีเสศ พระบริบูรณ์, พระภักดี, พระพิพิธ, หลวงอุดร ได้มีจดหมายตอบมาว่า ให้สิ่งเหล็กแลทำให้ด้วยเสร็จจะต้องการเงินเมื่อใดจะส่งมาให้ แต่เนื่องพระพิศาลได้มีหนังสือตอบมาว่า ยังไม่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่าจะรับทำมีข้อความแจ้งอยู่ในหนังสือของเนื่อง ซึ่งได้ทูลเกล้าฯ ถวายมาพร้อมด้วยหนังสือฉบับนี้

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า เสมอใจราช

ใครเห็นต้องว่าโต สามเส้นสิบห้า

ถนนพระราชดำเนินซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ตัดตั้งแต่วัดพรหมสุรินทร์ตรงป้อมระหว่างวัด
โสมนัสวิหาร วัดมกุฏกษัตริย์ จดคลองผดุงกรุงเกษม มีกำหนดกว้าง ๓๖ วาเศษ และใน
ระหว่างถนนนั้นจะแบ่งเป็นแผนกมีต้นไม้กับถนนสำหรับสัญจรไปมาต่างๆ ทุกถนนในประเทศ
สยามคงจะไม่มีถนนอื่นยิ่งกว่าเป็นแน่ อนึ่งคลองข้างวัดที่จะออกคลองผดุงกรุงเกษมนั้นในว่าจะ
ถมเพื่อจะได้มีโรงแถว ส่วนวัดพรหมสุรินทร์นั้นจะมีหรือไม่มี เอกชนใจหยาบเสียงต่างๆ กัน แต่เขา
เชื่อว่าถึงอย่างไรๆ ก็ดีพระมหากษัตริย์คงจะทรงพระดำริให้ไม่ให้ชื่อวัดพรหมสุรินทร์หาโดยพระ
ราชบริหาร เมื่อเสด็จทรงตัดนั้นมีพระราชดำรัสว่าฟ้าจะทำให้เรียบร้อย ส่วนสะพานข้ามคลอง
ผดุงถนนติดต่อดตรงไปวังสวนดุสิตนั้นจำจะชี้แจงยังไม่ได้ เราหวังใจว่าความงามความเจริญของ
ประเทศสยามคงจะมีอยู่เสมอๆ ยิ่งขึ้นทุกวันไป

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๙๐๘

ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กลุ่มที่ ๑ แฟ้มที่ ๙

ที่ ๑๙/๑๐๗๘

พรที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๘ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กรมหมื่นมหิศรราช
หฤทัย กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์

ด้วยแต่ก่อนจดหมายมาขอให้ช่วยพิจารณาในข้อความซึ่งมีสเดอแซนเดอริสกียื่นว่าด้วยการที่จะทำพรที่นั่งสวนดุสิต วันนี้ได้พบ มร. แซนเดอริสกี พูดกันถึงเรื่องงานที่สวนดุสิต แยกออกความเหนือกอย่างหนึ่ง ว่าตัวเองตั้งแต่เข้ามากรุงเทพฯ ฯ ไม่ได้กลับไปยุโรปเลย หมอได้แนะนำหลายครั้งให้กลับไปก็ไม่ได้กลับ ครั้งนี้ถ้าหากว่าจะเรียกเข้ามาทำการอยากจะทำลาออกไปเองเพื่อจะได้เป็นการสะดวกแลเร็วเวลาขึ้น ไม่ป่วยการที่ต้องเขียนหนังสือไปมา แต่ก่อนที่จะไปนั้นจะกะการให้ทำราก แลกะจำนวนสิ่งของที่จะต้องใช้ในการที่จะก่อสร้างมาจนถึงพื้นชั้นล่าง เพื่อจะได้หาของสะสมไว้ให้พอ การที่จะไปนั้นคิดจะไปอยู่ถึง ๙ เดือน แลเพื่อที่จะไม่ให้เสียเวลาอยากจะทำแบบอย่างออกไปทำที่นอก เพราะจะหาผู้ช่วยได้ง่ายแลถูกกว่าที่จะเรียกเข้ามา ถ้าหากว่าอนุญาตให้ทำเช่นนั้น จำนวนผู้ช่วยซึ่งจะต้องการนั้น จะใช้แต่เพียงผู้ที่สำหรับเปลี่ยนตัวแก่ได้สักคน ๑ ช่างเขียนสัก ๒ คนก็จะพอ ตามที่ว่านี้สังเกตดูแกก็อยากจะไปเต็มความรู้ที่มันเกิดขึ้นใหม่ๆ ภายหลังแกเข้ามาแล้วนั้นอีกด้วย ถ้ามองถึงวิธีที่จะใช้เงินเวลาที่ไปอยู่ในยุโรป ก็ยังไม่กำหนดลงได้ เพราะความจริงก็กำหนดยาก จะให้ให้คริติดไปแกจะใช้โดยรว้งอย่างยั้ง ฉันทเห็นว่ามันยังกว้างอยู่ จึงให้แกลองประมาณก็รับไป ความคิดเช่นนี้ก็ดูชอบกลอยู่ได้ทีเดียว อยู่ว่ากลัว ดานี้จะเก่าเกินเวลาไป ถ้าได้ให้ไปต่อความรู้เสียใหม่ น่าจะดีขึ้น เพราะการเปลี่ยนแปลงเดินไปเร็วยิ่งนัก แต่ถ้าหากว่าจะตกลงเช่นนั้น ก็เป็นอันจะต้องเปลี่ยนแปลงข้อสัญญาไปตามเรื่อง เพราะฉะนั้นจึงบอกมาให้ทราบเพื่อจะได้พิจารณาดู แลเพื่อที่จะให้ได้ความเลียดเจ้าฟ้ากรมขุนนริศจะได้ไต่ถามมีสเดอแซนเดอริสกีให้ได้ความคิดเห็นตลอดไป

นายโก๋เขียน

ขุนพิจารณาทาน

เรื่องที่จะว่าด้วยอินเอบเนียเพื่อทำพรที่นั่งสวนดุสิตนั้นอยากให้ตกลงเร็ว ๆ ด้วยเหตุ ๒ ประการคือจะได้ทันลงงบประมาณ อีกอย่างหนึ่งจะได้เรียกคนมาทันเดือนเมษายนต้นงบประมาณ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๙๐๘

กรมราชเลขาธิการ

วันที่ ๙ ธ.ค. ร.ศ.๑๑๘

[ลายพระราชหัตถ์]

ที่ว่านี้ชอบแล้ว ขอให้เจ้าฟ้ากรมขุนเป็นผู้พูดจากับมิสเตอร์ชันเดอร์สกีให้เป็นที่ตกลง ส่วนพรคลังข้างที่ให้เป็นแต่รับ มร.ชันเดอร์สกีและผู้ช่วยมาจากกรมโยธา ให้ทำการที่สวนตุสิด เท่านั้น การที่จะพูดนอกสัญญา ขอให้พูดกันให้เป็นลายลักษณ์อักษรไว้ด้วย

ข้อซึ่งว่าจะเอาแปลออกไปเขียนที่นอกนั้น ถ้ากำหนดลดลงเป็น ๖ เดือนเช่นนี้ ตัวจะไปทำการได้เพียงใดฤจะต้องมาเขียนที่กรุงเทพฯ ความข้อนี้ไม่มีในคำวินิจฉัย ขอให้เจ้าฟ้ากรมขุนนริศมาพูดด้วย

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้า กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ เจ้าฟ้ากรมขุน
นริศรานุวัดติวงศ์ กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เจ้าหมื่นเสมอใจราช
ปลุกษาข้อความประสงค์ของมิสเตอร์ชานเดอเรสกีในการทำพระที่นั่งสวนดุสิตนั้น ข้าพระพุทธเจ้า
ได้รับพระราชทานหาฤกษ์พร้อมกันแล้ว ความในหนังสือมิสเตอร์ชานเดอเรสกีข้อที่ว่าจะมีอำนาจ
สิทธิขาดในการอาคิเตกเซอร์แลเตชันนั้นกินความกว้างมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าหมื่นเสมอ
ใจราชก็ดูไม่มีหน้าที่ที่จะต้องทำอะไรนอกจากที่จะอยู่ในบังคับมิสเตอร์ชานเดอเรสกี การทำงานเช่นนี้
เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าควรแบ่งเป็นสองแผนก คืออาคิเตกเซอร์แลเตชันหนึ่ง บิลเดอแผนกหนึ่ง มิสเตอร์
ชานเดอเรสกีควรจะเปนแต่อาคิเตกเซอร์สำหรับให้ตัวอย่างแลดูงานตีเตียนการทำผิดถูก แลติ
ของที่ใช้เลวทรามไม่สมควรจะใช้นั้นได้ ส่วนที่จะทำการทั้งปวงแลการจัดหาสิ่งของใช้ทำการ
ควรจะเปนหน้าที่ของบิลเดอคือเจ้าหมื่นเสมอใจราช เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าควรให้มีแผนกกันเพียงนี้
จึงจะเปนการสะดวกได้ การที่มิสเตอร์ชานเดอเรสกีกำหนดมานั้นประหนึ่งเป็นผู้รับเหมา ไม่มี
ประมาณเงินไม่ต้องออกทุนรอน ย่อมไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ เมื่อทำการไม่สำเร็จตามประสงค์ ก็
ไม่มีอันใดที่จะลงโทษได้ จึงเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าเปนอันรับตามข้อที่เขากำหนดมานี้ไม่ได้ ควรให้
เปนแต่นายช่างตั้งได้กราบบังคมทูลพระกรุณากำหนดมาแล้ว

ส่วนการที่เขาจะขอทำสัญญาใหม่นั้น เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าไม่ควรจะมีสัญญาอันใดแปลก
ออกไปนอกจากสัญญาเดิมที่มีอยู่แล้ว ควรให้สัญญาตามเดิมคงเปนช่างอยู่ในกระทรวงโยธา เว้น
แต่มีข้อความที่พิพาทนอกกันให้เป็นที่เข้าใจว่าถ้าเราจะใช้เขาทำการสวนดุสิตแล้ว จะไม่ใช้การ
อื่นดังนี้ แล้วก็ให้มาทำการที่สวนดุสิตได้ ส่วนเงินเดือนที่เขาขอพระราชทานขึ้นเปนปีละ ๑๒๐๐
ปอนด์นั้น ควรพระราชทานขึ้นเพียงปีละ ๑๐๐๐ ปอนด์ในชั้นแรก เมื่อทำการดีจะควรเพิ่มต่อไป
ประการใดไว้ดำริห์ภายหลัง แลควรมีข้อความให้เป็นที่เข้าใจกันอีกว่า ถ้าเขาทำการได้ดีสำเร็จ
เรียบร้อยดังพระราชประสงค์จะพระราชทานรางวัลพิเศษไม่ต่ำกว่าพันปอนด์อีกส่วนหนึ่ง
นอกจากเงินเดือน

ผู้ช่วยสำหรับการทำพระที่นั่งนี้ เมื่อมิสเตอร์ชานเดอเรสกีมีหน้าที่ตามที่รับพระราชทาน
กำหนดไว้แล้ว เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าควรมีแต่เพียงสองคนก็จะพอแก่ความต้องการอยู่แล้ว แล
ผู้ช่วยนี้ควรมีสัญญาให้มั่นคงว่า เสร็จการทำพระที่นั่งนี้แล้วเปนขาดต่อนกันไม่ต้องมีไร
เกี่ยวข้องต่อไป อย่าให้มีทางที่จะเคลมรับราชการต่อไปฤาบำเหน็จบำนาญอย่างหนึ่งอย่างใดได้
สัญญาที่จะจ้างผู้ช่วยนี้ต้องให้เราตรวจให้เห็นชอบก่อนจึงจะเปนอันใช้ได้

การเลือกสิ่งของที่จะใช้การนั้น เมื่อได้จัดการเช่นนี้แล้ว นายช่างก็ไม่มีอำนาจอันใด
นอกจากที่จะแนะนำเท่านั้น เปนอันเราเลือกได้เองตามที่เราเห็นสมควร

การที่มีสเดอชันเดอเรสก็จะไปยุโรปนั้นควรพระราชทานพระบรมราชานุญาตได้ แต่กำหนด ๙ เดือนนั้นนานนัก ควรพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพียง ๖ เดือน แลพระราชทานเงินเดือนเต็มไม่ต้องลด แต่ค่าเดินทางใช้สอยในการไปยุโรปไม่ควรพระราชทานข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานปรึกษาเห็นด้วยเกล้าฯ ดังนี้
ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

สมมตอมรพันธ์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๐๙๑๑
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑๒/๒๘

ที่ ๕๙๒๕/๒๙๖๖ รับวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๑๑๘
ที่ ๑๕๐/๒๗๙๑

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวรชั้นนอก

วันที่ ๑๑ ธันวาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ,
เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณวังสวนดุสิตรวม ๒๒ ไร่ มีรายชื่อแลเนื้อที่
กว้างยาวจำนวนเงินรายเลียดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อต่อไปได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๕๔๒๑๐๐๘
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑๖/๒๘

ที่ ๖๔๒๕/๘๔๘๔ รับวันที่ ๘ มกราคม ๑๑๘
ที่ ๑๕๕/๒๘๔๘

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวร

วันที่ ๘ มกราคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ,
เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอกรม
หมื่นมหิศรราชหฤทัย ได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณวังสวนดุสิตรวม ๒๒ ไร่ มีรายชื่อแลเนื้อที่
กว้างยาวจำนวนเงินรายเลียด แจงในบาญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อที่ต่อไปได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๐๑๕ก
ที่มา หจข. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

(สำเนา)

ที่ตรวจการสวนดุสิต

วันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาท พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ

ด้วยพรสถิตยนิมิตการยื่นฎีกาขอเบิกเงินพรคลังข้างที่ ค่าเหล็กทำสะพานปลายถนน
ดวงเดือนนอก เงิน ๔๑๗๘ บาท เรื่องสะพานนี้งบประมาณการสวนดุสิตไม่ได้ประมาณไว้ แต่จะ
ได้ทรงไว้กับพรสถิตยให้ขึ้นงบประมาณในกรมโยธาหรืออย่างไรไม่ทราบเกล้าฯ ถ้าขึ้นงบ
ประมาณกรมโยธาแล้ว ถ้ายังไม่มีเงินจะรองจ่ายทำการก็ควร แต่จะรองให้ยืมแล้วเบิกใช้ แต่ที่
เบิกมานี้เป็นฎีกาเบิกเงินพรคลังข้างที่ทีเดียว ยังไม่ทราบเกล้าฯ จะเอาเงินรายได้จ่ายให้

จะควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

(ลงชื่อ) ข้าพระพุทธเจ้า เสมอใจราช

นายกมล คัด
ขุนพิจารณ์ ทาน

(สำเนา)

ฎีกาเบิกเงินค่าใช้สอยทำสะพานเหล็กตำบลถนนดวงเดือน ข้าพเจ้านายด้านทำการที่สวนดุสิตผู้มีชื่อข้างท้ายนี้ แจ้งความมายังเจ้าพนักงานพรคลังข้างที่ ขอได้กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ อธิบดีกรมพรคลังข้างที่ทรงทราบ

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นนายด้าน ทำการสะพานเหล็กตำบลถนนดวงเดือน จำนวนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘ ตามขนาดอัตราราคาซึ่งพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรรพศาสตร์ศุภกิจทรงอนุญาตให้ทำนั้น บัดนี้ข้าพเจ้าได้ทำการล่องไปแล้วไปตามที่เจ้าหมื่นเสมอใจราชพนักงานผู้ตรวจ ได้ตรวจถูกต้องแล้ว คือ

รายการ	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บ.	อ.	บ.	อ.	
<u>ขอเบิกเงินครั้งที่ ๑</u>					
<u>ค่าสิ่งของ</u>					
ค่าเครื่องเหล็กสะพานสังเมืองนอก ๑ เครื่อง	๕๐๐๐	-			
ค่าภาษีชักค่าเครื่องสะพานร้อยละ ๓ เงิน	๑๒๐	-			
ค่าแรงขนเครื่องเหล็กสะพานลงเรือ เหม่า เงิน	๑๖	-			
ค่าเช่าเรือฉลอมบรรทุกทุกเครื่องเหล็กสะพาน					
ลำละ ๒๑ บาท ๒ ลำ	๔๒	-			
รวม เงิน			๕๑๗๘		
รวมทั้งสิ้น เงิน			๕๑๗๘		

ข้าพเจ้าขอเบิกเงินค่าทำการตามที่มีจำนวนแจ้งในฎีกานี้ ณบัดนี้

วันที่ ๒ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ได้ตรวจถูกต้องแล้ว

(เซน) หลวงศุภศิลป์ประสิทธิ์

เซนแทนพรสถิตยนิมานการ

นายด้านผู้ทำการ

ผู้ให้อนุญาตทำการ

ได้ตรวจถูกต้องแล้ว
พนักงานผู้ตรวจ

(สำเนาพระบรมราชกระแส)

ตะพานถนนดวงเดือนนี้ ได้พุดตกลงกับพรยาเทเวศร์เมื่อยังเป็นเสนาบดี ว่ากรมโยธา
จะทำเอง ไม่ต้องใช้เงินพรคลังข้างที่ เพราะเปนสาธารณประโยชน์ พรสถิตย์ก็รู้อยู่แล้ว ซึ่งมา
ตั้งเบิกเช่นนี้ ก็จะเป็นตัวนายใหม่บังคับอย่างอื่น พรสถิตย์ก็หลบหน้าเสียไม่ให้เห็น ห้ามไม่ให้
ผู้ตรวจเซนชื่อ แลไม่ให้พรคลังข้างที่จ่ายเงินให้ เมื่อเขาจะทำฤมิตทำก็ตามที่ ขา

สำเนาที่ ๒/๙๒๖๖

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑๖ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง มิสเตอร์ซันเดรคกี อาคิเด็กใหญ่กรมโยธา ตามหนังสือท่านลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘ ว่าด้วยการทำพระที่นั่งวังสวนดุสิตโดยความพิศดานนั้น ได้ทราบตลอดแล้ว

ข้าพเจ้าขอแจ้งความให้ท่านทราบ ประสงค์ที่จะทำ ตามเนื้อความดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑ ตัวท่านให้คงมีตำแหน่งอยู่ในกระทรวงโยธาธิการตามเดิม ไม่ต้องทำสัญญาใหม่ แต่ต้องไปรับราชการในกรมพระคลังข้างที่ เขียนคิดแบบอย่างแลแนะนำ ทำการพระที่นั่งวังสวนดุสิต

๒ เงินเดือนของท่านนั้นในชั้นต้นนับแต่ศก ๑๑๘ ท่านจะได้รับปีหนึ่ง ๑๗๑๖๐ บาท ซึ่งเป็นจำนวนคล้ายกับ ๑๐๐๐ ปอนด์ ตามราคาเงินในเวลานี้ แลต่อไปท่านทำการดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงจะพระราชทานเงินเดือนเพิ่มให้ท่านอีก ตามชอบด้วยพระราชอัธยาศัย

๓ เมื่อท่านอำนวยการทำพระที่นั่งวังสวนดุสิตแล้วสำเร็จเรียบร้อย สมด้วยพระราชประสงค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลพิเศษ ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐๐ ปอนด์ อีกส่วนหนึ่งนอกจากเงินเดือน

๔ นาทีก่อนที่จะได้ทำการสร้างพระที่นั่งวังสวนดุสิตนั้นจะเป็นแต่ นายช่าง ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษเรียกว่าอาคิเด็กเชอ สำหรับให้ตัวอย่างแลดูงานตีเตียนการที่ทำผิดถูก แลติของที่เลวทรามที่ไม่สมควรจะใช้ ส่วนเจ้าหมื่นเสมอใจราชจะเป็นผู้ก่อสร้าง ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษเรียกว่าบิลเดอ มีหน้าที่เป็นผู้ทำการทั้งปวง แลหาสิ่งของใช้ทำการทุกสิ่งทุกอย่าง

๕ เมื่อได้แยกหน้าที่ออกเช่นนี้ การในส่วนหน้าที่ของท่านก็ย่อมน้อยลง อาคิเด็กผู้ช่วยนั้นให้มีแต่ ๒ คน เงินเดือนคน ๑ ไม่เกินเดือนละ ๗๐๐ บาท ฤรวม ๒ คน ๑๔๐๐ บาท แลแล้วแต่ท่านจะจัดให้ผู้ใดได้สูงแลต่ำตามที่เห็นสมควร เมื่อทำการพระที่นั่งวังสวนดุสิตเสร็จแล้วเป็นสันหน้าที่จะต้องออกจากหน้าที่ อาคิเด็กผู้ช่วยทั้ง ๒ นี้ถ้าเป็นคนเข้ามารับการแต่ยุโรปจะคิดค่าโดยสาร ขาเข้ามาให้ แลเมื่อสิ้นการแล้วจะกลับไปบ้านเมือง ก็จะคิดค่าโดยสารขากลับให้เหมือนกัน นอกจากนี้ไม่มีค่าอะไรอีก ให้ท่านร่างสัญญามาดู เมื่อเห็นชอบแล้วจะได้อนุญาตให้ท่านทำสัญญาว่าจ้างต่อไป

ในโอกาสอันนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความนับถือต่อท่านด้วย

(เซนพระนาม) นริศรานูวัตติวงษ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๐๑๖๗
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กลุ่มที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๐

(สำเนา) ที่ ๑/๙๒๖๕

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑๖ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง มิสเตอร์ชันทเรศกี อาคิเด็กใหญ่กรมโยธา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการ ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าพูด
กับท่าน ถึงการที่ท่านจะกราบถวายบังคมลาไปประเทศยุโรป และรับเอาแบบอย่างไปเขียนที่
นอกด้วยนั้น ในการนี้ท่านได้กราบบังคมทูล ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตโดยประสงค์
เพียงใด แลรับจะไปทำการอย่างไรบ้าง ขอให้ชี้แจงมาให้ข้าพเจ้าทราบด้วย

ในโอกาสอันนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความนับถือมายังท่านด้วย

(เซนพรนาม) นริศรานุกิตติวงษ์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๐๑๗
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ที่ ๗๐/๑๒๕๑,

พรที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๗ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึง เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ด้วยเมื่อพญาเทเวศร์ยังเป็นเสนาบดีกระทรวงโยธา
อยู่ ได้พูดตกลงกันด้วยเรื่องตพาน้ำถนนดวงเดือนแลถนนเด็ก ฉะนั้นรับจะทำตพานถนนเด็ก
ด้วยเหตุว่าถึงเป็นทำขึ้นลงของคนทั่วไปก็เปนตพานอยู่ใกล้เคียงกันกับถนนดวงเดือนแลใกล้ข้าง
ตลาด เกี่ยวข้องในการหาผลประโยชน์ของตัวฉนั้น แต่ตพานถนนดวงเดือนเปนตพานขึ้นลงข้าง
เหนือ พรสเถิดยว่าจะคิดเก็บเหล็กที่เหลือจากตพานร้อยปีฤตพานอื่น ซึ่งไม่ได้ใช้การอันใดมา
ทำ จะต้องสั่งเพิ่มเติมบ้างแต่เล็กน้อย พญาเทเวศร์ว่าจะเก็บเงินเสศเลยเพื่อเหลือเพื่อขาดใน
กระทรวงโยธาใช้ให้พอ พรสเถิดยก็ทราบเรื่องนี้ตลอด

แต่มาบัดนี้ พรสเถิดยมาทำฎีกาเบิกเงินพรคลังข้างที่ ไม่ทราบว่าเป็นด้วยเหตุใด จะถาม
พรสเถิดยก็ไม่มีเวลาที่จะพบ เงินรายนี้ฉนั้นจะไม่ยอมจ่าย ด้วยตพานนั้นเปนสาธารณ หาได้
เกี่ยวข้องแก่ประโยชน์อันใดซึ่งเราจะได้เก็บจากตพานนั้นไม่ เมื่อยังไม่มีเงินทำก็ควรดไว้ แล
การที่ไม่ยอมออกเงินทำนี้ไม่ใช่ความคิดเกิดขึ้นใหม่ เปนการที่ได้พูดตกลงกันมานานแล้ว

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๐๑๘ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

เจ้าฟ้ากรมขุนนริศร์ ที่ ๑๓๗

ลงวันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ, ๑๑๘

รับวันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ, ๑๑๘

ตอบพระราชหัตถเลขารื่องเงินค่าทำตพาน้ำปลายถนนดวงเดือน ว่าได้สั่งตามความในพระราชหัตถ์ ซึ่งโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้เงินพระคลังข้างที่ทำการก่อน แล้วให้กระทรวงโยธาตั้งงบประมาณเบิกเงินแผ่นดินใช้ ได้ตั้งเงินรายนี้ลงในงบประมาณแล้ว

พระราชกระแส

หมายเหตุ

ถ้าเช่นนั้นได้ แต่ตามธรรมเนียมที่เคยทำการที่สวน เช่นฎีกายืมอย่างหนึ่ง ฎีกาเบิกอย่างหนึ่ง ฎีกาที่ยื่นเป็นฎีกาเบิกหาใช้ฎีกายืมไม่ ถ้าจะเบิกต้องทำเป็นฎีกายืมมาใหม่

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๐๑๘๗
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๗/๓๗

ที่ ๑๓๗/๗๓๒๓

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑๘ มกราคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพระราชหัตถ์ เลขที่ ๗๐/๑๒๕๑ เรื่องพระสถิตยนิมาน การตั้งเบิกเงินพระคลังข้างที่ในค่าสร้างสะพานน้ำปลายถนนดวงเดือนนั้นแล้ว

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบได้ฝ่าล่องธุลีพระบาทว่า การที่ พระสถิตยนิมานการได้ทำเช่นนั้น โดยคำสั่งข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าสั่งตามความในพระ ราชหัตถ์เลขที่ ๔๔/๖๐๘ ลงวันที่ ๖ กันยายนซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระ บรมราชานุญาตให้ใช้เงินพระคลังข้างที่ทำก่อน แล้วแลให้กระทรวงโยธาธิการตั้งงบประมาณ เบิกเงินแผ่นดินใช้พระคลังข้างที่ในปีหน้า ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้ตั้งเงินรายนี้ลงในงบประมาณยื่นยัง กระทรวงพระคลังไว้แล้ว

การจะควรประการใดแล้วจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า นริศรานุกัตติวงษ์ ขอเดชะ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๐๑๙ก
ที่มา หจช. ร.๕ ยธ.๙/๓๙

ขุนพิจารณาร่าง

ขุนพิจารณาเขียน
หลวงสุวรรณทัศน์

ที่ ๗๑/๑๒๕๘

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๙ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ได้รับหนังสือที่ ๑๓๗/๙๓๒๓ ลงวันที่ ๑๘ เดือนนี้
ตอบเรื่องพระสติดยตั้งเบิกเงินพระคลังข้างที่ในคำทำตะพานน้ำปลายถนนดวงเดือน ว่าเป็นการ
ยืม แล้วจะเบิกเงินแผ่นดินมาใช้หนี้ให้ ทราบแล้ว

ถ้าเช่นนั้นได้ แต่ตามธรรมเนียมที่เคยทำการที่สวนเป็นฎีกายืมอย่างหนึ่ง ฎีกาเบิกอย่าง
หนึ่ง ฎีกาที่ยื่นเป็นฎีกาเบิกหาใช้ฎีกายืมไม่ ถ้าจะเบิกต้องทำเป็นฎีกายืมมาใหม่ ๆ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๐๑๗

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๑๙/๑๐/๑๑๘

ถึง เสมอใจ

พຽ່ງนี้ (วันที่ ๒๐) จะไปดูแข่งม้าแล้วจะกลับไปสวนดุสิต ใต้นัดกรมหลวงนเรศร จะไป
ดูบ้านสุริยงแลพระยาเทเวศรไปดูที่จะทำโรงโชน ขอให้ไปคอยอยู่ที่ตพานเทวกรรมรังรักษ ตรง
ถนนพฤฒิบาศ ทางที่จะไปนั้นจะไปทางถนนออกฤาถนนลกได้จะเป็นการสะดวกดีกว่าที่จะไปทาง
ถนนราชดำเนิน เพราะต้องย้อนขึ้นไปอีกใหนัดพระพรหมบริรักษไปด้วย

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๒๑๑๐๓

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ที่ ๒๑/๖๗๐

พระที่นั่งบรมนาคมสรณีย์

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๑๘

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยเรื่องผูกพันธสีมาวัดเบญจมบพิตรนั้น อยู่ข้างเป็นการใหญ่ของพระมาก แต่จะต้องทำให้ถูกใจ ซึ่งท่านตั้งใจจะทำให้ถูกต้องบาปโดยพิศดาร แต่ถ้าว่างอย่างคนๆ เราก็คือเห็นเป็นจู้จี้เหลือเกิน ให้ทนเอาเถิด

ข้อ ๑ สิมาที่โบสถ์เดิมนั้น ไม่ต้องทำอะไร ใจความตรงกับให้ถือเสียว่าเหมือนไม่มี เมื่อตัดสินลงเช่นนี้แล้ว ให้บอกพระพรหมบริรักษ์ ให้รื้อลงเสียทีเดียวเสมอพื้นดิน ลูกนิมิตรที่อยู่ใต้ดินนั้นก็ไม่ต้องขุดขึ้น เลยกลบสูญ

ข้อ ๒ พื้นแผ่นดินในบริเวณหลักเขียว ในกำแพงแก้วนั้นต้องปราบให้ราบเพราะพระจะเดินเหยียบที่แผ่นดินทั้งหมดเช่นจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ข้อ ๓ กำหนดที่วิสุงคาม คือที่ซึ่งยกถวายพระเป็นแพนทหนึ่งต่างจากพระราชอาณาเขตรนั้นตามแนวหลักเขียวซึ่งเป็นแนวกำแพงแก้วอันจะก่อขึ้นภายหลัง ในเวลานี้ถมสูงกว่าพื้นวัด หลักศิลาหกเหลี่ยมยอดเป็นตุ๊กตาฤๅสิงโต ซึ่งกรมพิทยจะส่งนั้น จะปักตามแนวหลักเขียวในวันที่ ๑ มีนาคม พร้อมกับถวายที่วิสุงคาม หลักนี้เมื่อจะก่อกำแพงแก้ว ถอนทิ้งเสียได้ไม่ต้องเอา

ข้อ ๔ หลักขานั้น พระสงฆ์จะผูกสิมาเพียงนั้น ที่บริเวณเท่านั้นเรียกว่า "พัทธสีมา" ตามหลักขาวๆ นั้นจะเป็นที่ฝังลูกนิมิตร จะต้องขุดเป็นหลุมลงไปแล้วทำรากให้พอที่จะรับฐานสิมาซึ่งจะทำด้วยศิลา ตั้งขึ้นเสมอแผ่นดินในภายนอกแล้วก่อเป็นตรุษขึ้นมา เหนือรากนั้นก่อเป็นตรุษพอพจนจุลูกนิมิตรฤๅจะกว้างเท่าถานสิมา ซึ่งคงจะไม่เกิน ๓ ศอก แล้วเอาลูกนิมิตรตั้งลงที่พื้นกลางตรุษ ก่ออิฐอัดลูกนิมิตรให้จมอยู่แลเห็นแต่ครึ่งลูก ทำให้แน่นด้วยสิเมนเปิดข้างบนไว้ก่อนจนกว่าจะผูกสิมาเสร็จ เมื่อผูกสิมาแล้วจึงก่อโค้งรอบให้มิด หลังโค้งก่อเป็นแท่นสี่เหลี่ยมสูงเสมอพื้นดินเช่นเขียนให้ดูเป็นตัวอย่าง ทำเช่นนี้เหมือนกันทั้ง ๘ ทิศ

ข้อ ๕ สิมากลางเป็นสิมานอกบาป ทำที่ฝังเหมือนกันกับ ๘ ทิศ เว้นไว้แต่ยังไม่เอาลูกนิมิตรลง ก่อขึ้นมาให้เป็นหลุมกลมผ่าซีก พอลูกนิมิตรตั้งเหลืออยู่ครึ่งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๕ จะเอาลูกนิมิตรลง เกลี่ยสิเมนในหลุมนั้นแล้วเอาลูกนิมิตรลงตั้ง แล้วจึงก่อโค้งแลก่อแท่นทับเสมอพื้นโบสถ์ แต่นิมิตรกลางนี้ไม่ต้องทำรากแน่นหนาเหมือน ๘ ทิศ เพราะจะไม่ตั้งสิมาของที่หน้าบนนั้น

เว้นไว้แต่สิมากกลางนี้จะไม่อยู่ตรงหลักขาซึ่งปักเป็นสัญญาณ เพราะตำราเขาถือกันว่าสิมากกลางอยู่ตรงสัญญาณของสิมาทิศ สมภารอยู่ไม่ทน ฉะนั้นให้จับสัญญาณใหม่สัญญาณหนึ่ง เอากลางจตุรมุขของโบสถ์ซึ่งจะทำต่อไปภายนอกหน้าเป็นสัญญาณ แปลว่าสิมากกลางก่อนไปอยู่ข้างหน้าพระประธาน

ข้อ ๖ ในวิสุทธานิคมทั้งหมัดพระจะต้องเหยียบทั่วไปตามที่กล่าวไว้แล้วในข้อ ๒ นั้น เพื่อให้เป็นการแน่นอน จะต้องมีการร่างทำด้วยไม้ฤๅด้วยเชือก วางเต็มทั้งพื้นที่ฤๅทำแต่ด้านหนึ่งให้เต็มเนื้อที่ เมื่อสวดถอนแล้วยกเลื่อนเข้าไปวางต่อไปตามลำดับตรงที่จะต้องทำนั้นกว้าง ๔ ศอก แล้วบัน ๓ ส่วนเหมือนหมากกรุก แปลว่าพระจะยืนในตรง ๔ ศอก ๔ เหลี่ยมนั้นได้ ๘ รูป องค์ที่จะสวดยืนกลาง พระที่จะยืนเป็นคณะล้อมรอบตรงเช่นนี้จะต้องทอดด้านหน้าตั้งแต่หลักเขี้ยว ๓ หลังข้างตัวนอกเป็นต้นไป เมื่อถอนแล้วยกเลื่อนเข้าไปจนกว่าจะสุดหลักเขี้ยวด้านตะวันตก ไม้ที่จะใช้เป็นตรงนี้ใช้ไม้ไผ่ผ่าอย่างเช่นสำหรับประกอบดินเรือกก็พอ เป็นของใช้ชั่วคราวเดียว ไม่ต้องติดที่อยู่จนตลอดเวลางานใช้ แต่เวลาถอนสิมาไม่เกี่ยวกับเวลาผูก

ได้ส่งตัวอย่างตามที่ได้เขียนดูพอให้เข้าใจ ให้คิดอ่านกะการดูจะทำอย่างไรให้ถูกต้องถูกส่วน แล้วให้เอาตัวอย่างมาให้ดูถ้ายังไม่เข้าใจให้ถาม

หนึ่งในสิมากกลางนั้นเป็นที่เขาสำหรับฝังอะไรต่ออะไร บางทีจะมีสิ่งซึ่งจะสำหรับฝังคล้ายศิลาก่อถูกขอย่างฝรั่ง ฤๅบางทีจะมีหีบศิลาเช่นก่อถูกฝังลงอยู่ใต้ในมิตรซึ่งจะได้คิดต่อไป เพราะฉะนั้นรอสิมากกลางไว้ก่อน อย่าเพื่อก่อตรู แต่สิมา ๘ นั้นทำรากแลก่อได้ทีเดียว

สยามินทร์

กระทรวงโยธาธิการ

ที่ ๑๔๓/๙๙๔๕

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ ราชเลขานุการ ทราบฝ่าพระบาท

ตามความในลายพระหัตถ์ที่ ๖๙, ๑๒๖๙ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคมศกนี้พระทานสำเนาลายพระราชหัตถเลขานำรายงานประชุมในการที่จะจ้างมิสเตอร์ชันเดรคกีเป็นอาคิเดกทำพระที่นั่งวังดุสิต เพื่อให้เกล้ากระหม่อมตกลงกับมิสเตอร์ชันเดรคกี ดังข้อความในรายงานนั้น

เกล้ากระหม่อมได้ชี้แจงไปยังมิสเตอร์ชันเดรคกีแล้ว บัดนี้ตอบมาว่าจะขอรับเงินเป็นปีละ ๑๒๐๐ ปอนด์แลต่อไปจะขอขึ้นเป็นปีละ ๑๔๐๐ ปอนด์กับมีความอื่นอีกหลายประการ เกล้ากระหม่อมได้ถวายสำเนาหนังสือที่มีไปมารวม ๓ ฉบับมาพร้อมกับหนังสือนี้ด้วยแล้ว ถ้ามีโอกาศอันควรขอได้ทรงนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

จะควรประการใดแล้วแต่จะโปรดเกล้า

นริศรานุวัดติวงศ์

DUSIT PARK.

The ceremonies in connection with the King taking up his residence in the royal pavilion at Dusit Park will commence on the 28th inst. On the afternoon of that day His Majesty will present robes, fans, etc to the chief priests of the neighbouring Wats. On the morning of the 1st March His Majesty will give food to 198 priests at the Park, and in the afternoon he goes to Wat Benchamabophit where he gives land for the building of a new temple. In the evening His Majesty gives a dinner to all the Princes and nobles who have assisted in making Dusit Park the beautiful place it is. Phya Petchapani's *leekae* will play, and tickets are to be given to the soldiers and all who have worked in the Park. The time fixed for the official entry into the royal pavilion is 4 h. 27 m. 31 s. on the morning of the 2nd March, an hour which, of course, by Siamese reckoning is still on the 1st.

There are to be further very elaborate ceremonies in connection with the Buddhist statue which Prince Damrong had brought from Chiangmai, and which proves to be a very ancient and unique specimen. There will be processions on the 13th, 14th and 15th March to which all the royal Princes will furnish contingents. The statue will be removed from the royal pavilion at Dusit Park to Wat Benchamabophit and many ancient rites will be performed in the presence of His Majesty. The ceremonies will be concluded on the 17th March.

ประกาศ

กำหนดทางเข้าสวนดุสิตในการเฉลิมพลีลา

พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง รองอธิบดีกรมกองตระเวร ขอประกาศให้ทราบทั่ว
กัน

ด้วยผู้มาสวนดุสิตในการเฉลิมพลีลานั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งถนน มี
โคมไฟจุดตลอดเพื่อเข้าสวนดุสิตได้ ๔ ทาง คือ ถนนข้างฮีใน ถนนใบพร ถนนดวงตะวัน ถนน
ชมมื่อ

ผู้ที่มารถเข้าทางถนนข้างฮีใน ถ้าเป็นหญิงจะอยู่ตรงปากถนนชมมื่อใน เดินเข้า
ไป จากนั้นก็ได้ให้รถไปคอยอยู่ที่ถนนชมมื่อหนู หรือจะไปเข้าทางถนนพุดตาลนอก แล้วเดินเข้า
ทางถนนพุดตาล เลี้ยวถนนโถข้ามสะพานไปใช้ถนนเด็กหลังพลีลา ถ้าเป็นรถผู้ชายให้อยู่ที่
ถนนพุดตาล เดินเข้าไปที่พลีลา หรือจะเลยไปถึงปากช่องถนนวิมานเมฆเลี้ยวเข้าถนน
วิมานเมฆมาอยู่ตรงหน้าพลีลาเดินข้ามสะพานคูมาพลีลาก็ได้ แต่รถต้องกลับออกไปคอย
อยู่ที่ถนนข้างฮีในหรือถนนพุดตาลนอก

ผู้ที่มารถ เข้าถนนใบพรให้เลี้ยวทางถนนดวงดาวไปถนนข้างฮีใน อยู่ตรงปากถนน
ชมมื่อใน หรือถนนพุดตาล หรือจะเลยไปถึงปากช่องถนนวิมานเมฆดังกล่าวมาแล้วก็ได้ แล้วให้
รถไปคอยอยู่ที่ถนนพุดตาลนอกหรือถนนข้างฮีใน

ผู้ที่มารถ เข้าทางถนนดวงตะวัน ให้เลี้ยวถนนชมมื่อไปออกถนนใบพรขึ้นตามถนน
ดวงดาว เข้าทางถนนข้างฮีใน อยู่ตรงปากถนนชมมื่อในหรือถนนพุดตาล หรือเลยไปถึง
ปากช่องถนนวิมานเมฆก็ได้ แล้วให้รถไปคอยอยู่ที่ถนนพุดตาลนอก หรือถนนข้างฮีใน

ผู้ที่มารถ เข้าทางถนนชมมื่อได้ ให้เลี้ยวออกไปทางถนนใบพรขึ้นตามถนนดวงดาว
ออกถนนข้างฮีใน อยู่ตรงปากถนนชมมื่อในหรือถนนพุดตาล หรือเลยไปถึงปากช่องถนน
วิมานเมฆก็ได้ แล้วให้รถคอยอยู่ที่ถนนพุดตาลนอก หรือถนนข้างฮีในตามที่กล่าวมาแล้ว

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘

กำหนดการเถลิงพลับพลาแรงงานปีสวนดุสิต
รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ เวลาบ่ายจะได้เสด็จพระราชดำเนินสู่พลับพลาสวนดุสิต พระราชทาน ไตรย แพร ยาม พัดก้ามเหยียดอกแก่พระสงฆ์ราชคณะแลพระครูเจ้าอธิการวัดต่างๆ ที่ใกล้เคียงกับสวนดุสิต ๑๕ รูปแล้ว แล้วจะได้แบ่งกันเจริญพระพุทธมนต์ที่ ท้องพระโรง ๑๐ รูป ในที่พระบันทม ๕ รูป สวดมนต์จบแล้วเสด็จกลับสู่พระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๑ มีนาคม เวลาเช้า ได้เสด็จพระราชดำเนินสู่สวนดุสิต พระสงฆ์ในพระอารามต่างๆที่ใกล้เคียงกับสวนดุสิต รวม ๑๘๘ รูป จะได้มารับพระราชทานอาหารบิณฑบาตร ครั้นทรงบาตรแล้ว จะได้เสด็จขึ้นประทับบนพลับพลาทรงพระเคนพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์เมื่อวันก่อน ๑๕ รูป รับพระราชทานฉันทน์ ฉันทน์แล้วถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกแล้วเสด็จขึ้น

ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมง จะได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่วัดเบญจมบพิตร ทรงถวายที่วิสุงคามสีมา ปักหลักศิลากำหนดเขต มีแตرسังข์พินพาทย์ประโคมเสร็จแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้วจะได้เริ่มสังฆกรรมตอนสิมาเดิมตั้งแต่วันนั้นสืบไป แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พลับพลา เจ้าพนักงานจะได้ตั้งบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน เวียนเทียนสมโภชพลับพลา เวลานั้น ยิเกโรงพระยาเพชรปาดิจะได้อ่าน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน ถาดบรรจอาหารแลตัวสำหรับดูยิเกแก่ตำรวจฝึพาย ทหารปืนใหญ่ แลบรรดาผู้ที่มีหน้าที่ทำการอยู่ในสวนดุสิตนั้นทั่วกัน แลพระราชทานตัวสำหรับดูยิเกคนละ ๓ ใบ สำหรับตัวเองใบ ๑ สำหรับพาบุตรภรรยาพวกพ้องไปดูด้วยได้อีกคนละ ๒ ใบ แล้วจะได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงของว่างพระบรมวงษานุวงษ์ ข้าราชการบรรดาที่มีการเกี่ยวข้องแก่สวนดุสิต ตลอดจนผู้ที่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายต้นไม้ทั่วไป

ครั้นเวลา ๑ ทุ่ม จะได้โปรดเกล้าฯ ให้เชิญพวคนายด่านทำการที่สวนดุสิตนั้นมารับพระราชทานอาหารเวลาค่ำ ครั้นเลี้ยงแล้วจะได้ประกาศอยู่ในสวนนั้นจนเวลา ๑๐ ทุ่ม ๒๒ นาที ๓๑ วินาทีเปนปฐมฤกษ์ จะได้เสด็จเถลิงพลับพลา แล้วประทับแรมที่นั่น เปนเสร็จการ

การแต่งตั้งในงานนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้แต่งชาวปรกติทุกเวลา

เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก ๑๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ตำบลถนนสามเสน ฝั่งตะวันออก ทรงพระราชดำริที่จะทรงสร้างสถานที่นั้น ให้เป็นที่สำหรับประพาศประทับแรม เพื่อเป็นที่สำราญพระราชหฤทัยแลเจริญพระราชอิริยาบถแลเป็นการงดงามแก่พระนคร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงษานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาท เป็นนายช่างแลนายดำเนินการสร้างสถานต่างๆ ในที่นั้นตั้งแต่รัตนโกสินทร ศก ๑๑๗ เป็นต้นมาโดยลำดับ มีพลับพลาที่ประทับแรมแลถนนตะพานคลองสนามหญ้าสวนดอกไม้ สวนผลไม้เป็นต้น โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามที่นั้นว่า "สวนดุสิต" บัดนี้การสร้างสถานต่างๆ ในสวนดุสิตเป็นการสำเร็จบริบูรณ์บ้างแล้ว พอที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการเฉลิมพลับพลาแลงานปีสวนดุสิต ในวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘ เจ้าพนักงานได้จัดการตกแต่งพลับพลา มีการตั้งโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีน แลประดับประดาธงโคมไฟ ตามบริเวณสวนดุสิตทั่วไปแลตั้งที่ทรงนมัสการ พระพุทธรูปสี่แลพระไชยเนาวโลห กับอาสนสงฆ์สำหรับเจริญพระพุทธมนต์ที่ข้างนำ ๑๐ รูป ในที่พระบันทมตั้งพระไชยวัฒนรัชกาลบัดยู่บัดนี้ เป็นที่พระสงฆ์จะได้เจริญพระพุทธมนต์ ๕ รูปพร้อมเสร็จ

ครั้นถึงวันกำหนดที่จะมีการ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่ง แต่พระบรมมหาราชวังไปประทับพลับพลาสวนดุสิต เวลาบ่ายมีการเลี้ยงน้ำชาพระบรมวงษานุวงศ์ข้าราชการ ซึ่งมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ที่สนามหญ้าข้างพลับพลา เวลาค่ำพระสงฆ์ราชาคณะแลพระครูเจ้าอธิการวัดต่างๆ บรรดาที่อยู่ใกล้เคียงกับสวนดุสิต ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์ รวม ๑๕ รูปมาพร้อมแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนไตรแพรแลพัตรองกำมหยี่ปักอย่างดี แลยามกำมหยี่ปักอย่างดีแก่พระสงฆ์ ๑๕ รูป พระสงฆ์ครองไตรแล้วมานั่งที่อาสนสงฆ์ข้างนำ แลในพระแท่นที่พระบันทม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการ พระธรรมโกษาจารย์ถาวยศีลแล้วพระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไป ทรงจุดเทียนนมัสการในที่พระบันทม พระสงฆ์ ๕ รูปมีพระราชพงษ์ปฏิพัทธเป็นประธาน เจริญพระพุทธมนต์ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วเสด็จประทับในห้องพระบันทม พระราชพงษ์ปฏิพัทธถวายอดิเรกแล้วเสด็จออกประทับข้างนำ พระธรรมโกษาจารย์ถาวยอดิเรกเสร็จการสวดพระพุทธมนต์แล้ว มีแถววงแลพิณพาทย์ เล่นที่เดนดีในบริเวณพลับพลาเวลา ๒ ยามเศษ เสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๑ มีนาคม เวลาเช้าโมงเศษพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดย รถพระที่นั่งไปประทับพลับพลาสวนดุสิต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้า

พนักงานนิมนต์พระสงฆ์ในพระอารามต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับสวนดุสิต รวม ๑๙๘ รูป มารับ
บิณฑบาต ทรงบาดแล้วเสด็จออกประทับท้องพระโรง ทรงจุดเทียนนมัสการพระสงฆ์ ๑๕ รูป ที่
สวดพระพุทธมนต์ เวลาวันนี้มาพร้อมกันอยู่ณอาสนสงฆ์ ในห้องเสวยซึ่งจัดเป็นที่พระสงฆ์ฉัน
พระสงฆ์ถวายพรพระจบแล้ว ทรงประเคนพระสงฆ์ ๑๕ รูปรับพระราชทานฉัน ครั้นพระสงฆ์ฉัน
เสร็จแล้ว ทรงถวายเสนาศน์วัดสัมเกลียง (ดังจะได้กล่าวต่อไป)แล้วทรงประเคนหมากพลู รูป
เทียนแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ยัสมีง ป.ท.เส แลปริตตกรณปาฐ แลถวายอดิเรก ถวายพระ
พรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกนำพลับพลาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานสัญญาบัตร แก่พระสงฆ์นิคายฝ่าย ญวน. จีน. รวม ๕ รูป กับคฤหัสถ์ญวน. จีน. ๒
นาย (จะได้แจ้งรายนามต่อไป) กับได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระทานซองบุหรืหนึ่ง แลกลัก
ไม้ขีดไฟหนึ่ง มีอักษรพระบรมนามาภิไธยย่อ กับดุมขาวตราอารมแผ่นดินแก่พระบรมวงษานุ
วงศ์ แลข้าราชการบันดาที่ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในหน้าที่ต่างๆ ที่สวนดุสิต

ครั้นเวลาบ่าย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสิ่งของฉลากแก่ราษฎรที่
ได้มาอยู่ที่โรงแถว ในบริเวณสวนดุสิต แลโปรดเกล้าฯ พระราชทานเข้ากระตงมีของควาหวาน
พร้อม กับผ้าอาบน้ำฝนหนึ่ง จานใบหนึ่งกับอัฐ ๓๒ อัฐ แก่พวกคนทำงานในสวนดุสิตทั่วไป
เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปถวายวิสุงคามสีมา วัดเบญจมบพิตร (ดังจะได้กล่าวต่อไป)
ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับจากวัดเบญจมบพิตรแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงน้ำชาพระบรม
วงษานุวงศ์ ข้าทูลฉลองรัฐีพระบาทแลโปรดให้อาราธนาพระสงฆ์ ที่ได้ฉลองพระเดชพระคุณ ใน
การตกแต่งสวนดุสิต มีการถวายต้นไม้เป็นต้น พระบรมวงษานุวงศ์ ข้าทูลฉลองรัฐีพระบาท
ได้รับพระราชทานที่สนามหญ้าเหมือนอย่างวันก่อน พระสงฆ์ฉันน้ำชาในห้องเสวยบนพลับพลา
แล้ว พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ซึ่งเป็นประธานในหมู่สงฆ์ที่มานั้น ทรง
อ่านคำทูลถวายไชยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จเกลียงพลับพลา แล้ว
พระสงฆ์สวดไชยมังคลคาถาขึ้นพร้อมกัน เจ้าพนักงานได้จัดตั้งบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรี
เงิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเบิกพระเนตรพระพุทธนรสีห์ แล้วชี้พ้อพราหมณ์ได้เบิก
แว่นเวียนเทียนสมโภชพลับพลา

เวลาค่ำวันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระบรมวงษานุวงศ์ ข้าราชการบันดา
ที่ได้เป็นนายด่านนางงานแลผู้ที่ได้ฉลองพระเดชพระคุณในการสร้างสวนดุสิตโดยหน้าที่ต่างๆ กัน
ทั้งสิ้น มารับพระราชทานอาหาร เวลาค่ำแลโปรดเกล้าฯ ให้มีการเล่นเป่นที่รื่นเริง คือแตรวงแล
พิณพาทย์ กับมีลิเกของพระยาเพชรปาดิ พระราชทานให้พวกที่ได้รับพระราชทานฉลาก แลเข้า
กระตงเมื่อเวลากลางวันนั้นได้ดูเป่นที่สำราญใจ แลโปรดให้ราษฎรมาตั้งร้านขายเครื่องบริโภค
ต่างๆ ในที่ใกล้โรงลิเกนั้นด้วย เวลาทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับโต๊ะ
เสวยที่เตนต์ในสนาม ผู้ที่ได้รับเชิญนั่งโต๊ะรับพระราชทานอาหารพร้อมกันรวม ๖๔ ทั้งที่ประทับ
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช ได้ถวายไชยมงคลแด่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยฉันทานุมติของผู้ที่ได้รับพระราชทานโต๊ะทั่วกัน เจ้าพนักงาน
ลั่นฆ้องไชย ทหารแตรเป่าแตรสรรเสริญพระบารมี แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราช

ดำรัสตอบ ทรงยกความชอบผู้ที่ได้นั่งมองพระเดชพระคุณ โดยประการต่างๆ เป็นการทั่วถึงกัน
ทุกพวกทุกเหล่าเมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้ว เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรลิเก แล้วเสด็จกลับ
ประทับพลับพลาพระราชทานรางวัลขึ้นเครื่องโต๊ะ ครั้นเวลา ๑๐ หุ้ม ๒๗ นาที ๓๑ วินาที
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่ที่พระบันทมเป็นพระฤกษ์ เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์
พิณพาทย์พร้อมกัน เป็นเสร็จการในวันนี้

วันที่ ๒ มีนาคม เวลาบ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทอดพระเนตร
สถานที่ต่างๆ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปที่วัดเบญจมบพิตร ทอดพระเนตรพระสงฆ์สวดถอนสี
มาแล้ว เสด็จทรงรถพระที่นั่งประพาศตามถนนต่างๆ รอบนอกสวนดุสิต จนเวลาบ่ายค่ำเศษ เสด็จ
ไปประทับที่เสด็จขึ้นรถไฟกรุงเทพฯ ฯ ทรงรถไฟแต่เสด็จขึ้นผ่านสวนดุสิตทอดพระเนตรโคมไฟ
ซึ่งตกแต่งประดับประดาในบริเวณสวนดุสิตเป็นที่งดงาม แล้วเสด็จประทับรถไฟที่เสด็จขึ้นสาม
เสนเสด็จลงเรือพระที่นั่งกลับมาประทับพลับพลาสวนดุสิต เวลาค่ำวันนี้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้เชิญพระบรมวงษานุวงศ์ ข้าราชการที่เป็นกรรมการตรวจตัดสินรางวัลขึ้นโต๊ะ กับทั้งผู้
ที่ได้นำขึ้นโต๊ะมาออกสำหรับตกแต่งในการเฉลิมพลับพลา กับนายทหารบก นายทหารเรือ นาย
พลตระเวน แลกระทรวงวังซึ่งได้มีหน้าที่ตกแต่งโคมไฟแลรักษาการในเวลาถึงงานครั้งนี้ มารับ
พระราชทานอาหารเวลาค่ำที่เตนต์ในสนามอย่างเวลาเวลานี้ แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มี
ลิเกของพระฤทธิเดชะให้ทหารบกทหารเรือแลพลตระเวนดูเป็นที่รื่นเริง กับโปรดเกล้าฯ ให้
ราษฎรมาตั้งร้านขายเครื่องอาหารอย่างวันก่อน โปรดเกล้าฯ พระราชทานอัฐแจกแก่พลทหาร
พลตระเวน คนละ ๓๒ อัฐด้วยกัน เมื่อเสด็จกลับจากทอดพระเนตรโคมไฟตามทางรถไฟแล้ว
เสด็จประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยผู้ที่โปรดเกล้าฯ ให้เชิญมาอันกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นแล้ว พระ
เจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนครสวรรค์ผู้มียศตำแหน่งสูงในกรรมการได้ถวายไชยมงคลแด่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แตรวงทำเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเนื่องในการที่ได้จัดขึ้นโต๊ะมาตั้งฉลองพระเดชพระคุณ แล
กรรมการได้ตรวจตัดสินรางวัลเป็นที่สำราญพระราชหฤทัย แลทรงยกความชอบผู้ที่ได้ตกแต่ง
โคมไฟในการเฉลิมพลับพลาครั้งนี้ด้วย เสร็จการเลี้ยงโต๊ะแล้ว เสด็จทอดพระเนตรลิเกของ
พระฤทธิเดชะแล้วเสด็จประทับพลับพลา ทอดพระเนตรกรรมการตัดสินรางวัลขึ้นโต๊ะ แล
พระราชทานรางวัลกรรมการเป็นเสร็จการในวันนี้

วันที่ ๓ มีนาคม เวลาบ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงรถประพาศตาม
ถนนแลทอดพระเนตรพระสงฆ์สวดถอนสีมาวัดเบญจมบพิตร แล้วเสด็จกลับมาประทับพลับพลา
เวลาค่ำโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงอาหารแก่พระบรมวงษานุวงศ์แลข้าราชการที่ได้รับราชการ
ประจำที่สวนดุสิต แลข้าราชการผู้ใหญ่ที่ยังไม่ได้รับพระราชทานเลี้ยงใน ๒ วันที่ล่วงมาแล้วบน
พลับพลา เวลา ๒ หุ้ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยผู้ที่โปรด
เกล้าฯ ให้เชิญมารวม ๓๔ ทั้งที่ประทับ เสร็จการเลี้ยงแล้วประทับอยู่จนเวลา ๕ หุ้มเศษเสด็จ
ขึ้น

วันที่ ๔ มีนาคม เวลาเย็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณสวนดุสิต ครั้นเวลา ๑ หุ้มเศษเสด็จพระราชดำเนินกลับจากสวนดุสิต ไปประทับวังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการในการทำบุญวันเกิดเจ้าคุณจอมมารดาแล้วเสด็จกลับประทับแรมในพระบรมมหาราชวัง

๑๘ มีนาคม ๑๑๘

ขอเดชะ

ด้วยทรงพรกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพฯพุกทเจ้า พุดปฤกษาหาความตกลงกับมิสเดอชัันร์สกีแลกะกำหนดเงินที่จะใช้จ่ายในการทำพรที่นั้งในสวนดุสิตนั้น ข้าพฯพุกทเจ้าได้พบกับมิสเดอชัันร์สกีพุดปฤกษากันรวมใจความลงดังนี้

๑ การดูงานแลทำแบบแผนส่วนสัดทุกอย่าง เปนหน้าที่ของมิสเดอชัันร์สกีแลพนักงานกองแบบแผน ส่วนการก่อสร้างนั้นเปนหน้าที่เจ้าหมื่นเสมอใจราช

๒ ในเรื่องเงินเดือนมิสเดอชัันร์สกีนั้น เปนอันจะขอรับพระราชทาน ๑๒๐๐ £ ต่อปี แต่วันที่ ๑ เมษายน ศก ๑๑๘ เปนต้นไป หนังสือสัญญาอันคงใช้สัญญาเดิม แต่จะขอพระราชทานให้โนตในท้ายสัญญาว่า รัฐบาลจะคิดเงินเดือนให้เปนปีละ ๑๒๐๐ £ แต่วันที่ ๑ ศก ๑๑๘ เปนต้นไป (ในที่นี้เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าไม่เปนการขัดขวางเมื่อลงไว้ในสัญญาก็เปนการดีอย่างหนึ่ง ซึ่งมิสเดอชัันร์สกีจะไม่มีทางขอร้องใดๆทางที่จะให้อนุญาตเปนชั้นในเมื่อเลิกการ เพราะมีข้อบังคับใน พรราชบัญญัติบ้านานชดออยู่ว่าจะไม่คิดบ้านานให้แก่ผู้ทำการโดยมีหนังสือสัญญา แลการที่จะต่อข้อความในสัญญาก็ไม่ได้มีกำหนดปีที่จะต่อไปเท่าใด เมื่อไม่เป็นที่พอใจในภายหลังจะให้ออกก็ได้ คงเสียก็แต่ค่าโนติส ๓ เดือนเปนอง่างมาก)

๓ ผู้ช่วยดูการในชั้นต้นนี้ มิสเดอชัันร์สกีจะขอรับพระราชทานจ้างมิสเดอสลวาโตร์ซึ่งบัดนี้รับการอยู่ในกระทรวงโยธา ได้รับพระราชทานเงินเดือนๆละ ๓๐๐ บาท แต่จะขอพระราชทานให้เปน ๔๕๐ บาทเพื่อว่าจะได้ใช้การให้แข็งแรง แลคนๆ นี้สมควรจะได้รับพระราชทานด้วยแลตัวมิสเดอสลวาโตร์ได้ทำการเรียบร้อย ต่อไปจะขอพระราชทานเพิ่มให้อีกเดือนละ ๕๐ บาทต่อปีจนถึง ๗๐๐ บาทต่อเดือนเปนอง่างสูง

๔ ในศก ๑๑๘ มิสเดอชัันร์สกีขอพระราชทานลาไปรักษาตัว ๗ เดือน โดยหมอได้แนะนำเช่นนั้น ในการที่จะกราบถวายบังคมลาไปรักษาตัวในยุโรปนั้น ถ้าทรงพรกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จ้างช่างทำแบบพรที่นั้งได้คงจะดีกว่าที่จะคิดทำในกรุงเทพฯ คือจะหาจ้างคนทำงานได้ง่าย ข้าพฯพุกทเจ้าได้ไต่สวนว่าจะจัดยังไร คงได้ความว่าบางที่จะว่าจ้างเพิ่มใหญ่ๆที่เปนนกอนแดรกเดอให้ทำแบบตีไซน์แลดีเทลเล็กจนแล้วสำเร็จ การต่อไปคงจ้างแต่ผู้ช่วยเขียนแบบใหญ่เปนชั้นๆ สำหรับจะให้ทำงาน มีการทำกระสวนเปนต้น จะใช้อีก ๒ คน รวมเปน ๔ คน ทั้งตัวแกแลสลวาโตร์ซึ่งจะเปนประธานาธิบดี การทำแบบที่นอกคงจะเสร็จได้ภายในปีหนึ่ง ซึ่งตัวแกจะต้องอยู่ในยุโรปปีหนึ่งจนกว่าการจะแล้วเสร็จ ส่วนการข้างนี้มีการก่ออิฐในรากขึ้นมาถึงพื้นชั้นต่ำนั้นได้ทำแบบเสร็จแล้วคงมอบให้มิสเดอสลวาโตร์ดูงานไปพลาง ประมาณว่าจะจุแรงทำการกว่าจะสิ้นแบบที่มีแล้วก็ประมาณปีหนึ่งเหมือนกัน ถ้าไม่โปรดเกล้าฯ ให้ทำที่นอกก็จะคิด

เรียกช่างเข้ามาด้วย แต่เมื่อได้ทราบถวายเป็นมงคลลาออกไปเช่นนั้นแล้ว ก็เป็นโอกาสที่จะหาคน ได้ดีกว่าที่จะเขียนหนังสือจ้าง ซึ่งบางทีจะไม่ได้คนที่ดีพอใจฤๅเสียเวลาที่จะพุดจาโต้ตอบไป มาถึง ๗ ฤๅ ๘ เดือน เหมือนกันกว่าจะได้คนมาใช้ และต้องจ้างเต็ม ๕ คนตามที่กะจึงจะพอแก่ การ เพราะแบบทั้งหลายจะต้องให้เสร็จก่อนการก่อสร้างซึ่งจะมีตามมาในภายหลัง เพราะ จะต้องใช้ของที่ส่งให้ทำที่นอกเช่นเครื่องเหล็กหลังคาแลอื่น ๆ เป็นต้น จึงจะทำการเร็วได้ตั้งพร ราชประสงค์

๕ ค่าใช้สอยในการจะจ้างทำแบบแผนที่ในยุโรปกะไว้ว่าไม่เกิน ๒๐๐๐ £ ทั้งค่าเช่าที่อยู่ แลเดินทางในส่วนทำการ ถ้าโปรดเกล้าฯ ดังนี้ บรรดาค่าใช้สอยทั้งหลายในเงิน ๒๐๐๐ £ นี้ เมื่อได้จ่ายไปจะต้องยื่นรายงานกับทั้งใบเสร็จต่าง ๆ ด้วย แลค่าเดินทางของมิสเตอร์ซันดร์สกีที่จะ ออกไปเป็นส่วนลาคะคิดเข้าในนี้ด้วยไม่ได้ แลในวันนอกจากลาอีก ๕ เดือนซึ่งเป็นเวลาทำการที่ นอก จะขอพระราชทานเบี้ยเลี้ยงสำหรับบุตรภรรยาอีกเดือนละ ๓๐๐ บาท ต่างหากรวมเงิน ๑๕๐๐บาท

๖ เมื่อจะกลับเข้ามาจะเรียกจ้างช่างเข้ามาช่วยอีก ๒ คน คนละ ๖๐๐บาท โดยประมาณ เงินเดือน จะให้ในขั้นแรก แลต่อไปจะขอขึ้นให้ปีละร้อยบาทต่อเดือน ถึง ๘๐๐ บาทเป็นอย่างสูง แลคนเหล่านี้จะสัญญาไว้เพียง ๓ ปี

การทำพรที่นั่นนั้นมิสเตอร์ซันดร์สกีกะประมาณว่าถ้าไม่ติดขัดด้วยสิ่งของที่จะทำประมาณ ว่า ๕ ปีก็คงสำเร็จได้ แต่ข้าพพรพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่ากลัวจะไม่แล้วได้ ดังนั้นจึงได้รับใส่ เกลัดฯ ประมาณไว้เป็น ๗ ปี รวมประมาณเงินที่จะต้องใช้ในการทำแบบสำหรับการก่อสร้างพรที่ นั้น ฤๅกับทั้งการก่อสร้างอื่น ๆ ในบริเวณเหล่านั้นจะบรรทุกเข้าไปในพนักงานแบบอย่างนี้ได้ ด้วย โดยมิสเตอร์ซันดร์สกีได้ตระเตรียมตัวเพื่อจะรับรองอยู่แล้วดังนี้

ปีที่ ๑ ตก ๑๑๙ เงิน ๖๔,๕๐๐บาท รวมค่าทำแบบ

.. ๒ .. ๑๒๐ เงิน ๔๕๖๐๐ บาท รวมค่าเดินทางเรียกช่าง

.. ๓ .. ๑๒๑ เงิน ๔๕,๐๐๐ ..

.. ๔ .. ๑๒๒ เงิน ๔๘,๐๐๐ ..

.. ๕ .. ๑๒๓ เงิน ๔๘๖๐๐ ..

.. ๖ .. ๑๒๔ เงิน ๔๘๒๐๐ ..

.. ๗ .. ๑๒๕ เงิน ๔๘๘๐๐ ..

รวม ๗ ปีประมาณว่าการเสร็จเป็นเงินค่าแบบ ๓๕๐,๗๐๐ บาท ฤๅ ๔๓๘๓ ชั่ง ๖๐ บาท แต่เมื่อคิดตามประมาณของมิสเตอร์ซันดร์สกีอย่างที่จะมีช่างผู้ช่วยทำการแบบในกรุงเทพฯ แล้ว ตามประมาณกระทรวงโยธาธิการที่ยืมมาปีนี้ เป็นเงิน ๕๔,๕๘๐ บาทรวม ๗ ปี ก็เป็นเงินถึง ๓๘๒,๐๖๐ บาท ฤๅ ๔,๗๗๘ ชั่ง ๒๐ บาท ถ้าคิดตามเงินที่จะทำแบบในยุโรปยังถูกกว่า ๓๘๔ ชั่ง ๔๐ บาท ฤๅถ้าคิดแต่เพียง ๕ ปี อย่างทำที่นอกคงเป็น ๒๕๑,๗๐๐ บาท ทำในนี้คงเป็น ๒๗๒,๘๐๐ บาท คงทำนอกถูกกว่า ๒๑,๒๐๐ บาท

แต่เมื่อคิดถึงจำนวนเงินที่จะต้องใช้จ่ายในการนี้มารวบรวมเข้าดูก็เห็นเป็นจำนวนมากมายออกกลมจับๆ ทางที่จะหลีกเลี่ยงได้ก็มีอยู่อย่างเดียวแต่ที่จะเล่นกับคนอื่น แต่ก็ไม่แน่ใจด้วยเหตุสองประการคือ ๑ ไม่เชื่อด้วยเกล้าฯว่าจะได้ถูกกว่าในการที่ทำเสมอกัน ๒ มีสเตอชันดรัสก็ก็เป็นคนคุ้นเคยต่อการทำงานในราชการแลเรารู้จักดีอยู่ว่าเป็นอย่างไรแล้ว

การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพรกรุณาโปรดเกล้าฯ ข้าพพรพุทธเจ้าได้ทูลเกล้าฯ ถวายต้นหนังสือกระทรวงโยธาธิการทูลเกล้าฯ ถวายมาด้วยแล้ว ควรมีควรสุดแล้วแต่จะทรงพรกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

มหิศรราชหฤทัย

ป.ล. แลมีสเตอชันดรัสก็พูดต่อไปว่าถ้าทำแบบที่นอกสำเริงแล้วจะได้ให้ช่างเหล็กแลช่างเครื่องประดับต่างๆ ตีราคารับเหมาแล้วจะส่งเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อได้ทรงพระราชวินิจฉัยด้วยที่เดียวไม่ต้องรอเสียเวลา การนี้ข้าพพรพุทธเจ้าเข้าใจไปว่าจะเป็นปีกหางของแก่อีกชั้นหนึ่ง แต่ก็ไม่สำคัญอันใด ถ้าไม่พอใจก็หาเดนมืดที่อื่นๆ การที่กะราคาเป็นโครงไว้นี้ก็ยังคงเป็นประโยชน์อยู่ยังคำ

ควรมีควรสุดแล้วแต่จะทรงพรกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

มหิศรราชหฤทัย

ผู้ร่าง หลวงสุวรรณ
ผู้ตรวจ ในกรม

ผู้เขียน นายโก๋
ผู้ทาน นายเจริญ

ที่ ๗๗/๑๕๓๕

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๔ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์ดิวงษ์ ด้วยจดหมายมาที่กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ที่ ๑๔๓/๙๘๔๕ ลงวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ส่งสำเนาหนังสือที่ได้มีไปมากับมิสเดอชันเดริสกีมาด้วยนั้นทราบแล้ว จึงได้ให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติไปพูดกับมิสเดอชันเดริสกีในเรื่องนี้ รวมใจความว่า

๑ การดูงานแลทำแบบแผนทุกอย่าง เป็นหน้าที่ของมิสเดอชันเดริสกีแลพนักงานกองแบบแผน ส่วนการก่อสร้างเป็นหน้าที่เจ้าหมื่นเสมอใจราช

๒ เรื่องเงินมิสเดอชันเดริสกี เป็นอันจะขอรับ ๑๒๐๐ ปอนด์ต่อปี ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๑๑๘ เป็นต้นไป แต่หนังสือสัญญาคงใช้สัญญาเดิม แต่จะขอให้ลงไว้ในทำสัญญาว่ารัฐบาลจะคิดเงินเดือนให้ปีละ ๑๒๐๐ ปอนด์ ตั้งแต่วันที่ ๑ สก ๑๑๘ เป็นต้นไป กรมหมื่นมหิศรเห็นว่าไม่เป็นการขัดขวาง เมื่อลงไว้ในสัญญาก็เป็นการดีอย่างหนึ่ง ซึ่งมิสเดอชันเดริสกีจะไม่มีทางขอร้องใดๆทางที่จะให้อนุญาตเป็นชั้นในเมื่อเวลาเลิกทำการ เพราะมีข้อบังคับในพระราชบัญญัติเบียบำนาญชั้อยู่ว่าจะไม่คิดบำนาญให้แก่ผู้ทำการโดยมีหนังสือสัญญาแลการที่จะต่อข้อความในสัญญาก็ไม่ได้มีกำหนดปีที่จะต่อไปเท่าใด เมื่อไม่เป็นที่พอใจจะให้ออกก็ได้ คงเสียแต่ค่าบอกล่วงนำ ๓ เดือนเป็นอย่างมาก

๓ ผู้ช่วยดูในการชั้นต้นนี้ มิสเดอชันเดริสกีจะขอจ้างมิสเดอสุวาลโดร์ ซึ่งทำการอยู่ในกระทรวงโยธาธิการ ได้รับเงินเดือนๆ ละ ๓๐๐ บาท แต่จะขอขึ้นเป็นเดือนละ ๔๕๐ บาท แล้วถ้ามิสเดอสุวาลโดร์ได้ทำการเรียบร้อยต่อไป จะขอเพิ่มให้อีกเดือนละ ๕๐ บาทต่อปี จนถึง ๗๐๐ บาทต่อเดือนเป็นอย่างสูง

๔ ในสก ๑๑๘ มิสเดอชันเดริสกีขออนุญาตลาไปรักษาตัว ๗ เดือน ในระหว่างที่มิสเดอชันเดริสกีไปรักษาตัวนี้ ถ้าให้จ้างช่างทำแบบพระที่นั่งได้คงจะดีกว่าที่จะคิดทำในกรุงเทพฯ ๕ คือจะหาจ้างคนทำการได้ง่าย กรมหมื่นมหิศรได้สวนได้ความว่าจะว่าจ้างเหมาเพิ่มใหญ่ ๆ ที่เป็นกอนแตรกเดอให้ทำแบบดิไซน์แลดีเทลเล็กจนแล้วสำเร็จ การต่อไปคงจ้างแต่ผู้ช่วยเขียนแบบใหญ่เป็นชั้นๆ สำหรับกะให้ทำการ มีการทำกระสวนเป็นต้น จะใช้อีก ๒ คน รวมเป็น ๔ คนทั้งตัวมิสเดอชันเดริสกีแลมิสเดอสุวาลโดร์ การทำแบบที่นอกคงจะเสร็จภายในปีหนึ่ง ซึ่งตัวมิสเดอชันเดริสกีจะต้องอยู่ในยุโรปปีหนึ่งจนกว่าการจะแล้วเสร็จ ส่วนการข้างนี้มีการก่อรากขึ้นมาถึงพื้นชั้นตื้นนั้นได้ทำแบบเสร็จแล้ว คงมอบให้มิสเดอสุวาลโดร์ดูงานไปพลาง ประมาณว่าทำการ

กว่าจะสิ้นแบบที่มีแล้วก็ประมาณปีหนึ่งเหมือนกัน ถ้าไม่ให้ทำที่นอกคืดจะเรียกช่างเข้ามาด้วย แต่เมื่อมิสเตอร์เดอซันเดริสก็ไปถึงนอกแล้ว ก็เป็นโอกาสที่จะหาคนดีได้กว่าที่จะเขียนหนังสือ จ้างซึ่ง บางที่จะไม่ได้คนที่ดีพอใจ ฤฯเสียเวลาที่จะต้องมีหนังสือไปมาถึง ๗ เดือน ๘ เดือน และจะต้อง จ้างเต็ม ๕ คน ตามที่กะ เพราะแบบทั้งหลายจะต้องให้แล้วเสร็จก่อนการก่อสร้างซึ่งจะมีตามมา ภายหลังจะต้องใช้ของที่จะสั่งให้ทำที่นอกเช่นเครื่องเหล็กหลังคาและอื่น ๆ จึงจะทำการเร็วได้ทัน ต้องการ

๕ ค่าใช้สอยในการจ้างทำแบบแผนที่ในยุโรปกะไว้ว่าไม่เกิน ๒๐๐๐ ปอนด์ ทั้งค่าเช่าที่อยู่แลค่าเดินทางในเวลาทำการ ถ้าอนุญาตตามนี้ บันดาค่าใช้สอยในเงิน ๒๐๐๐ ปอนด์นี้เมื่อได้ จ่ายไปแล้วจะต้องยื่นรายงานแลใบเสร็จต่าง ๆ ด้วย ค่าเดินทางที่จะไปในส่วนลาคะคิดเข้าในนี้ ด้วยไม่ได้ ส่วนวันที่นอกจากลา ๕ เดือนซึ่งได้ทำการอยู่ที่นอกจะขอเบี่ยงเลี้ยงสำหรับบุตรภรรยา อีกเดือนละ ๓๐๐ บาทต่างหาก รวมเป็น ๑๕๐๐

๖ เมื่อเวลาที่จะกลับเข้ามาจะเรียกช่างมาช่วยอีก ๒ คน เงินเดือนคนละ ๖๐๐ บาท ต่อไปจะขอขึ้นปีละ ๑๐๐ บาทต่อเดือนถึง ๘๐๐ บาทเป็นอย่างสูง จะสัญญาจ้างเพียง ๓ ปี

มิสเตอร์เดอซันเดริสก็ว่าถ้าไม่ติดขัดด้วยสิ่งของที่จะทำ ประมาณว่า ๕ ปีจะแล้วเสร็จได้ แต่ กรมหมื่นมหิศรเห็นว่าจะไม่แล้วได้กะลงไว้ ๗ ปี ประมาณเงินที่จะใช้ในการทำแบบสำหรับการ ก่อสร้างพระที่นั่งแลการก่อสร้างอื่น ๆ รวมเข้าอยู่ในพนักงานแบบอย่างด้วย ในปีที่ ๑ ศก ๑๑๙ เงิน ๖๔๕๐๐ บาท รวมทั้งค่าแบบ ปีที่ ๒ ศก ๑๒๐ เงิน ๔๕๖๐๐ รวมทั้งค่าเดินทางแลเรียก ช่าง ปีที่ ๓ ศก ๑๒๑ เงิน ๔๕๐๐๐ บาท ปีที่ ๔ ศก ๑๒๒ เงิน ๔๘๐๐๐ บาท ปีที่ ๕ ศก ๑๒๓ เงิน ๔๘๖๐๐ บาท ปีที่ ๖ ศก ๑๒๔ เงิน ๔๙๒๐๐ บาท ปีที่ ๗ ศก ๑๒๕ เงิน ๔๙๘๐๐ บาท รวม ๗ ปี ประมาณว่าการจะแล้วเสร็จเป็นเงินค่าแบบ ๓๕๐๗๐๐ บาท ถ้าจะคิดตามที่ มิสเตอร์เดอซันเดริสก็กะประมาณมาที่จะมีช่างผู้ช่วยทำการแบบในกรุงเทพฯ ฯ ที่กระทรวงโยธาขึ้นใน ปีนี้ ๕๔๕๘๐ บาท ๗ ปี เป็นเงินถึง ๓๘๒๐๖๐ บาท ถ้าจะคิดทำแบบที่ยุโรปถูกลงกว่า ๓๑๕๖๐ บาท ถ้าคิดแต่เพียง ๕ ปีทำที่นอกคงเป็นเงิน ๒๕๑๗๐๐ บาท ทำในนี้เป็นเงิน ๒๗๖๘๐๐ บาท ทำที่นอกคงถูกกว่า ๒๑๒๐๐ บาท

มิสเตอร์เดอซันเดริสก็พูดต่อไปว่าถ้าทำแบบที่นอกสำเร็จแล้ว จะได้ให้ช่างเหล็กแลช่างทำ เครื่องประดับต่าง ๆ ดีราคาปรับเหมาแล้วส่งเข้ามาให้ตรวจไม่ต้องรอเสียเวลา ตามที่เสนาบดี กระทรวงพระคลังไปพูดได้ความมาเช่นนี้ เห็นว่าเปนการที่ควรจะได้ตกลงได้ การลเอียดนอกจากที่ กล่าวนี้ให้เธอหาฤฯเสนาบดีกระทรวงพระคลังที่จะว่ากล่าวให้เป็น

๕.๓ เอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม พระราชวังดุสิต พ.ศ. ๒๔๔๓

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๐๐๐

ที่มา รล. ร.๕. ก.๑๒ กลุ่มที่ ๑๙ เฟรมที่ ๕

จำนวนยอดเงินได้ แต่เมษายนถึงมีนาคม
ร,ศ, ๑๑๙ ปีหนึ่ง มีรายชื่อสวนแลเงินแจ้งต่อไปนี้

รายชื่อสวน	จำนวนเงิน		รวมเงิน		หมายเหตุ
	บ,	อ,	บ,	อ,	
สวนก้าน	เงิน	๓๙๗	๔๖		
สวนดอก	"	๑๕๘	๔๔		
สวนใบ	"	๑๙๑	๘		
สวนขอบ	"	๙๘	๓๗		
สวนกรอบ	"	๑๖	๕๖		
สวนกระจิง	"	๒๐๖๕	๒๐		
สวนแย่งทรงเข้าบิณ,ดาวกระจาย	"	๑๔๔	๔๗		
สวนแย่งโคมเพชร,สกัดแคร์	"	๑๑๑	๒		
สวนแย่งแก้วชิงดวง,รัตมุก	"	๕๔	๖๓		
สวนลายทอง,ลายรดน้ำ	"	๑๐๔	๗		
สวนลายกำมลอ,ฉลุแบบ	"	๖๑๑	๓๔		
สวนลายฉลุน้ำยา,ลายยา	"	๑๖๗	๑๔		
สวนช่อไม้ร่วง,ดอกไม้ร่วง	"	๓๖๔	๕๘		
สวนไม้นอน,ไม้เรือน	"	๑๓	๕๖		
สวนไม้เขน,ไม้ฉัตร	"	๓๓	๕๕		
สวนนอกทางรถไฟ	"	๔๑๘	๓๕		
ค่าดอกเหลือง	"	๓๒	๔๘		
ค่าพิน	"	๓๖	๔๘		
ค่าใบอนุญาตเกี่ยวหญ้า	"	๑๘๑	๔๘		
รวมทั้งสิ้น -----	เงิน		๕๒๐๒	๕๕	

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๒๐๔
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

ที่ ๓/๕๔

สวนดุสิต

วันที่ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๙

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยบอมเบอมาเตรดดิ้งคอปอเรชันบอกให้ไม่ขอนสักแพหนึ่ง ๑๒๕ ต้นช่วยในการ
ปฏิสังขรณ์วัดเบญจมบพิตร ว่าไม้ที่นั้นเกือบจะลงมาถึงอยู่แล้ว เมื่อมาถึงเมื่อใดเขาจะส่งทันที ขอ
ถามตำบลที่ส่งแล้วผู้ที่จะได้รับ ให้เจ้านัดหมายกับพระยาศรีสหเทพในการที่จะรับแห่งใด แลไม้ที่
จะเก็บไว้ที่ไหนขอให้คิดให้ตลอดด้วย

สยามินทร์

เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยบริษัทป่าไม้บอกให้ไม่อีกสองรายอิชเอเซียเอติก กัมปนีลิมิติด ไม้แพหนึ่ง ๑๒๕ ต้น
บริษัทขอเนี่ยวกัมปนีลิมิติดไม้แพหนึ่งไม่ได้บอกกำหนดต้น ไม้รายแรกว่าจะส่งได้ต่อปลายปี แต่
รายหลังว่าถ้าจะต้องการเมื่อไรก็จะส่งได้เมื่อนั้น ให้คิดอ่านพูดจาหนดหมายกับพระยาศรีในการที่
จะรับไม้ต่อไป

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๒๐๘

ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๘/๒/๑๑๙

เจ้าหมื่นเสมอใจ

ไม้ขนสักมีผู้ช่วยในการสร้างวัดมาใหม่อีก คือ
พระยาพิริยวิไชย ยาว ๔ วา ๕ วา ใหญ่ตั้งแต่ ๖ กำ ถึง ๙ กำ ๑๐๐ ต้น
พระยาราชวงษ์ ยาว ๔ วา ๕ วา ใหญ่ตั้งแต่ ๖ กำ ถึง ๙ กำ ๑๐๐ ต้น กำหนดไม้ถึง
กรุงเทพฯ ภายในเดือนกรกฎาคม
พระยาบุรีรัตน ยาว ๕ วา ใหญ่ตั้งแต่ ๖ กำ ถึง ๙ กำ ๒๐ ต้น
จันทบูร ยาว ๕ วา ใหญ่ตั้งแต่ ๖ กำ ถึง ๙ กำ ๒๐ ต้น กำหนดถึงกรุงเทพฯ ภายในเดือน
ธันวาคม รวมไม้ ๒๔๐ ต้น ไม้เหล่านี้มากอยู่ จะไว้แห่งใดขอให้คิดอ่านตระเตรียมตัวไว้เสีย
อนึ่งเรื่องรื้อโรงแถวที่บ้านตึก ..... ว่าถ้าจะปลูกที่ถนนลูกหลวง ซึ่งความจริงเรียก
ถลำตลกไปตามบุญตามกาม์ตามเคย จะเอา ๑๒๐ บาทถ้าจะเอาไปปลูกที่วัดโสมนัสจะเอาถึง
๑๔๐ บาท มันขึ้นค่าแรงเต็มที ข้าออกลมจับจะทำอย่างไร .....

สยามินทร์

(สำเนา)

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ถึง มิสเตอร์ ซี ชันเดรศดี ซีพอคิเด็ก กรมโยธา

ตามที่ท่านเข้าใจแล้ว โดยกระแสพระบรมราชโองการ ซึ่งตัวท่านเป็นผู้ไปทำการในสวนดุสิต กระทรวงโยธาธิการ จะเป็นผู้จ่ายเงินให้แก่ท่าน คือ

๑ เงินเดือนตามสัญญา ซึ่งต่อติดกับสัญญาเดิม

๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มิสเตอร์ชวัลวาโตเรไปทำการสวนดุสิตด้วยท่าน มีเงินสำหรับจ่ายให้เป็นเงินเดือนๆ ละ ๔๕๐ บาท และยังมีเผื่อสำหรับเพิ่มได้อีกเดือนละ ๕๐ บาท เวลาเมื่อท่านเห็นควรเพิ่มให้เมื่อเขาทำการดี

๓ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ท่านได้ไปยังประเทศยุโรปเพื่อการรักษาตัว ๗ เดือน แลให้มีเวลาอยู่ต่อไปสำหรับจัดการทำแบบพระที่นั่งวังสวนดุสิตอีก ๕ เดือนรวมเป็น ๑๒ เดือน มีเงินค่าเดินทางสำหรับตัวท่านขากลับ

๔ จะมีเงินสำหรับให้กับภรรยาท่านในเวลาเมื่อมิสเตอร์ชันเดรศดีทำราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ในประเทศยุโรป ๕ เดือนๆ ละ ๓๐๐ บาท

๕ เงินค่าใช้สอยที่จะจ้างทำแบบพระที่นั่งวังสวนดุสิตในประเทศยุโรป ๒๐๐๐ ปอนด์

๖ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ท่านเรียกช่างเขียนเข้ามาด้วยท่าน เพื่อช่วยการทำพระที่นั่งวังสวนดุสิต ๒ คนมีเงินสำหรับให้เป็นค่าจ้างคนหนึ่ง และยังมีค่าโดยสารสำหรับคนทั้ง ๒ นี้ต่างหากด้วยเดือนละ ๖๐๐ บาทสัญญา ๓ ปีขึ้นปีละ ๑๐๐ บาทถึง ๘๐๐ บาท

เงินทั้งหลายดังกล่าวนี้รายได้ท่านจะให้จ่ายที่กรุงเทพฯ รายได้ท่านจะให้จ่ายที่ยุโรปมีกำหนดเวลาท่านจะให้อย่างไรซึ่งจะเป็นทางสะดวกในหน้าที่ของท่าน ข้าพเจ้าจะได้จัดได้ตามต้องการ เมื่อท่านจะกำหนดให้ทราบโดยละเอียด

ในโอกาสนี้ ขอแสดงความนับถือต่อท่านด้วย

(ลงพระนาม) นริศรานุวัตติวงษ์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๒๒๙
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑๖/๒๘

ที่ ๑๕๑๙/๑๘๙๒ รั่ววันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๑๑๙
ที่ ๑๐๔/๘๑๘

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวร

วันที่ ๒๙ พฤษภาคมรัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระทานกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ,
เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ มกราคม ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๐ เมษายน ๑๑๙ พระเจ้าน้องยาเธอกรม
หมื่นมหิศรราชหฤทัยได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณวังสวนดุสิตรวม ๓๕ ไร่ มีรายชื่อแลเนื้อที่
กว้างยาวจำนวนเงินรายเลียดแจ้งในบัญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อที่ต่อไปได้เท่าใดจะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๕๕๓๐๓๐๕
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๕ มิถุนายน ๑๑๙

เจ้าหมื่นเสมอใจราช

มีสเทอหลุยส์โนเวนกับนายร้อยไม้ที่ทำป่าไม้บอกให้ไม้ขนสัก ๑๕๐ ต้นขนาดพิกัด ๖
บาท ในการทำวัดเบญจมบพิตร กำหนดจะส่งเดือนสิงหาคม ให้นำหมายกับพระยาศรีสหเทพ
คอยรับ

สยามินทร์

THE NEW ROYAL PALACE

We hear that Mr. C.Sandreczki, the chief architect of the P. W. D., who recently went to Europe on leave, has been entrusted with the task of having the plans prepared for the new palace to be built at Dusit Park. The best architects will be engaged in Europe, and with the assistance of Mr. Sandreczki will draw up detailed plans for him to bring out. This will obviate the necessity of bringing out architects to Siam to prepare the plans.

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๓๐๘
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

วันที่ ๙/๓/๑๑๙

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจ

เจ้าสุริยพงษ์พริตเดช เจ้านครเมืองน่าน ให้ไม้ช่วย
ในการวัดเบญจมบพิตร ๑๐๐ ต้น
เจ้าราชวงษ์เมืองน่าน ๕๐ ต้น
เจ้าราชบุตรเมืองน่าน ๑๕ ต้น
เจ้าน้อยอนุสรณ์บุรี บุตรเจ้าอนันตวรฤทธิเดชเมืองน่าน ๔๐ ต้น นายบุญยืน นายน้อย
เมืองแพร่ ๒๐ ต้น
รวม ๔ รายเป็นไม้ ๒๒๕ ต้น ขนาดตั้งแต่ ๖ ก้ำถึง ๑๐ ก้ำ ยาวตั้งแต่ ๔ วาถึง ๕ วา
ไม้ยังอยู่ในลำห้วยจะได้ล่องในรุดน้ำนี้ให้คอยรับจากมหาตไทย

สยามินทร์

ที่ตรวจงานสวนดุสิต

วันที่ ๒๑ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทพระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าหมื่นเสมอใจราช ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบได้
ฝ่าล่องธุลีพระบาทพระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ

ด้วยมีศเดอ์สวาโตรี โปรดเกล้าฯ ให้ดูการแทนมิสเตอร์ชั้นเรชก็ เวลานั้นก็ยังไม่ได้มาทำ
การ แลได้ทราบเกล้าฯ ว่า ตัวเขาก็ว่าเวลานี้ที่กรมโยธาฯ ก็ยังไม่ได้สั่งให้ทำอะไรมีหน้าที่ไปตรวจ
พระที่นั่งพานุมมาศที่เคยได้เป็นผู้ตรวจมาแต่เดิม ตัวอยากจะลงมือทำแบบรากแลการต่างๆ ที่
ชั้นเรชก็ได้สั่งไว้ ข้าพระพุทธเจ้าก็อยากจะได้มาทำการประจำที่สวนดุสิตที่เดียว การกำแพงวัง,
ประตู, สพาน การต่างๆ จะได้เอาไศรยไถ่ถามให้ตรวจตราด้วย ถ้าโปรดเกล้าฯ ให้ยกมาจากกรม
โยธา,ตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคมที่เดียว ออฟฟิศที่จะทำการชั้นต้นนี้จะเอาไศรยทำที่พลับพลาห้อง
ข้าพระพุทธเจ้าก่อนกว่าจะจัดออฟฟิศแล้ว เรื่องที่อยู่ก็ได้พูดตกลงกันแล้วโดยข้าสัคน้อยก็ได้
แต่ตัวเรือนของหลวงที่ซื้อไว้หลังหนึ่งที่ตั้งถนนลูกหลวงกับถนนนอกต่อกัน หลังที่ขวางถนนอยู่
นั้นได้พาไปดูแล้วเห็นพอ แต่ที่จะปลูกจะโปรดเกล้าฯ ที่ใดขอรับพระราชทาน

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

เสมอใจราช

ขุน ..... เขียน
ขุนพิพิธ ทาน
กระดาดเล็ก

กรมราชเลขาการ
พระราชทานมา วันที่ ๒๑ มิ.ย. ร.ศ. ๑๑๙

พรที่หนึ่งบรรณาคมสรณีย์

วันที่ ๒๑ มิถุนายน รัตน...ศก ๑๑๙

ถึงเจ้าหมื่นเสมอใจ จดหมายมาด้วยเรื่องมิสเดอชัลลาโตแลเรื่องที่บ้านนั้นได้ทราบแล้ว
ตั้งแต่ได้เตือนให้กรมขุนนริศพุดกับมิสเดอชัลเดอเรสกี ก็ไม่ได้ยินอันใดต่อมาอีกจนกาลบัดนี้
นี่เองเมื่อมาพร้อมแล้วจะอย่างไร ได้จดหมายเตือนไปอีกแล้ว แต่จะได้อะไรไม่รู้
เพราะเหมือนกับพูดกับเทวดา ลางที่ท่านก็รับสินบนลางที่ท่านก็ไม่รับ เรื่องที่บ้านที่จะให้ฝรั่งอยู่
นั้นเป็นอันตกลงอย่างเช่นเจ้าว่า คือย้ายบ้านสุริยงออกมาไว้ริมคลองผดุง แต่ที่โดยยาวให้ตลอด
ตั้งแต่ถนนคอเสื้อไปจนถึงถนนลูกหลวง เข้าใจว่าประมาณสี่เส้น ส่วนกว้างยืนมาตามถนนคอ
เสื้อแลถนนลูกหลวง เหนือจะให้แต่เพียง ๔ เส้นพอเป็นสี่เหลี่ยม ประมาณว่าที่ตั้งถนนออก
มาถึงโรงทหาร ๖ เส้นเศษ คงเหลือที่อยู่สองเส้นเศษ ควรจะตัดถนนผ่าลงไปจากถนนคอเสื้อถึง
ถนนลูกหลวงอีกสายหนึ่ง ในระหว่างบ้านสุริยงกับที่ที่เหลือ ที่ซึ่งยังเหลืออยู่นั้นจึงจะได้ถนนด้าน
หนึ่งคลองด้านหนึ่ง ถนนนี้จะเปนครอกเล็กๆ เพียง ๓ วาพอรถเข้าได้ก็ควร บ้านฝรั่งที่จะ
ทำงานให้ตั้งอยู่ในที่นั้นเรียงเป็นแถวไปตามตรอก โดยต่อไปจะมีข้าราชการฝรั่งเช่นหม่อมอไร
ก็ให้อยู่ที่นั่นได้ ขอให้ตรวจสอบดูพื้นที่ถนนตรอกนี้จะมาตรงกับอะไร ข้างฟากในคือสวน
พรหมบริรักษ์ได้ ก็จะได้กะให้เปนครอบเรียบเรียบร้อยกัน แต่ที่จริงเห็นว่าถ้าบ้านสุริยงตัดเขตร
ให้ลงได้แนวกับวัดเบญจมบพิตร ถนนสายที่ว่านี้ให้มาตามถนนหลังวัดตรงออกมาได้ก็จะดี เป็น
ถนนสายนี้เดินได้ตั้งแต่ถนนลูกหลวงจนถึงดวงตะวัน แต่พูดไม่เห็นแผนที่เขาแนไม่ได้ ให้ตรวจที่
ดูเถิด

ขุน ..... เขียน
ขุนพิพิธ ทาน

ที่ ๑๑/๓๔๓

พรที่นึ่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๑ มิถุนายน รัตน ____ศก ๑๑๙

ถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ด้วยได้ตั้งใจคอยฟังเรื่องที่เกิดการสัญญา กับมิสเดอชันเดอเรสกีเรื่องนายช่างที่จะทำการพรที่นึ่งที่สวนดุสิต มาจนบัดนี้ก็ไม่ได้ข่าวคราวอย่างไรต่อไปเลย มิสเดอชันเดอเรสกีก็ได้ออกไปเสียแล้ว เมื่อก่อนที่มิสเดอชันเดอเรสกีจะออกไป ได้พาตัวมิสเดอชัลวาโตไปให้รู้จักว่าเป็นผู้หนึ่งซึ่งจะได้รับเงินเดือนในงบประมาณของนายช่างที่จะทำการพรที่นึ่งนั้น เวลามิสเดอชันเดอเรสกีไม่อยู่จะต้องใช้มิสเดอชัลวาโต

แต่เพราะเหตุที่ไม่ได้ทราบข้อความว่าได้ตกลงกันอย่างไร มิสเดอชัลวาโตไม่ได้มาทำการ เจ้าพนักงานก็ยังไม่อาจจะเรียกมา เป็นแต่ได้ตามมิสเดอชัลวาโตก็ว่ายังไม่ได้รับคำสั่ง การที่ทำอยู่เดี๋ยวนี้ก็เปนแต่มาดูการพรที่นึ่งภาณุมาศบ้างเท่านั้น เมื่อดกอยู่ในระหว่างไม่สำเร็จลงได้ อย่างหนึ่งอย่างใดดังนี้ การงานก็ป่วยการหมดทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นขอให้บอกให้ทราบโดยเร็วว่าที่ได้จัดการกับมิสเดอชันเดอเรสกีนั้นเปนที่ตกลงกันแล้วฤยัง ตกกลงกันอย่างไร มิสเดอชัลวาโตผู้นี้ได้เป็นผู้รับเงินเดือนในจำนวนเงินเดือนช่างทำการพรที่นึ่งสวนดุสิตแล้วฤยัง ถ้าได้รับเงินเดือนแล้วขอให้ยกขาดไปทำการที่สวนดุสิต เพราะการที่ค้างอยู่ไม่มีนายช่างมีเปนอันมาก หนังสือฉบับนี้ขอให้มีความปรานีได้ตอบภายในสามวัน ตั้งแต่วันที่ลงในหนังสือนี้ไป

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๓๒๒ก
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๐

กรมราชเลขาณการ
พระราชทานมา วันที่ ๒๓ มิ.ย. ร.ศ.๑๑๙
รับวันที่ ๒๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๙

เจ้าฟ้ากรมขุนนริศร ที่ ๓๓ ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๙
ตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องทำพระที่นั่งสวนดุสิต ว่าได้ทำสัญญาต่อทำสัญญาเดิมของมิสเตอร์
ชั้นเดรสซก็แลคำชี้แจงในการอื่นทูลเกล้าฯ ถวายมานี้ ส่วนเงินเดือนมิสเตอร์ชั้นเดรสซก็ได้รับ
ล่วงหน้าไปแล้ว ๓ เดือน ส่วนเงินเดือนมิสเตอร์ชวัลวาทกับเงินเดือนภรรยามิสเตอร์ชวัลวาท
ขอให้จ่ายให้แก่มิสเตอร์ชวัลวาท แลได้เขียนคำสั่งให้มิสเตอร์ชวัลวาทไปทำการที่สวนดุสิตแลได้มี
หนังสือไปยังเจ้าหมื่นเสมอใจแล้ว

พระราชกระแส	หมายเหตุ
รับ	

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๓๒๒๒
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๑

กรมราชเลขาณการ

พระราชทานมา วันที่ ๒๓ มิ.ย. ร.ศ.๑๑๙

ที่ ๓๓/๒๒๖๕

กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๒๒ มิถุนายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพระราชหัตถ์เลขที่ ๑๑/๓๔๓ ลงวันวานนี้ เรื่อง
จัดการสัญญากับมิสเตอร์ชเนตรสขก ในเรื่องทำการก่อสร้างพรที่หนึ่งที่สวนดุสิตนั้น

ในการนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำสัญญาต่อทำสัญญาเดิมของมิสเตอร์ชเนตรสขกในเรื่อง
เงินเดือนฉบับหนึ่ง แลทำคำชี้แจงในการอื่นซึ่งไม่ใช่การที่ควรอยู่ในสัญญาประจำตัวอีกฉบับ
หนึ่ง ตามข้อซึ่งโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตในพระราชหัตถ์เลขาฉบับให้แก่มิส
เตอร์ชเนตรสขกมีข้อความอยู่ในสำเนาอันได้คัดทูลเกล้าฯ ถวายมาแล้ว ส่วนเงินเดือนของมิส
เตอร์ชเนตรสขกนั้น ได้ขอรับล่วงหน้าไปสามเดือนได้จ่ายแล้ว แลต่อไปเวลาอยู่ประเทศยุโรปจะ
ขอรับที่เบงคัลประเทศยุโรป ได้ขอคำสั่งกระทรวงคลังให้เบงคัลจ่ายตามประสงค์แล้ว ส่วนเงิน
ค่าจ้างทำแบบพรที่หนึ่งนั้น ได้ให้เลดเตอออฟคริติตไป ส่วนเงินเดือนมิสเตอร์ชลวาโตเรกับ
เงินเดือนของภรรยามิสเตอร์ชเนตรสขกนั้น มิสเตอร์ชเนตรสขกขอให้จ่ายให้แก่มิสเตอร์ชลวา
โตเร ส่วนเงินรายอื่นอีกจะบอกในภายหลังเมื่อต้องการใช้

ในการส่งมิสเตอร์ชลวาโตเรไปทำการที่สวนดุสิตนั้น ได้เขียนคำสั่งเมื่อคืนนี้ภายหลังแต่
ได้รับกระแสพระบรมราชโองการ แลได้ส่งคำสั่งถึงมิสเตอร์ชลวาโตเรในวันนี้ ได้ส่งหนังสือนำให้
มิสเตอร์ชลวาโตเรถือไปถึงเจ้าหมื่นเสมอใจราชด้วยอีกฉบับหนึ่ง

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

นริศรานุกัตติวงษ์

ขอเดชะ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๔๐๔
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๑

Passau July 4th. 1900

To

His Royal Highness Chow Fa Krom Khun Narisaranuwatiwongse

Your Royal Highness

I have the honour to acknowledge receipt of Your letter 1/1368 dated 23rd. May a.c.

The letter of Credit was forwarded to me a few hours before my departure and even without instructions I would of course have sent accounts to the Ministry. Being on leave for the sake of my health I cannot quite see my way how to send accounts every month, nor do I believe that I shall have expenses every month regarding the Dusit Park business, but I can assure Your Royal Highness that every expense will be carefully noted and forwarded to the Ministry as soon as possible.

Until now I have not drawn yet any sum, the business not being started, though I have made some preliminary inquiries as to the way of starting the business. This I have done in Zurich and Munich on my way to Passau. I have consulted eminent Architects of private firms and of the Government and they all agree that the best way would be to intrust the work to a private firm under my supervision. The time allowed being rather short, this would be by far the speediest way, it being in the interest of a firm to dispatch the order as quick as possible. It would be easy enough to start an office for my-self with as many Assistants as necessary, but it takes some time till a new office works quickly and smoothly as it requires time for the Chief to find out the working power and abilities of his assistants and to employ them accordingly. My voyage, though favored by the weather, did not improve my health, much sickness prevailing on boat the steamer (Influenza) of which I suffered too. I arrived in Genoa on the 14th of June and stay now with my sister to recover strength and health.

I have improved a great deal within the last fortnight and am now strong enough to start on my errand in a few days. I hope to be able to report in a short time that the work has been started.

I most respectfully request Your Royal Highness to inform His Majesty on the contents of this letter and to assure His Majesty, that I shall elevate all my energies to the successful completion of the task confided to me

Hoping this lines will reach Your Royal Highness enjoying excellent health I have the honour to remain,

Your Royal Highness

Most obedient servant

(signed) C. Sandreczki

พระราชหัตถเลขา

ภาษาอังกฤษเต็มที เดือนก็ไม่มี ขอให้พรรัตนโกษาขอสอบวันแลแปลภาษาให้เข้าใจชัดด้วย

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๔๒๖
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ ก่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๑

(Translation)

Zurich 26th July 1900

Mr. C. Sandreczki

Chief Architect P. W. D. Bangkok

Now in München

Hotel vier Jahreszeiten

Dear Sir,

After examination of the plans and documents for the construction of a Palace for H. M. the King of Siam, in Bangkok, I declare myself ready to undertake to prepare the necessary working plans, perspective etc. etc. According your statements there will be about 170 to 180 drawings to be delivered.

The important drawings to be delivered for the 1st April 1901 the rest to be afterwards gradually forwarded. My fees for the complete work is to be Mk. 50000.

Conditions of payment:

10000 Mark on the 1st Sept 1900

15000 „ „ „ 1st January 1901

15000 „ „ „ 1st April 1901

10000 „ „ after complete delivery of all the drawings.

Truly yours

(Sgd) A. Chiodera
Architect

บัญชีจ่ายเงินทำการต่างๆ ในที่วังสวนดุสิต
ส่วนใช้เงินพระคลังข้างที่
จำนวนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

สถานที่	นามนายด่าน	จำนวนเงินที่จ่ายในเดือนก่อน		จำนวนเงินที่จ่ายในเดือนนี้		รวมเงิน	
		บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ
ชื่อที่	พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหินทรราชหฤทัย	๘๕๒,๑๑๘	๕๗	๓๑,๘๗๔	"	๘๘๓,๙๙๒	๕๗
<u>ส่วนเนื่องในการวัง</u>							
พลับพลา	พระยาชลยุทธโยธินทร์ พระราชโยธาเทพ กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๑๗๙,๗๑๔	๒๙	๒๕๒	๑๖	๑๗๙,๙๖๖	๔๕
พระที่นั่ง	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๔๙,๘๖๔	๔๕	๑,๗๘๕	๔๐	๕๑,๖๕๐	๒๑
กำแพงวังแลรั้วค่าย	"	๕๓,๒๘๘	๓๔	๒,๔๙๓	๑๙	๕๕,๗๘๑	๕๓
ชุดสระนำพระที่นั่ง	พระยานรฤทธิ์ราชหัทธ	๗๓,๙๐๖	๖๐	๕๘๙	๓๒	๗๔,๔๙๖	๒๘
ถนนสัมมือใน	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๘๕๒	๓๒	"	"	๒,๘๕๒	๓๒
ถนนโถงแลคลองลำน้ำ	พระยาเวียงในนฤบาล	๑๒,๑๓๗	๔๖	๓๐	"	๑๒,๑๖๗	๔๖
ถนนบ่วง	พระวิสูตรโยธามาศย์	๓,๘๖๕	๑๔	"	"	๓,๘๖๕	๑๔
ถนนเด็ก	" พระราชโยธาเทพ	๑,๔๖๐	๕๘	"	"	๑,๔๖๐	๕๘
ถนนพุดตาลใน	พระฤทธิ์เดชะ	๒,๕๖๑	๓๐	"	"	๒,๕๖๑	๓๐
ถนนเบญจมาศใน	พระยานรฤทธิ์ราชหัทธ	๔,๐๑๔	๑๒	"	"	๔,๐๑๔	๑๒
ถนนสัมจัน	หลวงพรรลีสรรตักดี	๖๔๖	๑๖	"	"	๖๔๖	๑๖
คลองหลอดแก้ว	หลวงกำจัดไพรินทร์	๓,๓๘๔	๓๒	"	"	๓,๓๘๔	๓๒
ถนนตะพานแก้ว	พระยาบริรักษ์ราชา	๔๕๒	๖๐	"	"	๔๕๒	๖๐
ถนนตะพานทอง	"	๔๗๖	๔๘	"	"	๔๗๖	๔๘
ถนนตะพานเงิน	"	๑,๐๐๙	๓๔	"	"	๑,๐๐๙	๓๔
ถนนตะพานสัมฤทธิ์	"	๒๗๑	๕๒	"	"	๒๗๑	๕๒
ถนนตะพานทองแดง	"	๒๐๐	๕๖	"	"	๒๐๐	๕๖
ถนนตะพานศิลาทอง	"	๒๐๘	๕๑	"	"	๒๐๘	๕๑
ร่องไม้หอม	พระราชโยธาเทพ	๑,๖๔๔	๔๘	"	"	๑,๖๔๔	๔๘

อ่างหยก	พระวิสุตรโยธามาตย์	๗,๓๘๗	๑๒	"	"	๗,๓๘๗	๑๒
ลาดผลึก	พระราชโยธาเทพ	๒,๒๘๐	"	"	"	๒,๒๘๐	"
ห้วงเงาแว่นลัด							
แผ่นกระจก	"	๑,๔๑๒	"	"	"	๑,๔๑๒	"
คลองสกัदनอก							
แต่งสระบัว	หม่อมเจ้าปรีดา	๑๔๗	๑๖	"	"	๑๔๗	๑๖
แต่งเกาะต่างๆ		๔,๘๓๓	๕๖	๒๒๑	๑๖	๕,๐๕๕	๐๘
ถมดินในที่ต่างๆ		๑๒๑,๐๘๙	๑๗	๕,๖๑๔	๒๒	๑๒๖,๗๐๓	๓๙
ทำการเบ็ดเตล็ดต่างๆ		๑๙๗,๘๖๔	๓๖	๑๐,๓๘๔	๐๑	๒๐๘,๒๔๘	๓๗
ประตุน้ำ	พระยาชลยุทธโยธินทร์	๕,๓๖๐	"	"	"	๕,๓๖๐	"
ถนนภาพระบำ	พระยาเวียงไฉนฤบาล	๑,๐๙๓	๕๒	"	"	๑,๐๙๓	๕๒
ถนนเขาทะเล	"	๑,๓๓๐	๑๖	๗๒๓	๐๘	๒,๐๕๓	๒๔
ถนนหริ่งร้อนมังกรำ	"	๒,๕๖๔	๔๘	"	"	๒,๕๖๔	๔๘
ถนนถោงุ่น	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๔๘๕	๒๑	๑๓	"	๒,๔๙๘	๒๑
พระที่นั่งวิมานเมฆ	พระราชโยธาเทพ	"	"	๒,๑๗๘	๕๔	๒,๑๗๘	๕๔
ซ่อมถนนต่างๆ	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๙๕๒	๑๕	๖๒๓	๑๖	๑,๕๙๕	๓๑
ค่าพาหนะนายด่าน		๒,๓๓๐	"	๑๒๐	"	๒,๔๕๐	"
ให้ยืม (หักที่ใช้แล้ว=คง ค้าง)	พระเจ้าน้องยาเธอกรม หมื่นสรรพสาสตร์ศุกกิจ เจ้าหมื่นเสมอใจราช พระยาเวียงไฉนฤบาล พระยานรฤทธิ์ราชหัช พระราชโยธาเทพ รวมรายยืม	๘,๐๐๐ ๒๘,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๑,๖๐๐ " " ๔,๐๐๐ ๔๕,๖๐๐	" " " " " " " "	" " " " " " " "	" " " " " " " "	๘,๐๐๐ ๒๘,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๑,๖๐๐ " " ๔,๐๐๐ ๔๕,๖๐๐	" " " " " " " "
	รวม	๗๘๘,๖๙๓	๒๒	๒๙,๐๒๘	๓๒	๘๑๗,๗๒๑	๕๔

ส่วนเนื่องในการผลประโยชน์

โรงแถว	พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรรรพสาตร์ศุภกิจ	๒๐๗,๖๐๐	"	๒๔,๐๐๐	"	๒๓๑,๖๐๐	"
โรงแถว	พระยานรฤทธิราชหัช พระยาโยธาเทพ ขุนโยธาราช	๗,๙๓๓	๐๓	"	"	๗,๙๓๓	๐๓
สวนก้านทั้ง ๔ แปลง	พระยาอร่ามมณเฑียร	๙,๓๔๔	๒๕	๓๓๐	๐๘	๙,๖๗๔	๓๓
สวนกระจิงทั้ง ๔ แปลง	พระยารัตนสมบัติ	๕,๒๔๑	๒๕	๓๕๒	๔๘	๕,๕๙๔	๐๙
สวนหลายต่างๆ	พระยาประจักษ์บวรวิสัย หลวงสุเรนทรวิชิต นายเสน นายสาย	๓,๕๑๘	๖๒	๑,๐๓๗	๕๖	๔,๕๕๖	๕๔
สวนไม้ตัดต่างๆ	พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระพรหมบริรักษ์	๔,๓๗๕	๒๑	๑๑๒	๓๒	๔,๕๘๗	๕๓
สวนแย่งต่างๆ	พระยาบริรักษ์ราชา	๒๓๓	๔๘	"	"	๒๓๓	๔๘
สวนนอกทางรถไฟ	หลวงสุเรนทรวิชิต	๑,๐๒๖	๑๖	๕๓๓	๕๖	๑,๕๖๐	๐๘
ตลาดแลบ่อนสามเสน	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๘๑๖	๔๔	๖๙	๓๒	๒,๙๓๑	๑๒
	รวม	๒๔๒,๑๓๔	๕๒	๒๖,๔๓๖	๔๐	๒๖๘,๕๗๑	๒๘

ส่วนทำบ่อนแลตลาดนางเลิ้ง

ซื้อที่		๗๗,๔๔๐	"	๑,๖๘๐	"	๗๙,๑๒๐	"
โรงแถว	พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรรรพสาตร์ศุภกิจ	๘๐,๐๐๐	"	"	"	๘๐,๐๐๐	"
โรงแถว	หลวงอุดรภักดิ์ภานิช	"	"	๒๔,๐๐๐	"	๒๔,๐๐๐	"
ทำบ่อนแลตลาด	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๓๕,๒๑๗	๔๙	๓,๒๖๓	๐๒	๓๘,๔๘๐	๕๑
ค่าแรงไฟฟ้า	"	๙๗๓	๔๘	"	"	๙๗๓	๔๘
	รวม	๑๙๓,๖๓๑	๓๓	๒๘,๙๔๓	๐๒	๒๒๒,๕๗๔	๓๕
	รวมทั้งสิ้น	๒,๐๗๖,๕๗๗	๓๖	๑๑๖,๒๘๒	๑๐	๒,๑๙๒,๘๖๐	๔๖

ทำการที่วัดเบญจมบพิตร

		๓๙,๔๙๘	๐๗	๔,๕๐๑	๖๓	๔๔,๐๐๐	๐๖
--	--	--------	----	-------	----	--------	----

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๔๒๙๗
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๐

(Translation)

Maximilianstrasse 29th July 1900

To the chief Architect of the P. W. Dpt of Bangkok

Mr C. Sandreczki,

I declare myself ready, after the consultation we had over the completion of the plans and facades for a Palace for H. M. the King of Siam, to undertake to prepare here in my office and under your direction, all architectural work and to deliver all drawings within 10 months from the acceptance of the contract. The drawings to be prepared are:

- 2 plans 1:200 red painted, with measures
- 2 ,, 1:100 ,, ,, working plans
- 2 sections 1:200 delineated } carefully executed
- 4 facades 1:200 do } }
- 10 parts of facades 1:50 do
- 1 large perspective 1:100 wood engraving system.
- 10 perspectives of parts of facades 1:50 delineated.
- 40 rooms, of which 20 very richly decorated:
  - 1 plan for each room 1:50 and ceiling } delineated
  - 2 partitions do do 1:50 with sections } }
- 2 Principal staircases:
  - 1 plan for each 1:50 with ceiling } delineated
  - 1 do do 1:50 ,, flooring } }
  - 2 partitions do 1:50 ,, sections
  - 1 perspective do 1:20, wood engraving system.
- 1 Reception Hall
  - 1 plan 1:50 with ceiling } delineated
  - 4 partitions 1:50 with sections } }
  - 2 perspective 1:20, wood engraving system.
- Iron construction of the ceilings and roof

- Calculations of quantities

- Static calculations

All the aforesaid Drawings and works, including all necessary copies I am ready to carry out and deliver for the sum of Mark 35000.

Conditions of payment and other conditions to be fixed by special arrangement.

Your faithfully

(Sgd) Otto Lasne Architect

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๔๓๐
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กลุ่มที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๐

Maximilianstrasse 5

30 July 1900

The Chief Architect

Mr. C. Sandreczki

München

Hotel vier Jahreszeiten

For your communication of this morning I beg to forward you my best thanks. At the same time I beg to inform you that I am ready and willing to accept to carry out, under the conditions stipulated by you, the completion of the drawings for a Palace for H. M. the King of Siam, which in consequence of the power invested on you as representative of H. S. M.'s Ministry of P. W. you have offered to me.

The conditions are the following:

1) The completion of the plans will be under your direction.

2) The number and kind of the plans will be as follow:

- 2 plans 1:200 red painted, with measures

- 2 ,, 1:100 do , working plans

- 2 sections 1:200 delineated } carefully executed

- 4 facades 1:200 do }

- 10 parts of facades 1:50 do

- 1 large perspective 1:100 wood engraving system.

- 10 perspectives of parts of facades 1:50 delineated.

- 40 rooms, of which 20 very richly decorated:

1 plan for each room 1:50 and ceiling } delineated

2 partitions do do 1:50 with sections }

- 2 Principal staircases:

1 plan for each 1:50 with ceiling } delineated

1 do do 1:50 ,, flooring }

2 partitions do 1:50 ,, sections }

1 perspective do 1:20, wood engraving system.

- 1 Reception Hall

1 plan 1:50 with ceiling } delineated
4 partitions 1:50 with sections }
2 perspective 1:20, wood engraving system.

- Iron construction of the ceilings and roof
- Calculations of quantities
- Static calculations
- Delivery of all necessary copies.

3) Drawings and plans to be carried out from the 1st August 1900 to the 30th April 1901

4) Plans of small importance which might not be finished by that time, can be delivered afterwards, provided the delay has not exceed 2 months.

5) As fees for the work I shall receive the amount of Mark 35000, which shall be paid in 3 instalments.

1st instalment at the beginning of the work Mr. 10000.=

2nd ,, on the 1st January 1901 ,, 13000.=

3rd ,, on the 1st May 1901 ,, 12000.=

6) If at the time of the 3rd instalment, some of the plans were not completed, a certain amount, to be fixed then, shall be deducted. The amount so retained will be paid on complete delivery of the drawings.

7) In case of your death I will address myself directly to the Ministry of P. W. in Bangkok, whose present Minister is H. R. H. Chow Fa Krom Kun Narissaranuwattiwongse. The Minister shall be informed by you on the progress of the work and shall provide for any emergency which may happen.

8) In case of my death, the plans which may not be ready by that time, will be completed under your direction, in my office, and the payments made to my lawfully heirs.

9) Should any misunderstanding arise between ourselves on the meaning of the above articles, both of us will appoint a member of the München Institute of Architects & Engineers to set as arbitrators. These two gentlemen will choose a third and all these together will decide by majority of vote on the points in question and their judgment shall be inappealable. An appeal against this judgment is absolutely excluded. The losing party to pay all costs.

10) This letter is to be considered as a contract and both of us are bound to its stipulations and conditions.

München 20 July 1900

(Sgd) Otto Lasne – Architect.

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๕๐๗ก
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๑

Munich 9th August 1900

To His Royal Highness

Chow Fa Krom Khun Narisaranuwattiwongse

Minister of Public Works in Bangkok

Royal Highness,

Having previously telegraphed that I have started business I now have the honor to submit to Your Royal Highness the details of my arrangements regarding the execution of the plans for the Royal Palace in Dusit Park. After many inquiries and many failures I found after all 2 good and renown Firms of Architects, who expressed their willingness to tender for the above mentioned work. These Firms are of Chiodera of Zürich and Otto Lasne of München. In order to show and explain the plans I brought with me and to give details how the work had to be done and how many places to be designed I came over from Passau to München, and in order to save time invited Mr. Chiodera to meet me in München. Mr. Chiodera complied with my request and so I could open negotiations with both gentlemen at the same time. Nevertheless it took nearly a month till I got the 2 tenders of which I inclose copies.

Mr. A. Chiodera asked Mark 50000

Mr. Otto Lasne ,, 35000.

The startling difference is dew, I believe, to the fact that Mr. Chiodera has plenty work in hand, while Mr. Otto Lasne has at present not over much to do and seems rather glad to be able to employ his numerous staff with this work.

At the present rate of exchange 35000 Mark are equal to about £ 1712, but as the exchange is continually varying & telegraphed a higher amount. I beg to inclose a copy of agreement with Mr. Otto Lasne and at the same time a bill of my expense up to date. I intend to return now to Passau where I have lodgings with my sister and then proceed on a health trip to the Bavarian Alps. After this I shall visit the Paris Exhibition. Knowing now that my permanent stay will be in München I have taken private lodgings it being necessary for me to have an office and a place to live in whenever I have to return to München to look after the work during my leave. Later on of course I

shall be in München permanently. This I have done to save the Hotel expenses, which would be much greater. Later on I shall also be obliged to take an office boy.

The lodgings with furniture cost 70 Marks monthly and I expect that during my leave, that is to say for the next 4 Months this amount will be paid out of the £ 2000. I have not yet settled any thing about the 2 men to be engaged for the works at Dusit Park. It is necessary to fix the amount of traveling expenses which I may offer them. The best would be to give the same sum granted to the Engineers engaged for the Royal Railway Dep. I most respectfully request Your Royal Highness instructions about all the above mentioned matters, at an early date.

On the 4th of August I went to Nürnberg in order to bespeak the iron constructions necessary for the support of the floors of the New Palace and also the construction of the roofing, with the Director of the Masokinenbau – Actiengesellschaft Nürnberg, one of the greatest and best conducted establishments of the Continent. I beg to send catalogues of this Firm requesting Your Royal Highness to present them to His Majesty.

With regard to the Crown prince Palace I proposed before I left to Phra Satitt to give up the covering of the walls with marble imitation (Stucco lustre) in order to save time and money and to leave the walls and ceilings artistically painted by a good European Painter. Phra Satitt told me, that Your Royal Highness approved my proposal. I now beg to be informed if I have to find such a man and make arrangements with him regarding this kind of work to be executed by him in Bangkok. I have also given to Phra Satitt before I left Bangkok the estimate for the execution of the Royal Coat of arms in encaustic painting on tiles by the Firm of Villeroy and Bock for the Crown prince Palace. If it is to be made it would be . . . to let me know as long as I am in Europe, that I might arrange the matter with the Firm.

I most respectfully request Your Royal Highness to lay my report before His Majesty and to assure His Majesty, that the work is now in excellent hands and that the plans will be executed with great artistic skill and care.

I have the honor to remain

Your Royal Highness

Most obedient servant

[C. Sandreczki]

Chief Arch. P. W. D.

Please address letters for me

c/o Otto Lasne Architect

München

5 Maximiliansstrasse 5

Germany

Münich 9th August 1900

Expenses incurred up to date for the planing of the Royal Palace in Dusit-Park

1/ Travelling Expenses from <u>Passau</u> to <u>Münich</u>	
incl. Railway tickets, luggage etc. etc.	Mark. 25.65
Hotel bills in München from 10 July to 2 August	„ 454.04
Carriage-hire, etc. etc.	„ 15.00
2/ Travelling Expenses from München to Nürnberg and back to München	„ 31.00
Hotel bill from 4 to 7 August incl. Carriage-hire etc.	„ 55.65
3/ Travelling Expenses from München to Passau Railway ticket luggage etc.	„ 25.65
4/ Stationary for office include. Copying press	„ 41.35
5/ Telegram to Bangkok	„ 40.00
6/ Postage	„ 1.20
7/ Paid on account according to agreement to Mr. Otto Lasne Architect in München	
(Receipt of the Bank inclosed)	„ 10000.00
Altogether	Mark 10687.54

The undersigned has drawn from the amount of £ 2000 allowed for the expenses:

On 10 th July £ 25 =	Mark 507	} Receipt enclosed
„ 31 st „ „ 500 =	„ <u>10195</u>	

Mark. 10702.00

Expenses 10689.54

Balance 12.46

(Signed) C. Sandreczki

Chief Architect, P. W. D.

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๕๑๐
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์

๒๐/๔/๑๑๙
ที่ ๑๙/๖๒๔

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๑๐ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยข้าราชการมณฑลนครศรีธรรมราชได้ออกทรัพย์ซื้อกระเบื้องนำว้อย่างเล็ก ๒๕๐๐๐๐ แผ่น ๓๐๐๐๐๐๐ แผ่น ช่วยในการสร้างวัดเบญจมบพิตร แต่กระเบื้องรายนี้ยังไม่เข้ามาถึง ให้ยืมกระเบื้องที่ซื้ปูปลั้พลา ใ้ปูชั้นต่ำกุฎีแถวไปก่อน เมื่อกระเบื้องรายนี้เข้ามาถึงจึงค่อยหักใ้

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๕๑๕
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๐

ที่ ๖๗/๓๔๙๐

กรมราชเลขาณการ
พระราชทานมา วันที่ ๑๘ ส.ค. ร.ศ.๑๑๙
กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๑๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ขอเดชะฝ่าล่องธูลีพรบาทปกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับรายงานมิสเตอร์ชั้นเดรสกีฉบับ ๑ ซึ่งกล่าวถึงการทำแบบพรที่นึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดสำเนาทูลเกล้าฯ ถวายมาให้ทราบใต้ฝ่าล่องธูลีพรบาทด้วยนี้แล้ว

ข้อซึ่งกล่าวถึงการส่งบาญชีจ่ายเงินนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพร
กรุณาทราบฝ่าล่องธูลีพรบาทว่า มิสเตอร์ชั้นเดรสกี ได้รับเลขเตอร์ออฟครีดิตรงไปจาก
กระทรวงพระคลังฯ แลกระทรวงพรคลังฯ ได้ขอให้มีการส่งต่อภายหลังที่จะให้มิสเตอร์ชั้นเดรสกี
ส่งบาญชีรายจ่ายมานั้น

อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้รับโทรเลขจากมิสเตอร์ชั้นเดรสกีอีกฉบับ ๑ ความว่าดังนี้ “รุระได้
ตกลงแล้ว ๑๗๕๐ ปอนด์ ได้ส่งรายงานตามมาแล้ว”

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพรกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

นริศรานวัดติวงษ์

ขอเดชะ

รหัสเอกสาร ๒๕๔๓๐๕๒๗ก

ที่มา จดหมายเหตุการณ์ก่อสร้างและซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ

๒๕/๕/๑๑๙

ขอเดชะฝ่าล่องธุลีพระบาทปกเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย
ร่างกระแสพระบรมราชโองการที่จะบรรจุศิลาพระฤกษ์พระที่นั่งวิมานเมฆ เพื่อทรงแก้ไขเพิ่มเติม
แลนามพระที่นั่งนี้เรียกกันเป็นสองอย่าง เป็นวิบ่าง เป็นพิบ่าง อย่างไหนจะเป็นการ
ถูกต้อง ขอพระราชทานทราบเกล้าฯ พระกระแสด้วยเพื่อจะได้ใช้ให้ถูก
ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ
สมมตอมรพันธุ์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๕๒๗
ที่มา พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรวงศ์พัฒน

ที่ ๒๓/๗๓๗

พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาท

วันที่ ๒๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗

ถึง เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ด้วยราชการในหัวเมืองมณฑลราชบุรี ได้พร้อมกันจัดปูนขาว ๓๓๑ เกวียน และไม่ไผ่ป่า ๑๐๐๐๐ ลำ ช่วยในการสร้างวัดเบญจมบพิตร ปูนนั้นพระยามรินทรฤไชยจะนำมาส่งในเดือน กันยายน พุทธศักราช เป็นรายเที่ยวครั้งแรก ให้เจ้าหมื่นเสมอใจจัดที่คอยรับปูนไว้ ในการปฏิบัติการเปรียบจะปูนรายนี้ได้ ไม่ไผ่ก็ให้หาที่ไว้ด้วย

สยามินทร์

การก่อพระฤกษ์สร้างพระที่นั่งวิมานเมฆ

ด้วยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หรือพระที่นั่งมันธาตุรตันโรจน์ ที่เกาะสีชังมาสร้างขึ้นที่สวนดุสิต และได้พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งวิมานเมฆ” นั้น ได้เริ่มการก่อรากมาโดยลำดับ บัดนี้สมควรที่ทรงวางศิลาฤกษ์พระที่นั่งได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการที่จะทรงวางศิลาฤกษ์พระที่นั่ง ในวันที่ ๓๐ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ เจ้าพนักงานได้จัดการปักธงผูกใบไม้แลโคมยู่ปูนตามทางที่จะเสด็จไปยังพระที่นั่งนั้น แล้วตั้งที่อาสนสงฆ์สวดพระพุทธรูปที่รากพระที่นั่งด้านหนึ่ง แลตั้งสำหรับทรงนมัสการมีม้าหมั่งตั้งพระไชยวัฒน์ ที่ท่ามกลางเป็นที่ซึ่งจะทรงวางศิลาฤกษ์อีกด้านหนึ่งเป็นที่ประทับ แลที่สำหรับพระบรมวงษาณวงษ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงรถพระที่นั่ง แต่พระบรมมหาราชวังไปประทับสวนดุสิต พระสงฆ์ราชาคณะ ๕ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป มีพระราชพงษปฏิพัทธ์เป็นประธาน ได้มานั่งที่พร้อมแล้ว เวลาทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับที่พระที่นั่งวิมานเมฆทรงประเคนไตร พระสงฆ์รับไตรแลครองไตรแล้ว เข้ามานั่งที่ตามเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปสวดปริต พระธรรมโกษาจารย์ ขัดตำนานทำนองดีเป็นที่เฉลิมพระราชศรัทธาพระราชทานปัจจัยมูล ๑ ชั่ง ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วถวายอดิเรก ถวายพระพรลาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ในคืนวันนี้เสด็จประทับแรมที่สวนดุสิต

รุ่งขึ้นวันที่ ๓๑ สิงหาคม เวลาเช้า ๒ โมง ๓๕ นาที ๓๘ วินาที เป็นปฐมฤกษ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว ทรงบรรจุกล่องซึ่งมีประกาศพระบรมราชโองการในนั้น (มีสำเนาตั้งจะลงต่อไป) ลงในช่องศิลาพระฤกษ์ก่อนล่างพระสงฆ์สวดไชยมังคละคาถา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ฆ้องไชย แลทรงจับศิลาฤกษ์ก่อนบน เจ้าพนักงานหย่อนรอกลงวางทับก่อนล่าง แล้วทรงวางอิฐทอง อิฐนาก อิฐเงิน แลทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์รดศิลาฤกษ์ แล้วพระสงฆ์ถวายพระพรต่อไป แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนอาหารบิณฑบาตพระสงฆ์รับพระราชทานฉนั้นๆ แล้ว ได้ทรงประเคนจตุปัจจัยมูลราคาองค์ละ ๔ บาท แก่พระสงฆ์ๆ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเป็นเสร็จการทรงวางศิลาฤกษ์สร้างพระที่นั่งวิมานเมฆแต่เท่านี้

ประกาศพระบรมราชโองการ

สร้างพระที่นั่งวิมานเมฆ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๓ พรรษา จุลศักราช ๑๒๖๒ ปี
ชวด โทศก รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกสืบบรมราชสันตติวงศ์เป็น
ลำดับพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ ๕ ในมหาจักรีบรมราชวงศ์ ซึ่งได้ประดิษฐานแลดำรง
กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยามหาดิลกภพนพรัตน์ ราชธานีบุรีรมย์อุดม
ราชนิเวศน์มหาสถาน อันเปนมบรมราชธานีใหญ่ในประเทศสยาม ทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้แลมลาว
ประเทศ มลายูประเทศ

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้แสดงความนี้ไว้ว่า มีพระราชประสงค์ที่จะสร้าง
อุทยานสถาน ให้เป็นที่สำราญพระราชหฤทัยโดยได้เสด็จประพาสเนื่องๆ ทรงพระราชดำริเห็น
ว่า ที่ซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างคลองผดุงกรุงเกษมข้างทิศใต้ คลองสามเสนข้างทิศเหนือ เป็นที่สวน
แลท้องทุ่งนา มีไชยภูมิดีสมควรเป็นที่เสด็จประพาส จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดซื้อที่
ตำบลนี้ตามราคาอันสมควรจากราษฎรเจ้าของที่โดยเงินพระคลังข้างที่ ซึ่งเป็นพระราชทรัพย์
สำหรับใช้จ่ายการใน พระองค์

ครั้นวันที่ ๑๖ เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ ตรงกับจันทร์ศดิกาล วันพฤหัสบดี
เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีจอสัมฤทธิ์ศก จุลศักราช ๑๒๖๐ ได้เสด็จพระราชดำเนิน มา
ทอดพระเนตรภูมิสถานที่นี่ แลได้โปรดเกล้าฯ ให้ลงมือเริ่มตัดไม้เป็นปฐมฤกษ์แล้วได้ทำการสืบ
มา มีการตัดถนนขุดคลอง ทำตพาน แลสร้างพระราชอุทยานปลูกรุกชชาติต่างๆ และพระราช
นิเวศน์มีพลับพลาที่ประทับแรม แลอาคารสถานต่างๆ ที่ในบริเวณเหล่านี้ พระราชทานนามว่า
“สวนดุสิต” ครั้นการทำพลับพลาที่ประทับแรมสำเร็จแล้ว ได้เสด็จเถลิงพลับพลาประทับแรม
เป็นครั้งแรก ในวันที่ ๑ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้นค่ำ
หนึ่งปีกุนเอกศก จุลศักราช ๑๒๖๑ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล แลมีการครีกครื้นรื้นเร้งต่างๆ ใน
เวลาเสด็จเถลิงพลับพลา นั้น เปนอะเนกประการ

แลทรงพระราชดำริว่า พระอารามมีนามว่า “วัดแหลม” อันตั้งอยู่ในเขตรสวนดุสิตนี้
เป็นพระอารามโบราณ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิชโกศภูเบนทร์ ได้ทรงปฏิสังขรณ์คราว
หนึ่ง แลตั้งนามว่าวัดเบญจมพิตร ชำรุงสลักหักพัง ทรงพระราชศรัทธาที่จะสถาปนาขึ้นใหม่ จึง
ทรงพระกรุณาให้แผ้วถางขุดคลองเป็นเขตรขยายให้ใหญ่ และกะการที่จะสร้างพระอุโบสถเสนา
สนเป็นต้นเป็นของใหม่ทั้งสิ้น พระราชทานนามว่า “วัดเบญจมบพิตร” ได้โปรดให้สร้างโรงพระ

อุโบสถไม้ไผ่พาลังก่อน ทรงพระราชอุทิศที่ดินเป็นเขตวิสุงคามสีมา แลได้ทรงอาราธนาให้พระสงฆ์ผูกพัทธสีมา ในวันที่ ๑๕ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘ ตรงกับจันทรคติกาลวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำปีกุน เอกศก จุลศักราช ๑๒๖๑

ต่อนั้นมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการปลูกสร้างต่างๆ ในบริเวณสวนดุสิตมาโดยลำดับ ทั้งการสถาปนาพระอารามวัดเบญจมบพิตรด้วย ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประพาศแลทอดพระเนตรการปลูกสร้างทั้งปวงอยู่เนื่องเนือง และได้เสด็จประทับแรมที่พลับพลาบางคราว

ครั้นวันที่ ๑๘ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ เสด็จพระราชดำเนินจากกรุงเทพฯ ไปประพาศหัวเมืองชายทะเล ในวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ได้เสด็จประพาศที่เกาะสีชังทอดพระเนตรเห็นพระที่นั่งมณฑลรัตนโรจน์ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๑ นั้น ยังไม่สำเร็จบริบูรณ์ ทรงพระราชดำริเห็นว่าที่เกาะสีชังเวลานี้ ไม่ได้เป็นที่ประพาศเนื่องๆ สมควรจะรื้อพระที่นั่งนี้ไปปลูกที่สวนดุสิตจะได้เป็นที่ประทับแรมได้โดยสะดวกทุกเมื่อ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ดำรัสสั่งให้พระราชโยธาเทพ (ก่อน บุตรพระยาราชสงครามทัด) เป็นนายงานจัดการรื้อพระที่นั่งมณฑลรัตนโรจน์ จากเกาะสีชังมาสร้างขึ้นในสวนดุสิต พระราชทานนามเปลี่ยนเป็นพระที่นั่ง "วิมานเมฆ" บัดนี้ได้ทำการถึงกำหนดที่จะวางศิลาฤกษ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการที่จะวางศิลาฤกษ์พร้อมเสร็จ

ครั้นที่ ๓๐ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมณพลับพลาสวนดุสิต โปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาพระสงฆ์ราชาคณะ ๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้นวันที่ ๓๑ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ ตรงกับจันทรคติกาล วันศุกร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมชวดี โทศก จุลศักราช ๑๒๖๒ เวลาเช้า ๒ โมงกับ ๓๕ นาที เป็นเวลาศุภฤกษ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางศิลาฤกษ์สร้างพระที่นั่งวิมานเมฆนี้

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกกระแสพระบรมราชโองการนี้บรรจุไว้ในศิลาฤกษ์วันที่ ๓๑ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ จันทรคติกาล วันศุกร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมชวดี โทศก จุลศักราช ๑๒๖๒ เป็นปีที่ ๓๓ ฤกษ์วันที่ ๑๑๖๑๖ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๖๐๘

ที่มา ราชกิจจานุเบกษา

การก่อฤกษ์สร้างพระที่นั่งวิมานเมฆ

ด้วยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หรือพระที่นั่งมณฑลรัตนโรจน์ที่เกาะสีชังมาสร้างขึ้น ที่สวนดุสิต แลได้พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งวิมานเมฆ” นั้น ได้เริ่มการก่อรากมาโดยลำดับ บัดนี้ สมควรที่ทรงวางศิลาฤกษ์พระที่นั่งได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการที่จะทรง วางศิลาฤกษ์พระที่นั่งในวันที่ ๓๐ สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙ เจ้าพนักงานได้จัดการปัก ธงผูกใบไม้แลดอกไม้ปูนตามทางที่จะเสด็จไปยังพระที่นั่งนั้น แล้วตั้งที่อาสนสงฆ์สวดพระพุทธร มนต์ที่รากพระที่นั่งด้านหนึ่งแลตั้งที่สำหรับทรงนมัสการ มีม้าห่มตั้งพระไชยวัฒน์ที่ท่ามกลาง เปนที่ซึ่งจะทรงวางศิลาฤกษ์ อีกด้านหนึ่งเป็นที่ประทับ แลที่สำหรับพระบรมวงษานุวงษ์เฝ้าทูล ลอองธุลีพระบาท

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงรถพระที่นั่งแต่ พระบรมมหาราชวังไปประทับสวนดุสิต พระสงฆ์ราชาคณะ ๕ รูปที่จะสวดพระพุทธรมนต์ มีพระ ราชพงษ์ปฏิพัทธ์เปนประธานได้มานั่งที่พร้อมแล้ว เวลาทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จมาประทับที่พระที่นั่งวิมานเมฆทรงประเคนไตร พระสงฆ์รับไตรแลครองไตรแล้วเข้ามานั่ง ที่ตามเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว พระสงฆ์สวดพระ พุทธรมนต์สัตตปริต พระธรรมโกษาจารย์ ชัดตำนานทำนองดี เปนที่เฉลิมพระราชศรัทธา พระราชทานปัจจัยมูล ๑ ซึ่ง ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว ถวายอดิเรกถวายพระพรลาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นในคืนวันนี้เสด็จประทับแรมที่สวนดุสิต

รุ่งขึ้นวันที่ ๓๑ สิงหาคม เวลาเช้า ๒ โมง ๓๕ นาที ๓๘ วินาที เปนปฐมฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว ทรงบรรจุกล่องซึ่งมี ประกาศพระบรมราชโองการในนั้น (มีสำเนาตั้งจะลงต่อไป) ลงในช่องศิลาพระฤกษ์ท่อนล่าง พระสงฆ์สวดไชยมังคละคาถา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ฆ้องไชยแลทรงจับศิลา ฤกษ์ท่อนบน เจ้าพนักงานหย่อนรอกลงวางทับท่อนล่าง แล้วทรงวางอิฐทอง อิฐนาก อิฐเงิน แล ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์รดศิลาฤกษ์ แล้วพระสงฆ์ถวายพรพระต่อไป แล้วพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงประเคนอาหารบิณฑบาตพระสงฆ์รับพระราชทานฉันฯ แล้วได้ทรงประเคน จดปัจจัยมูลราคาองค์ละ ๔ บาทแก่พระสงฆ์ฯ ถวายอนุโมทนาถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น เปนเสร็จการทรงวางศิลาฤกษ์สร้างพระที่นั่งวิมานเมฆแต่ เเท่านี้

รหัสเอกสาร ๒๕๕๓๐๖๑๘
ที่มา หจข. ร.๕ น.๑๘.๑๗/๒๘

ที่ ๕๕๕๗/๗๗๕๗ ลงวันที่ ๑๘ กันยายน ๑๑๘
ที่ ๓๕๓/๒๕๖๖

กระทรวงนครบาล
กรมกองตระเวร

วันที่ ๑๘ กันยายนรัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ขอพระราชทานกราบทูลพระเจ้าน้องยา
เธอ, เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม ๑๑๘ ถึงวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๑๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอกรม
หมื่นมหิศรราชหฤทัยได้ทรงจัดซื้อที่ในบริเวณวังสวนดุสิตรวม ๒๖ ไร่ มีรายชื่อแลเนื้อที่
กว้างยาวจำนวนเงินรายเลียด แจงในบาญชีที่ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดทูลเกล้าฯ ถวาย

ถ้าจัดซื้อต่อไปได้เท่าใด จะนำความกราบทูลต่อครั้งหลัง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๖๒๙

ที่มา จดหมายเหตุการก่อสร้างและซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ

บัญชีจ่ายเงินทำการต่างๆ ในที่วังสวนดุสิต

ส่วนใช้เงินพระคลังข้างที่

จำนวนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

สถานที่	นามนายด้าน	จำนวนเงินที่จ่ายใน		จำนวนเงินที่จ่ายใน		รวมเงิน	
		เดือนก่อนๆ		เดือนนี้		บาท	อัฐ
		บาท	อัฐ	บาท	อัฐ		
ชื่อที่	พระเจ้านั่งยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย	๘๘๓,๙๙๒	๕๗	๑๘,๓๖๐	"	๙๐๒,๓๕๒	๕๗
<u>ส่วนเนื่องในการวัง</u>							
พลับพลา	พระยาชลยุทธโยธินทร์ พระราชโยธาเทพ กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๑๘๖,๘๐๖	๔๘	๗๒๘	๐๘	๑๘๗,๕๓๔	๕๖
พระที่นั่ง	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๕๓,๒๙๙	๒๕	๒,๙๙๙	๒๐	๕๖,๒๙๘	๔๕
กำแพงแลวรั้วค่าย	"	๕๘,๑๔๐	๑๓	๒,๘๒๔	๔๘	๖๐,๙๖๔	๖๑
ซุดสะพานพระที่นั่ง	พระยานรฤทธิ์ราชหัช	๗๔,๔๙๖	๒๘	"	"	๗๔,๕๒๔	๒๘
ถนนสัมมือใน	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๘๕๒	๓๒	"	"	๒,๘๘๔	๓๒
ถนนโกลแลคลองลำน้ำ	พระยาเวียงในนฤบาล	๑๒,๑๖๗	๔๖	"	"	๑๒,๑๖๗	๔๖
ถนนบ่วย	พระวิสุทธโยธามาศย์	๓,๘๖๕	๑๔	๑๑๔	๒๔	๓,๙๗๙	๓๘
ถนนเด็ก	พระวิสุทธโยธามาศย์ พระราชโยธาเทพ	๑,๔๖๐	๕๘	๒๙๐	๓๒	๑,๗๕๐	๒๖
ถนนพุดตาลใน	พระฤทธิ์เดชะ	๒,๕๖๑	๓๐	"	"	๒,๕๖๑	๓๐
ถนนเบญจมาศใน	พระยานรฤทธิ์ราชหัช	๔,๐๑๔	๑๒	"	"	๔,๐๑๔	๑๒
ถนนสัมจัน	หลวงพรรณิศจรัสศักดิ์	๖๔๖	๑๖	"	"	๖๔๖	๑๖
คลองหลอดแก้ว	หลวงกำจัดไพรินทร์	๓,๓๘๔	๓๒	"	"	๓,๓๘๔	๓๒
ถนนตพานแก้ว	พระยาบริรักษ์ราชา	๔๕๒	๖๐	"	"	๔๕๒	๖๐
" ทอง	"	๔๗๖	๔๘	"	"	๔๗๖	๔๘
" เงิน	"	๑,๐๐๙	๓๔	"	"	๑,๐๐๙	๓๔
" สัมฤทธิ์	"	๒๗๑	๕๒	"	"	๒๗๑	๕๒
" ทองแดง	"	๒๐๐	๕๖	"	"	๒๐๐	๕๖
" ศิลาทอง	"	๒๐๘	๕๑	"	"	๒๐๘	๕๑
ร่องไม้หอม	พระราชโยธาเทพ	๑,๖๔๔	๔๘	"	"	๑,๖๔๔	๔๘
อ่างหยก	พระวิสุทธโยธามาศย์	๗,๓๘๗	๑๒	"	"	๗,๓๘๗	๑๒

ลาดผลึก	พระราชโยธาเทพ	๒,๒๘๐	"	"	"	๒,๒๘๐	"
ห้วงเงาแว่นลัด							
แผ่นกระจก	"	๑,๔๑๒	"	"	"	๑,๔๑๒	"
คลองสกัดนอก							
แต่งสระบัว	หม่อมเจ้าปรีดา	๑๔๗	๑๖	"	"	๑๔๗	๑๖
แต่งเกาะต่างๆ		๕,๐๕๕	๐๘	๑๐๔	๔๘	๕,๑๕๙	๕๖
ถมดินในที่ต่างๆ		๑๓๒,๕๘๗	๐๖	๓,๔๕๓	๑๖	๑๓๖,๐๔๐	๒๒
ทำการเบ็จเติลิตต่างๆ		๒๒๐,๕๖๘	๔๓	๓๗,๓๒๘	๑๙	๒๕๗,๘๙๖	๖๒
ประดิษฐ์	พระยาชลยุทธโยธินทร์	๕,๓๖๐	"	๘,๐๐๐	"	๑๓,๓๖๐	"
ถนนภาพระบำ	พระยาเวียงในนฤบาล	๑,๗๒๖	๐๕	๖๑๑	๑๐	๒,๓๓๗	๑๕
ถนนเขาทะลุ	"	๓,๒๔๐	๑๒	๑๘๑	๓๒	๓,๔๒๑	๔๔
ถนนหงษ์ร้อนมังกรรำ	"	๒,๘๗๒	๕๐	"	"	๒,๘๗๒	๕๐
ถนนถ่างงุ่น	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๕๔๘	๒๑	"	"	๒,๕๔๘	๒๑
พระที่นั่งวิมานเมฆ	พระราชโยธาเทพ	๑๒,๐๒๒	๖๓	๙,๐๕๔	๓๕	๒๑,๐๗๗	๓๔
ซ่อมถนนต่างๆ	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๑,๗๔๙	๐๓	๕๘๖	๒๕	๒,๓๓๕	๒๘
ค่าพาหนะนายด่าน		๒,๕๙๐	"	๑๐๐	"	๒,๖๙๐	"
ให้ยืม (หักที่ใช้แล้ว คงค้าง)	พระเจ้าห้องยาเชอกรม หมื่นสรรพศาสตรศุภกิจ เจ้าหมื่นเสมอใจราช พระยาเวียงในนฤบาล พระยานรฤทธิ์ราชหัช พระราชโยธาเทพ รวมรายยืม	๘,๐๐๐ ๔๔,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๑,๖๐๐ ๔,๐๐๐ ๖๕,๖๐๐	" " " " " "	" ๒๐,๐๐๐ " " " ๒๐,๐๐๐	" " " " " "	๘,๐๐๐ ๖๔,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๑,๖๐๐ ๔,๐๐๐ ๘๕,๖๐๐	" " " " " "
รวม		๘๗๕,๑๐๗	๔๖	๘๖,๓๗๖	๖๑	๙๖๑,๔๘๔	๔๓
ส่วนเนื่องในการผลประโยชน์							
โรงแถว	พระเจ้าห้องยาเชอกรม หมื่นสรรพศาสตรศุภกิจ	๒๕๕,๖๐๐	"	๒๐,๐๐๐	"	๒๗๕,๖๐๐	"
โรงแถว	พระยานรฤทธิ์ราชหัช พระราชโยธาเทพ ขุนโยธาราช	๗,๙๓๓	๐๓	"	"	๗,๙๓๓	๐๓
สวนก้านทั้ง ๔ แปลง	พระยาวรรมณเฑียร	๑๐,๓๔๙	๐๑	๕๖๐	"	๑๐,๙๐๙	๐๑
สวนกระจิงทั้ง ๔ แปลง	พระยารัตนสมบัติ	๕,๙๔๔	๐๙	๑,๓๑๗	๒๑	๗,๒๖๑	๓๐

สวนลายต่างๆ	พระยาประจักษ์บวรวิสัย หลวงสุเรนทรวิชิต หลวงมานิตยน์ถนบดินทร์ หลวงชรินทร์ภักดี	๕,๕๙๕	๓๐	๕๗๖	๕๖	๖,๑๗๒	๒๒
สวนไม้ดัดต่างๆ	พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระพรหมบริรักษ์	๑๓,๙๒๗	๓๓	๑๐,๙๕๒	๓๒	๒๔,๘๘๐	๐๑
สวนแย่งต่างๆ	พระยาบริรักษ์ราชา	๒๓๓	๔๘	"	"	๒๓๓	๔๘
สวนนอกทางรถไฟ	หลวงสุเรนทรวิชิต	๒,๑๙๐	๓๙	๔๖๙	๔๑	๒,๖๖๐	๑๖
สวนทองต่างๆ	จมีนจงภักดีองค์ขวา	"	"	๗,๗๓๖	๔๘	๗,๗๓๖	๔๘
ตลาดแลบ่อนสามเสน	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๓,๒๖๔	๑๕	๓๖	"	๓,๓๐๐	๑๕
	รวม	๓๐๕,๐๓๗	๕๐	๔๑,๖๔๙	๐๖	๓๔๖,๖๘๖	๕๖
<u>ส่วนทำบ่อนแลตลาดนางเลิ้ง</u>							
ซื้อที่		๗๙,๘๐๐	"	"	"	๗๙,๘๐๐	"
โรงแถว	พระเจ้าน้อยยาเชอกรม หมื่นสรรพศาสตรศุภกิจ	๘๐,๐๐๐	"	"	"	๘๐,๐๐๐	"
โรงแถว	หลวงอุดรภักดีทณานิช	๒๔,๐๐๐	"	"	"	๒๔,๐๐๐	"
ทำบ่อนแลตลาด	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๓๘,๖๒๕	๔๔	๔,๙๘๙	๒๘	๔๓,๖๑๕	๐๘
ค่าแรงไฟฟ้า	"	๙๗๓	๔๘	"	"	๙๗๓	๔๘
	รวม	๒๒๓,๓๙๘	๒๘	๔,๙๘๙	๒๘	๒๒๘,๓๘๘	๕๖
	รวมทั้งสิ้น	๒,๒๘๗,๕๓๗	๕๓	๑๕๑,๓๗๕	๓๑	๒,๔๓๘,๙๑๓	๒๐
ทำการวัดเบญจมบพิตร	พระราชโยธาเทพ พระพรหมบริรักษ์ กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๕๑,๖๕๖	๐๕	๔,๕๙๖	๒๐	๕๖,๒๕๒	๒๕

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๗๒๙
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ กล่องที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๐

ที่ ๙๔/๖๐๓๖

กรมราชเลขา
พระราชทานมา วันที่ ๑ พ.ย. ร.ศ.๑๑๙
กระทรวงโยธาธิการ

วันที่ ๒๙ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับรายงานมิตเตอร์ชั้นเดรสกีฉบับ ๑ บอกถึงการที่ได้ตกลงจ้างทำแบบพระที่นั่งวังสวนดุสิตเสร็จแล้วเป็นจำนวน ๓๕๐๐๐ มาร์คกับส่งบายูซีเงินใช้จ่ายด้วยข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือทั้งปวงที่ได้รับมาให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท คือ

- ๑ หนังสือนำมิตเตอร์ชั้นเดรสกี
- ๒ หนังสือรายละเอียดของห้างอาซิโอเดราเป็นภาษาเยอรมัน
- ๓ คำแปลรายละเอียดของห้างอาซิโอเดราเป็นภาษาอังกฤษ
- ๔ หนังสือรายละเอียดของห้างอิตโทลส์เน เป็นภาษาเยอรมัน
- ๕ คำแปลหนังสือรายละเอียดของห้างอิตโทลส์เนเป็นภาษาอังกฤษ
- ๖ หนังสือสัญญารับเหมาทำแบบพระที่นั่งของห้างอิตโทลส์เน ภาษาเยอรมัน
- ๗ คำแปลหนังสือสัญญารับเหมาทำแบบพระที่นั่งของห้างอิตโทลส์เน เป็นภาษาอังกฤษ
- ๘ สมุดแบบเครื่องเหล็กของห้างแมชชีนเนนแบบ

๙ สำเนาบายูซีจำหน่ายเงินใช้สรอยซึ่งได้อนุญาตสำหรับทำแบบพระที่นั่งวังสวนดุสิต ต้นบายูซีรายจำหน่ายเงินฉบับซึ่งหมายถึง ๙ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ส่งไปยังกระทรวงพระคลังฯ พร้อมด้วยใบคู่สอบแล้ว ส่วนข้อที่มีมิตเตอร์ชั้นเดรสกีขอเงินค่าเดินทางสำหรับผู้ช่วย ๒ คนนั้นก็เป็นการจำเป็นจะต้องให้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตที่จะได้รับเงินจากกระทรวงพระคลังจ่ายไป

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

นริศรานวัตติวงษ์

ขอเดชะ

พระราชหัตถเลขา

ตอบรับทราบความแลเห็นชอบด้วยแล้ว

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๘๐๑
ที่มา รล. ร.๕.๑๒ ก่อตั้งที่ ๑ แฟ้มที่ ๑๐

นายถม ร้าง
สอบ

ม้วน พิมพ์
ม.อ.เวก ทาน

ที่ ๕๒/๑๓๒๕

พรที่นั้งจักรกรีมหาปราสาท

วันที่ ๑ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ทูลพรเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่าท่านมีหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาที่ ๕๔/๖๐๓๖ ลงวันที่ ๒๕ ตุลาคม เรื่องมิสเตอร์ชันเดรสกีบอกถึงการที่ได้ตกลงจ้างทำแบบพรที่นั้งสวนดุสิตตามหนังสือทั้งปวงที่ส่งมานั้น ทราบฝ่าลอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วยตามที่มิสเตอร์เดรสกีได้ไปทำแลตามที่ท่านว่ามานั้น

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๘๐๓

ที่มา จดหมายเหตุการณ์ก่อสร้างและซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ

ที่ ๘๓/๘๓๔

ห้องกรมพระคลังข้างที่

วันที่ ๓ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙

ขอเดชะ ฝ่าล่องธูลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานนางบพญาชีเงินจ่ายใช้การต่างๆ ที่วังสวนดุสิต
ในจำนวนกันยายนรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายทราบฝ่าล่องธูลีพระบาท

เป็นจำนวนเงิน

ส่วนใช้เงินพระคลังข้างที่

๑	จ่ายซื้อที่ทั้งปวง	เงิน ๙๐๒,๓๕๒ บาท ๕๗ อัฐ
๒	จ่ายเนื่องในการวัง	เงิน ๙๖๑,๔๘๔ บาท ๔๓ อัฐ
๓	จ่ายเนื่องในการผลประโยชน์	เงิน ๓๔๖,๖๘๖ บาท ๕๖ อัฐ
๔	จ่ายทำบ่อนแลตลาดนางเลิ้ง	เงิน ๒๒๘,๓๘๘ บาท ๕๖ อัฐ
๕	จ่ายทำการที่วัดเบญจมบพิตร	เงิน ๕๖,๒๕๒ บาท ๒๕ อัฐ
		รวม เงิน ๒,๔๙๕,๑๖๕ บาท ๔๕ อัฐ

ส่วนใช้เงินกรมศุขาภิบาล

๑	จ่ายในเงินที่รับจากกรมศุขาภิบาล เมื่อศก ๑๑๘	เงิน ๑๕๔,๒๖๕ บาท ๔๓ อัฐ
๒	จ่ายในเงินที่รับจากกระทรวงพระคลังเมื่อศก ๑๑๘	เงิน ๒๕๙,๕๓๓ บาท ๓๑ อัฐ
๓	จ่ายในเงินที่ตั้งเบิกในศก ๑๑๙	เงิน ๕๒,๗๙๙ บาท ๒๘ อัฐ
๔	จ่ายสูญซึ่งกรมศุขาภิบาลใช้แล้ว	เงิน ๑๐,๖๘๘ บาท ๕๖ อัฐ
		รวม เงิน ๔๗๗,๒๘๕ บาท ๓๐ อัฐ

รวมเป็นจำนวนเงินที่ได้จ่ายไปแล้วทั้งสิ้นเพียงสิ้นกันยายนรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙ เงิน
๒,๙๗๒,๔๖๓ บาท ๑๑ อัฐ ๗๗ ๓๗,๑๕๕ ชั่ง ๖๓ บาท ๑๑ อัฐ

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า สมมตอมรพันธุ์ ขอเดชะ

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๘๑๔
ที่มา พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

ที่ ๑/๓๔๘

พระที่นั่งบรมนาคมสรมณีย์

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๑๙

ถึงชายบริพัตร

ด้วยกรมแผนที่เขาเดิมสวนดุสิตลงในแผนที่ของเดิมซึ่งแต่ก่อนวางขาวอยู่เฉยๆ ไม่ได้ตรวจเพราะไม่มีอะไร แล้วเขาตีพิมพ์แจกตามกระทรวงต่างๆ บ้าง ขยายบ้าง แต่ไม่ได้ให้พอ ไม่รู้ว่าเพราะเหตุใด ที่เขาจะเห็นว่ายังเลวอยู่ เพราะต้นฉบับแผ่นโตมียู่แล้ว เมื่อได้ทราบข่าวแลได้เห็นตัวอย่างซึ่งเขาทำเป็นม้วนสำหรับชิงผ้า จึงได้ขอให้เขาติดเป็นเล่มสำหรับที่จะส่งออกมาให้ เพราะเห็นมีอินเตอร์สแตนด์เกี่ยวข้องอยู่บ้างทุกๆ คนได้หมายเลขที่บ้านใครต่อใครออกมาพอให้รู้เป็นเค้า

แต่แผนที่นี้ยังเป็นแผนที่โบราณที่ทำตั้ง ๑๐ ปีล่วงมาแล้วโดยมาก เดิมลงแต่ตอนข้างเหนือเท่านั้น ตอนในเมืองไม่มีใครจะได้แก้ไขอันใด เพราะการเปลี่ยนแปลงฝั่งมีขึ้นใน ๔,๕ ปีนี้ โดยมาก มีแปลกอย่างเดี๋ยวจึงให้เห็นว่าบางกอกแต่ก่อน กล่าวกันว่าเหมือนรูปกรดองปูนั้น เดียวนี้ได้กลายเป็นรูปข้าง เพราะเกิดมีสวนดุสิตเป็นใบหูขึ้น ได้ส่งมาแต่ ๓ แห่ง คือ ที่เมืองแก้ว แลเบอลินกับเซนดปีเตอสเบิร์ก เพราะได้แยกกันอยู่เพียงเท่านั้น ซึ่งไม่พุดถึงเรื่องอื่นต่อไปอีก เพราะเหตุว่าคิดจะตีพิมพ์หนังสือส่งแผนที่นี้ ด้วยเหตุว่าคำอธิบายค่อนข้างยาว เรื่องอื่นจะต้องเอาไว้พุดต่างหาก

จุฬาลงกรณ์ พร.

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๘๒๙

ที่มา จดหมายเหตุการณ์ก่อสร้างและซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ

บัญชีจ่ายเงินทำการต่างๆ
ในที่วังสวนดุสิต ส่วนใช้เงินพระคลังข้างที่
จำนวนพฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ชื่อที่	สถานที่	นามนายด่าน	จำนวนเงินที่จ่ายใน		จำนวนเงินที่จ่าย		รวมเงิน	
			เดือนก่อนๆ		ในเดือนนี้			
			บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ
		พระเจ้าห้องยาเชอกรม หมื่นมหิศรราชหฤทัย	๙๐๒,๓๕๒	๕๓	๔๔,๓๔๙	"	๙๔๖,๗๐๑	๕๗
ส่วนเนื่องในการวัง								
พลับพลา		พระยาชลยุทธโยธินทร พระราชโยธาเทพ กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๑๘๘,๓๙๗	๕๕	๓๔๘	๔๙	๑๘๘,๗๔๖	๔๐
พระที่นั่ง		เจ้าหมื่นเสมอใจราช	๕๘,๗๘๘	๔๕	๓,๓๕๑	๓๔	๖๒,๑๔๐	๑๕
กำแพงแลวรั้วค่าย		"	๗๐,๓๓๔	๕๐	๒,๙๑๖	๒๕	๗๓,๒๕๑	๑๑
ชุดสระนำพระที่นั่ง		พระยานรฤทธิ์ราชหัทธ	๗๔,๔๙๖	๒๘	"	"	๗๔,๔๙๖	๒๘
ถนนสัมมมือใน		กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๘๙๑	๕๖	๒๕	๒๘	๒,๙๑๗	๒๐
ถนนโถงริมคลองลำนา		พระยาเวียงในนฤบาล	๑๒,๒๐๗	๔๖	"	"	๑๒,๒๐๗	๔๖
ถนนบ่วย		พระวิสูตรโยธามาดย์	๓,๙๗๙	๓๘	๓๓๙	๓๒	๔,๓๑๙	๐๖
ถนนเด็ก		พระวิสูตรโยธามาดย์ พระราชโยธาเทพ	๒,๘๐๙	๕๕	๘๕๕	"	๓,๖๖๔	๕๕
ถนนพุดตาลใน		พระฤทธิ์เดชะ	๒,๕๖๑	๓๐	๒๕๖	๑๐	๒,๘๑๗	๔๐
ถนนเบญจมาศใน		พระยานรฤทธิ์ราชหัทธ	๔,๒๑๒	๓๒	๑๘๓	๔๘	๔,๓๙๖	๑๖
ถนนสัมมจัน		หลวงพรรลิกสรศักดิ์	๖๔๖	๑๖	"	"	๖๔๖	๑๖
คลองหลอดแก้ว		หลวงกำจัดไพรินทร์	๓,๓๘๔	๓๒	"	"	๓,๓๘๔	๓๒
ถนนตะพานแก้ว		พระยาบริรักษ์ราชา	๔๕๒	๖๐	"	"	๔๕๒	๖๐
" ทอง		"	๔๗๖	๔๘	"	"	๔๗๖	๔๘
" เงิน		"	๑,๐๐๙	๓๔	"	"	๑,๐๐๙	๓๔
" สัมฤทธิ์		"	๒๗๑	๕๒	"	"	๒๗๑	๕๒
" ทองแดง		"	๒๐๐	๕๖	"	"	๒๐๐	๕๖
" ศิลาทอง		"	๒๐๘	๕๑	"	"	๒๐๘	๕๑
ร่องไม้หอม		พระราชโยธาเทพ	๑,๖๔๔	๔๘	"	"	๑,๖๔๔	๔๘
อ่างหยก		พระวิสูตรโยธามาดย์	๗,๓๘๗	๑๒	๖๘	"	๗,๔๕๕	๑๒

ลาดผลึก	พระราชโยธาเทพ	๒,๒๘๐	"	"	"	๒,๒๘๐	"
ห้องเงาแว่นลัด							
แผ่นกระจก	"	๑,๔๑๒	"	"	"	๑,๔๑๒	"
คลองสกัดนอก							
แต่งสระบัว	หม่อมเจ้าปรีดา	๑๔๗	๑๖	"	"	๑๔๗	๑๖
แต่งเกาะต่างๆ		๕,๑๕๙	๕๖	"	"	๕,๑๕๙	๕๖
ถมดินในที่ต่างๆ		๑๓,๙๙๖๓	๒๒	๑,๘๓๙	๑๖	๑๔๑,๘๐๒	๓๘
ทำการเปิดเตล็ดต่างๆ		๒๗๑,๐๐๐	๐๘	๑๐,๕๘๒	๖๐	๒๘๑,๕๘๓	๐๔
ประดิษฐ์	พระยาชลยุทธโยธินทร	๒๑,๓๖๐	"	๘,๐๐๐	"	๒๙,๓๖๐	"
ถนนภาพระบำ	พระยาเวียงในนฤบาล	๓,๑๒๒	๒๐	๔๘๒	๔๔	๓,๖๐๕	"
ถนนเขาทะเล	"	๓,๔๒๑	๔๔	"	"	๓,๔๒๑	๔๔
ถนนหงษ์ร้อนมังกรำ	"	๓,๕๓๒	๕๐	"	"	๓,๕๓๒	๕๐
ถนนถาวร	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๗๑๗	๕๗	"	"	๒,๗๑๗	๕๗
พระที่นั่งวิมานเมฆ	พระราชโยธาเทพ	๓๒,๖๘๕	๓๘	๖,๘๘๔	๑๕	๓๙,๕๖๙	๕๓
ซ่อมถนนต่างๆ	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๙๐๐	๓๘	๕๑๕	๓๖	๓,๔๑๖	๑๐
ค่าพาหนะนายด่าน		๒,๗๓๐	"	"	"	๒,๗๓๐	"
ให้ยืม (หักที่ใช้แล้ว = คงค้าง)	พระเจ้าน้องยาเธอ กรม หมื่นสรรพสาตรศุภกิจ เจ้าหมื่นเสมอใจราช พระยาเวียงในนฤบาล พระยานรฤทธิราชหัช พระราชโยธาเทพ	๘,๐๐๐ ๖๔,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๑,๖๐๐ ๔,๐๐๐	" " " " "	" " " " "	" " " " "	๘,๐๐๐ ๖๔,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๑,๖๐๐ ๔,๐๐๐	" " " " "
	รวมรายยืม	๘๕,๖๐๐	"	๘,๐๐๐	"	๙๓,๖๐๐	"
	รวม	๑,๐๑๔,๓๙๗	๔๑	๔๔,๖๔๙	๑๓	๑,๐๕๙,๐๔๖	๕๕
ส่วนเนื่องในการผลประโยชน์							
โรงแถว	พระเจ้าน้องยาเธอกรม หมื่นสรรพสาตรศุภกิจ	๒๗๕,๖๐๐	"	"	"	๒๗๕,๖๐๐	"
โรงแถว	พระยานรฤทธิราชหัช พระราชโยธาเทพ ขุนโยธาราช	๗,๙๓๓	๐๓	"	"	๗,๙๓๓	๐๓
สวนก้านทั้ง ๔ แปลง	พระยาร่วมมณเฑียร	๑๑,๔๙๙	๓๕	๖๑๑	"	๑๒,๑๑๐	๓๕
สวนกระจิงทั้ง ๔ แปลง	พระยารัตนสมบัติ	๘,๕๙๓	๑๗	๓๑๙	๔๘	๘,๙๑๓	๐๑
สวนลายต่างๆ	พระยาประจักษ์บวรวิสัย						

	หลวงสุเรนทรวิชิต หลวงมานิตนฤบดีนทร์ หลวงชินทรภักดี	๖,๕๓๖	๐๖	๕๖๘	๔๘	๗,๑๐๔	๕๔
สวนไม้ดัดต่างๆ	พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระพรหมบริรักษ์	๒๖,๑๔๓	๓๓	๗๘๘	๔๘	๒๖,๙๓๒	๑๗
สวนแย่งต่างๆ	พระยาบริรักษ์ราชา	๒๓๓	๔๘	"	"	๒๓๓	๔๘
สวนนอกทางรถไฟ	หลวงสุเรนทรวิชิต	๓,๔๗๖	๒๐	๑,๔๐๕	๓๗	๔,๘๘๑	๕๗
สวนทองต่างๆ	จมื่นจงภักดิ์องค์ขวา	๗,๗๓๖	๔๘	๘,๗๔๐	๔๘	๑๖,๔๗๗	๓๒
ตลาดแลกเปลี่ยนสามเสน	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๓,๘๘๒	๑๓	๓๕๕	๓๘	๔,๒๓๗	๕๑
	รวม	๓๕๑,๖๓๔	๓๑	๑๒,๗๙๐	๑๑	๓๖๔,๔๒๔	๔๒
ส่วนทำบ่อนแลตลาดนางเลิ้ง							
ชื่อที่		๘๐,๗๖๐	"	"	"	๘๐,๗๖๐	"
โรงแถว	พระเจ้าน้อยยาเชอกรม หมื่นสรรพสาตรศุภกิจ	๘๐,๐๐๐	"	"	"	๘๐,๐๐๐	"
โรงแถว	หลวงอุดรภักทพานิช	๓๐,๗๑๗	๖๐	"	"	๓๐,๗๑๗	๖๐
ทำบ่อนแลตลาด	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๔๗,๕๗๐	๑๔	๑,๘๒๘	๕๘	๔๙,๓๙๙	๐๘
ค่าแรงไฟฟ้า	"	๙๗๓	๔๘	"	"		๔๘
	รวม	๒๔๐,๐๒๑	๕๘	๑,๘๒๘	๕๘	๒๔๑,๘๕๐	๕๒
	รวมทั้งสิ้น	๒,๕๐๘,๔๐๖	๕๙	๑๐๓,๖๑๗	๑๘	๒,๖๑๒,๐๒๔	๑๓
ทำการวัดเบญจมบพิตร	พระราชโยธาเทพ พระพรหมบริรักษ์ กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๖๓,๙๙๒	๓๓	๔,๙๖๘	๓๔	๖๘,๙๖๑	๐๓

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๐๙๑๖

ที่มา พระราชหัตถเลขา ถึงเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล)

ที่ ๓๗/๑๑๖๕

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๑๖ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ถึง จมื่นจงภักดิ์องค်ชวา

ด้วยกระทรวงต่างประเทศมีจดหมายส่งรายงานในการที่ได้ติดต่อกับสถานทูตฝรั่งเศส มาเรื่องหนึ่งว่า มองซิเออชื่อชอผู้ว่าการแทนกงสุลฝรั่งเศสส่งเรื่องราวของฮะยีกอเซมแขกใน บังคับมาร้องว่า เดิมนายกรีก. นายหมาน. นายสุก ได้จำหน่ายที่นาตำบลบางขุนพรหมเป็นเนื้อ นา ๔๒ ไร่ ๒ งานกับสิ่งของต่างๆ ไว้ต่อฮะยีกอเซม เป็นเงิน ๖๐ ชั่ง หลุดเป็นสิทธิ์ของฮะยีกอ เซมแล้ว ภายหลังเจ้าพนักงานผู้จัดซื้อที่มาขอซื้อที่นารายนี้เป็ราคาเงิน ๘๐ ชั่ง ฮะยีกอเซมไม่ ยอมขาย เจ้าพนักงานกลับไปทักไปก่อสร้างถนนในที่รายนี้ มองซิเออชื่อชอขอให้สั่งเจ้า พนักงานอย่าให้บุกรุกเข้าไปในที่นี้ พระยาพิพัฒน์โกษาได้ตอบไปว่า ธรรมเนียมผู้ที่รับจำหน่ายที่นา ที่สวน ถ้าหลุดแล้วจะยึดถือเอาที่นั้น ต้องฟ้องร้องให้เจ้าพนักงานโอนให้ก่อน จึงถือเอาเป็นสิทธิ์ ได้ มองซิเออชื่อชอตอบว่าผู้จำหน่ายยอมให้ฮะยีกอเซมแล้ว พระยาพิพัฒน์โกษาจึงได้ตอบคัดค้าน ไปตามข้อกฎหมายในเรื่องที่ดิน แลอ้างถึงข้อ ๔ ข้อ ๕ แห่งหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี มองซิเออชื่อชอยังหาได้ตอบมาประการใดไม่

เรื่องนี้เข้าใจว่าการที่ให้จมื่นจงชวาทำสวนนั้น จะทำไปแต่จะเพาะที่ซึ่งเราซื้อแล้ว ก่อน แต่ถนนสายกลางสวน ตอนที่จะออกไปต่อถนนซึ่งจะต้องผ่านไปในที่นาผู้มีชื่อซึ่งยังไม่ได้จัดซื้อ จึงให้กรมหมื่นมหิศร แลพระยาราชรองเมือง ไปคิดอ่านว่ากล่าวแบ่งซื้อแต่จะเพาะที่ซึ่งจะถูก ถนนผ่านไป แลที่นาซึ่งอยู่ทางถนนข้างเหนือ คือข้างถนนดวงตะวัน บัดนี้ปรากฏตามเรื่องราวนี้ เหมือนอย่างยังไม่ได้จัดซื้อ แต่จมื่นจงชวาทำถนนแลสวนเข้าไปในที่ของเขา เห็นว่าตามที ได้ต่อกันนี้เป็นอันจะให้เขาว่าถ้อยความกัน ถ้างานพอที่จะหยุดไว้ได้ควรที่จะหยุดไว้เสียก่อน ได้สั่งให้กรมหมื่นมหิศรแลพระยาราชรองเมืองให้ชี้ที่ให้จมื่นจงชวาทำแต่จะเพาะที่ซึ่งเราได้ซื้อไว้ แล้ว ส่วนเรื่องความแลการที่จะซื้อที่ต่อไปนั้น ให้หาฤาฎกับพระยาพิพัฒน์โกษา การจะเดิน ต่อไปอย่างไร เราควรจะซื้อได้อย่างไร จึงค่อยจัดซื้อ

สยามินทร์

รหัสเอกสาร ๒๔๔๓๑๒๒๙

ที่มา จดหมายเหตุการก่อสร้างและซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆ

บัญชีจ่ายเงินทำการต่างๆ ในหมู่วังสวนดุสิต

ส่วนจ่ายเงินพระคลังข้างที่

จำนวนธันวาคมถึงมีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

สถานที่	นามนายด้าน	จำนวนเงินที่จ่ายในเดือนก่อนๆ		จำนวนเงินที่จ่ายในธันวาคมถึงมีนาคม		รวมเงิน	
		บาท	อัฐ	บาท	อัฐ	บาท	อัฐ
<u>ชื่อที่</u>	พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย	๙๔๖,๗๐๑	๕๗	๑๘,๒๖๐	"	๙๖๔,๙๖๑	๕๗
<u>ส่วนเนื่องในการวัง</u>							
พลับพลา	พระยาชลยุทธโยธินทร์ พระยาราชสงคราม กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๑๘๘,๗๔๖	๔๐	๑,๖๕๔	๔๓	๑๙๐,๔๐๑	๑๙
พระที่นั่ง	"	๖๒,๑๔๐	๑๕	๑๖๙,๓๖๓	๔๓	๒๓๑,๕๐๓	๕๘
กำแพงวังแลรั้วค่าย	"	๗๔,๒๕๑	๑๑	๑๒,๐๓๘	๔๑	๘๕,๒๘๙	๕๒
ชุดสรงน้ำพระที่นั่ง	พระยานรฤทธิ์ราชหัช	๗๔,๔๙๖	๒๘	"	"	๗๔,๔๙๖	๒๘
ถนนสัมมือใน	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๙๑๗	๒๐	๑๗๕	๖๐	๓,๐๙๓	๑๖
ถนนโกริมคลองลำนาถ	พระยาเวียงในนฤบาล	๑๒,๒๐๗	๔๖	๑๗๗	๔๐	๑๒,๓๘๕	๒๒
ถนนบัว	พระวิสุตรโยธามาศย์	๔,๓๑๙	๐๖	๔๗	"	๔,๓๖๖	๐๖
ถนนเด็ก	พระวิสุตรโยธามาศย์ พระยาราชสงคราม	๓,๖๖๔	๕๕	๒๓๕	๒๘	๓,๙๐๐	๑๙
ถนนพุดตาลใน	พระฤทธิเดชะ	๒,๘๑๗	๔๐	๗๘๑	๑๖	๓,๕๙๘	๕๖
ถนนเบญจมาศใน	พระยานรฤทธิ์ราชหัช	๔,๓๙๖	๑๖	๗๐๐	๖๐	๕,๐๙๗	๑๒
ถนนสัมจีน	หลวงพรรณีสรรตักดิ์	๖๔๖	๑๖	"	"	๖๔๖	๑๖
คลองหลอดแก้ว	หลวงกำจัดไพรินทร์	๓,๓๘๔	๓๒	"	"	๓,๓๘๔	๓๒
ถนนตพานแก้ว	พระยาบริรักษ์ราชา	๔๕๒	๖๐	"	"	๔๕๒	๖๐
ถนนตพานทอง	พระยาบริรักษ์ราชา	๔๗๖	๔๘	"	"	๔๗๖	๔๘
ถนนตพานเงิน	พระยาบริรักษ์ราชา	๑,๐๐๙	๓๔	"	"	๑,๐๐๙	๓๔
ถนนตพานสัมฤทธิ์	พระยาบริรักษ์ราชา	๒๗๑	๕๒	"	"	๒๗๑	๕๒
ถนนตพานทองแดง	พระยาบริรักษ์ราชา	๒๐๐	๕๖	"	"	๒๐๐	๕๖
ถนนตพานศิลาทอง	พระยาบริรักษ์ราชา	๒๐๘	๕๑	"	"	๒๐๘	๕๑
ร่องไม้หอม	พระยาราชสงคราม	๑,๖๔๔	๔๘	"	"	๑,๖๔๔	๔๘

อ่างหยก	พระวิสุตโรชยามาตย์	๗,๔๕๕	๑๒	"	"	๗,๔๕๕	๑๒
ลาดผลึก	พระยาราชสงคราม	๒,๒๘๐	"	"	"	๒,๒๘๐	"
ห้องเงาแว่นลัด							
แผ่นกระจก	พระยาราชสงคราม	๑,๔๑๒	"	"	"	๑,๔๑๒	"
คลองสกัดนอก							
แต่งสระบัว	หม่อมเจ้าปรีดา	๑๔๗	๑๖	"	"	๑๔๗	๑๖
แต่งเกาะต่างๆ		๕,๑๕๙	๕๖	๑,๕๑๖	๔๘	๖,๖๗๖	๔๐
ถมดินในที่ต่างๆ		๑๔๑,๘๐๒	๓๘	๘,๐๑๐	๕๒	๑๔๙,๘๑๓	๒๖
ทำการเบ็ดเตล็ด		๒๘๑,๕๘๓	๐๔	๓๐,๓๕๔	๑๕	๓๑๑,๙๓๗	๑๙
ประตูน้ำ	พระยาชลยุทธโยธินทร์	๒๙,๓๖๐	"	๙,๐๔๐	"	๓๘,๔๐๐	"
ถนนภาพระบำ	พระยาเวียงในนฤบาล	๓,๖๐๕	"	๓๐๔	๕๒	๓,๙๐๙	๕๒
ถนนเขาทะลุ	พระยาเวียงในนฤบาล	๓,๔๒๑	๔๔	"	"	๓,๔๖๕	๔๔
ถนนหรงษ์ร้อนมั่งกรำ	พระยาเวียงในนฤบาล	๓,๕๓๒	๕๐	๑๐๑	๑๖	๓,๖๓๙	๐๒
ถนนถ่างงุ่น	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๒,๗๑๗	๕๗	๑๑	๕๖	๒,๗๘๔	๔๙
พระที่นั่งวิมานเมฆ	พระยาราชสงคราม	๓๙,๕๖๙	๕๓	๖๒,๖๗๓	๓๐	๑๐๒,๒๔๓	๑๙
ซ่อมถนนต่างๆ	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๓,๑๐๖	๑๐	๒๑๒	๔๘	๓,๓๑๘	๕๘
ค่าพาหนะนายด่าน		๒,๗๓๐	"	๖๖๐	"	๓,๓๙๐	"
ให้ยืม (หักที่ใช้แล้ว คงค้าง)	พระเจ้าน้องยาเธอกรม หมื่นสรรพสาตรศุกกิจ เจ้าหมื่นเสมอใจราช พระยาเวียงในนฤบาล พระยาราชสงคราม รวมรายยืม	๘,๐๐๐ ๒๘,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๔,๐๐๐ ๔๘,๐๐๐	" " " " "	" " " " "	" " " " "	๘,๐๐๐ ๒๘,๐๐๐ ๘,๐๐๐ ๔,๐๐๐ ๔๘,๐๐๐	" " " " "
	รวม	๑,๐๑๓,๑๓๖	๕๔	๒๙๘,๐๖๑	๐๘	๑,๓๑๑,๑๙๗	๖๒
ส่วนเนื่องในการผลประโยชน์							
โรงแถว	พระเจ้าน้องยาเธอกรม หมื่นสรรพสาตรศุกกิจ	๒๗๕,๖๐๐	"	"	"	๒๗๕,๖๐๐	"
โรงแถว	พระยานรฤทธิราชหัช พระยาราชสงคราม ขุนโยธราช	๗,๙๓๓	๐๓	"	"	๗,๙๓๓	๐๓
สวนกันทั้ง ๔ แปลง	พระยาอ่วมมณเฑียร	๑๒,๑๑๐	๓๕	๖๖๓	๒๔	๑๒,๗๗๓	๕๙

สวนกระเจี๊ยบทั้ง ๔ แปลง	พระยารัตนสมบัติ	๘,๙๑๓	๐๑	๗๕๒	"	๙,๖๖๕	๐๓
สวนลายต่างๆ	พระยาประจักษ์บวรวิสัย หลวงสุเรนทร์วิชิต หลวงมานิตนฤบดีนทร์ หลวงธรินทร์ภักดี	๗,๑๐๔	๕๔	๑,๕๕๒	"	๘,๖๕๖	๕๔
สวนไม้ดัดต่างๆ	พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระพรหมบริรักษ์	๒๖,๙๓๒	๑๗	๑,๑๕๔	๑๒	๒๘,๐๘๖	๒๙
สวนแย่งต่างๆ	พระยาบริรักษ์ราชา	๒๓๓	๔๘	"	"	๒๓๓	๔๘
สวนนอกทางรถไฟ	หลวงสุเรนทร์วิชิต	๔,๘๘๑	๕๗	๑,๙๘๕	๕๘	๖,๘๖๗	๕๑
สวนทองต่างๆ	จมื่นจงภักดิ์ตองค์ขวา	๑๖,๔๗๗	๓๒	๖๗๘	"	๑๗,๑๕๕	๓๒
ตลาดแลกเปลี่ยนสามเสน	กองเจ้าหมื่นเสมอใจราช	๔,๒๓๗	๕๑	๘๑๖	๔๓	๕,๐๕๔	๓๐
	รวม	๓๖๔,๔๒๔	๔๒	๗,๖๐๒	๐๙	๓๗๒,๐๒๖	๕๑
	รวมทั้งสิ้น	๒,๓๒๔,๒๖๓	๒๕	๓๒๓,๙๒๓	๑๗	๒,๖๔๘,๑๘๖	๔๒